KR. SVEUČILIŠTE
FRANJE JOSIPA I.
U ZAGREBU.

1874-1899

SPOMENICA

O

25-GODIŠNJEM POSTOJANJU

SVEUČILIŠTA FRANJE JOSIPA I.

U

ZAGREBU.

IZDAO

AKADEMIČKI SENAT KR. SVEUČILIŠTA.

ZAGREB 1900.
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.

Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu slavilo je dne 19. listopada 1899. dvadesetpetgodišnjicu svoga postojanja.

Ne držeći taj događaj tako znatnim kao samo otvoranje, nije ga sveučilište mislilo ni na jednaki način proslaviti. Da ipak svojoj radosti dade oduška, zaključio je akademički senat, da dvadesetpetgodišnjicu sveučilišta proslavi onako, kako se slična razdoblja drugdje u znanstvenom svijetu slave.

Tako je došlo do ovoga spomen-spisa.

U „Spomenici na svečano otvoranje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu", izdanoj god. 1875. od akademičkoga senata, prikazano je, kako je sveučilište postajalo, kako se pripravljalo i osnivalo, i s kakim je svečanostima otvoreno.

Ovom spomenicom pokušao je akademički senat, da na osnovu podataka, koliko su mu pri ruci bili i mogli biti, predoči, kako se sveučilište od postanja svoga razvijalo i popunjivalo, kako je djelovalo, i što se sve u njemu od godine 1874/75.—1898/99. uradilo.

Zahvalno Njeg. ces. i kr. apoštol. Veličanstvu svomu premilostivomu kralju i vladaru na velikim dokazima Njegove milosti, zahvalno svomu zakonodavnomu tijelu i kr. zemaljskoj vladi na obilatim potporama i požrtvovnom njihovu zauzimanju, i zahvalno svojim intelektualnim pokretačima i mnogobrojnim dobrotvorima, — sveučilište izlazi u svijet s ovim spisom u pouzdanu uvjerenju, da je znatno pomagalo kulturnomu razvoju i napretku našega naroda, i da je svomu uzgojnomu i obrazovnomu zadatku nastojalo po svojim silama što više da zadovolji.

U ZAGREBU, dne 18. ožujka 1900.

AKADEMIČKI SENAT KR. SVEUČILIŠTA
FRANJE JOSIPA I.

KAZALO.

Slike

a) u tekstu:

b) priložene tekstu:

1874—1899.

UREĐENJE I POVJESNO RAZVIJANJE SVEUČILIŠTA.



Priprave za osnivanje sveučilišta padaju u doba našega narodnoga i političkoga preporoda, dakle u doba, kad je i u Hrvatskoj prosjalo sunce ustavne slobode, i kad je sebi izvojštila najveće pravo i najveću stečevinu: da može samostalno razređivati najbitnije grane javnoga života. Taj se preokret najpovoljnije doimao duševnoga razvitka našega naroda, te se u svakome narodnom kucaju živo osjećalo, kako bez političke slobode nema ni intelektualnoga napretka.

Od šezdesetih se godina mnogostruk i bujan rad javlja na sve strane. Naša se javna uprava, pravosuđe i nastava organizuju. Duh naroda, sprečavan u svom radu u prijašnjim prilikama, silno se razmahao i tražio svome napretku putove, koje primjenjuje u jednu ruku novovjekim modernim zahtjevima, a u drugu opet ruku potrebi i ćudi svojoj. Na tim načelima počiva sav hrvatski narodni život, a imenito pravac našega školstva, toga najvažnijega čimbenika u odgoji i naobrazbi narodnoj. Razvitak je bio neobično brz, a posljedice su se opažale u plodovima općenite kulture, koja je stala provejavati svim slojevima u narodu.

Najprije su se otvorila vrata najvišemu hramu znanstvenoga istraživanja, Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, zatim se redom provela organizacija sveučilišta i reorganizacija pučkih, a u materijalnom pogledu donekle i srednjih škola. To je sve podizalo napredak hrvatskoga naroda tako, da se u prosvjetnom pogledu ubraja s pravom ne samo medu prve narode na slavenskom jugu, nego da ga ide mjesto i medu najkulturnijim narodima u opće.

Istina je, da su i do god. 1874. postojala dva viša zavoda, pravoslovna akademija i nadbiskupski bogoslovski licej; no kako su ti zavodi davali zemlji samo najnužniji pravnički naraštaj i svećenstvo, trebalo ih je preobraziti, i još nove zavode otvoriti, da se tako upotpuni organička cjelina sveučilišta.

Pri tomu bijaše najznatnije pitanje o sustavu i obliku sveučilišta.

U Evropi postoje tri viša naučna sustava: francuski, engleski i njemački. Viši su učevni zavodi u Francuskoj stručne škole, koje imadu zadaću, da mladića odgoje za kakovo praktično zvanje; u visokim se školama u Engleskoj nastavlja nauka gimnazijska, koja teži za općenom naobrazbom; stručna se naobrazba počinje kasnije, a izvan visokih učilišta. Ove oprečne pravce sjedinjuje sistem njemačkih sveučilišta, koji u jednu ruku pripravlja mladića za praktično zvanje, a u drugu ga opet znanstveno obrazuje.

Njemački sustav poprimljen bi i u Austriji, no u novije je doba tako modificiran i unaprijeđen ondje, da i njemačka sveučilišta u mnogim pitanjima nalaze uzore u sveučilištima austrijskim. Kako velike vrline toga sustava opažaju danas Francuzi, Englezi i Madžari, a od neko doba i Talijani, nema sumnje, da će se on kod svih tih naroda prije ili poslije kao najsavršeniji udomiti.

Stvarajući sebi najviši učevni zavod, morao se i hrvatski narod dakako ugledati u sveučilišta, koja su svoju organizaciju donekle dovršila i usavršila. Da se pri tome povodio za austrijskim sveučilištima, bijaše ne samo prirodno, nego po onom, što smo o tim sveučilištima spomenuli, i jedino uputno. Za to naše sveučilište kao čedo najnovijega doba i kao plod moder-

noga ustroja srednjo-evropskoga i nema onih povjesnih momenata, kao sveučilišta, koja su sebi sama pripravljala osnovu.

No ako je naše sveučilište od svojih starijih drugova u austro-ugarskoj monarkiji uz osnovu osvojilo i gdjekoju po napredak i procvat povoljnu preinaku, ono je ipak pokazalo, da umije i samostalno stvarati i smiono zahvatati u reforme, o kojima se drugdje još uvijek samo akademički raspravlja. Neke od tih reforama poprimila su druga sveučilišta iza našega. Otvorivši pak u najnovije vrijeme vrata i šumarskoj obuci, sveučilište se naše u težnji za širim djelokrugom i usredotočenjem svega narodnoga duševnoga života prvo u našoj monarkiji primaklo sveopćemu idejalu, koji će sveučilište učiniti u pravom smislu universitas literarum, rasadnicom svih znanstvenih struka i umijeća.

Kao što svuda, tako je i našemu narodu sveučilište imalo služiti dvojakoj svrsi: prvo, da ga privede u kolo prosvijetljenih naroda, drugo, da mu uzgoji podmladak za sve domaće potrebe. Po oduševljenom pokretu, koji se od šezdesetih godina razmahao u našem narodu za tim kulturnim središtem, ima se naše sveučilište smatrati eminentno narodnim zavodom, kojemu nije samo zadaća, da pospješuje duševni razvitak naroda, nego da u njega budi i samosvijest i individualni mu značaj da čuva. Ako ga i nije u život priveo taki politički momenat kao neka druga sveučilišta, da sebi prilagodi druge narodne elemente ili da odbija navale odnarođenja, ipak se osnutak našega sveučilišta može toliko smatrati znamenitim u političkom pogledu, što je stvoreno na jugu slavenskom kao središnja točka, koja će srodne elemente privlačiti k zajedničkom kulturno-narodnom životu.

Kako su u „Spomenici na svečano otvaranje sveučilišta“ razložene sve prilike i povjesni preobražaj viših učilišta u domovini, na kojima se dogradilo sveučilište — istaknut ćemo ovdje samo *činjenice i momente*, koji zahvaćaju u život sveučilišta od godine *1874—1899*. Da ipak potpuno shvatimo 25 godišnje razvijanje i u nužni ga sklad dovedemo s potonjim tvorbama, treba prije svega da prikažemo temelj, na kojemu počiva sveučilište.

Prava se povjest osnivanju sveučilišta počinje s god. 1869., kad je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo kralj Franjo Josip I. blagoizvolio previšnjim riješenjem od 8. travnja 1869. premilostivo potvrditi od sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije stvoreni i po izaslanstvu saborskòm u ruke Njegova Veličanstva dne 13. ožujka 1869. prigodom previšnjega Njegova boravka u glavnom gradu Zagrebu predani mu *„zakonski članak o utemeljenju sveučilišta“* u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu.

Ovaj zak. članak obuhvaća četiri paragrafa. Prvim se utemeljuje sveučilište sa četiri fakulteta; drugim se naziva sveučilište imenom: „Franje Josipa I.“ (kao odgovor na molbu sabora, da se u vječni spomen sretnoga i nezaboravnoga previšnjega posjeta u Zagrebu sveučilište okrsti posvećenim imenom Njegovim); trećim se određuje, da se pravoslovna akademija i nadbiskupski licej u Zagrebu uredе kao fakulteti juridički te bogoslovni; da se od mudroslovnoga fakulteta osnuju stolice za filosofiju, historiju i klasičnu filologiju, a od liječničkoga stolice za primaljstvo i živinarstvo; četvrtim se napokon poziva kr. zemalj. vlada, da predloži saboru osnovu o uređenju sveučilišta.

Na tom je zak. članku faktično dograđeno sadašnje *uređenje sveučilišta,* koje je izvedeno po zak. članku od 5. siječnja 1874.

U tom se zakonu odražaju načela osnovnoga zakona od god. 1869. u svim točkama do one, kojom se određuje, da se od medicinskoga fakulteta imadu popuniti samo stolice za primaljstvo i živinarstvo.

Po ustrojnom zakonu od 5. siječnja 1874. ima sveučilište bogoslovni, pravoslovni i državoslovni, liječnički i mudroslovni fakultet, od kojih se u škol. godini 1874/75. ima otvoriti samo potpuni bogoslovni te pravoslovni i državoslovni fakultet, a od mudroslovnoga se fakulteta ima otvoriti odmah odio filosofičko-historički, a u tijeku od tri godine postupno odio matematičko-prirodoslovni. Liječnički se fakultet ima također postupno otvoriti, čim se samo osiguraju sredstva.

U I. odsjeku (§§. 1—36.) govori zakon o učiteljima i vlastima sveučilišnim. Učitelji se dijele u redovite i izvanredne profesore, u docente (privatne i honorirane), te učitelje (lektore) u užem smislu riječi. Profesori su kr. činovnici, a imenuje ih

Njeg. Veličanstvo; učitelje i honorirane docente postavlja ban, koji po prijedlogu profesorskoga zbora podjeljuje osposobljenomu (habilitacijom) kandidatu pravo, da može kao privatni docenat u sveučilištu predavati.

Profesori i docenti u svom naučanju nisu ograničeni, već uživaju potpunu slobodu nauke.

Redoviti profesori dužni su u tjednu bar osam sati, a izvanredni bar šest da predaju. Docentima i lektorima nije propisan zakoniti broj sati.

Svi redoviti i izvanredni profesori jednoga fakulteta tvore profesorski zbor, u koji privatni docenti šalju svoje zastupnike. Ovaj zbor bira sebi svake godine između redovitih profesora dekana, koji je iduće godine prodekanom.

Zborovi profesorski upravljaju fakultetima, nadziru kolegije i obavljaju disciplinarne poslove. Oni se imadu brinuti i za popunjenje učiteljskih mjesta, podastirući putem akadem. senata prijedloge banu.

Izbor rektora nije još ustrojnim zakonom uređen. Rektor postaje iduće godine prorektorom.

Najviša je akademička vlast akademički senat, u kojem je rektor kao predsjednik, a članovi su prorektor, dekani i prodekani svih fakulteta. Kako svi upravni, naučni i disciplinarni poslovi spadaju u njegov djelokrug — pod negovu oblast idu i svi činovnici i službenici sveučilišni.

Drugi se odsjek (§§. 37—62.) bavi slušačima: upisom, pravima i dužnostima njihovim, ispitima i odlaskom sa sveučilišta.

Slušače dijeli zakon u redovite i izvanredne. Među prve primaju se samo slušači s ispitom zrelosti, a među izvanredne slušače može se upisati svaki inteligentan mladić, koji je barem 17 godina navršio. Inostranci mogu se upisati, ako su pripravne nauke po propisima svoje države svršili, ili ako se iskažu dovoljnom svjedodžbom inostranoga sveučilišta.

Za bogoslovce i pravnike propisan je četirgodišnji, za filosofe trogodišnji, a za medicinare petgodišnji tečaj nauka. Pravnici i medicinari moraju u tjednu slušati najmanje 20 sati (u 4. i 8. poljeću dovoljno je pravnicima 12 ura), bogoslovi 18 sati, a filosofi 15 sati.

Bogoslovi su dužni polagati polugodišnje i godišnje ispite, pravnici nakon svršene druge godine pravno-povjesni državni ispit, a nakon svršenih nauka još sudstveni (koji se može i za posljednjih 6 tjedana u VIII. semestru već polagati) i državoznanstveni državni ispit. O ispitima za osposobljenje u učiteljskoj službi u srednjim školama ne zna zakon ništa.

Doktorom kojega fakulteta postaje onaj, koji je po svršenim naucima sve stroge ispite s dobrim uspjehom položio.

U trećem odsjeku govori zakon o disciplini akademičkoj.

Četvrti odsjek raspravlja o naukovini (§§. 64—79.). U ime naukovine imadu slušači platiti toliko forinti, koliko sati iznose njihova predavanja u tjednu. Ta naukovina pripada profesorima i docentima (privatnim i honoriranim), koje slušaju. Od naukovine mogu biti oprošteni siromašni i marljivi slušači; opraštaju profesorski zborovi.

Redoviti profesori dužni su barem svakoga trećega poljeća predavati besplatan kolegij (publicum) od jedne ili dvije ure.

Peti odsjek govori o pokrivanju troškova za sveučilište.

Istodobno s ustrojnim zakonom prihvaćen je od sabora, a potvrđen od Njegova Veličanstva i zakonski članak od 5. siječnja 1874. o plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje u sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Po tom je članku redovitim profesorima svih fakulteta određena osnovna plaća od 1.800 for., koja se poslije svakog kvinkvenija do 25. godine uključivo povisuje doplatkom od 200 for. Redoviti su profesori uvršteni u VI. nadnevni razred. Izvanredni profesori dobivaju godišnju plaću od 1.400 for. bez prava na petgodišnje doplatke; a uvršteni su u VII. nadnevni razred. Za honoriranog docenta istočnih jezika u bogoslovnom fakultetu određena je nagrada od 500 for., za ostale 300 for. Učitelji (lektori) živih jezika dobivaju nagradu od 400 for.

Rektoru je određena godišnja nagrada od 500 for., a isto tolika nagrada za sveučilišnog propovjednika.

Napokon su sistemizirana mjesta knjižničara, aktuara i kvestora te pisara kao sveučilišnih činovnika, i određen postupak o umirovljenju i službovnim odnosima profesora.

Da se provede zakon o uređenju sveučilišta od 5. siječnja 1874., izdala je kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu od 5. rujna 1874. pod broj 3.715. posebnu naredbu. Njom se određuje način izbora i vrijeme nastupa akademičkih vlasti, propisuje postupak kod upisa i uređuju neki posebni odnosi bogoslovaca; i napokon ustanovljuje, kada se i kako se ima sastavljati red predavanja, i kako će se postupati kod oprosta i plaćanja naukovine.

Prema tim zakonima i naredbama otvorio je svečano ovo sveučilište dne 19. listopada 1874. ban Ivan Mažuranić kao zastupnik Njegova c. i kr. apoštol. Veličanstva kralja Franje Josipa I.

Kakovo je to veličajno i narodno i kulturno slavlje bilo — razabire se najbolje iz omašne spomenice na rečeni dan, koja je izdana 1875. godine.

Da se zakonom i provedbenom naredbom u prvom redu brinulo oko toga, da se sveučilište može otvoriti i svoj kulturni rad započeti — samo se od sebe razumije. Eventualne nedostatke, praznine i potrebe moglo je pokazati tek iskustvo. Kako je po ustrojnom zakonu imao akademički senat da nedostatke ispituje i na potrebe upozoruje, te po tom u opće nosi brigu oko daljnoga razvoja i uspijevanja sveučilišta — zrcali se u tim zadacima ili pravije u vršenju njihovu i povjest sveučilišta, od kad je ono otvoreno. Činjenice, koje ćemo ovdje po mogućnosti kronologičkim redom istaći — neka govore o tom, kako je akademički senat svoj zadatak shvatio.

a) **Reciprocitet sveučilišta.** Bivša kr. pravoslovna akademija u Zagrebu, uređena pod konac svoga postojanja poput juridičkih fakulteta u sveučilištima cislitavskim, stojaše s potonjima u takovu snošaju, da su nesvršeni pravnici s akademije mogli prelaziti u rečena sveučilišta, a apsolvirani da su tamo mogli polagati stroge ispite i biti promovirani.

Na tom se snošaju nije ništa promijenilo, otkad je naše sveučilište otvoreno; jer su uz pravnike mogli sada i filosofi s našega sveučilišta i prelaziti na cislitavska i polagati ondje

ispite. No dok su se tako juridički kao i filosofski (učiteljski) ispiti, položeni u cislitavskim sveučilištima u našoj domovini priznavali, — ispitima, položenim u sveučilištu našem, nije se nikako mogla steći javna služba u Cislitaviji.

Ne gledeći na abnormalnost toga snošaja, bijahu rečene prilike kobne navlastito po našu cislitavsku jednokrvnu braću, koja su već poradi jezika bila upućena na naše sveučilište.

Da se pripadnicima austrijskim naše krvi omogući nesmetani polazak i završetak nauka u našemu sveučilištu, trebalo se akademičkom senatu pobrinuti za potpuni reciprocitet između našega sveučilišta i cislitavskih u rečenom pogledu. Tako je došlo već godine 1875. do predstavke akademičkog senata, kojom se visoka vlada umoljava, da kod c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu u Beču ishodi:

1. da se snošaj našega juridičkoga fakulteta prema sličnim fakultetima cislitavskim stalno odredi, kao što je bio određen za pravoslovnu akademiju u Zagrebu;

2. da se u Austriji prizna i valjanost teoretičkih državnih ispita pravničkih, i ispita o sposobnosti učiteljskoj te strogih ispita, položenih u našem sveučilištu;

3. da se doktorati izjednače s doktoratima u austrijskim sveučilištima; i

4. da se pripadnici Dalmacije i Istre s ispitom zrelosti, položenim u gimnazijama Hrvatske i Slavonije, puste u austrijska sveučilišta.

Pošto naša vlada na prijegovore, što ih je u povodu rečene predstavke zapodjela s ministarstvom nastave u Cislitaviji, nije do god. 1878. primila nikakva odgovora — izradio je tadanji rektor dr. Konstantin conte Vojnović opširnu spomenicu o željama našega sveučilišta u pogledu reciprociteta i podastro je tadanjemu banu Ivanu Mažuraniću. Ta je spomenica sadržavala u jezgri isto, što i navedena predstavka od god. 1875.

Isti se rektor i privatno obratio na tadanjega cislitavskoga ministra za bogoštovlje i nastavu dra. Karla plem. Stremayra opširnim pismom, zagovarajući i preporučujući želje sveučilišta.

Koliko je vladi bilo do toga, da se potrebama našega sveučilišta udovolji, vidi se najbolje odatle, što je u istoj stvari poslala kasnije dra. Vojnovića u Beč, gdje je lično ne samo kod ministra Stremayra toplo zagovarao prijedloge akademičkoga senata, nego je bio primljen i u audijenciju kod Njeg. Veličanstva, komu je želje našega sveučilišta najponiznije razložio.

Nastojanje je sveučilišta urodilo time, da su previšnjim riješenjem od 25. listopada 1878. prije svega slušačima našega juridičkoga fakulteta iz Hrvatske i Slavonije zajamčene one pogodnosti, što su ih prije uživali slušači pravoslovne akademije; a onda te pogodnosti prenesene i na slušače iz Istre i Dalmacije, ali uz taj dodatak, da imadu ispite sudstvene i državo-znanstvene kao i stroge ispite položiti na austrijskim sveučilištima, ako žele polučiti kakvu državnu ili javnu službu u Cislitaviji. Dalje je slušačima iz Dalmacije i Istre dopušteno, da mogu na našem sveučilištu uživati državne stipendije; a kandidatima učiteljstva napokon da mogu polaziti naš mudroslovni fakultet, ali da prema naukovnom redu u Austriji moraju jednu godinu trogodišta provesti u austrijskim sveučilištima, gdje im je i profesorski ispit polagati.

b) **Upotreba ustanova drugih sveučilišta.** U prvi čas nije se moglo tražiti od mladoga zavoda, da ima sve odnose i prilike uređene, i da mu stroj funkcionira tako savršeno kao kod sveučilišta duljega postojanja. Naše je sveučilište trebalo ili odmah na početku samostalnim putem udariti ili se ogledati na starije svoje drugove u onom, što mu još u svagdanjem životu nije dostojalo. Dok sveučilište nije još bilo kadro, da se u prvim dnevima svojim odluči za onaj prvi pravac, ono je moralo gledati, da svoje poslove u svem onom, gdje nije našlo domaćih stalnih uredaba, udešava tako dugo, dok sebi ne stvori vlastitih norma, običajima i ustanovama, koje valjaju na sveučilištima, štono su našemu kod uređenja uzorom služila. To je mišljenje akademičkoga senata i kr. zem. vlada otpisom od 21. travnja 1875. odobrila u uvjerenju, da se tim ni najmanje samostalnost naše domovine u poslovima nastave ne vrijeđa.

c) **Disciplinarni red.** Istina je, da je već u ustrojnom zakonu bilo istaknuto, da sveučilišni slušači u svom životu izvan sveučilišta ne imadu biti vezani strogom školskom disciplinom, i da njihovo vladanje izvan sveučilišta potpada pod općenite propise. No time niti je bilo rečeno, koje dužnosti i prava sveučilišni građani imadu, niti je bio određen postupak kod eventualna neprimjerena vladanja. Trebalo je dakle pobrinuti se za potanje odredbe u jednom i u drugom pogledu.

Skupivši podatke s drugih, navlastito austrijskih sveučista, izradio je akademijski senat *disciplinarni red,* osvrćući se pri tom dakako na suvremene prilike domaće.

Taj je red odobrila vis. vlada naredbom od 2. veljače 1875.

d) **Strogi ispiti.** Ustrojni zakon govori samo pripadom o strogim ispitima, ali obriče, da će se urediti posebnom naredbom. Da ta naredba što prije u život stupi, pozvao je akademički senat već prve godine bogoslovni i juridički fakultet, koji bijahu potpuni, da izrade red — po kojemu bi se u njima imali strogi ispiti polagati.

Držeći, da im se je radi priznanja doktorata i radi jednoličnosti obazirati i na druge zemlje u našoj monarkiji, prihvatiše rečeni fakulteti za osnovu svojim strogim ispitima rigorozne redove, kako su vrijedili za Cislitaviju i Ugarsku, te ih preko senata podastriješe vladi.

Pošto je Njegovo Veličanstvo blagoizvoljelo te redove prev. riješenjem od 8. ožujka 1875. odobriti, izdala ih je kr. zem. vlada naredbom od 18. ožujka 1875. Ta je naredba zanimljiva za to, što sadržaje i dodatak, po kojemu visoka vlada urazumno s profesorskim zborom može bogoslovima svih tečaja, u koliko mature nemaju, a svoje bi nauke s vrlo dobrim uspjehom svršili, dozvoliti polaganje strogih ispita. Kako je u prijašnji nadbiskupski licej samo nekolicina pitomaca dolazila s maturom, htjelo se previšnjim dodatkom očito i bogoslovima omogućiti polaganje rigoroza.

Kad je naknadno matematičko-prirodoslovnim odsjekom i mudroslovni fakultet bio popunjen, izdala je kr. zemalj. vlada po previšnjoj ovlasti od 18. srpnja 1878. naredbu od 3. kolovoza 1878., kojom se i za nj određuje red strogih ispita.

O uređenju potonjih bit će još govora kod statističkih podataka.

e) **Izbor rektora.** Prvi i drugi rektor birani su prema provedbenoj naredbi od 5. rujna 1874. po svim profesorima triju fakulteta, pošto izbor rektora nije bio još posebnim zakonom uređen. Da se i toj potrebi što prije udovolji, izradio je akademički senat osnovu, prema kojoj bi se imao birati rektor po turnusu fakulteta, po primjeru drugih sveučilišta, i predložio je vladi na odobrenje. Pošto je tu osnovu sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije prihvatio, a Njeg. Veličanstvo potvrdilo — izađe ona kao zakon od 26. kolovoza 1875. o izboru rektora na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Po tom se zakonu bira rektor svake godine iz drugoga fakulteta po četvorici delegata iz svakoga od profesorskih zborova. Od fakultetskih izaslanika moraju biti dvojica redoviti profesori, a druga dvojica mogu biti i izvanredni profesori ili privatni docenti. Rektorom može biti izabran apsolutnom većinom glasova samo redoviti profesor. Izbor biva u drugoj polovici pretposljednjega mjeseca svake školske godine, a potvrđuje ga ban. Novi rektor preuzima rektorske poslove osam dana prije početka naukovne godine.

f) **Pravila o ispunjavanju vjerozakonskih dužnosti slušača.** Polazeći sa stanovišta, da sveučilište po svojoj odgojnoj zadaći ima u sklad dovesti i moralni pravac mladeži s religioznim njezinim osjećajem — ustrojni je zakon izrično nalagao akademičkom senatu, da se pobrine, kako bi se vjerozakonski odnosi akademičke mladeži uredili.

Uvjeren o tom, da se sloboda savjesti imade poštivati i da zrelost mladića donosi sa sobom spoznaju vjerskih istina i vjerskoga uvjerenja, što mu se od mladih godina usađuje u srce — držao je akademički senat, da se mladić ne sili na obvezatne vjerske dužnosti, već da mu se preporuči vršenje vjerozakonskih čina kao moralna dužnost.

Na tom se principu i osnivaju *pravila o ispunjavanju vjerozakonskih dužnosti* za slušače kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, što no ih je po prijedlogu akademičkoga senata izdala visoka kr. zemaljska vlada naredbom od 22. veljače 1876.

g) **Nadopuna provedbene naredbe.** Već poslije kratkoga postojanja sveučilišta poučilo je iskustvo akademički senat, da će trebati u gdjekojem pravcu popunjivati provedbenu naredbu od 5. rujna 1874., osobito u pitanjima, koja se tiču obveza slušača prama sveučilištu i njihovim učiteljima. Na osnovu prijedloga, koji je u tom obziru podnio akademički senat, izdala je kr. zemalj. vlada naredbu od 24. travnja 1876., kojom se ponajprije ustanovljuju propisi o imatrikulaciji i upisu izvanrednih slušača, zatim o polasku predavanja, potvrdivanju frekventacije, o kolokvijama i o odlasku sa sveučilišta. Tim se propisima pristupilo prvomu popunjenju provedbene naredbe, koja se zatim u potonjem organizatornom radu u mnogim ustanovama mijenjala i ispravljala.

h) **Habilitacija privatnih docenata.** Kako dobar glas svakoga sveučilišta i napredak mladeži stoji navlastito do savršene stručne naobrazbe i znanstvene visine profesorskoga osoblja, brinulo se uvijek, da se uzgoji valjan profesorski podmladak. Ovo nastojanje u jednu, a načelo slobodnoga naučanja i slobodne konkurencije u drugu ruku, imali su za posljedicu privatnu docenturu, koja se stječe habilitacijom.

Kako naš ustrojni zakon samo općenito govori o uvjetima, pod kojima se netko može habilitirati za docenta, a u pojedinosti se ne upušta, — smatrao je akademički senat nužnim, da se tako način, kojim se stječe dopuštenje za predavanje (venia legendi) kao i prava i dužnosti docenata posebnim propisima točno odrede. Propisi, što ih je senat o habilitaciji, pravima i dužnostima privatnih docenata izradio i vladi podastro, budu odobreni i izdani naredbom od 13. travnja 1879.

Po tim propisima imade doktor bilo kojega fakulteta iznajprije podnijeti profesorskomu zboru pisanu ili tiskanu raspravu o struci, iz koje se želi habilitirati. Ako mu se ta radnja odobri, poziva se na usmeno raspravljanje ili razgovor s profesor. zborom o istom predmetu; a nakon uspješnoga razgovora treba da drži pokusno predavanje. Kad je sve to bez prigovora obavljeno, predlaže profesorski zbor banu, da kandidatu podijeli dozvolu za predavanje (veniam legendi). U obrnutom slučaju saopćuje kandidatu profesorski zbor u vlastitom djelokrugu uskratnu odredbu.

i) **Nostrifikacija doktorskih diploma.** Uvjeti za akademički stupanj doktorata stoje u svakoj državi do naučnih principa i ispitna sustava njezinih sveučilišta. Stoga svaka država i priznaje samo valjanost doktorskih diploma svojih sveučilišta. Diplome inozemnih sveučilišta moraju se prije s materijalne i formalne strane ispitati, odgovaraju li zahtjevima domaćih ispitnih propisa, a onda tek mogu biti nostrificirane t. j. izjednačene s domaćima.

Prema tomu načelu izradio je i akademički senat našega sveučilišta *propise o nostrifikaciji doktorata,* stečena na kojem sveučilištu izvan austro-ugarske monarkije, koje je visoka vlada naredbom od 16. kolovoza 1882. odobrila. Prema tim propisima treba da se kandidati za nostrifikaciju doktorata obrate molbom na profesorski zbor fakulteta, koji na osnovu predloženih isprava odluči, imade li se moliteljeva diploma naprosto nostrificirati ili pak isti pozvati, da svoje stroge ispite upotpuni. Nostrifikacija se doktorske diplome inozemnoga sveučilišta obavlja na taj način, da rektor sveučilišta bez promocije i izdanja nove diplome jednostavno potvrdi, da se doktorskoj diplomi kandidata priznaje ista akademička valjanost i krepost kao i našim doktorskim diplomama. Ako se doktor inozemnoga sveučilišta imenuje profesorom u našem sveučilištu, onda se i diploma njegova smatra eo ipso nostrificiranom.

S tim propisima, koji se tiču samo fakulteta bogoslovnoga, pravoslovnoga i državoslovnoga te mudroslovnoga, stoji u savezu u novije vrijeme izdana naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 20. travnja 1899., kojom je uređeno zemaljsko povjerenstvo za priznanje u inozemstvu stečenih doktorskih diploma medicine. Po toj banskoj naredbi predsjednik je toga povjerenstva rektor našega sveučilišta, odnosno prorektor, a članovi su mu kr. zemaljski vrhovni liječnik, predsjednik kr. zemalj. zdravstvenog vijeća odnosno njihovi zamjenici i 9 stručnjaka između sveučilišnih profesora i liječnika. Glavni mu je zadatak, da u konkretnim slučajevima ustanovljuje, da li se doktorskom diplomom liječništva, stečenom na inozemnim sveučilištima, udovoljuje znanstvenim akademičkim zahtjevima, kakovi se prema propisima, što vrijede u kraljevinama Hrvatskoj

i Slavoniji, traže od onoga, koji hoće da u našoj domovini vrši liječničku praksu.

j) **Farmaceutički tečaj.** Rastući broj kandidata, koji su se davali na ljekarsko zvanje; potreba da se domaći naš naraštaj odvrati od nepriličnoga naukovanja na vanjskim sveučilištima i uputi na domaće ognjište; a napose nastojanje, da se novom uredbom sveučilište proširi, popuni i izjednači s drugim sveučilištima, potaknulo je sveučilište već god. 1878. na to, da iz akademičkoga senata podastre kr. zemaljskoj vladi molbu, neka bi se u sveučilištu osnovao farmaceutički tečaj i pripojio mudroslovnomu fakultetu, dok se ne otvori medicinski fakultet.

Pošto se ta kao i slična predstavka zbora ljekara u Zagrebu za sada nije uvažila s toga, što po mnijenju zemalj. zdravstvenoga vijeća nisu još dostajali neki uvjeti za uspješno djelovanje rečenoga tečaja — ponovna je molba profesorskoga zbora mudroslovnoga fakulteta od 8. svibnja 1878. našla odziva na nadležnom mjestu, te je prev. riješenjem od 4. listopada 1882. uređen *farmaceutički tečaj* i ujedno odobrena *naučna osnova i ispitni red za magisterij i doktorat farmacije.*

Farmaceutički tečaj — koji bijaše na dvije godine udešen — otvoren bi odmah u zimskom poljeću naukovne godine 1882/83. U nj su se mogli upisati kao izvanredni slušači mudroslovnoga fakulteta mladići, koji su svršili s uspjehom bar 4 razreda koje austro-ugarske gimnazije, i za tim izučili farmaciju te položili tirocinijalni ispit; a nakon toga su bar dvije godine probavili u kojoj ljekari austro-ugarske monarkije kao asistenti.

Za magisterij farmacije trebalo je farmaceutima položiti tri stroga ispita, i to dva teoretička i jedan praktični. Prvi se pravio na koncu prvoga godišta, drugi u zadnjem mjesecu drugoga godišta, a treći poslije svršena dvogodišta.

K doktoratu farmacije mogao je pristupiti samo kandidat, koji je imao ispit zrelosti, i koji je sva tri stroga ispita za magisterij farmacije položio s odličnim uspjehom; no u tu je svrhu imao još godinu dana slušati kemijska predavanja, zatim izraditi znanstvenu kemijsku raspravu, i položiti četvrti strogi usmeni ispit.

Ustanova, po kojoj su se u farmaceutički tečaj mogli primati mladići sa 4 gimnazijska razreda, preinačena je međutim prev. riješenjem od 22. rujna 1889., kojim je odobren pravilnik za obrazovanje ljekarničkih vježbenika, tako, da su se u rečeni tečaj mogli upisivati samo kandidati, koji su s uspjehom svršili bar 6 razreda koje austro-ugarske gimnazije ili realke. Potonji su se imali još iskazati znanjem latinskoga jezika, propisanim za 6. gimnazijski razred.

Pošto su kasnije u Austriji opet promijenili naučnu osnovu i ispitni red za magisterij farmacije, smatrao je profesorski zbor mudroslovnoga fakulteta nužnim, da prema tim promjenama udesi naukovanje i ispitni red farmaceuta i u našemu sveučilištu. Nova naučna osnova i ispitni red, koji su u tom povodu nastali, budu prev. riješenjem od 19. siječnja 1896. odobreni.

Po toj osnovi ostao je farmaceutički tečaj i dalje dvogodišnji, a oni, koji su se u nj htjeli upisati, imali su se iskazati svjedodžbom svršenoga 6. razreda koje javne ili s pravom javnosti hrvatske, ugarske ili austrijske gimnazije ili hrvatske realne gimnazije. Njom se dvogodišnja pomoćnička vježba poslije tirocinijalnoga ispita za pristup u farmaceutički tečaj više ne traži, već se kandidat odmah iste godine poslije položena vježbeničkoga ispita imade upisati u farmaceutički tečaj. Mjesto prijašnjega prvoga strogoga ispita uvedeni su predispiti iz fizike, botanike i ludžbe.

Predispit se iz fizike polaže koncem prvoga, a iz botanike i kemije koncem drugoga semestra prve godine. Poslije tih predispita imadu farmaceuti položiti još dva stroga ispita, i to jedan u posljednjem mjesecu druge godine, a drugi najkasnije za godinu dana nakon apsolviranoga farmaceutičkoga tečaja — premda se već u istom mjesecu kao i prvi može polagati.

S tom je naučnom osnovom i ispitnim redom stavljena izvan kreposti naučna osnova od 4. listopada 1882., a ujedno je njom ukinut i doktorat farmacije.

k) **Izdavanje priručnih knjiga za sveučilišnu obuku.** Nastojeći, da sveučilišna mladež ne bude upućena na vrela svoje nauke u tuđim jezicima, i da se stručnoj literaturi otvori put na sveučilištu, obratili su se god. 1882. profesorski

zborovi i akademički senat na kr. zemalj. vladu s molbom, da bi dopustila sveučilištu materijalnu potporu za periodično izdavanje hrvatskih znanstvenih knjiga za sveučilišnu obuku.

Kr. se zemaljska vlada tomu pothvatu spremno odazvala, uvršćujući od god. 1883. do uključivo god. 1893. po 500 for. u zemaljskom proračunu u ime potpore za izdavanje priručnih knjiga.

Tako je u tijeku od nekoliko godina izašlo više djela, priudešenih gornjoj svrsi.

God. 1892. potaknula je ponovo to pitanje sama kr. zemaljska vlada, pozvavši sve profesore i docente, da se izjave, u koliko bi voljni bili raditi kod izdavanja priručnih knjiga za potrebe sveučilišnih slušača. I tim je povodom izašlo nekoliko priručnih knjiga nakladom kr. zemaljske vlade, a mi se nadamo, da će se započeti rad u tom pravcu nastavljati složnim silama, i da će za kratko mladež naša imati i one stručne priručnike, kojih još nema.

l) **Seminari svjetskih fakulteta.** Po svjetske su fakultete od osobite znatnosti naučni seminari, u kojima se slušači pripravljaju za praktičan rad i upućuju u samostalno znanstveno obrađivanje predmeta. Premda je seminarsko djelovanje u neku ruku neovisno od redovitoga rada u fakultetima, ipak se seminari sami imadu smatrati bitnim dijelovima njihovim, jer upotpunjuju redovno predavanje, uvodeći slušače u tančine naučnih predmeta.

Pošto će o toj uredbi biti govora kod pravoslovnoga i državoslovnoga te mudroslovnoga fakulteta — spominjemo ovdje samo toliko, da je *privremene statute o uređenju seminara* izdala kr. zemaljska vlada na ponuku profesorskih zborova naredbom od 14. lipnja 1886.

m) **Iskaznice akademičkih građana.** Jedan od glavnih faktora u sveučilištu su slušači. Primajući ih pod svoje okrilje ne ide alma mater samo za tim, da se značaj i obilježje njihovo kao akademičkih građana u časti uzdrži, i da im se prava i prednosti u društvenom životu osiguraju — nego i za tim, da zapriječi, da nepozvani elementi ulaze u sveučilišne prostorije, ili da se u javnosti izdaju za sveučilišne građane.

U tu je svrhu kr. zemaljska vlada na predstavku akademičkoga senata naredbom od 30. kolovoza 1887. uvela *iskaznice*, kojima sveučilišni slušači u svim prigodama mogu iskazati svoju pripadnost sveučilištu.

n) **Vojni odnosi sveučilišnih slušača.** Vojni odnosi sveučilišnih slušača uređeni su zakonom o obranbenoj sili. Do god. 1889. imađahu slušači tu pogodnost, da nijesu za vrijeme svoga jednogodišnjega dobrovoljačkoga službovanja kod vojske ništa gubili, jer im se godina dobrovoljačke službe uračunavala u akademičko naukovno vrijeme. No zak. čl. VI. od god. 1889. o obranbenoj sili pridržao je njihovo vojničko službovanje isključivo vojničkoj naobrazbi tako, da ne mogu istodobno i nauka nastavljati, poradi česa im se dobrovoljačka godina ne uzima više pod akademičku godinu.

Da se sveučilišni građani za gubitak rečene pogodnosti bar donekle odštete, dopustila je kr. zemaljska vlada naredbom od 13. listopada 1889., da oni za vrijeme jednogodišnje službe mogu prije svega biti i ostati imatrikulirani u sveučilištu, za tim da mogu steći i uživati stipendija, i napokon da mogu u iznimnim rokovima polagati državne ispite pravno-povjesne — ako su pravnici, a tražiti domaće radnje — ako su kandidati učiteljstva.

o) **Postupak kod običnih i svečanih promocija.** Već onom prigodom, kad su prvi kandidati u našem sveučilištu promaknuti bili na doktorsku čast, izdao je akademički senat *postupak* ili *red kod doktorskih promocija*, kako je slično postojao u drugim sveučilištima austro-ugarske monarkije.

No kako je i naše sveučilište imalo kandidatâ, kaki se u drugim sveučilištima s najvišega mjesta počašćuju svečanom promocijom pod okriljem Njegova Veličanstva t. j. „sub auspiciis“, zamolio je akademički senat preponiznom predstavkom, da se i našemu sveučilištu dopusti, da može izvrsne kandidate promovirati na čast doktorsku „sub auspiciis Regis“.

Na topli zagovor kr. zemaljske vlade Njeg. je Veličanstvo prev. riješenjem od 16. srpnja 1894. toj molbi premilostivo i udovoljilo; a visoka je kr. zemaljska vlada u tom povodu uz previšnju ovlast izdala naredbu od 18. kolovoza 1894., kojom

se propisuju uvjeti i ustanovljuje postupak za postignuće rečene previšnje milosti. Po toj se naredbi od kandidata u glavnome traži, da je sve svoje i gimnazijske i sveučilišne nauke s izvrsnim uspjehom svršio, a sve stroge ispite s odlikom položio. Svake se naukovne godine može samo jedan kandidat za to odlikovanje predložiti, i to po mogućnosti svaki put iz drugoga fakulteta. Akademički senat podastire početkom ili koncem naukovne godine prijedloge za previšnju milost kr. zemaljskoj vladi, a ona ih dalje podnosi previšnjemu mjestu.

Za te svečane promocije, kod kojih osim zastupnika Njeg. Veličanstva sudjeluje rektor i promotor sa čitavim akademičkim senatom — izdala je kr. zemaljska vlada naredbom od 24. studenoga 1897. posebni *obrednik*. Po tom obredniku čita kandidat iznajprije znanstvenu raspravu iz svoje struke, zatim moli zastupnika Njeg. Veličanstva i akademičke funkcionare za promaknuće pod okriljem Nj. Veličanstva na čast doktorsku; a napokon mu zastupnik Njeg. Veličanstva uz kratak govor preda u previšnje ime doktorski prsten.

p) **Promjena ustrojnoga zakona od 5. siječnja 1874.** Upravo 20 godina poslije otvorenja sveučilišta pristupio je sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ponukom kr. zemaljske vlade k reformi ustrojnoga zakona; jer se ispostavilo, da je u njemu gdješto neskladno i nedostatno, nepraktično i zastarjelo — ne gledeći na to, da je i napredak nauke same zahtijevao nove osnove i nove oblike.

Ta je *reforma* provedena *zakonom od 6. listopada 1894., kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju neke ustanove zak. članka od 5. siječnja 1874. o sveučilištu.*

Izvedene promjene ticale se općenitih ustanova ustrojnoga zakona i ustanova pojedinih fakulteta.

Općenitim ustanovama pripada u prvome redu *ukinuće naukovine* i s njom skopčana *promjena profesorskih plaća.*

Naukovina, uvedena ustrojnim zakonom od 5. siječnja 1874., bijaše odmjerena prema broju sati, što su ih slušači upisali, i pripadaše profesorima. Kako ta uredba, koju je izazvala sloboda naučanja i slušanja, nije bila pravedna niti gledom na profesore niti gledom na slušače, ukinuo je novi zakon plaćanje naukovine

prema satovima, a uveo naukovinu sa stalnim iznosom za svako poljeće, i to za pravnike po 25 for., a za filosofe po 20 for. Istodobno je određeno, da ona ne pripada više profesorima, već se pobira u korist zemlje i teče u zemaljsku blagajnu.

U ime naknade ili otkupa za naukovinu izjednačile se međutim plaće redovitih profesora pravoslovnoga i državoslovnoga te mudroslovnoga fakulteta s plaćama drugih zemaljskih činovnika istoga čina tako, da u svakom od rečenih fakulteta polovica redovitih profesora dobiva plaću od 2600 for., a polovica opet plaću od od 3000 forinti. Izvanrednim profesorima odmjerena je plaća od 1600 for. a pored toga dopušteni petgodišnji doplaci po 200 for.

Profesori bogoslovnoga fakulteta pridržaše prijašnju plaću, pošto im je ostala naukovina po starom sustavu. Potonju nije zemlja otkupiti mogla — jer je bogoslovni fakultet nije nikad ubirao. No za to su izvanrednim profesorima također određeni 5-godišnji doplaci po 200 for.

Osim profesorskih plaća ustanovljene su i nagrade privatnim docentima i suplentima, a isto tako su uvedenjem petgodišnjih doplataka uređena i beriva sveučilišnoga činovničkoga osoblja.

Od općenitih ustanova novoga zakona navodimo još ove:

Zaslužni po znanost muževi mogu se imenovati „honorarnim“ profesorima; a umirovljeni pofesori mogu i dalje u sveučilištu predavati.

Naslov privatnoga docenta dobija samo onaj, koji se iz neke struke habilitira. Habilitaciji se ne moraju podvrći učitelji u užem smislu. Taki se učitelji dijele u dvije kategorije: u učitelje, koji znanstvene struke i vještine predaju, i učitelje, koji predaju žive jezike u praktičnu svrhu.

Zatim po novom zakonu uređenje novih profesorskih stolica određuje Njeg. Veličanstvo na prijedlog kr. zemaljske vlade, dok po ustrojnom zakonu nije izvjesno bilo, da li je potrebno svaku novu katedru zakonom stvoriti.

Dalje se dopušta, da se i abiturijenti realnih gimnazija mogu u sveučilište kao redoviti slušači upisati, jer su novo organizirane realne gimnazije u zemlji izjednačene s višim

gimnazijama; i napokon propisuje, da pravnici i filosofi imadu najmanje po 20 sati u tjednu slušati.

Što se promjena unutar pojedinih fakulteta tiče, to je najznatnija ona, kojom se za slušače pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta uvada još jedan pravno-povjesni državni ispit. Iskustvo je pokazalo, da dotadanji ispitni propisi nijesu pružali dovoljnoga jamstva za uspješan napredak pravničke mladeži, pošto je znatan postotak neredovito polagao ili u opće propuštao polagati prvi t. j. pravno-povjesni državni ispit, koji se tek koncem druge godine obdržavao. Za to je novi zakon razdijelio prijašnji pravno-povjesni teoretički državni ispit u dva dijela, od kojih se jedan ima polagati nakon svršene prve, a drugi nakon svršene druge godine. Tom diobom imali su se pravnici priučiti već u prvoj godini na sistematičan redovan rad, o kojem treba da već poslije prve godine polažu račun. Marljivi elementi napreduju dalje, dok se nesposobnima i nespremnima već nakon prve godine zatvaraju vrata.

Po prijašnjem je ispitnom sustavu prvi pravno-povjesni državni ispit opsezao rimsko i kanoničko pravo tako katoličke kao i grčko-istočne crkve te opću pravnu povjest u svezi s hrvatskom povješću. Po novom su zakonu za prvi ispit pridržane povjest i institucije rimskog prava te pravna povjest, a kao nov predmet je dodano hrvatsko-ugarsko privatno pravo; dok su za drugi ispit određene pandekte rimskoga prava i crkveno pravo katoličke i grčko-istočne crkve — po čemu se ispit iz rimskoga prava kao najznatnijeg osnova svega modernoga civilnoga prava i najpouzdanije priprave za daljnju pravničku naobrazbu imao očito dvaput polagati.

Tko na ispitu ne uspije ili na nj u srpanjskom ili listopadskom roku ne dođe, gubi godinu, te može ispit opetovati istom u budućem srpanjskom ili listopadskom roku.

Da se dosadanji sudstveni državni ispit imade smatrati po redu trećim teoretičkim državnim ispitom, a dosadanji državoznanstveni ispit po redu četvrtim državnim ispitom — zakonom je izrijekom naglašeno.

Posljednji teoret. državoznanstveni državni ispit proširen je tijem, što su mu prema modernim potrebama državne uprave

pridodani ovi novi ispitni predmeti: sveopće i hrvatsko-ugarsko državno pravo s osobitim obzirom na austrijsko državno pravo, te međunarodno pravo i upravno pravo; dok je ispuštena iz niza ispitnih zahtjeva statistika austro-ugarske monarkije.

Od kandidata, koji se žele dati na javne službe, odvjetništvo i javno bilježništvo, zahtijeva se, da sudstveni i politički državni ispit polože u našem sveučilištu; jer se samo ovdje ispituje znanje domaćih propisa.

Novi se zakon osvrće i na stroge ispite ustanovljujući, da niti pojedini strogi ispit niti doktorat ne naknađuju teoret. državnih ispita, kao što se prije praksom priznavalo. Strogi su naime ispiti znanstveni, te se ne smiju identificirati s državnim ispitima, na kojima se poglavito traži znanje pozitivnoga prava.

Novim je zakonom izvedena napokon jedna promjena i u fakultetu mudroslovnom. Pošto se naime već ispitnim redom za učiteljstvo u srednjim školama, odobrenim prev. riješenjem od 19. kolovoza 1885., tražilo od kandidata za srednjoškolsko učiteljstvo, da je četiri godine slušao nauke prije nego li mu se izda apsolutorij, a promjenom reda strogih ispita u mudroslovnom fakultetu, odobrenom prev. riješenjem od 11. studenoga 1892., opet odredilo, da se prije navršenoga kvadrijenija ne mogu pustiti k polaganju strogih ispita za doktorat filosofički, — to je novi zakon trajanje nauka u mudroslovnom fakultetu povisio izrijekom od 3 na 4 godine. Ova je preinaka obrazložena još i tijem, što su prirodne nauke u novije vrijeme silno napredovale, što su od otvorenja sveučilišta prirasle nove discipline, i što je za obilje predmeta, koji ispitne skupine sačinjavaju, trogodište prekratko bilo.

r) **Šumarska akademija.** Težeći za materijalnim i financijalnim napretkom zemlje, i uvodeći postupno uredbe o promicanju gospodarstva u našoj domovini, osvrnulo se naše zakonodavno tijelo i kr. zemaljska vlada nužno i na struku šumarsku, kao jednu od najznatnijih grana narodnoga ekonomičkoga života.

Pošto su praktični osnovi za racionalno obrađivanje šuma već prije stvoreni bili — nastupila je iznajprije potreba više znanstvene naobrazbe šumarskoga naraštaja. Toj se pak potrebi udovoljilo zakonom od 13. ožujka 1897. o promicanju

gospodarstva u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, kojim je ujedno osnovana kr. šumarska akademija u Zagrebu prislonjena uz filosofijski fakultet kr. sveučilišta Franje Josipa I.

U povodu toga zakona otvoren bi naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i za bogoštovlje i nastavu, od 7. listopada 1898. *šumarski tečaj* u našem sveučilištu od naukovne godine 1898|99.

Obuka u tom tečaju udešena je na tri godine; a uvjeti su upisa isti, koji za slušače svjetskih fakulteta u opće vrijede. Jedina je razlika, da slušači šumarstva u ime naukovine plaćaju po 10 for. za svako poljeće.

Naredbom kr. zemaljske vlade od istoga dana izdan je i *naukovni i ispitni red za slušače šumarstva.* Tim se kažu obvezatni predmeti, koje imadu slušači šumarstva svakoga semestra slušati, i ispiti, koje im je svakoga poljeća polagati. Tko ne položi ispita za I. i II. poljeće, ne može se upisati u drugu, odnosno treću godinu.

s) **Različita previšnja odlikovanja i slave sveučilišta.** Kako priprave, otvorenje, razvitak i napredak, u kratko čitavi dosadanji život sveučilišta pripadaju dobi blago i slavno vladajućega premilostivoga našega kralja Franje Josipa I., imade sveučilište i sve svoje stečevine, uspjeh i ugledno svoje mjesto zahvaliti svomu kralju i vladaru. Napose mora naše sveučilište najharnijim srcem spomenuti previše odlike i milosti, koje su ga u različitim zgodama zapale.

U nizu odlika zauzima prvo mjesto svakako ta, da je sveučilište po previšnjoj dozvoli prozvano sjajnim imenom Njeg. c. i kr. apoštol. Veličanstva. Taj nas je dični naslov svagda u našem radu krijepio, sokolio i opominjao na prvoga i najvećega dobrotvora sveučilišta.

Dalje idu ovamo *insignia,* što ih je Njeg. Veličanstvo treće školske godine poklonilo sveučilištu. Insignia su zlatni lanci, što ih akademički dostojanstvenici nose oko vrata, kad svoju čast javno vrše. To je običaj iz starijega doba, ali ga sva sveučilišta u našoj monarkiji posvojiše i pridržaše. Uz lance se broji među insignia i teško srebrno žezlo, koje kod sveučilišnih javnih

svečanosti nosi pedel. Za nabavu tih insignia blagoizvoljelo je Njeg. Veličanstvo na preponiznu predstavku akademičkoga senata, preporučenu od kr. zem. vlade, god. 1877. premilostivo odrediti iz previšnje svoje privatne blagajne iznos od 1.500 for.



Za tim je Njeg. c. i kr. apoštol. Veličanstvo, slaveći dne 24. travnja 1879. svoj *srebrni pir,* blagoizvoljelo za marljive i oskudne slušače našega sveučilišta milostivo odrediti 3 stipendija po 300 for. u zlatu iz „stipendijalne zaklade Franje Josipa i Jelisave“, koju je baš u spomen rečene previšnje proslave za slušače svih sveučilišta u našoj monarkiji utemeljilo.

Sveučilište je zlatnim slovima zabilježilo u svom vjekopisu posjet, kojim je Njegova c. i kr. Visost prijestolona-

sljednik kraljević Rudolf s prejasnom svojom suprugom gospodom nadvojvotkinjom Štefanijom i prejasnim gospodinom nadvojvodom Otonom počastio za svoga boravljenja u glavnom gradu Zagrebu dne 10. lipnja 1888. kr. ovo sveučilište. Vječne uspomene radi navodimo ovdje na pozdravni govor tadanjega rektora T. Smičiklasa ovaj odgovor blagopok. prijestolonasljednika Rudolfa:

„Vrlo mi je drago, što mi se pružila prilika, da posjetim ovu visoku školu, te najsrdačnije pozdravljam rektora magnifika, profesorski zbor i sve đake. Ovdje Vam je dana prilika, da lijepi stoljeća stari, kulturni jezik s bogatom njegovom književnosti gojite i dalje usavršujete. Ujedno držite uvijek na umu, da previšnje ime, koje ovo sveučilište nosi, osvjetlate, stvarajući ovdje ognjište za uzgoj starih tradicija Vašega naroda, a to su: vjernost i privrženost dinastiji i austro-ugarskoj monarkiji".

Neopisivim ushitom pozdraviše taj krasni govor ne samo nazočni profesori i đaci, već i cio naš narod ponoseći se, što mu se na takova usta priznaje stoljetna stara narodna kultura i nepokolebiva vjernost prema prejasnoj dinastiji.

Velikoj milosti Njegova Veličanstva imademo dalje zahvaliti i to, da sveučilište može — kako je na drugom mjestu već napomenuto — odlične kandidate promicati na čast doktorsku „*sub auspiciis Regis*".

Najsjajniji čas svoga života ipak doživjelo je sveučilište dne 15. listopada 1895. za *boravka Njeg. c. i kr. apoštolskoga Veličanstva* našega premilostivoga kralja Franje Josipa I. u Zagrebu. Kako je dolazak Njegova Veličanstva u prvom redu bio namijenjen otvorenju nekih kulturnih zavoda, nijesmo ni časka sumnjali, da će Njeg. Veličanstvo posjetiti i naše sveučilište. A radost našu uveličavala je mišao, da će nam se tijem pružiti prilika, da lično podastremo Njeg. Veličanstvu preponizne hvale na milostima i osobno zasvjedočimo onaj od vijekova utvrđeni vez vjernosti i odanosti naroda hrvatskoga slavnomu nosiocu krune.

Tu je radost doživjelo sveučilište dne 14. i 15. listopada 1895.

Dne 14. listopada poklonio se naime akademički senat Njegovu Veličanstvu u banskim dvorovima ovim pozdravnim govorom rektora dra. Franje Spevca:

„Vaše c. i kr. apoštolsko Veličanstvo! Hrvatsko sveučilište odašilje pred svijetlo lice Vašega Veličanstva svoj senat, da se u svoj smjernosti pokloni Vašemu Veličanstvu.

Velika su dobra i velika je kraljevska milost, koja napunjuje hrvatsko sveučilište čuvstvom harnosti napram Vašemu Veličanstvu.

Po milostivoj odredbi Vašega Veličanstva ovo je sveučilište otvoreno, po veledušnoj dozvoli Vašega Veličanstva ovo se sveučilište ponosi i diči slavnim i sjajnim imenom Vašega Veličanstva i u svakoj je zgodi Vaše Veličanstvo odlikovalo ovo sveučilište svojom očinskom naklonošću.

Viribus unitis, — to je uzvišena deviza Vašega Veličanstva, a među te vires ubraja Vaše Veličanstvo i znanost. Njega pako znanosti zadaća je i ambicija i ovoga sveučilišta, da bi tako i ono doprinosilo k jačanju narodne snage i države.

Preradosna s toga srca daje i akademički senat napose oduška ovoj radosti, u kojoj pliva danas savkoliki Vašemu Veličanstvu vazda vjerni narod hrvatski, znajući, da u njegovoj domovini boravi preljubljeni njegov vladar, pa oduševljeno kliče: Bog poživi, uzdrži, blagoslovi Vaše Veličanstvo i cijeli prejasni dom! Živio! živio! živio!“

Njegovo Veličanstvo blagoizvoljelo je na to odgovoriti ovo:

„Radujem se i zahvaljujem se akademičkomu senatu zagrebačkoga sveučilišta, koje nosi Moje ime, što me uvjerava o svojoj vjernosti i odanosti.

Uvjeren o blagotvornom uplivu, što bi ga vršilo na jugu monarkije u srcu kraljevina Hrvatske i Slavonije, rado sam podao svoju ruku, da se u Zagrebu otvori sveučilište a dopustio i to, da sveučilište ovo nosi Moje ime.

Ne mogu dosta toplo preporučiti akademičkomu senatu, neka svom snagom uznastoji, da se na sveučilištu udomaćuje pravi i istinski znanstveni i domoljubni duh.

U tom nastojanju pratit će Vas Moja potpuna naklonost, a ni moja vlada ne će propustiti, da Vas u tom po potrebi podupire".

Zatim su svi članovi akademičkoga senata predstavljeni Njeg. Veličanstvu, koje je sa svakim po nekoliko riječi blagoizvoljelo progovoriti.

Dne 15. listopada udostojalo je Njegovo Veličanstvo svojim posjetom usrećiti sveučilište. Točno u 11 sati dovezlo se sa sjajnom svitom pred sveučilišnu zgradu, gdje ga je rektor s akademičkim senatom i profesorima smjerno dočekao, i uz burno klicanje đaka, od kojih su mnogi bili u narodnom galaodijelu, otpratio u sveučilišnu aulu. U auli je Njegovo Veličanstvo pod lijepo udešenim baldakinom zauzelo mjesto.

Stupiv akademički senat pred Njegovo Veličanstvo, izrekao je rektor dr. Franjo Spevec pozdravnu besjedu, kojom je očitovao vanrednu radost, što je Njegovo Veličanstvo svojim posjetom odlikovalo hrvatsko sveučilište, kojemu će taj posjet ostati nezaboravnim.

Na to je Njeg. Veličanstvo blagoizvoljelo odgovoriti ovo:

„*Rado sam došao u ove dvorove, posvećene njegovanju znanosti, te Vam se svima zahvaljujem na oduševljenom dočeku.*

Akademičkim građanima ove visoke škole dao bi očinski savjet, da se znanostima posvećuju svim žarom mladosti, da kasnije bogata znanja i prosvijetljena duha uzmognu stupiti u javan život. Domovina, kojoj će trebati Vaša služba, očekuje to od Vas vjernih i odanih svojih sinova. Alma mater Francisco-Josephina vivat, floreat et crescat".

Oduševljenje, kojim su pozdravljene te kraljevske riječi, ne da se opisati. Cijelom dvoranom vladalo je nekoliko časova neprestano ushićeno klicanje.

Njegovo je Veličanstvo blagoizvoljelo do pô sata ostati u sveučilištu, pitajući za prilike sveučilišta, i izrazujući svoju radost i zadovoljstvo nad oduševljenim dočekom. Prije odlaska svoga blagoizvoljelo je na molbu rektorovu vlastoručno potpisati svoje ime u spomenicu, koju sveučilište kao najdragocjeniji dokaz kraljevske blagonaklonosti čuva; a zatim je, praćeno istim burnim klicanjem, ostavilo sveučilište.

Taj previšnji posjet odgovara sasvim znamenitom događaju, kad je Njegovo Veličanstvo prije 26 godina za svoga sličnoga boravka u Zagrebu blagoizvoljelo izreći životvorno slovo o utemeljenju sveučilišta.

t) **Razdoblja povjesti sveučilišta.** Prema svemu ovomu mogli bismo povjest sveučilišta podijeliti u četir perioda: u prvom se pripravlja i rađa sveučilište, u drugom se ono otvora, u trećem se razvija i popunjuje, a u četvrtom se reformira.

Prvi period nastaje zapravo onim momentom, kad je prije dva vijeka našemu narodu obećano sveučilište. No mi ne ćemo tako daleko posegnuti, jer držimo, da se tek s pripravljenom organizatornom osnovom počinje prava povjest sveučilišta; a ta je osnova položena zakonom o utemeljenju sveučilišta od god. 1869., koji je stvoren za banovanja *Levina baruna Raucha*.

U drugom se periodu odigrava najvažniji i najsvečaniji događaj, otvorenje sveučilišta god. 1874. po *banu Ivanu Mažuraniću* kao zastupniku Njegova Veličanstva. U to razdoblje pada i provedba zak. članka o uređenju sveučilišta, popunjenje mudroslovnoga fakulteta matematičko-prirodoslovnim odsjekom, i neke odlike, kojima je sveučilište s najvišega mjesta počašćeno.

Treći period donosi sveučilištu za banovanja *Ladislava grofa Pejačevića* farmaceutički tečaj i opskrbljuje ga stvarnim potrebama, od kojih u prvom redu spominjemo veliku udobnu zgradu, u koju je sveučilište smješteno, i podignuće posebnoga doma za kemički laboratorij.

U četvrtom se periodu osniva i dovršuje velikim troškom zemaljskim botanički vrt; uređuju se seminari kao nužna sredstva dubljega znanstvenoga napretka, stvaraju se nove profesorske stolice, provađa velika reforma ustrojnoga zakona, proširuje sveučilište šumarskim tečajem, a pristupa i pripravama za otvorenje medicinskoga fakulteta. Sav taj bujni i raznoliki život, kojim se donekle organizacija sveučilišta u tri fakulteta dovršuje, pripada vladavini *bana Dragutina grofa Khuen-Hederváry-a*.

Tako živim kao i pokojnim glavarima zemaljskim prinosi sveučilište i kod te prilike najsmjerniju hvalu na velikoj pri-

pomoći, brizi i ljubavi, kojom su išli ne samo za tim, da naše sveučilište postane važan kulturni faktor u hrvatskom narodu, nego i za tim, da ono znanstvenim svojim radom zapremi dostojno mjesto u kolu kulturnih naroda uopće.

S jednakom zahvalnosti spominje sveučilište ovdje i prve doglavnike banske, odjelne predstojnike za bogoštovlje i nastavu Dragutina pl. Pogledića, dra. Pavla Muhića, Ivana Vončinu, dra. Stjepana Spevca, dra. Isidora Kršnjavoga, Otona pl. Krajcsovicsa i Armina Pavića, koji su u različitim periodama utjecali u sudbinu sveučilišta i odlučan mu pravac davali u njegovu razvitku.

u) **Smještaj sveučilišta.** Pošto se sveučilište imalo iste godine otvoriti, kad je potvrđen i proglašen zak. članak o uređenju njegovu, nije ono moglo dobiti posebne zgrade, nego je smješteno onako, kako su prilike dopuštale.

Bogoslovni je fakultet ostao u nadbiskupskom sjemeništu na Kaptolu, gdje se i sada nalazi, dok su juridički i filosofički fakultet bili smješteni u zgradi sadanje gornjogradske gimnazije. Tu je prvi kat — u kojem bijaše prije pravoslovna akademija — zapremila sveučilišna knjižnica, a drugi opet — koji bijaše za svrhe sveučilišne nadograđen troškom od 33.874 for. 97 nč. — pravoslovni i državoslovni te mudroslovni fakultet.

Kako je međutim sveučilište upotpunjeno matematičko-prirodoslovnim odsjekom, s kojim bijahu skopčani naravoslovni zavodi i fizikalni kabinet, a sveučilišna se biblioteka knjigama naglo obogatila — nijesu prostorije u rečenoj zgradi nikako dostajale.

Zato je trebalo ili prostorije proširiti ili sveučilište smjestiti u posebnu zgradu. Kr. zemaljska vlada odlučila se za ovo potonje, te je tako sveučilište dobilo sadanju zgradu na Sveučilišnom trgu, u koju se u jeseni godine 1882. preselilo.

Ova je zemaljska zgrada do toga doba bila iznajmljena kr. ugarskom eraru za tvornicu duhana, poradi česa se u sveučilišne svrhe morala istom preurediti i preudesiti. U kratkom vremenu od tri mjeseca bijaše sve izvedeno tako povoljno, da je sveučilište u ovoj lijepoj i uglednoj dvokatnoj zgradi smješteno posve udobno i prikladno.



Sveučilišna zgrada.

Juridički se fakultet sa svojim dekanatom nalazi u prvome katu, filosofički pak sa svojim dekanatom, fizikalnim kabinetom i botaničko-fiziološkim zavodom u drugome katu. Biblioteka zaprema jedan dio prvoga kata i jedan dio prizemlja, u kojemu su i ostali uredi sveučilišni.

Sadanja je sveučilišna zgrada podignuta god. 1856. zemaljskim troškom od 345.155 for. za opću zemaljsku bolnicu, no toj svrsi nije nikad bila privedena.

Neko vrijeme samo držale su u njoj bolnicu sestre milosrdnice, a godine 1859. i 1866. služila je ranjenim vojnicima, koji su dolazili s ratišta. Kratko doba bijaše u njoj smještena zagrebačka realka; a god. 1864. držala se u njoj prva hrvatska izložba. Napokon bi od god. 1868. do 1882. iznajmljena kr. ugarskom eraru za tvornicu duhana. Njezina adaptacija u svrhe sveučilišne izvedena je troškom od 54.537 for.

Od sveučilišnih znanstvenih zavoda ima posebnu svoju zgradu samo kemički laboratorij, a naučnim svrhama botanike služi veliki botanički vrt sa zgradama i staklenicima, koji mu pripadaju.

O smještenju ovih i drugih znanstvenih zavoda u našem sveučilištu bit će poslije govora.

BOGOSLOVNI FAKULTET.

Sveučilište bijaše sretno, što se u zemlji nalazio zavod, koji se bez ikakvih poteškoća mogao prometnuti u bogoslovni fakultet. Bijaše to nadbiskupski licej u Zagrebu, u kojem se bogoslovi naučahu i pripravljahu za svoje svećeničko zvanje. Kako je taj licej bio udešen na četiri godine i kako je ustrojem svojim odgovarao sličnim duhovnim bogoslovskim učilištima i bogoslovnim fakultetima u našoj monarkiji, upotrijebljen bi naprosto za bogoslovni fakultet našega sveučilišta.



No pošto su se u nadbiskupski licej primali bogoslovi i bez ispita zrelosti, nije se ova tradicija mogla na prečac prekinuti. Za to se slušačima bogoslovnoga fakulteta morala ostaviti pogodnost, da se i kao izvanredni slušači mogu upisati u bogoslovni fakultet. Ovo bijaše tim nužnije, što je postojala pogibao, da će frekventacija bogoslovnoga fakulteta u prvom početku biti preslaba, bude li redovito vezana uz ispit zrelosti.

Budući da se slušači bogoslovlja odgajaju za uzvišenu duhovnu službu, to je bogoslovni fakultet i u našem sveučilištu

kao i na drugima spojen s internatom, poradi česa su mu i slušači većinom samo diecezanski pitomci nadbiskupskoga sjemeništa zagrebačkoga.

Osim njih polaze redovno predavanja u bogoslovnom fakultetu i pitomci biskupskoga grčko-katoličkoga sjemeništa biskupije križevačke i klerici reda sv. Franje, a mimo to ima — premda u malom broju — i klerika iz drugih biskupija, poimence: senjsko-modruške i banjalučke.

Premda se po ustrojnom zakonu i bogoslovnog fakulteta tiču općeniti propisi, kojima se uređuje najbitniji život sveučilišta, ipak imade i biskupski ordinarijat neki utjecaj na bogoslovni fakultet.

Taj utjecaj vrši on kod imenovanja profesora, kod podjeljivanja veniae legendi i kod polaganja strogih ispita, a ne manje i kod discipline nad slušačima, jer su isti u internatu nadbiskupskom.

Bogoslovi slušaju redovno predavanja samo na bogoslovnom fakultetu. Ako ipak žele na drugom fakultetu polaziti kolegija, dužni su sebi za to pribaviti dopuštenje ordinarijata. Oni, koji su na drugom diecezanskom učilištu svršili bogoslovne nauke te žele polagati stroge ispite, imadu se prije u bogoslovnom fakultetu imatrikulirati.

Iz obligatnih svojih predmeta imadu bogoslovi praviti semestralne i godišnje ispite.

Zakon o uređenju sveučilišta određuje načelno, da se svi predmeti u sveučilištu imadu predavati hrvatskim jezikom, ali dopušta, da se neke nauke u bogoslovnom fakultetu mogu predavati i na drugom jeziku.

Za to je na prijedlog profesorskoga zbora bogoslovnoga fakulteta, podastrt u prvom mjesecu prve školske godine, kr. zemaljska vlada naredbom od 12. listopada 1874. i dopustila, da se opći i posebni dio dogmatike, moralno bogoslovlje, crkveno pravo i liturgika tako obzirom na dogmatičku narav, njihovu terminologiju, izvore, službu i obrede katoličke crkve kao u opće obzirom na interese crkve imadu predavati latinskim jezikom.

U isto je vrijeme zaključio profesorski zbor, da se na bogoslovnom fakultetu predaju još kao izvanredni predmeti: *Ontologija i pedagogija* radi sveze s drugim naukama.

Bogoslovac, koji na semestralnom ispitu ne uspije, imade nedovoljan red popraviti tečajem prvoga mjeseca u prvom idućem semestru.

Na prijedlog profesorskoga zbora odredila je kr. zemaljska vlada naredbom od 24. ožujka 1875., da bogoslovci, koji iz više od dva predmeta dobiju drugi red, imadu tražiti dozvolu za popravak od kr. zemaljske vlade.

Bogoslovi, koji ne bi popravili o određenom roku nedovoljnoga reda, gube redovno onaj semestar, a kad se radi o cjelogodišnjem predmetu, pače i cijelu godinu.

Na predstavku profesorskoga zbora dopustila je ipak kr. zemaljska vlada naredbom od 28. svibnja 1877., da se u slučajevima osobitoga uvaženja vrijednim od rečene ustanove iznimno može i odustati.

Kako u pastvi dolaze svećenici u službeni doticaj ne samo s duhovnim nego i drugim javnim oblastima, pak im je potrebno da kao dušobrižnici budu upućeni u poznavanje uredovanja i pismenoga saobraćaja i dopisivanja — odredila je kr. zemaljska vlada naredbom od 22. srpnja 1890., da se bogoslovima III. tečaja predaje u zimskom semestru *naputak za sastavljanje zvaničnih spisa.*

Koliko bogoslovi nijesu zakonom oprošteni od plaćanja naukovine, imadu po ustrojnom zakonu kao i slušači svjetovnih fakulteta naukovinu podmirivati.

Sve nauke propisane ustrojnim zakonom obvezatne su, te su ih predavali od kako postoji sveučilište, ovi profesori:

Profesorsku stolicu *općega dijela dogmatike* zastupao je prvi dr. Josip *Stadler,* imenovan god. 1874. javnim izvanrednim, a god. 1876. javnim redovitim profesorom.

Po njegovu promaknuću na čast nadbiskupa vrhbosanskoga i metropolite bosanskoga i hercegovačkoga, povjerena je suplencija rečenoga predmeta god. 1882. dru. Franji *Kucenu,* koji je zatim god. 1886. imenovan javnim izvanrednim profesorom iste struke.

Poslije njegove smrti u lipnju 1887. zapremio je stolicu opće dogmatike u škol. godini 1887|88. dr. Ante *Bauer* kao suplenat, a u povodu previšnjeg riješenja od 7. lipnja 1888. kao javni izvanredni profesor.

Prva profesura *biblijskih nauka staroga zavjeta i jezika hebrejskoga* zapala je dra. Franju *Ivekovića*, koji je za nju god. 1874. bio imenovan javnim redovitim profesorom. Tu je čast vršio do konca god. 1886|87., kad je imenovan kanonikom prvostolne crkve zagrebačke, zahvalivši se na stolici; a onda je preuzeo suplenciju od škol. god. 1887|88. do uključivo škol. god. 1890|91. dr. Josip *Volović*.

Godine 1891. imenovan je dr. Juraj *Dočkal* javnim izvanrednim profesorom iste struke, a god. 1893. promaknut je na javnoga redovitoga profesora. Po njegovoj smrti u svibnju god. 1899. nastavio je njegov predmet naučati kao suplenat do konca škol. godine 1898|99. dr. Mijo *Medjimorec*.

Za posebni dio dogmatike imenovan je god. 1874. kao javni redoviti profesor dr. Antun *Kržan*, koji je ovu stolicu pridržao do godine 1878., kad je postao kanonikom prvostolne crkve zagrebačke; no predavao je svoj predmet u svojstvu suplenta do konca naučne godine 1879|80.

Poslije njega suplirao je tu struku Matija *Stepinac* od zimskoga poljeća 1880|81. do konca naučne god. 1881|82., a tad je god. 1882. imenovan javnim redovitim profesorom istoga predmeta dr. Antun *Franki*. No taj nije rečene stolice ni zapremio, jer je nakon kratkoga vremena god. 1883. uz previšnje odobrenje zauzeo stolicu crkvene povjesti; a stolicu posebnog dijela dogmatike suplirao je u I. semestru 1882|83. dr. Ivan *Bujanović*, koji je god. 1883. imenovan izvanrednim, a god. 1889. redovitim profesorom.

Stolicu *biblijskih nauka novoga zavjeta* zapremao je prvi dr. Juraj *Posilović*. Imenovan u nizu prvih profesora 27. travnja 1874. javnim redovitim profesorom, naučao je u sveučilištu do konca I. poljeća škol. god. 1875|76., i tad se sa sveučilištem rastao, podignut previš. riješenjem od 23. ožujka 1876. na čast biskupa senjsko-modruške biskupije.

U II. poljeću iste školske godine povjerena je ta stolica ponajprije kao suplentu dru. Gavri *Smičiklasu,* a god. 1876. kao izvanrednom profesoru.

Na žalost završi dr. Gavro Smičiklas svoj nauci posvećeni život već god. 1877., te je suplenciju biblijskih nauka novoga zavjeta preuzeo dr. Gustav *Baron,* koji je naknadno god. 1878. promaknut najprije na čast izvanrednoga, a za tim god. 1881. na redovitoga profesora.

Kad je dr. Baron god. 1895. postao kanonikom prvostolne crkve zagrebačke i prestao svršetkom god. 1895|96. naučati, imenovan je god. 1896. dr. Rudolf *Vimer* javnim izvanrednim profesorom iste struke; a za tim god. 1899. redovitim profesorom.

Za katedru *crkvene povjesti* imenovan je dr. Josip *Rieger* iznajprije god. 1874. kao javni izvanredni, a god. 1876. kao javni redoviti profesor.

Koncem škol. god. 1881|82. dao je on ostavku, a njegovu je stolicu preuzeo god. 1883. prev. odobrenjem javni redoviti profesor dogmatike dr. Antun *Franki.* Kad je ovaj prev. riješenjem od 24. veljače 1891. dignut s profesorske stolice u sveučilištu, imenovan je iste godine dr. Antun *Maurović* javnim redovitim profesorom crkvene povjesti.

Zamijenivši dr. Antun Maurović koncem naukovne godine 1894|95. stolicu profesorsku sa čašću biskupa senjsko-modruške biskupije, predavao je poslije njega crkvenu povjest od I. poljeća 1895|96. do uključivo II. poljeća 1898|99. u svojstvu suplenta dr. Mirko *Marchetti.*

Stolicu *moralnoga bogoslovlja* zapremio je prvi dr. Feliks *Suk,* koji je god. 1874. imenovan najprije javnim izvanrednim, a god. 1879. javnim redovitim profesorom.

Koncem godine 1890|91. ostavio je on sveučilište, postavši kanonikom zagrebačkim, a na njegovo mjesto imenovan je god. 1891. javnim izvanrednim profesorom dr. Josip *Modrić.*

Po ranoj smrti potonjega u listopadu 1893., suplirao je moralno bogoslovlje u škol. god. 1893|94. profesor dr. Ante *Bauer,* a škol. god. 1894|95. i 1895|96. dr. Josip *Pazman,* koji

je za tim imenovan god. 1896. javnim izvanrednim profesorom rečene struke.

Stolicu *pastoralnog bogoslovlja, pedagogike i katehetike* zaprema od otvorenja sveučilišta pa do danas dr. Martin *Štiglić*, i to neprestano u svojstvu javnoga redovitoga profesora, kakovim je imenovan 24. kolovoza 1874. On jedini od profesora bogoslovnoga fakulteta slavi sa sveučilištem 25-godišnjicu svoga službovanja u sveučilištu.

Za struku *crkvenoga prava* imenovan je god. 1874. javnim izvanrednim profesorom dr. Janko *Koharić*, koji je za tim god. 1879. promaknut na javnoga redovitoga profesora.

Ali ni dru. Kohariću, od kojega je znanost po njegovim umnim darovima mnogo očekivala, i koji je literarno mnogo radio, ne bijaše suđeno, da dugo nauča, jer je mladi svoj vijek završio u lipnju god. 1880.

Njegovu je stolicu suplirao od II. semestra škol. g. 1879|80. do uključivo I. semestra 1881|82. najprije dr. Andrija *Jagatić;* a za tim u II. poljeću 1881|82. dr. Ferdinand *Belaj*, koji je iste godine 1882. imenovan javnim izvanrednim, a g. 1886. javnim redovitim profesorom crkvenoga prava.

Kao *docenti* naučahu *jezik sirski, kaldejski i arapski* za vrijeme svoga profesorovanja dr. Franjo *Iveković*, dr. Gavro *Smičiklas*, dr. Gustav *Baron* i dr. Rudolf *Vimer*.

Napokon je od škol. god. 1890|91. do 1898|99. Ivan *Pliverić* kao učitelj naučao, kako se imadu *sastavljati zvanični spisi*.

S priznanjem spominjemo, da su svi profesori, koji su iz sveučilišta prešli u prvostolni kaptol zagrebački kao kanonici, još i nakon svoga promaknuća barem godinu dana predavali u fakultetu, pričekavši tako, da im se nađe spremna zamjena.

S malom iznimkom bijahu gotovo svi profesori svećenici nadbiskupije zagrebačke. Na druge su biskupije otpala šestorica: na đakovačko-srijemsku i senjsko-modrušku po dva, na križevačku grčko-sjedinjenu i krčku po jedan.

PRAVOSLOVNI I DRŽAVOSLOVNI FAKULTET.

Poput bogoslovnoga fakulteta imalo je sveučilište odmah s početka potpuno uređeni i pravoslovni i državoslovni fakultet.



Pravoslovna akademija, odgovarajući ustrojem, načinom i ispitnim sustavom svojim potpuno sveučilišnim juridičkim fakultetima, zamijenila je samo svoje ime tako, da je pravoslovni i državoslovni fakultet mogao odmah stupiti u život.

Kr. pravoslovna akademija imade kao preteča juridičkoga fakulteta svoju stoljetnu historiju. God. 1607. osnovali su naime jezuite prvu višu školu u Zagrebu, koja se tijekom vremena prometnula u kr. akademiju znanosti. Car i kralj Leopold priznao je toj akademiji g. 1669. poveljom sva prava i povlastice, koje su imala i vršila sveučilišta; ali do ustroja sveučilišta žaliboże ipak ne dođe. Kad je god. 1776. carica i kraljica Marija Terezija preustrojila naučni sustav u Ugarskoj i Hrvatskoj, uredila je u kr. akademiji znanosti i juridički fakultet.

Godine 1850. bude u povodu ponovnoga preustrojstva filosofički tečaj akademije prenesen u višu gimnaziju, a ona sama postade stručnim učevnim zavodom za pravnike i dobi ime kr. pravoslovne akademije. Godine 1868. raširen je trogodišnji tečaj njezin u četverogodišnji, a god. 1871. ukinuti su u njoj polugodišnji i godišnji ispiti, koji su do onda postojali — čime je pravoslovna akademija posve izjednačena s juridičkim fakultetima na sveučilištima.

Kr. pravoslovna akademija uspješno je djelovala na obrazovanost viših razreda naroda hrvatskoga, odgojivši znatan broj muževa u svakom obziru znamenitih i za opće dobro zaslužnih, te će joj se za to u povjesti spominjati ime, dok bude ljudi, koji će htjeti i znati cijeniti zasluge stečene na polju više duševne prosvjete.

Čitav duševni pokret oko ustrojenja sveučilišta potjecao je iz pravoslovne akademije. Njezin mnogogodišnji direktor pok. *dr. Pavao Muhić,* pak onda kratko vrijeme njegov nasljednik pok. *Matija Mesić* zajedno s profesorskim zborom u prečestim su prilikama molili i sabor i kr. zemaljsku vladu, da se sveučilište uredi i otvori. Mnogobrojne njihove predstavke bijahu u mnogom obziru pobudom, da se pristupilo k uređivanju i konačnom oživotvorenju sveučilišta.

Kad se pak radilo o svečanom otvorenju sveučilišta, bijaše pravoslovna akademija središtem, u kojem se mislilo i radilo o svim pripravama, te je njoj kao jedinoj višoj školi akademičkoj bila namijenjena časna zadaća, da stari zavod spoji s novim.

Po tom je pravoslovna akademija za pravoslovni i državoslovni fakultet u prvom redu, a onda i za samo sveučilište preznamenita kao preteča, bez koje se ni sveučilište ne bi tako brzo bilo moglo osnovati.

Kako je već naučni ustroj fakulteta pravoslov. i državoslovnoga prikazan u općenitom dijelu, preostaje, da se u razvitku fakulteta osvrnemo poglavito na ispitni sustav.

Od propisa, koje je sveučilište od pravoslovne akademije pridržalo, spominjemo prije svega teoretičke državne ispite. Ništa nije bilo prirodnije, nego da se pravno-povjesni teoret.

državni ispit, zatim sudstveni i državo-znanstveni ispit preuzmu od akademije, pošto su oni na isti način bili uređeni kao u juridičkim fakultetima cislitavskih sveučilišta.

O zakonu se o ustrojstvu sveučilišta samo općenito navodi, da se državni ispiti u sveučilištu po dojakošnjim propisima polažu, dok je kasnije naredbom kr. zemaljske vlade od 24. travnja 1876. izdan potanji *propis o teoretičkim državnim ispitima* za pravnike.

Sustav je te ispite i kod nas razdijelio prema zahtjevu znanosti u historičko-državni, pozitivno-pravni (sudstveni) i državoslovno-znanstveni. Glavni su predmeti historičkoga državnoga ispita rimsko i kanoničko pravo, koje ne sastoji samo od katoličkoga crkvenoga prava, već mu se priključuje i grčko-istočno crkveno pravo i opća pravna povjest u savezu s hrvatskom povješću.

Drugi sudstveni teoret. državni ispit opseže pravo civilno, kazneno, mjenbeno i trgovačko, te građanski i kazneni postupnik, kako za našu domovinu vrijede; a treći državo-znanstveni državni ispit opseže napokon narodnu ekonomiju, financijalnu znanost i statistiku austro-ugarske monarkije s osobitim obzirom na kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

Pravno-povjesni državni ispit mogao se praviti samo u onom sveučilištu, u kojem kandidat za vrijeme ispita bijaše imatrikuliran, dok su sudstveni i državoznanstveni državni ispit mogli kandidati polagati i pred ispitnim povjerenstvima drugih sveučilišta.

Kandidat, reprobiran na prvom državnom ispitu, mogao je ispit praviti na koncu petoga semestra, te se mogao privremeno upisati u prvo poljeće treće godine, koje mu se također ubrojilo u četverogodište, ako je ispit u tom roku načinio. Kandidati pak, koji u tom roku nijesu uspjeli na ispitu, ili, koji su prvi put otpućeni na opetovanje u srpanjskom roku, izgubili su godinu.

Kandidati, reprobirani na drugom i trećem državnom ispitu, mogli su ispit opetovati istom nakon tri mjeseca.

Propis, da reprobirani kandidat može ponavljati ispit u trećoj godini na koncu prvoga semestra, preinačen je poslije

naredbom kr. zemaljske vlade od 22. lipnja 1887. tako, da se u srpanjskom ili listopadskom roku reprobirani kandidat pripušta k opetovanju ispita tek nakon godinu dana, dakle u daljnom srpanjskom roku.

Prije položena ispita ne može se takav kandidat upisati u treću godinu.

Napokon je na osnovu zakona od 6. listopada 1894., kojim je poglavito reformiran teoretički pravno-povjesni državni ispit, izdala kr. zemaljska vlada provedbenu naredbu od 1. srpnja 1895. o uređenju teoretičkih državnih ispita.

Pošto je u glavnom promjena o državnim ispitima razložena već u općenitom dijelu, osvrnut ćemo se ovdje samo potanje na ustanove pomenute naredbe.

Ponajprije mogu sva četiri teoretička državna ispita bez razlike pripadnosti pred ispitnim povjerenstvom u Zagrebu zakonitim redom polagati svi pravnici, koji su potrebni broj semestara slušali u kojem ugarskom ili austrijskom sveučilištu prema odnosnim propisima.

Zatim se rečenom naredbom ide na ruku hrvat.-ugarskim nedržavljanima, dozvoljujući im, da mjesto I. i II. pravno-povjesnoga državnoga ispita polažu na koncu četvrtoga ili početkom petoga poljeća jedan samo pravno - povjesni državni ispit (po prijašnjem propisu), koji obuhvata materijal I. i II. državnoga ispita (osim hrvat.-ugar. privatnoga prava).

Mjesto opće pravne povjesti ispituje se na I. pravno-povjesnom državnom ispitu pravna povjest slavenskih i germanskih naroda.

Prvi se pravno-povjesni državni ispit polaže u srpanjskom roku u prvoj polovici mjeseca, a drugi u drugoj polovici mjeseca; u istom se razdoblju polažu oba ta ispita u listopadskom roku. Poslije tih rokova obdržavaju se pravno-povjesni državni ispiti za hrvatsko-ugarske nedržavljane.

U druge se potankosti, uređene tom naredbom kr. zem. vlade, ne možemo upustiti, jer se tiču manje više nutarnjega djelokruga ispitnih povjerenstva.

Konačno je naredbom kr. zem. vlade od 13. srpnja 1898. dozvoljeno kandidatima, reprobiranim na I. i II. pravno-po-

vjesnom državnom ispitu u srpanjskom roku ponoviti ispit u listopadskom roku iduće škol. godine, ako im nije dulji rok za opetovanje ispita bio određen.

Marljivost i napredak u naucima imadu pravnici još dokazati i *kolokvijima,* koji se iz pojedinih predmeta obavljaju na izmaku semestra. Ovi su ispiti obvezatni samo za pravnike, koji uživaju stipendij ili žele od plaćanja naukovine oprošteni biti. Svjedodžbe, što ih izdavaju profesori o kolokvijima, imadu se u svakom obziru smatrati privatnima.

Po prijedlogu profesorskoga zbora odredila je kr. zemaljska vlada naredbom od 24. travnja 1876., da pravnici u pomenutu svrhu imadu kolokvirati iz dva glavna predmeta, od kojih se svaki najmanje po četiri sata u tjednu predaje. Ovaj je propis poslije modificiran naredbom kr. zemaljske vlade od 6. ožujka 1881., po kojoj su pravnici III. i IV. godine dužni položiti jedan kolokvij iz glavnoga predmeta juridičke struke, a drugi iz državoslovne struke.

Ovi kolokviji treba da budu načinjeni barem s dobrim uspjehom.

Pravoslovni i državoslovni seminar uveden je na ovom fakultetu naredbom kr. zemaljske vlade od 14. lipnja 1886., kojom je ujedno potvrđen privremeni statut o uređenju i upravi seminara, izrađen od profesorskoga zbora. Statut usvaja u glavnom uređenje sličnih pravoslovnih i državoslovnih seminara u cislitavskim sveučilištima, poimence bečkoga, no prilagoduje ih našim posebnim prilikama i potrebama.

Zadaća je pravoslovnoga i državoslovnoga seminara, da pomaže učvrstiti i proširiti znanje, stečeno u predavanjima, da upućuje slušače, kako će samostalno znanstveno raditi — i da ih pripravi, koliko je to moguće, za pravoslovnu i za državoslovnu praksu.

Seminar je razdijeljen u odjele, koji se otvaraju svakoga semestra po strukama i prilikama fakulteta. Pojedinim su odjelima na čelu javni redoviti ili izvanredni profesori zastupanih struka.

Seminarske vježbe ili su usmena predavanja i tumačenja (conversatoria, disputatoria, practica etc.) ili pak pismene radnje;

ali sve vježbe treba da imadu za svako poljeće neku zaokruženu cjelinu.

U seminare mogu biti primljeni kao pravi članovi jedino redoviti slušači pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta, ako se iskažu, da su s uspjehom slušali glavna predavanja one struke; no mogu se iznimno primiti i takovi redoviti slušači, koji pismenim ili usmenim ispitom zasvjedoče znanje, potrebno za uspješni rad u seminaru.

Članovi seminara dužni su redovito dolaziti i raditi u seminarskim vježbama te pomno izrađivati pismene zadaće.

Vježbe u seminaru računaju se pravim članovima u propisani minimum sati, što ga imadu slušati u tjednu, a svjedodžba ravnatelja seminara, da je slušač uspješno radio u seminarskim vježbama, naknaduje kolokvij iz one struke.

Za nagrađivanje seminarskih radnja određeno je 10 godišnjih nagrada po 40 forinti, koje podjeljuje na prijedlog predstojnika seminar. odjela kr. zemaljska vlada.

Pravoslovni i državoslovni seminar stupio je u život zimskim semestrom 1886/87. Radilo se od toga vremena u ovim odjelima: seminar za rimsko pravo (predstojnik kr. javni redoviti profesor dr. Aleksandar Egersdorfer), pravno-povjesni seminar (kr. javni redoviti profesor dr. Franjo Spevec), seminarske vježbe iz prava katoličke crkve (kr. javni redoviti profesor dr. Luka Marjanović), seminar za opće austrijsko građansko pravo (kr. javni redoviti profesor dr. Konstantin Vojnović), seminarske vježbe iz političke ekonomije i financijalne znanosti (kr. javni redoviti profesor dr. Blaž Lorković) i statistički seminar (kr. javni redoviti profesor dr. Fran Vrbanić). Neka bude ovdje spomenuto, da su se uz druga praktična kolegija redovito svake godine (i to prije i poslije uvedenja seminara) držale praktične vježbe iz kaznenoga prava (practicum criminale: kr. javni redoviti profesor dr. Janko Čakanić) i praktične vježbe iz mjenbenoga prava (practicum cambiale: kr. javni redoviti profesor dr. Fran Vrbanić).

Instituciji seminara bilo se boriti s velikim teškoćama te ona do sada nije mogla na ovom fakultetu uznapredovati, kako bi to bilo željeti. Glavnom zaprekom njezinu razvitku bila

je nestašica posebne biblioteke. S toga i nastoji profesorski zbor od uvedenja seminara brižno, da se uredi valjana seminarska biblioteka, a kr. zemaljska vlada to nastojanje blagovoljno podupire.

Godine 1886. dozvolila je ona 200 for. za nabavu najnužnijih priručnih knjiga, a za buduće odredila je godišnjih 100 for. za popunjenje seminarske biblioteke. Od god. 1896. povisila je rečenu dotaciju na 250 for., a iste godine dozvolila je na molbu dekanata za potrebe seminarske biblioteke 300 for. od svote, uvrštene u zemaljski proračun za nagradu najboljih seminarskih radnja. I godine 1897. i 1898. dozvolila je ona po 300 for. preko stalne godišnje potpore u rečenu svrhu.

Kako se od god. 1887. nabavljaju knjige prema potrebama seminara, a vlada tu nabavu blagohotno podupire — ima nade, da će doskora biti uklonjena glavna zapreka valjanom razvoju seminara na ovom fakultetu.

Ustrojni zakon određuje za slušače prava ove nauke: rimsko pravo, opća pravna povjest, enciklopedija prava i državoslovnih znanosti, hrvatsko-ugarsko privatno pravo, filosofija prava, crkveno pravo katoličke i grčko-istočne crkve, hrvatsko-ugarsko državno pravo, pravo građansko i kazneno, ekonomija i financijalna znanost, kazneni postupnik i građanski postupak ujedno s postupnikom u neparbenim poslovima, trgovačko, mjenbeno i pomorsko pravo, ustavna i upravna politika i statistika austro-ugarske monarkije s osobitim obzirom na statistiku trojedne kraljevine.

No za svaku od ovih disciplina nije sistemizirana posebna katedra, nego je jedna profesorska stolica obuhvatala više predmeta.

Tako je katedri opće pravne povjesti pridodana enciklopedija i metodologija prava, katedri građanskoga postupnika hrvatsko-ugarsko privatno pravo, katedri kaznenoga prava filosofija prava, katedri hrvatsko-ugarskoga državnoga prava opće državno i međunarodno pravo, katedri ekonomije i financijalne znanosti ustavna i upravna politika, i katedri statistike trgovačko i mjenbeno pravo. Međutim je god. 1894. od katedre građanskoga postupnika odijeljeno hrvatsko-ugarsko privatno pravo te priključeno

katedri pravne povjesti; a g. 1897. pripojena ustavna i upravna politika katedri upravnoga prava.

God. 1892. ustrojena je prev. riješenjem od 2. prosinca katedra upravnoga prava, a prev. riješenjem od 12. travnja 1897. druga profesorska stolica rimskoga i druga građanskoga prava.

Prvim profesorom *rimskoga prava* bijaše dr. Stjepan *Spevec,* imenovan 27. travnja 1874. javnim redovitim profesorom. On je u sveučilište prešao s pravoslovne akademije i naučao u fakultetu kao senior do početka god. 1886., kad je imenovan predstojnikom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Na to je suplencija rimskoga prava povjerena privatnomu docentu austrijskoga privatnoga prava dru. Aleksandru *Egersdorferu,* koji je 13. listopada 1886. imenovan javnim izvanrednim, a 14. siječnja 1891. javnim redovitim profesorom rimskoga prava. Školske godine 1885|86. habilitirao se za rimsko pravo dr. Ivo *Mallin,* a god. 1897|98. za povjest i institucije rimskoga prava dr. Ivan *Strohal* i dr. Ljudevit pl. *Andrassy,* od kojih je potonji 2. veljače 1899. imenovan javnim izvanrednim profesorom druge katedre rimskoga prava.

Profesorsku stolicu *opće pravne povjesti i enciklopedije i metodologije prava* zapremao je od otvorenja sveučilišta dr. Jaromir *Hanel,* imenovan 24. kolovoza 1874. javnim redovitim profesorom. Na koncu godine 1880|81. zahvalio se on na profesuri, postavši redovitim profesorom pravne germanske povjesti u češkom sveučilištu u Pragu. Prof. dr. Hanel ostavio je lijepu uspomenu u sveučilištu kao neumoran i odličan suradnik njegov. Poslije njega suplirao je opću pravnu povjest kao i enciklopediju i metodologiju prava u I. i II. semestru 1881|82. i čitavu škol. godinu 1882|83. javni redoviti profesor dr. Josip *Pliverić.* Godine 1883. osposobio se kao privatni docenat za predavanje opće pravne povjesti dr. Franjo *Spevec,* koji je 5. travnja 1884. imenovan javnim izvanrednim, a 9. veljače 1886. javnim redovitim profesorom rečenoga predmeta. Kad je god. 1892. profesor dr. Franjo Spevec zamijenio svoju stolicu s katedrom građanskoga prava, bila je suplencija opće pravne povjesti i enciklopedije i metodologije prava opet povjerena prof. dru. Josipu Pliveriću, i to od II. semestra 1891|92. do uključivo II. seme-

stra 1893|94. kao poslije i suplencija samo pravne povjesti u II. sem. 1895|96. i I. sem. 1896|97. Stekavši perovoda kr. zemaljske vlade dr. Milivoj *Maurović* god. 1894. habilitaciju za opću pravnu povjest, imenovan je 21. kolovoza 1894. javnim izvanrednim profesorom opće pravne povjesti te hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava, a 16. travnja 1897. redovitim profesorom istih struka.

Hrvatsko-ugarsko privatno pravo predavao je od početka sveučilišta dr. Aleksandar pl. *Bresztyenszky,* imenovan u redu prvih sveučilišnih profesora 27. travnja 1874. javnim redovitim profesorom građanskoga postupnika, kojemu je, kako smo prije napomenuli, pripojeno bilo hrvatsko-ugarsko privatno pravo. I on je prešao s pravoslovne akademije u sveučilište kao drugi najstariji profesor. Kad je prev. riješenjem od 7. ožujka 1894. stavljen u stanje mira, imenovan je istim riješenjem dr. Josip *Šilović* javnim redovitim profesorom građanskoga parbenoga i izvanparbenoga postupnika i hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava. Međutim je još iste godine dr. Josip Šilović riješen da predaje hrvatsko-ugarsko privatno pravo, koje je na osnovu prev. riješenja od 21. kolovoza 1894. preuzeo dr. Milivoj *Maurović.*

Katedra *pravne filosofije i kaznenoga prava i postupnika* nije bila s početka popunjena profesorom, nego ju je god. 1874|75. docirao dr. Napoleon pl. *Špun-Strižić.* Godine 1875. habilitirao se za kazneno pravo i kazneni postupnik i pravnu filosofiju dr. Janko *Čakanić,* kojemu je za te predmete bila povjerena i suplencija u škol. godini 1876|77. Dne 14. listopada 1877. imenovan je dr. Čakanić javnim izvanrednim, a dne 4. prosinca g. 1881. javnim redovitim profesorom kaznenoga prava i postupnika i pravne filosofije. God. 1890. podijeljena je kr. sudb. pristavu dru. Josipu *Šiloviću* venia legendi za kazneno materijalno pravo, koje je docirao do imenovanja svoga za redovitoga profesora građanskoga postupnika. Kad je međutim god. 1897. na vlastitu molbu prešao dr. Janko Čakanić u mir, preuzeo je profesor dr. Josip *Šilović* uz prev. odobrenje od 12. travnja 1897. stolicu kaznenoga prava i postupnika i pravne filosofije.

Kanoničko pravo katoličke i grčko-istočne crkve predaje od početka do danas profesor dr. Luka *Marjanović,* imenovan

24. kolovoza 1874. javnim izvanrednim, a 5. studenoga 1876. javnim redovitim profesorom iste struke. I on je prešao s pravoslovne akademije u sveučilište.

Dr. Josip *Pliverić* habilitirao se dne 21. listopada 1874. najprije za *opće državno i međunarodno pravo*, a dne 9. travnja 1875. za *hrvatsko-ugarsko državno pravo*. Iste je on predmete škol. godine 1875/76. također suplirao. Dne 30. rujna 1876. imenovan je on za tim javnim izvanrednim, a 16. kolovoza 1880. javnim redovitim profesorom općega i hrvatsko-ugarskoga državnoga prava ter međunarodnoga prava. Godine 1895. habilitirao se dr. Hugo *Štefanić* za opće državno pravo.

Stolica *građanskoga prava* povjerena je bila od 24. kolovoza 1874. kao javnomu redovitomu profesoru. dru. Konstantinu *Vojnoviću* knezu Užičkomu. Godine 1879. habilitirao se za istu struku dr. Aleksandar *Egersdorfer*, koji ju je budi kao privatni docenat budi kao suplenat u više maha predavao, dok nije postao javnim profesorom rimskoga prava. Po umirovljenju profesora dra. Konstantina kneza Vojnovića u god. 1891. postavljen je za zimsko poljeće 1891|92. suplentom austrijskoga privatnoga prava dr. Nikola pl. *Tomašić*, koji međutim civilnoga prava dalje predavao nije, jer je postao profesorom drugoga predmeta. U povodu te posljednje promjene predana je prev. odobrenjem od 21. travnja 1892. profesorska stolica građanskoga prava redovitomu profesoru opće pravne povjesti dru. Franji *Spevcu*. Školske godine 1896|97. dobio je veniam legendi za opće austrijsko civilno pravo dr. Mirko *Košutić*, a god. 1897|98. dr. Mihajlo *Zobkow*.

Druga ustrojena katedra građanskoga prava nije popunjena.

Stolicu *ekonomije i financijalne znanosti* kao i *ustavne i upravne politike* zauzeo je dr. Blaž *Lorković*, koji je 27. travnja 1874. imenovan javnim redovitim profesorom političkih znanosti. I dr. Lorković je pripadao među onu trojicu profesora juridičkoga fakulteta, koji su najprije imenovani na tom fakultetu, te su s pravoslovne akademije prešli u sveučilište. Školske god. 1887|88. osposobio se kao privatni docenat za nauku narodnoga gospodarstva i upravu narodnoga gospodarstva dr. Juraj *Vrbanić*. Po smrti profesora dra. Blaža Lorkovića imenovan

je 21. travnja 1892. dr. Nikola pl. *Tomašić* javnim redovitim profesorom političke ekonomije i ustavne i upravne politike. Potonji je predmet prev. odobrenjem od 12. travnja 1897. odijeljen od katedre narodne ekonomije.

Za *građanski se postupnik* habilitirao god. 1894. dr. Dragutin *Čupović,* koji je — kad je profesor dr. Šilović stolicu građanskoga postupnika zamijenio sa stolicom kaznenoga prava — 12. travnja 1897. imenovan javnim izvanrednim, a 2. veljače 1899. javnim redovitim profesorom rečene struke.

Trgovačko i mjenbeno pravo, statistiku austro-ugarske monarkije i opću statistiku predaje od otvorenja sveučilišta dr. Fran *Vrbanić,* imenovan 24. kolovoza 1874. javnim izvanrednim, a 5. studenoga 1876. javnim redovitim profesorom. I on je u sveučilište prešao s pravoslovne akademije.

Katedru *upravne nauke i upravnoga prava* suplirao je profesor dr. Josip *Pliverić* od škol. god. 1894|95. do II. semestra 1896|97., kad je dr. Hugo *Štefanić* 12. travnja 1897. imenovan izvanrednim profesorom upravnoga prava i upravoslovlja i pomorskoga prava. Po smrti profesora dra. Huge Štefanića u rujnu god. 1898. povjerena je suplencija upravnoga prava opet profesoru dru. Josipu Pliveriću.

Napomenuti nam je još, da je profesor dr. Aleksandar pl. Bresztyenszky suplirao u II. semestru 1874|75. kazneni postupnik, a profesor dr. Milivoj Maurović u I. i II. semestru 1895|96. i u I. semestru 1896|97. rimsko pravo. Profesor dr. Fran Vrbanić predavao je osim svojih redovitih predmeta u II. semestru 1874|75. i u II. semestru 1875|76. upravno zakonoslovlje.

Osim toga naučali su se u fakultetu još ovi neobvezatni predmeti: sudbeno liječništvo, državno računoslovlje i praktična narodna ekonomija.

Sudbeno liječništvo docirao je od otvorenja sveučilišta do svoje smrti dr. Hinko *Sachs,* koji je taj predmet već na pravoslovnoj akademiji od god. 1849|50. predavao. Za to svoje dugotrajno dociranje odlikovan je bio redom Franje Josipa. Umro je god. 1888. Za isti predmet kao i *zdravstveno zakonarstvo* stekao je god. 1888. veniam legendi profesor primaljstva i predstojnik primalj. učilišta dr. Antun *Lobmayer.* God. 1892. imenovan je

on honoriranim docentom; a kad je zakonom od 6. listopada 1894. honorirana docentura ukinuta, postade on god. 1895. učiteljem sudbene medicine.

Državno računoslovlje predaje, otkako sveučilište postoji, umir. ravnatelj računar. ureda i kr. savjetnik Dane *Rašić* i to od škol. god. 1874|75. kao honorirani docenat, a na osnovu preinačenoga sveučilišnoga zakona od škol. god. 1894|95. kao učitelj. I Dane Rašić prešao je u sveučilište s pravoslovne akademije, gdje je svoj predmet od god. 1870. docirao.

Konačno je za neobligatnu struku *praktične narodne ekonomije* postavljen god. 1897. dr. Vjekoslav pl. *Köröskény* učiteljem.

Od prvih profesora i docenata, koji su pri otvorenju sveučilišta bili, učiteljuju još u fakultetu javni redoviti profesori dr. Fran *Vrbanić,* dr. Luka *Marjanović* i dr. Josip *Pliverić,* koji po tom zajedno sa sveučilištem slave 25-godišnjicu svoga službovanja u sveučilištu.

MUDROSLOVNI FAKULTET.

Kad se otvorilo sveučilište, mudroslovnomu fakultetu nijesu bile brazde tako duboko usječene kao bogoslovnomu i pravoslovnomu. Istina, u bivšoj pravoslovnoj akademiji predavale su se neko vrijeme i filosofijske discipline. Kad se akademija pretvorila u čisto pravoslovni zavod, otpale su te discipline i prenesene u gimnaziju, koja nije mogla poslužiti kao osnova višim naucima u mudroslovnom fakultetu. Kako dakle nije bilo slična zavoda u zemlji, trebalo je mudroslovni fakultet od temelja podići i na noge postaviti, ogledati se za poslenicima, stvarnim pomagalima i tlom, na kojem se imalo raditi, i u život privoditi posve nove nauke za znanstvene podloge i zavode, koji nam nijesu bili pri ruci. Stoga nije čudo, što se prve naučne godine nijesu



mogla zajedno otvoriti oba odsjeka filosofičkoga fakulteta t. j. pored filosofičko-historičkoga i matematičko-prirodoslovni, već samo onaj prvi, dok se matematičko-prirodoslovni odsjek imao

potpuno osnovati tek za tri godine od otvorenja sveučilišta. No on se velikim zauzimanjem profesorskoga zbora, pa krepkom i izdašnom pripomoću kr. zemaljske vlade, koja je fakultetu u svem išla na ruku, mogao na sreću urediti i prije toga vremena.

Što se tiče nekih realnih struka, to je fakultet, budući da još nije bilo domaćega stručnoga podmlatka, posegnuo izvan zemlje pa potražio stručnjake među slavenskim srodnicima u Češkoj, koji su mogli više nego ikoji drugi srodni narod poslužiti našemu sveučilištu, ponajprije poradi velike svoje kulture i znanstvenoga glasa svojih visokih zavoda, a zatim poradi velike sličnosti u jeziku. Tako je mudroslovni fakultet mogao biti popunjen svim matematičko-prirodoslovnim strukama već godine 1875/76.

Poslije popunjenja profesorskih stolica trebalo je pristupiti k osnivanju znanstvenih zavoda. I tu se sveučilište moglo pomoći već nekim pripravnim naučnim temeljem, jer je zemlja imala uređen mineralogičko-geologički i zoologički odio u narodnom muzeju, koji su naučnim svrhama sveučilišta posve odgovarali, te su jednako mogli poslužiti i kao muzejalni odjeli i kao znanstvene zbirke za sveučilište. No *fizikalni kabinet, kemički laboratorij, botaničko-fiziologički zavod* i *botanički vrt*, a kad je i farmaceutički tečaj prirastao mudroslovnom fakultetu, i *farmakognostički zavod,* imao se na novo stvoriti. Ako i ne bijaše lak posao, sav taj znanstveni aparat sveučilištu pribaviti, pošlo je ipak fakultetu za rukom isposlovati, da su već godine 1876/7. fizikalni kabinet, kemički laboratorij i botaničko-fiziologički zavod za nuždu bili tako uređeni, da su obuci sveučilišnoj uspješno mogli služiti. O tim će zavodima biti još govora.

Kako u drugim sveučilištima, tako se i kod nas filosofi posvećuju samo učiteljskomu zvanju. Nemajući nikakova ispita za čitavo vrijeme svojih nauka, valja im poslije svršenih nauka načiniti jedini glavni ispit, kojim se osposobljuju za učiteljstvo u srednjim školskim zavodima. Ovaj ispit nije osnovnim zakonom uređen; s toga je profesorski zbor odmah poslije potpunoga osnovanja mudroslovnoga fakulteta, kad je došlo vri-

jeme, da prvi svršeni filosofi pristupe k učiteljskomu ispitu, izradio i kr. zemaljskoj vladi predložio osnovu o ispitu za učiteljstvo u srednjim zavodima. U povodu te osnove izdala je kr. zemaljska vlada 19. veljače 1877. *privremeni propis o ispitivanju kandidata za gimnazijsko učiteljstvo* u Hrvatskoj i Slavoniji, odobren prev. riješenjem od 5. veljače 1877. Po tom se propisu pravi učiteljski ispit nakon svršena trogodišta filosofičkih nauka iz struka, koje je kandidat u sveučilištu učio i slušao.

Za taj je ispit potrebno ovo: Najprije kandidat dobiva domaće radnje, koje u propisanom roku ima izraditi. Kad mu se domaće radnje odobre, poziva se kandidat na klauzurne radnje, a poslije njih se pušta k usmenom ispitu. Napokon je kandidat dužan držati još pokusno predavanje, koje se može oprostiti kandidatu, koji je već bio u učiteljskoj praksi. Učiteljski je ispit državni ispit, te ravnatelja kao i članove povjerenstva imenuje kr. zemaljska vlada.

Po tom propisu mogli su praviti učiteljski ispit samo slušači, koji bijahu imatrikulirani u sveučilištu, dok se slušači, koji su kao izvanredni makar koliko semestara upisani bili, ne puštahu k ispitu. Ali kad su abiturijenti realaka s ispitom zrelosti počeli dolaziti u sveučilište, a ujedno se nestašica kandidata matematičko-prirodoslovne struke sve više osjećala, određeno je prev. riješenjem od 7. prosinca 1877., da i izvanredni slušači s realačkim ispitom zrelosti mogu praviti ispit iz matematičko-prirodoslovnih struka, i da taj ispit ima istu valjanost, kao i ispiti iz drugih struka. Ujedno je kr. zem. vlada dopustila, da takovi slušači mogu uživati stipendije i potpore, određene za kandidate profesure, i da mogu biti oprošteni od plaćanja naukovine. Da budu sasvim ravni drugim slušačima, nedostajalo je takovim slušačima samo to, da nijesu mogli biti imatrikulirani, jer je osnovnim zakonom izrečeno glavno načelo, da se samo oni slušači, koji imadu gimnazijski ispit zrelosti, mogu kao redoviti upisati.

Ovaj je propis bio doduše u cijelosti prikrojen potrebama i glavnoj svrsi fakulteta, no kako se obzorje i zahtjevi nauke danomice raširuju i kako je iskustvo naišlo na mnoge praznine

i nedostatke u tom propisu, držalo je ispitno povjerenstvo, da se privremeni propis revidira i zamijeni definitivnom naredbom, koja će odgovarati novim prilikama i odnošajima u mudroslovnom fakultetu. S toga je kr. zemaljska vlada na prijedlog ispitnoga povjerenstva izdala uz previšnje odobrenje od 19. kolovoza 1885. dne 1. rujna 1885. nov propis o ispitivanju kandidata za gimnazijsko i realačko učiteljstvo u Hrvatskoj i Slavoniji. Ovim se novim propisom potanje određuju uvjeti, kako se stiče sposobnost za učiteljsku službu ne samo u gimnazijama, već i u realkama; ispitne se skupine na široj podlozi sustavnije uređuju; s naukama se sveučilišnim isporeduju nauke tehničkih visokih škola za neke struke, a u glavnom se od kandidata zahtijeva četverogodište, provedeno u sveučilištu, u kojem mora bar tri godine slušati u mudroslovnom fakultetu predmete svoje struke. Naknadno je taj propis popunjen dodacima, odobrenim prev. riješenjima od 4. veljače 1890. i od 17. travnja 1896., kojima se nove skupine ispitnih predmeta prema iskazanoj naučnoj potrebi uvode, i kojima se za puštanje k učiteljskomu ispitu postavlja još uvjet, da su kandidati bar dva semestra s uspjehom radili u pedagogijskom seminaru. Ujedno se posljednjim prev. riješenjem kandidatima oprašta domaća zadaća iz pedagogije, ako njihova u tom seminaru izrađena rasprava pedagogičkoga ili didaktičkoga sadržaja odgovara zahtjevima, koje traže propisi o učiteljskom ispitu. Na osnovu spomenutoga dodatka od 17. travnja 1896. izdala je kr. zemaljska vlada po prijedlogu profesorskoga zbora naredbu od 29. svibnja 1896., kojom se propisuje kandidatima staroklasičke filologije i historije, da prije učiteljskoga ispita imadu načiniti po dva *predispita (tentamina)*, i to klasički filolozi iz arheologije i iz staroklasičke historije, a historici također iz arheologije i još k tomu iz staroklasičkih jezika, no zato ovi kandidati na učiteljskom ispitu ne prave ispita iz stare historije i iz latinskoga i grčkoga jezika.

Kako pravnici, tako imadu i slušači filosofije svakoga semestra načiniti *kolokvije*, ako žele da budu oprošteni od naukovine, i ako hoće uživati stipendije i potpore. Iznajprije imali su od god. 1874. filosofi u tu svrhu bar s dobrim uspjehom

načiniti kolokvije najmanje iz tri glavna predavanja svoje struke, od kojih svako najmanje tri ure na tjedan broji, ili pak iz dva glavna predmeta, od kojih svaki pet ura na tjedan iznosi. No uvidevši poslije, da se za glavne kolegije ne može već unaprijed odrediti, koliko bi sati imali u tjednu iznositi, i uvaživši još i to, da se prije svega imadu u obzir uzeti predmeti učiteljskih ispita, promijenila je kr. zemaljska vlada god. 1889. na prijedlog profesorskoga zbora gornji propis pa odredila, da se u napredak imadu svakoga semestra praviti kolokviji iz kolegija, koji u poljeću iznose ukupno bar osam sati predavanja na tjedan, a tiču se glavne ili što glavne što sporedne ispitne struke slušačeve. Kad su pak uvedeni malo više spomenuti predispiti, priznata je naredbom kr. zemaljske vlade od 17. travnja 1897. svjedodžbi o svakom predispitu ista vrijednost, kao i svjedodžbi o kolokviju iz kolegija, koji se predaje po 4 ure na tjedan.

Kako je u općenom dijelu navedeno, *seminari* su u mudroslovnom fakultetu osnovani godine 1886., i to za staroklasičnu filologiju, za historiju opću i austro-ugarsku, a osobito za hrvatsku i za pomoćne znanosti historičke, za hrvatski jezik i za matematiku. Svrha je seminarima praktičnim vježbama upućivati članove seminarske i uvoditi u samostalan znanstven rad te ih tako osposobljivati za vrsne gimnazijske učitelje. Te se vježbe sastoje u usmenim predavanjima i u pismenim radnjama iz područja pojedinih struka. Članom seminara može biti samo onaj redoviti slušač, koji je bar već dva poljeća slušao predavanja iz seminarskih struka. Vježbe se seminarske ubrajaju u zakoniti minimum sati, što ga je dužan slušač filosofije u tjednu polaziti. Na koncu svakoga poljeća dobiva određen broj seminarskih članova, koji najbolje izrade pismene radnje, nagradu po 25 for.

Kad je godine 1894. osnovana profesorska stolica pedagogije, nastala je potreba da se osnuje jedan od najvažnijih seminara, u kojem bi se imala dotjerivati materijalna i formalna pedagogička priprava učiteljskih kandidata. Toj je potrebi doskočila kr. zemaljska vlada naredbom od 1. ožujka 1896., kojom je izdala *statut pedagogičkoga seminara*. Po tom je sta-

tutu svrha pedagogičkomu seminaru, da svoje članove na osnovu znanstvene pedagogike i didaktike uvodi u praktičan rad u srednjim učilištima, i da im tim pruža zgodu steći onu okretnost i vještinu, bez koje se uspješno obučavanje ne da pomišljati. Taj seminar ima filosofičko-historički i matematičko-prirodoslovni odio, a vježbe se sastoje u hospitiranju, u pokusnom predavanju i u teoretičko-praktičnom kolegiju. Članovi su mu svi redoviti slušači VII. i VIII. semestra, koji se praktički vježbaju u kr. donjo-gradskoj gimnaziji zagrebačkoj, a prema potrebi i u kr. realnoj gimnaziji i u kr. učiteljskoj školi zagrebačkoj. Seminarske se vježbe računaju kao 10 satni polazak predavanja; a svjedodžba, da je slušač s uspjehom radio u seminaru, zamjenjuje svjedodžbu o kolokviju.

Zakonom o osnutku sveučilišta bijahu ove glavne stolice sistemizirane u odjelu filosofičko-historičkom: filosofija teoretička i praktička s povješću filosofije, povjest opća, povjest hrvatska s osobitim obzirom na austrijsku i ugarsku povjest, filologija slavenska s osobitim obzirom na povjest jezika i literature hrvatske i srpske, klasična filologija latinska i klasična filologija grčka; a u odjelu matematičko-prirodoslovnom: matematika, fizika, zoologija, botanika, mineralogija i kemija.

Stolicu *filosofije* zaprema već dvadeset pet godina — tako dugo, kako i samo sveučilište postoji — senior fakulteta dr. Franjo pl. *Marković*, imenovan među prvim učiteljima sveučilišta dne 27. travnja 1874. javnim redovitim profesorom.

I zastupnik *opće povjesti* Natko *Nodilo* zajedno sa sveučilištem slavi 25-godišnjicu svoga službovanja u fakultetu, pošto je 20. rujna 1874. imenovan javnim redovitim profesorom. Godine 1896/97. habilitirao se za predavanje iz *rimske povjesti* profesor gimnazije zagrebačke dr. Gavro *Manojlović*.

Povjest hrvatsku predavao je velezaslužni historik Matija *Mesić* od osnutka sveučilišta do smrti (1878.) svoje kao javni redoviti profesor. Po smrti njegovoj povjerena je suplencija hrvatske povjesti profesoru zagrebačke gimnazije Vjekoslavu *Klaiću* u razdoblju od god. 1879—1882., kad je u veljači 1882. istu stolicu preuzeo kao javni redoviti profesor Tadija *Smičiklas*.

Arheologija se istom kratko vrijeme kao samostalan predmet nauča, a predaje je ravnatelj arheolog.-narodnoga muzeja dr. Josip *Brunšmid*, koji je imenovan 14. travnja 1896. javnim izvanrednim profesorom.

Prvi profesor *slavistike* bijaše dr. Lavoslav *Geitler*, imenovan 27. srpnja 1874. javnim redovitim profesorom. Kad ga je god. 1885. smrt otela sveučilištu, habilitirao se iste god. 1885. za tu struku profesor gimnazije zagrebačke dr. Tomislav *Maretić*, koji je zatim 11. listopada 1886. imenovan javnim izvanrednim, a poslije 28. veljače 1889. javnim redovitim profesorom slavistike.

Stolicu *hrvatskoga jezika i književnosti* zapremao je gotovo od početka sveučilišta pa sve do I. polj. škol. g. 1898/99. Armin *Pavić*, i to iznajprije od god. 1875/76. do II. poljeća 1876/77. kao privatni docenat, zatim od god. 1877. kao javni izvanredni profesor, a od god. 1880—1898. kao javni redoviti profesor. U početku listopada 1898. ostavio je on sveučilište, imenovan predstojnikom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Po odlasku njegovu povjerena je suplencija za hrvatski jezik i literaturu najprije u II. semestru školske god. 1898/99., a onda na neizvjesno vrijeme profesoru gornjogradske zagrebačke gimnazije dru. Đuri *Šurminu*.

Javnim redovitim profesorom *klasične filologije latinske* imenovan je 20. rujna 1874. dr. Franjo *Maixner*, koji je tu stolicu zadržao do svoga imenovanja za zemaljskoga nadzornika srednjih škola u god. 1887. Od toga je vremena predavao različne dijelove te struke najprije kao suplenat — dok još nije bila profesorska stolica popunjena — a onda kao docenat. — Za zasluge svoje odlikovan je previšnjim riješenjem od 2. veljače 1894. redom željezne krune III. razreda. Godine 1887/88. podijeljena je učitelju zagrebačke gimnazije dru. Milivoju *Šrepelu* venia legendi za klasičnu filologiju latinsku, koji je po tom 21. listopada 1889. imenovan javnim izvanrednim, a 29. studenoga 1892. javnim redovitim profesorom. God. 1899. stekao je profesor kr. gornjogradske gimnazije zagrebačke dr. Julije *Golik* veniam legendi za *povjest rimskoga pjesništva od najstarijih vremena do smrti cara Augusta.*

U isto vrijeme s drom. Maixnerom imenovan je javnim redovitim profesorom *klasične filologije grčke* Armin *Šrabec*, ali mu teška bolest nije dopustila, da dugo djeluje u fakultetu, nego ga je već nakon druge školske godine bacila u grob. Prerana je njegova smrt prekinula nit djelovanju savjesna, vrsna i stručno obrazovana učitelja. Još za vrijeme njegove bolesti povjerena su neka predavanja iz grčkoga jezika ravnatelju gimnazije zagrebačke Franji *Petračiću*, koji je zatim po smrti Šrabčevoj imenovan 22. ožujka 1877. javnim redovitim profesorom staroklasične filologije grčke. Godine 1894. postavljen je on, navršivši 34 godine profesorske službe, na vlastitu molbu u stanje mira. Godine 1887/88. habilitirao se za privatnoga docenta iz grčkoga jezika profesor gimnazije zagrebačke dr. August *Musić*, kojemu je prev. riješenjem od 1. svibnja 1893. podijeljen naslov i značaj javnoga izvanrednoga profesora. Isti je nakon umirovljenja Petračićeva imenovan 16. travnja 1894. javnim redovitim profesorom staroklasične filologije grčke.

Stolice, koje su poslije pridošle filosofičko-historičkomu odjelu, navest će se niže.

U matematičko-prirodoslovnom odsjeku imenovan je za *matematiku* 8. svibnja 1876. javnim redovitim profesorom dr. Dragutin *Zahradnik*, koji je naučao u fakultetu do konca godine 1898/99., kad se na profesuri zahvalio, postavši javnim redovitim profesorom na osnovanoj c. kr. češkoj tehnici u Brnu. Godine 1891/92. podijeljena je profesoru realke zagrebačke dru. Davidu *Segenu* venia legendi za deskriptivnu uz sintetičku geometriju, kojemu ćemo se poslije povratiti. Školske pako godine 1895. habilitirao se gimnazijski profesor dr. Vladimir *Varićak* iz *algebarske analize i sferne trigonometrije*. God. 1894. podijeljena je venia legendi za *meteorologiju* profesoru realne gimnazije zagrebačke dr. Andriji *Mohorovičiću*.

Profesorsku stolicu *fizike* zaprema od druge školske godine dr. Vinko *Dvořak*, imenovan 26. rujna 1875. javnim redovitim profesorom.

Za *zoologiju* imenovan je najprije god. 1875. javnim redovitim profesorom Franjo *Erjavec*, a budući da se on, i ne nastupivši svoje službe, odmah na njoj zahvalio, imenovan je

godine 1876. javnim redovitim profesorom zoologije Spiridijon *Brusina*. Ovaj je od god. 1888. na dopustu, da može uredivati zbirke zoolog.-zootomičkoga odjela narod. muzeja.

Prof. Brusina odlikovan je god. 1893. viteškim car. ruskim redom sv. Stanislava II. razreda, a god. 1894. crnogorskim redom Danila I. trećega stepena.

Godine 1888. habilitirao se iz zoologije čuvar zoologičkoga odjela narodnoga muzeja dr. Lazar *Car*, koji ujedno od godine 1888. neprekidno drži kao suplenat predavanja iz zoologije. U školskoj pak godini 1895. dobio je veniam legendi iz *entomologije* gimnazijski profesor dr. August *Langhoffer*.

Stolicu *botanike* zapremio je dr. Bogoslav pl. *Jiruš*, imenovan god. 1875. javnim redovitim profesorom. Uredivši s poznatim svojim iskustvom, znanjem i velikom revnošću botaničko-fiziologički zavod i priredivši osnovu za botanički vrt, on se godine 1886. zahvalio na profesuri u našem sveučilištu, te primio poziv češkoga sveučilišta u Pragu za redovitoga profesora farmakologije i farmakognozije. Za zasluge svoje na polju javne nastave odlikovan je prev. riješenjem od 2. svibnja 1883. viteškim redom Franje Josipa I. Po odlasku profesora dra. Jiruša predavanja iz opće botanike biše povjerena dru. Antunu *Heinzu*, i to najprije kao suplentu, onda od god. 1890. kao javnom izvanrednom, a od god. 1896. javnom redovitom profesoru botanike. Godine 1898. habilitirao se profesor gimnazije gospićke dr. Stjepan *Gjurašin* za *morfologiju i sistematiku bilja*.

Za *mineralogiju* i *geologiju* imenovan je g. 1875. javnim redovitim profesorom dr. Đuro *Pilar*, koji je na žalost sveučilišta god. 1893. umro. Godine 1882. habilitirao se za privatnoga docenta iz *petrografije* profesor kr. realke zagrebačke dr. Mijat *Kišpatić*; godine pak 1883. pristav mineral.-geolog. odjela narod. muzeja dr. Dragutin *Gorjanović-Kramberger* iz *paleontologije kralježnjaka*, a kasnije iz čitave *paleontologije i geologije*.

Po smrti profesora dra. Pilara predana je suplencija mineralogije dru. Mijatu Kišpatiću, a suplencija geologije dru. Dragutinu Gorjanoviću-Krambergeru, a kad je previš. dopuštenjem od 5. siječnja 1894. zajednička stolica mineralogije i geologije

razdijeljena, imenovana su istim riješenjem oba spomenuta suplenta javnim izvanrednim profesorima, i to dr. Mijat *Kišpatić* za mineralogiju, a dr. Dragutin *Gorjanović-Kramberger* za geologiju i paleontologiju; god. 1896. pak javnim redovitim profesorima svaki pomenute struke.

Stolica *kemije* zapala je druge škol. godine kao javnoga izvanrednoga profesora dra. Aleksandra *Velkova.* Kad je i ova vrsna sila, koja je udarila prve osnove kemičkomu laboratoriju, prerano god. 1878. u grob legla, povjereno je za vrijeme profesoru dru. Bogoslavu pl. Jirušu, da predaje nekoliko sati kemije, dok se ne nađe spremna profesorska sila za stolicu kemije. Njegova je suplencija prestala, kad je 23. kolovoza 1879. dr. Gustav *Janeček* imenovan javnim izvanrednim profesorom kemije, koji je poslije g. 1881. postao javnim redovitim profesorom.

Naknadno su u mudroslovnom fakultetu još ove stolice osnovane: za povjest umjetnosti i umjetničku arheologiju god. 1877., za geografiju god. 1883., druga stolica za opću historiju, za tim stolice za madžarski i njemački jezik i literaturu g. 1892., dalje stolica za pedagogiku te teoretičnu i praktičnu filosofiju god. 1893. i napokon stolica za deskriptivnu geometriju, konstruktivno risanje i matematiku god. 1898.

Razvijen ukus, estetsko shvaćanje i umjetničko stvaranje našega naroda, kao i obziri na druge filosofičko-historičke discipline potaknuli su profesorski zbor, da zamoli kr. zemaljsku vladu, da se osnuje stolica za njegovanje umjetničke nauke. Kr. se zemaljska vlada toj molbi odazvala i na previšnjem mjestu ishodila, da je god. 1877. imenovan dr. Isidor *Kršnjavi* javnim izvanrednim profesorom *povjesti umjetnosti i klasične umjetničke arheologije.* Pošto je god. 1891. dr. Isidor *Kršnjavi* postao predstojnikom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, ostala je njegova stolica prazna do god. 1897., kad se on ponovo vratio u krilo sveučilišta kao javni redoviti profesor *povjesti umjetnosti i kulture* sa činom predstojnika kr. zemaljske vlade. Godine 1884. podijeljen je dru. Isidoru *Kršnjavomu* prev. riješenjem od 25. veljače viteški krst reda Franje Josipa I. u priznanje njegovih zasluga oko osnovanja i uprave obrtničke škole u Zagrebu.

Kako u nekim drugim sveučilištima, tako nije ni u našem stolica *geografije* odmah u početku osnovana. Ali obziri na kandidate učiteljstva, koji su kod učiteljskih ispita imali pokazati znanje iz geografije, uska sveza ove discipline s općom i hrvatskom povješću, kao i promjena nazora u drugim sveučilištima, sve je to sklonulo kr. zemaljsku vladu, da je na prijedlog profesorskoga zbora ishodila na previšnjem mjestu osnovanje osobite stolice za geografiju, koja je povjerena g. 1883. profesoru kr. realke zagrebačke dru. Petru *Matkoviću* kao javnomu redovitomu profesoru. U isto vrijeme habilitirao se profesor zagrebačke gimnazije Vjekoslav *Klaić* za *geografiju južnoslavenskih zemalja;* a god. 1893/94. profesor realke u Zemunu dr. Hinko pl. *Hranilović* za *geografijsku metodiku i morfologiju.* Kad je god. 1893. dr. Petar *Matković* na vlastitu molbu prešao u mir, predavao je geografiju dr. Hinko pl. *Hranilović* kao privatni docenat a kasnije kao suplenat sve do početka godine 1899., kad je imenovan 2. veljače javnim izvanrednim profesorom ove struke. Godine 1896/97. podijeljena je venia legendi učitelju kr. gornjogradske gimnazije zagrebačke dru. Milanu *Šenoi* za *opću oceanografiju.*

Druga je stolica *opće historije* osnovana god. 1893., te je za nju iste godine *imenovan* javnim redovitim profesorom Vjekoslav *Klaić.*

Osnovanu pako drugu stolicu teoretične i praktične *filosofije,* s kojom je sjedinjena i *pedagogika,* zauzeo je ravnatelj kr. učiteljske škole dr. Đuro *Arnold,* imenovan najprije god. 1894. javnim izvanrednim, a zatim god. 1896. javnim redovitim profesorom iste struke.

Do god. 1895. postojaše za *njemački jezik* po osnovnom zakonu samo lektura, te su taj jezik poput drugih živih jezika praktički učili od godine 1876—1885. kao lektor profesor kr. gimnazije zagrebačke dr. Julije *Šajatović,* a zatim od godine 1887—1895. također kao lektor profesor kr. realke zagrebačke dr. Ivan *Quiquerez.* Kako je pak velika važnost jedne od najvećih svjetskih literatura zahtijevala, da se ona znanstveno uči, osnovana je god. 1895. *profesura* za njemački jezik i literaturu, te je 22. svibnja 1895. imenovan dr. Ivan *Quiquerez* javnim izvan-

rednim profesorom te stolice. Pošto je on međutim dne 22. studenoga 1895. suspendiran od službe (a kasnije god. 1896. i dignut), povjerena je suplencija istoga predmeta učitelju donjogradske gimnazije zagrebačke dru. Stjepanu *Tropschu* sve do pod kraj I. semestra škol. g. 1898|99., kad je on 2. veljače 1899. imenovan javnim izvanrednim profesorom njemačkoga jezika i književnosti, habilitiravši se prije za predavanje *njemačkog jezika i literature od 12. do 19. vijeka.*

Napokon je u oči otvorenja kr. šumarske akademije prev. riješenjem od 5. listopada 1898. odobreno ustrojenje nove profesorske stolice za *deskriptivnu geometriju, konstruktivno risanje i matematiku,* te za tu struku rečenim riješenjem imenovan javnim izvanrednim profesorom privatni docenat i profesor kr. realne gimnazije zagrebačke dr. David *Segen.*

Stolica *madžarskoga jezika* nije se doslije još popunila, jer se nije našao kandidat, koji bi odgovarao svim zakonskim uvjetima.

Osnutkom farmaceutičkoga tečaja narastao je broj naučnih predmeta u mudroslovnom fakultetu, no profesorska je stolica osnovana samo jedna, jer su postojeće profesorske sile preuzele predavanja iz struka, propisanih za farmaceutički tečaj. Tako su profesori fizike, mineralogije, zoologije, botanike i kemije predavali i farmaceutima; ovaj posljednji anorganičku, organičku i farmaceutičku kemiju pa praktične analitičke vježbe i praktične vježbe u ljekarskoj kemiji. Jedino je za farmaceute osnovana stolica *farmakognozije.* Dok nije bila profesorska sila imenovana, predavao je farmakognoziju profesor dr. Bogoslav pl. *Jiruš,* a po njegovu odlasku kratko vrijeme i profesor dr. Gustav *Janeček.* Za tim ju je predavao kao suplenat od god. 1887—1896. profesor kr. realke zagrebačke dr. Julije *Domac,* koji je napokon 15. travnja 1896. imenovan javnim izvanrednim, a 3. svibnja 1899. javnim redovitim profesorom farmakognozije.

Predavanja iz *ljekarničkih zakona i naredaba* počela su se sustavno farmaceutima držati od god. 1897., kad je dr. Mihajlo *Joanović* imenovan učiteljem za njih, a osim toga za *higijenu i za anatomiju čovjeka* sa činom i berivima srednjoškolskih profesora zagrebačkih.

S tim u savezu treba da spomenemo, da se je za *higijenu* habilitirao već god. 1879. c. i kr. pukovnijski liječnik dr. Fran *Hensler,* koji je kasnije preminuo.

Na zakonskom osnovu, po kojem se za predavanje znanstvenih struka i vještina mogu postavljati učitelji u užem smislu, imenovan je god. 1895. srednjoškolski profesor Stanko *Miholić učiteljem stenografije* s istim položajem, kao i prije spomenuti učitelj dr. Joanović.

Osim ovih sistemiziranih profesorskih stolica i dvaju učiteljskih mjesta, ima u mudroslovnom fakultetu učiteljskih mjesta za žive jezike, i to: za madžarski, slavenske jezike, talijanski, francuski i engleski jezik.

Prvim lektorom *madžarskoga jezika* bi god. 1880. imenovan evangelički župnik u Zagrebu Andrija *Dianiška,* koji se za kratko vrijeme na toj službi zahvalio, te su lektorska predavanja privremeno bila povjerena do konca škol. godine 1881/82. kr. financijalnom perovodi Škenderu pl. *Vuchetichu.* Godine 1882. postavljen je opet stalnim lektorom madžarskoga jezika pristav arheolog. odjela narodnoga muzeja dr. Ivan pl. *Bojničić-Kninski.*

U *slavenskim je jezicima* poučavao kao lektor dr. Franjo *Celestin* od god. 1878/79. do 1895/96., kad je preminuo. Poslije toga povjerena su od god. 1897/98. lektorska predavanja iz *ruskoga jezika* javnomu redovitomu profesoru dru. Tomislavu *Maretiću.*

Učiteljem je *talijanskoga jezika* imenovan god. 1890. svećenik zagrebačke nadbiskupije Alojzije *Manzoni,* a *francuskoga jezika* god. 1882. profesor kr. realke zagrebačke Ivan *Švrljuga,* koji je učiteljovao do god. 1887., kad je iz Zagreba premješten. Poslije njega postao je lektorom francuskoga jezika god. 1890. profesor gimnazije zagrebačke dr. Julije *Adamović.* Napokon je god. 1898/99. imenovan učiteljem *engleskoga jezika* profesor realne gimnazije zagrebačke Aleksandar *Lochmer.*

Kad je konačno otvorena u I. poljeću god. 1898/99. *šumarska obuka,* povjerena su predavanja iz *općene i šumarske botanike* te iz *bolesti drvlja* jav. red. profesoru dru. Antunu *Heinzu,* a predavanja iz *deskriptivne geometrije, konstruktivnog risanja i matematike* izvanred. profesoru dru. Davidu *Segenu.* Za obuku

pak drugih predmeta postavila je kr. zemaljska vlada ove *učitelje:* Predstojnika kr. zemaljskoga kemičko-analit. zavoda dra. Srećka *Bošnjakovića* za *kemijsku tehnologiju* s naslovom profesora u IX. nadnevnom razredu; profesora kr. gornjogradske gimnazije dra. Augusta *Langhoffera* za *šumarsku zoologiju i entomologiju*, a poslije njega profesora kr. gornjogradske gimnazije zagrebačke Antuna *Korlevića;* privatnoga docenta dra. Vladimira *Varićaka* za *fiziku s mehanikom;* profesora kr. zemalj. obrtne i graditeljske škole Nikolu *Mašića* za *prostoručno risanje;* privatnoga docenta narodnoga gospodarstva u pravoslov. i državoslovnom fakultetu dra. Jurja *Vrbanića* za *narodno gospodarstvo i financijalnu znanost;* profesora kr. realne gimnazije zagrebačke Franju *Šandora* za *mineralogiju i petrografiju;* kr. kotarskoga inžinira Vinka *Hlavinku* za *geodeziju, šumarsko tlocrtno risanje, tehničku mehaniku, šumarsko graditeljstvo, cestogradnju i gradnju željeznica, svodo- i mostogradnje, konstrukciju gatova i brana pa uređenje bujica;* profesora kr. gospodar. i šumar. učilišta u Križevcima Ivana *Partaša* za *porabu, uzgoj i čuvanje šuma, mehaničku tehnologiju, dendrometriju, povjest i literaturu šumarstva* pa *šumarsku statistiku i politiku;* i kr. vladinog povjerenika za gospodarstvo Otona *Frangeša* za *ribarstvo i opće gospodarstvo.* Učitelji Vinko Hlavinka, Ivan Partaš i Oto Frangeš dobili su ujedno naslov profesora i promaknuti su u VIII. nadnevni razred.

LIJEČNIČKI FAKULTET.

Po ustrojnom bi se zakonu medicinski fakultet imao otvoriti, čim se osiguraju sredstva za njegovo uredenje i uzdržavanje. Kako to doba nije medutim još do sad nadošlo, nema sveučilište žalibože ni nakon 25 godišnjega postojanja svoga liječničkoga fakulteta. Govoreći s toga o liječničkom fakultetu, možemo u zbilji samo ono spomenuti, što se u sveučilištu i izvan njega preduzelo, da se rečeni fakultet u život dovede.

O potrebi liječničkoga fakulteta ne može nitko sumnjati, komu je na umu, da je sveučilište organizam, kojega napredak i razvitak traži nužno jedinstvenost i sistematičnost u svakome pravcu. Sveučilište bez liječničkoga fakulteta nije podobno vršiti znanstvenu svoju zadaću tako, kako prava svrha njegova zahtijeva; jer se njime ne otvara samo mladeži na domaćem tlu polje i obzorje novoga zanimanja, i radi u ruku upravi i organizaciji liječničke službe, nego se u njegovu povodu i znanstveni prirodoslovni zavodi i neke struke u mudroslovnom fakultetu uspješnije razvijaju i u naučnom svom radu trajno osvježuju.

To je i razlog, zašto je akademički senat u sjednici od 21. svibnja 1886. na prijedlog profesora dra. Đure Pilara zaključio, da se pitanje o uredenju liječničkoga fakulteta svestrano prouči, i na tom osnovu sastavi predstavka, kojom bi se kr. zemaljska vlada umolila, da preduzme sve mjere, e bi se sveučilište već jedared liječničkim fakultetom upotpunilo. K tomu je senat zamolio profesora botanike u mudroslovnom fakultetu dra. Bogoslava pl. Jiruša, poznatoga liječničkoga stručnjaka, da prikupi materijal i podatke za rečenu predstavku. Premda je kratko iza toga profesor dr. pl. Jiruš pozvan na sveučilište u Prag, ipak on nije zaboravio veza, koje su ga spajale s našim sveučilištem,

nego je pod konac godine 1887. predao akademičkomu senatu elaborat o uređenju liječničkoga fakulteta, izrađen najbrižnije u svim potankostima. Taj je elaborat priposlan za tim znamenitomu profesoru bečkoga sveučilišta dvorskomu savjetniku dru. Eduardu *Albertu* s molbom, da se ne samo o njemu izjavi, nego da kao prijatelj našega naroda i sveučilišta i kao odličan liječnički autoritet priopći i svoje mnijenje o shodnosti liječničkoga fakulteta u zagrebačkom sveučilištu. I profesor se dr. Albert molbi akademičkoga senata najprijaznije odazvao, dokazujući skladno s profesorom drom. Jirušem potrebu medicinskoga fakulteta u ovom sveučilištu.

Na tom evo osnovu odlučio je akademički senat god. 1888. za rektora Tadije Smičiklasa izvesti onaj zaključak, što ga je prije dvije godine zamislio. Tomu u prilog bijaše i sretna zgoda u previšnjoj kući. Naš premilostivi kralj i vladar slavio je naime iste godine četrdesetgodišnjicu svoga sretnoga vladanja, pak se akademičkomu senatu činilo, da bi se ta radosna zgoda najdostojnije proslavila, kad bi se u jubilejskoj godini izreklo životvorno slovo i učinile prve priprave za otvorenje medicinskoga fakulteta. U tu je svrhu akademički senat pomno i temeljito izradio predstavku, kojom je molio, da bi u vjekoviti spomen 40 godišnjice vladanja Njeg. Veličanstva našega premilostivoga kralja Franje Josipa I., uzvišenoga i mudroga zakladatelja universa i prejasnoga zaštitnika znanosti, vis. sabor zaključio i na previšnjem mjestu predložio otvorenje liječničkoga fakulteta. Podnoseći tu svoju molbu, akademički je senat bio tvrdo uvjeren, da bi otvorenje liječničkoga fakulteta na našem sveučilištu naišlo širom cijele domovine na najradosniji odziv, te da bi se sa imenom onoga, koji bi ga odlukom svoje riječi oživotvorio, za sve vijekove spajala harna uspomena cijeloga hrvatskoga naroda. Ovu je predstavku predao lično rektor banu, a prorektor predsjedničtvu sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U saboru bi ona stavljena na dnevni red i na to otpućena posebnomu odboru na raspravu. Na prijedlog toga odbora zaključeno je u sjednici sabora od 4. lipnja 1891. „da se poziva visoka kr. zemalj. vlada, da u svrhu što skorijeg oživotvorenja liječničkoga fakulteta na kr. sveučilištu Franje Josipa I. svake

godine, u koliko to budu dopustila raspoloživa sredstva, uvrsti u proračun potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije što izdašniju svotu kao prinos u gore označenu svrhu."

Prema tomu saborskomu zaključku votirana je počevši od godine 1892. godimice svota od 10.000 for. u zemaljskom proračunu na prijedlog kr. zemaljske vlade za liječnički fakultet.

Poslije se nije veća akcija u sveučilištu za liječnički fakultet pokrenula; ali ostvarenje njegovo ima uvijek sveučilište pred očima, pak se pouzdano nada, a s njim i cijeli narod, da će za malo i do toga doći, — tim više, — što su i naše zakonodavno tijelo i kr. zemaljska vlada, doprinesavši god. 1894. zemaljskoj zakladi za podignuće liječničkoga fakulteta znameniti prinos od 300.000 for., sjajno dokazali, da im je na srcu i brizi, da se rečenim zavodom što prije popuni sveučilište.

REKTORI I DEKANI KR. SVEUČILIŠTA

od godine 1874/75. do uključivo 1898/99.

Tekući broj	Školska godina	Rektori	Dekani bogoslovnoga fakulteta	Dekani juridičkoga fakulteta	Dekani mudroslovnoga fakulteta
1	1874/75	Matija **Mesić** (filos.)	Dr. Juraj **Posilović**	Dr. Stjepan **Spevec**	Dr. Franjo pl. **Marković**
2	1875/76	Dr. Stjepan **Spevec** (jur.)	Dr. Antun **Kržan**	Dr. Aleksandar pl. **Bresztyenszky**	Dr. Franjo **Maixner**
3	1876/77	Dr. Antun **Kržan** (teol.)	Dr. Franjo **Iveković**	Dr. Blaž **Lorković**	Dr. Lavoslav **Geitler**
4	1877/78	Dr. Konstantin **Vojnović** knez Užički (jur.)	Dr. Josip **Stadler**	Dr. Jaromir **Hanel**	Dr. Bogoslav pl. **Jiruš**
5	1878/79	Dr. Franjo **Maixner** (filos.)	Dr. Antun **Kržan**	Dr. Franjo **Vrbanić**	Natko **Nodilo**
6	1879/80	Dr. Franjo **Iveković** (teol.)	Dr. Martin **Štiglić**	Dr. Luka **Marjanović**	Dr. Đuro **Pilar**
7	1880/81	Dr. Aleksandar pl. **Bresztyenszky** (jur.)	Dr. Feliks **Suk**	Dr. Konstantin **Vojnović** knez Užički	Franjo **Petračić**
8	1881/82	Dr. Franjo pl. **Marković** (filos.)	Dr. Josip **Stadler**	Dr. Josip **Pliverić**	Dr. Vinko **Dvořak**

Tekući broj	Školska godina	Rektori	Dekani bogoslovnoga fakulteta	Dekani juridičkoga fakulteta	Dekani mudroslovnoga fakulteta
9	1882/83	Dr. Feliks **Suk** (teol.)	Dr. Gustav **Baron**	Dr. Janko **Čakanić**	Armin **Pavić**
10	1883/84	Dr. Blaž **Lorković** (jur.)	Dr. Antun **Franki**	Dr. Stjepan **Spevec**	Dr. Dragutin **Zahradnik**
11	1884/85	Dr. Đuro **Pilar** (filos.)	Dr. Franjo **Iveković**	Dr. Aleksandar pl. **Bresztyenszky**	Spiridion **Brusina**
12	1885/86	Dr. Gustav **Baron** (teol.)	Dr. Feliks **Suk**	Dr. Blaž **Lorković**	Dr. Gustav **Janeček**
13	1886/87	Dr. Franjo **Vrbanić** (jur.)	Dr. Antun **Franki**	Dr. Konstantin **Vojnović** knez Užički	Tadija **Smičiklas**
14	1887/88	Tadija **Smičiklas** (filos.)	Dr. Ferdinand **Belaj**	Dr. Luka **Marjanović**	Dr. Petar **Matković**
15	1888/89	Dr. Antun **Franki** (teol.)	Dr. Martin **Štiglić**	Dr. Franjo **Vrbanić**	Dr. Franjo pl. **Marković**
16	1889/90	Dr. Luka **Marjanović** (jur.)	Dr. Feliks **Suk**	Dr. Josip **Pliverić**	Natko **Nodilo**
17	1890/91	Natko **Nodilo** (filos.)	Dr. Ivan **Bujanović**	Dr. Janko **Čakanić**	Dr. Đuro **Pilar**
18	1891/92	Dr. Ivan **Bujanović** (teol.)	Dr. Gustav **Baron**	Dr. Franjo **Spevec**	Dr. Vinko **Dvořak**
19	1892/93	Dr. Josip **Pliverić** (jur.)	Dr. Martin **Štiglić**	Dr. Aleksandar **Egersdorfer**	Dr. Dragutin **Zahradnik**

Tekući broj	Školska godina	Rektori	Dekani bogoslovnoga fakulteta	Dekani juridičkoga fakulteta	Dekani mudroslovnoga fakulteta
20	1893/94	Dr. Vinko **Dvořak** (filos.)	Dr. Antun **Maurović**	Dr. Franjo **Vrbanić**	Dr. Tomislav **Maretić**
21	1894/95	Dr. Antun **Maurović** (teol.)	Dr. Juraj **Dočkal**	Dr. Luka **Marjanović**	Armin **Pavić**
22	1895/96	Dr. Franjo **Spevec** (jur.)	Dr. Ferdinand **Belaj**	Dr. Josip **Pliverić**	Dr. Gustav **Janeček**
23	1896/97	Armin **Pavić** (filos.)	Dr. Ivan **Bujanović**	Dr. Josip **Šilović**	Dr. Milivoj **Šrepel**
24	1897/98	Dr. Juraj **Dočkal** (teol.)	Dr. Martin **Štiglić**	Dr. Nikola pl. **Tomašić**	Dr. August **Musić**
25	1898/99	Dr. Josip **Šilović** (jur.)	Dr. Ferdinand **Belaj**	Dr. Milivoj **Maurović**	Dr. Đuro **Arnold**

Ime prvoga rektora *Matije Mesića* ostaje nerazrješivo spojeno s historijom sveučilišta, ne samo poradi velikih zasluga prije otvorenja sveučilišta nego i poradi zasluga, stečenih u samom sveučilištu. U red onih prvih spada njegovo neumorno djelovanje oko priprava za sveučilište. Kao ravnatelj kr. pravoslovne akademije sudjelovao je on u raznim enketama, banskim vijećima i povjerenstvima i nastojao idejalnim poletom, da se što prije izgladi i uredi tlo za otvorenje sveučilišta. K tomu ga je kao posljednjega direktora akademije zapao tegotan zadatak, da spoji staru tradiciju s novom idejom, da pretoči i prenese znanstveni i upravni djelokrug iz staroga u novi zavod, i da ovomu izmami prvu iskru života.

Izvršivši časno prvi dio svojih dužnosti, namijeni mu sveučilište, da kao prvi uglednik njegov i kao najstariji i najza-

službniji njegov član obavi i drugi. Izabran jednoglasno od svih profesora triju fakulteta prvim rektorom magnifikom za naučnu godinu 1874/75., prihvatio se on s tolikim ushitom, odanošću i ljubavlju posla — da se ni sumjati nije moglo, da će ga najdostojnije i obaviti. Uzme li se, da je na neuzoranoj još njivi naše almae matris trebalo uvesti nove uredbe i urede, upoznati mlado sveučilište s domaćim i inostranim svijetom, i pokazati mu pravac, kojim mu je stupati, — onda je lako pojmiti i narav posala prvoga rektora i trud, koji je trebalo uložiti, da se uzmože obaviti. Kako svaki početak, tako bijaše i ovaj dakako najteži; ali za to i prvoga rektora ide i čast, da je veliko djelo dično otpočeo i njim sebi ovjekovječio zahvalnu spomen u sveučilištu. Koliko nam je milo, što možemo ovdje velike zasluge prvoga rektora Matije Mesića spomenuti, toliko opet žalimo duboko, što mu ne bijaše suđeno, da s nama današnju radost dijeli. Četvrte godine poslije osnutka sveučilišta prestavi se on dne 8. prosinca 1878. s ovim svijetom.

Slava prvomu rektoru Matiji *Mesiću!*

I četvoricu njegovih što bližih što daljnih nasljednika snađe smrt, na žalost upravo u najljepšoj muževnoj snazi. Treći je naime rektor dr. Antun *Kržan* preminuo god. 1888. na kanoničkoj stolici, ostavivši lijepu uspomenu učena profesora i dobroga poznavaoca naravoslovnih znanosti. Godine 1892. umre deseti rektor dr. Blaž *Lorković*, a godinu dana poslije jedanaesti rektor dr. Đuro *Pilar*. — Dr. Blaž Lorković pripadaše među savjesne i duboko značajne muževe, koji je svojim neumornim stručnim i inim književnim radom prodičio ime sebi, sveučilištu i narodu.

Dr. Đuro Pilar, agrégé bruseljskoga sveučilišta, priznati učenjak i izvan granica naše domovine, osnovao je lijepu mineralogičko-geologičku zbirku u zemaljskom narodnom muzeju, a kao profesor ovih struka i pisac ostavio odličan glas solidna trudbenika. — Napokon je sveučilište prošle školske godine izgubilo smrću pretposljednjega svoga rektora dra. Jurja *Dočkala*, odličnoga svećenika i profesora, vele zaslužnoga uzgajatelja mladeži i brižnoga i zauzetnoga akademičkoga funkcionara.

Od živih još rektora obavljaju sada trojica visoke časti i dostojanstva u svjetovnoj i crkvenoj upravi naše domovine. Drugi rektor i najstariji profesor juridičkog fakulteta dr. Stjepan *Spevec* zamijenio je god. 1886. profesorsku stolicu sa predstojničkom stolicom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Godine 1891. odlikovan je po svijetloj kruni najvišom sudačkom čašću, postavši predsjednikom kr. stola sedmorice, a god. 1895. dostojanstvom pravoga tajnoga savjetnika Njeg. Veličanstva. — Rektor škol. god. 1894/95. dr. Antun *Maurović* počašćen je upravo na rektorskoj stolici previšnjim imenovanjem od 13. srpnja 1895. za biskupa senjsko-modruške biskupije. Konačno je rektor naučne godine 1896/97. Armin *Pavić,* učiteljujući u sveučilištu od prvih školskih godina, imenovan previšnjim riješenjem od 6. listopada 1898. predstojnikom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Za izvrsne svoje zasluge odlikovan bi na rektorskoj stolici prev. riješenjem od 21. srpnja 1897. viteškim redom željezne krune III. razreda.

Rektorima dru. Kosti knezu Vojnoviću, dru. Aleksandru pl. Bresztyenszky-u i dru. Franu Vrbaniću podijeljen je od Njeg. Svetosti pape Leona XIII. komanderski red sv. Grgura Velikoga; a rektor dr. Gustav Baron počašćen je naslovom tajnoga komornika sv. oca pape.

Od dekana ne nalaze se više medu živima dr. Lavoslav *Geitler*, dr. Petar *Matković* i dr. Janko *Čakanić.*

Dr. Lavoslav Geitler umro je god. 1885. u najljepšoj muževnoj snazi, ostavivši glas priznata i uvažena slaviste u učenom svijetu. — Dr. Petar Marković, naš domaći vele zaslužni geograf i mnogogodišnji revni tajnik jugoslavenske akademije, preminuo je god. 1897. u Beču u miru, u koji bi na vlastitu molbu stavljen poslije 35-godišnjega profesorovanja. — I dr. Janko Čakanić umrije god. 1898. u miru, u koji je na vlastitu molbu prešao. On nam ostavlja prekrasnu uspomenu čovjeka jednako visoka uma i srca, koji je sjajan dar svoje plemenite duše spojio s krasnim humanitarnim djelom, namijenjenim oskudnoj sveučilišnoj mladeži, o kojem će biti govora kod akademičkih humanitarnih društava.

Najviša su mjesta u crkvenoj hijerarhiji zauzela ova dva dekana bogoslovnoga fakulteta:

Dr. Juraj *Posilović* podignut je najprije god. 1876. na čast biskupa senjsko-modruške biskupije, a god. 1894. na najvišu čast crkvenoga dostojanstvenika u našoj domovini, postavši nadbiskupom zagrebačkim. Godine 1896. zapala ga je čast pravoga tajnoga savjetnika Njeg. Veličanstva.

Dr. Josip *Stadler* imenovan je god. 1882. nadbiskupom vrhbosanskim i metropolitom bosanskim i hercegovačkim u Sarajevu.

ZNANSTVENI ZAVODI I ZBIRKE.

A. **Fizikalni kabinet.** Fizikalni je zavod osnovan god. 1875. Za prvu nabavu aparata dodijelio mu je sabor svotu od 10.000 for., te su u muzealnoj zgradi određene bile dvije dvorane za smještenje zavoda.

Dotacija je godišnja bila na početku 600 for., poslije je povećana na 1000 for., za tim opet snižena na 800 for., a sada iznosi 1000 for.

Kod adaptacije sadašnje sveučilišne zgrade preselio se zavod u nju, gdje ima četiri sobe u drugom katu i stolarsku radionicu razi zemlje; no po vremenu je broj aparata i drugih sprava tako narastao, da su prostorije zavodske prenapunjene, te je gradnja posebnoga fizikalnoga zavoda neizbježiva.

Aparati, kojih je sada 915, naručeni su gotovo od svih glasovitih mehaničara Austrije, Njemačke, Francuske i Engleske. Oruđa ima 177 komada, a priručna knjižnica ima 431 svezak. Sveukupna vrijednost aparata, oruđa, i knjiga iznosi oko 16.000 fr. Nabavna vrijednost je znatno veća; ali prema propisima treba od vrijednosti knjiga i aparata svake godine odračunati 5%, a od oruđa 10%. I pokućstvo i ormari reprezentiraju približno vrijednost od 1000 for.

Kod otvaranja sveučilišta računalo se na posve maleni broj đaka; međutim je broj njihov osobito tečajem posljednjih godina znatno porastao. Godine 1896. na primjer bila su u zimskom poljeću 53 slušača, tako da je bila predavaonica gotovo premalena. Ove školske godine (1898/99.) bilo ih je u zimskom poljeću 47.

Zavod je izložio u zavodu izumljene te izvedene aparate na električnoj izložbi u Beču (1883) i na milenijskoj izložbi u Budimpešti.

B. **Kemijski zavod.** Kad se god. 1875/76. stao uredivati matematičko-prirodoslovni odio mudroslovnoga fakulteta, nastala je potreba, da se osnuje i ludžbeni zavod. Učiteljska stolica ludžbe bi povjerena dru. Aleksandru Velkovu, pa je tako njega zapala prva skrb oko uredenja toga zavoda. Potrebe mladoga sveučilišta bile su velike, pa nije čudo, da se naš zavod morao zadovoljiti čednim najmljenim prostorijama razizemne kuće br. 1 u Novoj Vesi, što ih je zauzeo god. 1876. Znatna udaljenost od sveučilišne zgrade, koja se tada jošte nalazila u gornjem gradu, a u većoj još mjeri neprikladnost tamnih, niskih i tijesnih prostorija laboratorijskih, bile su povodom opetovnim predstavkama, kojima su se tražile prikladnije prostorije. Ali mali tadanji broj đaka (u god. 1876/77. I. sem. 5 slušača, II. sem. 2 slušača i 1 vježbenik; u godini 1877/78. I. sem. 8 slušača, II. sem. 9 slušača) nije iziskivao, da se rečenoj želji zadovolji. Skoro iza osnutka zavoda snašla je teška bolest tadanjega njegova predstojnika tako, da se obuka u tom predmetu morala gotovo sasvim obustaviti, a dne 23. travnja 1878. izdahne profesor Velkov plemenitu svoju dušu u mlađahnom još svojem vijeku.

Stolicu ludžbe suplirao je iza toga pripravno profesor botanike dr. Bogoslav pl. Jiruš, bivši njekoč asistenat pri stolici fiziološke ludžbe prof. Lercha na praškom sveučilištu. Početkom pak god. 1879/80. preuze stolicu i zavod novo imenovani izvanredni profesor dr. Gustav Janeček, dotad privatni docenat na visokoj tehničkoj školi u Beču.

Redovita obuka u ludžbi učini doskora, da se broj slušača povećao. Već god. 1880. broj je đaka i vježbenika narastao tako (god. 1879/80. u I. sem. 19 slušača i 3 vježbenika, u II. sem. 28. slušača i 1 vježbenik; god. 1880/81. u I. sem. 23 slušača i 13 vježbenika, u II. sem. 19 slušača i 8 vježbenika), da se moralo svako mjestance, pa i sam hodnik, nedostatno rasvijetljen i bez peći, upotrijebiti, samo da se udovolji bar onim vježbenicima, koji se nikako nijesu otputiti dali. Pa kad kasnije ni to nije bilo dovoljno, uvela se uz privolu vis. kr. zemaljske vlade izmjenična praktična obuka, kojoj je predstojnik, da ne bude uspjeh već unaprijed ilusornim učinjen, morao žrtvovati ne samo božićne i uskrsne, već i velike godišnje



Ludžbeni zavod.

praznike. Razumije se samo od sebe, da taki snošaji nijesu mogli dugo potrajati.

Počevši od zimskoga polugodišta 1880/81. još je nekoliko soba preko dvorišta najmljeno i u zavodske svrhe uređeno. Međutim se ozbiljno mislilo o gradnji posebnoga zavoda, pa kad se u jeseni 1882. otvorio još i ljekarski naukovni tečaj te time osiguralo, da će broj vježbenika još i dalje rasti, pristupilo se i činu.

Brižnoj uviđavnosti bana grofa Ladislava Pejačevića, a ne manje svesrdnom zagovoru predstojnika odjela za bogoštovlje i nastavu dra. Pavla Muhića ima se zahvaliti, što je godine 1881. ovlašten zavodski predstojnik, da u sporazumku s arhitektom i graditeljem prvostolne crkve H. Bolléom izradi neke predradnje za naumljenu gradnju. Tako je došlo do prvih zajedničkim trudom izvedenih nacrta. Poslije daljnjih dogovora i nakon razvida budimpeštanskoga sveučilišnoga laboratorija izradi i građevni ured kr. zemaljske vlade (inžinir M. Antolec) sporazumno sa zavodskim predstojnikom potanku osnovu. Prema tim osnovama postala je na zemljištu, što ga je darovala općina grada Zagreba na Akademičkom trgu, sadanja zgrada, koja se glavnom zaslugom pok. predstojnika odjela za bogoštovlje i nastavu Ivana Vončine započela graditi u travnju godine 1883., a bila dogotovljena 16. veljače 1884. Ludžbeni zavod obuhvata dvoranu za 72 slušača, radionicu za 30 vježbenika početnika, drugu radionicu za četvoricu naprednijih i sve druge potrebne prostorije. Troškovi su gradnje iznosili nješto više od 70.000 for. Glasovi, da se preveliko gradi, na radost se nijesu obistinili; jer ne samo da broj slušača redovito napunjuje dvoranu, već je i broj vježbenika tako narastao i raste, da se moralo naknadno namjestiti još i daljnih radnih stolova, dapače netom prošloga ljetnog semestra morao je predstojnik i svoju vlastitu radionicu ustupiti vježbenicima, kojih broj je narastao preko 50.

Predavanja iz ludžbe polaze osim slušača, koji se baš na tu struku daju, još slušači prirodoslovnih struka, za tim slušači matematike i fizike i slušači farmacije. Među vježbenicima većina su farmaceuti, pa je vrijedno zabilježiti, da od više godina dolaze u sve to većem broju Bugari, a u najnovije doba i

Srbi (u II. sem. 1898/99. od 51 vježbenika bijaše 31 Hrvat, 7 Srba i 13 Bugara).

Na zavodu su namještena uz predstojnika još dva asistenta i 2 podvornika. Za tolik broj vježbenika osoblje je svakako premaleno, pa bi trebalo da bude namješten još jedan pristav; a trebalo bi nužno povisiti i dotaciju zavoda, jer sada iznosi (bez plina i ogrjeva) 1000 for., ali se iz nje uzdržaje i zavodska biblioteka, nabavljaju radni stolovi i drugi namještaj.

C. **Botaničko-fiziološki zavod i botanički vrt.** U studenome g. 1875. imenovan je redovitim profesorom botanike u našem sveučilištu dr. Bohuslav pl. Jiruš. Kako je on u ljetnomu semestru god. 1875/76. otpočeo s predavanjima, bijaše mu prva briga, da uredi za uspješnu obuku potrebni botaničko-fiziološki zavod. U početku naukovne god. 1876/77. izrekao je tadašnji odstupajući rektor dr. Stjepan Spevec ove znamenite riječi: „Botanički vrt napokon resi mnogi evropejski grad, koji niti ne ima sveučilišta, tim više moramo žaliti, što ga ne imamo mi, što se njim ne može ponositi grad Zagreb. Nu botanički vrt, premda vrlo važan za botaničku nauku, ipak ne stoji prama botaničkim predavanjima u tako bitnom savezu, kao što stoji kemički laboratorij prama kemičkim. Radi toga nije se moralo s botaničkimi predavanji čekati, dok se botanički vrt stvori, već su ona otpočela, a gosp. profesor botanike sakuplja rijetkom vještinom i velikom ustrajnosti ona sredstva, koja su mu za znanstvene demonstracije potrebna. Premda se dakle profesor botanike može za nuždu pomoći kod predavanja i bez botaničkoga vrta, ipak scijenim, da ne bi dolikovalo niti našemu sveučilištu niti gradu Zagrebu, da se pitanje botaničkoga vrta odgodi „ad calendas graecas““.

Iz ove se izjave razbira, da je oko osnutka botaničko-fiziološkog zavoda prve zasluge stekao prvi profesor botanike u našem sveučilištu dr. B. Jiruš, ali se razbira i to, da se već u prvim godinama života našeg sveučilišta živo osjećala i naglašavala potreba botaničkoga vrta, kojega osnutak medutim pada, kako ćemo vidjeti, u puno poznije doba.

Kako je botaničko-fiziološki zavod u skromnim prilikama počeo živjeti, vidi se odatle, što je, bivši smješten u II. katu

sadašnje gornjogradske gimnazije, imao samo dvije razmjerno malene sobe. Jedna je od njih služila kao predavaonica; u njoj bijahu smještene zbirke i pomagala potrebna za obuku, u njoj je radio predstojnik zavoda, a tu su bile i mikroskopičke i druge praktične vježbe sa slušačima, dok je druga soba za pravo bila spremište zalihe kemikalija, različnih aparata i drugih pomagala naučnih, koja baš nijesu trebala da svaki čas budu pri ruci. Najznamenitiji inventar tadašnjega mladog zavoda bio je svakako herbarij, privatno vlasništvo prvoga predstojnika zavoda, i plod mnogogodišnjeg njegova truda, koji je prešao u vlasništvo zavoda, pošto ga je istome velikodušno poklonio bio prof. dr. B. Jiruš. Taj se herbarij znatno povećao novim akvizicijama, među kojima valja spomenuti sveukupne herbarije, koji bijahu sahranjeni u narodnom muzeju i koji su odlukom vis. vlade prešli u vlasništvo botan. zavoda. Kako je među njima bio lijep broj svezaka s hrvatskim biljem, a puno takova bješe prikupio i sam predstojnik zavoda, bilo je već tada u namisli njegovoj, da eksikate hrvatske sasvim odijeli od ostalih i da uredi dva herbarija, jedan općeni, koji bi obuhvatao floru Evrope i drugih kontinenata, a drugi čisto hrvatski. Ta je misao među tim tek poslije provedena, kadno je nestor hrvatskih florista, pok. Lj. pl. Farkaš-Vukotinović velikodušno bio poklonio zavodu veliki svoj hrvatski herbarij, brojeći do 6000 vrsta i odlika, i kadno je herbarij prezaslužnoga Vukotinovićeva suradnika oko „Hrvatske Flore", dra. Schlossera, također akviriran za sveučilišni botanički zavod.

Prvi se predstojnik bot. zavoda puno trudio, da osim herbarija prikupi i druga jednako važna, pače i važnija pomagala za uspješnu obuku znanstvene botanike. Prema tadašnjem broju slušača bilo je u zavodu dosta mikroskopa te mikroskopičkih, fizikalnih, kemijskih i drugih utenzilija; a velik broj lijepih mikroskopičkih preparata, koje i danas još zavod ima, potekao je baš iz ruke prof. Jiruša, koji je prikupio bio i znatan broj morfologijskih, dendrologijskih i drugih objekata te zasnovao i malenu priručnu zavodsku biblioteku.

Neznatne prostorije, u kojima bješe bot. zavod smješten u zgradi sadanje gornjogradske gimnazije, bijahu već prena-

punjene, te možemo reći, da je zavod u novu fazu života stupio, kadno se svjetovni fakulteti našeg sveučilišta s bibliotekom, fizikalnim i bot. zavodom preseliše u današnju sveučilišnu zgradu. Botaničkomu je zavodu u toj zgradi isprva bila namijenjena jedna vrlo prostrana dvorana sa nuzgrednom prostorijom, jedna manja soba i posebna dvorana za predavanja, dok se do danas zavod proširio još za jednu dvoranu te zaprema u ovaj mah čitav drugi kat istočnoga krila sveučilišne zgrade, sasvim analogno fizikalnom kabinetu, koji se nalazi u zapadnom krilu. Zbirke, što ih zavod ima, i ostala pomagala ponamještena su ovako: U predsoblju velike dvorane nalazi se u zatvorenim ormarima općeni herbarij, koji obuhvata preko 15000 vrsta u fascikulima tako poređanih, da se svaka s mjesta može naći i izvaditi. U tom su herbariju zastupnici flora viših bilina iz svih krajeva svijeta. Dalje se nalaze ovdje zbirke sušenoga nižeg bilja, mahovi, resine i dr., te jedan dio hrvatskog herbarija. U općenom je herbariju malo ne potpuna flora Evrope.

Velika je dvorana u prvome redu uređena za mikroskopičke radnje i demonstracije, te su u njoj smještena odnosna fizikalna i kemijska pomagala, stolovi za mikroskopiranje i druge vježbe, a tu je i zavodska priručna biblioteka. Pretežni dio botaničke literature posebno je smješten u kr. biblioteci. Fiziološki aparati i mikroskopički preparati također su ovdje, a kako je zavod i najpotrebnijim pomagalima za istraživanja bakteriologijska snabdjeven, obavljaju se i ona u toj dvorani.

U malenoj sobi do velike dvorane smješteni su kemijski preparati i kemijske spreme, te je ova prostorija u opće uređena za obavljanje takih manjih kemijskih radova, koji se ne mogu obavljati u velikoj dvorani, gdje bi instrumenti i drugi nared stradali pod utjecajem kemikalija. Treća poveća dvorana sadrži velik dio hrvatskog herbarija, stolove za florističke radnje, zbirku dendrologijsku, kolekciju morfologijskih modela za obuku u specijalnoj botanici, zbirku sjemenja i plodova i različite druge objekte, koji obuci služe, n. pr. slike za zid iz anatomije, morfologije i drugo.

Zadnja je dvorana uređena kao predavaonica te ima u njoj mjesta za 50—60 slušača. Kako broj slušača od godine do go-

dine biva veći, u zadnje vrijeme napose poradi nadošlih slušača šumarstva, postala je predavaonica bot. zavoda gotovo već pretijesna, a potreba, da se i ostale zavodske prostorije prošire, opaža se osobito kod praktičnih vježbi, kod kojih svi slušači ne mogu da u isto vrijeme participiraju, jer prostorne prilike toga ne dopuštaju.

Otkako bot. zavod postoji, prof. dr. Heinz drugi mu je predstojnik, a od god. 1886. ovamo ima zavod i posebnoga pomoćnika, redovno naprednijeg slušača prirodnih nauka.

Prije nego li se pristupilo k osnutku botan. vrta, pak i za prvih godina njegova uređivanja, uživao je bot. zavod iz zemaljskih sredstava godišnju dotaciju od 800 for. U zadnjim je godinama namijenjena botaničkome zavodu i vrtu zajednička dotacija.

Znatan broj znanstvenih literarnih radnja, koje su izrađene u bot. zavodu od njegova osnutka do danas, potječu od česti od sadašnjega predstojnika zavodskog, od česti od njegovih slušača i volontera, koji u zavodu rade.

Prigodom milenijske izložbe u Budimpešti bio je i bot. zavod kao izložitelj, te je sadanjemu predstojniku njegovu za seriju izloženih preparata dopitana srebrna državna kolajna.

Potreba, da se u filosofijskome fakultetu uza stolicu za botaniku te uz botaničko-fiziološki zavod osnuje botanički vrt, prvi je, kako gore spomenusmo, naglasio već g. 1876. tadašnji odstupajući rektor dr. Stjepan Spevec. Duboko uvjeren, da zagovara i lijepu i po razvitak našeg sveučilišta toliko potrebnu stvar, nije on nju nikad više zaboravio, što posvjedočuje i to, da je baš za potonjeg predstojnikovanja dra. Stj. Spevca bot. vrt u život priveden. Pošto je i god. 1878. tadašnji odstupajući rektor dr. K. Vojnović javno naglasio, da „fakultet filosofijski ne može ostati dalje bez botaničkoga vrta“ i pošto je nauk. god. 1877/78. od filosofijskoga fakulteta zem. vladi o toj stvari podnesen obrazložen prijedlog, mogao je već g. 1882. odstupajući rektor dr. F. pl. Marković izvijestiti, „da i pitanje o osnutku botaničkoga vrta nije ostalo od mjerodavnih i utje-

cajućih faktora neuvaženo, te je sva nada, da će se skoro pristupiti izvadanju ovoga, prirodoslovnome odsjeku našeg sveučilišta pri raširenih njegovih zadacih tako potrebnog zavoda; ta nada je tim veća, što ne samo kr. zem. vlada i zakonodavno tijelo pitanju o botaničkom vrtu, kao i pitanju o laboratoriju, obraćaju svoju pažnju, nego također slavno poglavarstvo i zastupstvo glavnoga grada Zagreba daju razabirati svoju pripravnost, da glede potrebnih za ove zavode zemljišta velikodušno pripomognu". Da je nada bila u istinu opravdana, posvjedočuje otpis od 7. veljače 1883., u kome kr. zem. vlada kaže, da će „nastojati, da zadovolji u tom pogledu željam prof. dra. Jiruša, da će obzirom na odnosni zaključak saborski uvrstiti u proračun za god. 1884. stanovitu svotu za tu svrhu te da će iste godine započeti dotične gradnje". Kr. je zem. vlada u istinu u proračunu za g. 1884. uvrstila znatnu svotu za bot. vrt, te je tadanji odstupajući rektor dr. F. Suk izvješćujući o tome u sveučilišnoj skupštini, mogao nadovezati, da se „sada radi o tome, da se prikladno zemljište za taj vrt odabere, koje grad velikodušno poklanja. Stalne je nade, reče, da će se već budućeg proljeća pristupiti k izvadanju najpotrebitijih radnja za toliko željeni osnutak bot. vrta". Ipak je stvar na to malo zapela. Mjesto je za bot. vrt po posebnom povjerenstvu doduše izabrano i opredijeljeno, nego „nepredvidene okolnosti u ekspropríjaciji dotičnog zemljišta", kako izvijesti pok. rektor dr. Đuro Pilar, bile su krive, što se s uređivanjem vrta nije moglo tad otpočeti. Te su zapreke međutim skoro uklonjene. God. 1887. zamijenio je dr. Heinz u svojstvu suplenta na stolici za botaniku prof. Jiruša, koji bijaše najveće zasluge stekao oko toga, da se namisao osnutka bot. vrta u istinu provede. Dobivši na godinu dana dopust i imajući u tome razdoblju puno prilike, da razgleda i prouči uredbe velikog broja botaničkih vrtova u monarkiji i u inozemstvu, primio je god. 1889. od kr. zem. vlade častan nalog, da izradi nacrte za botanički vrt. Kako je pitanje glede zemljišta za vrt bilo već riješeno, jer je općina grada Zagreba obećano zemljište — 6 jutara i 456□ hvati — u istinu nabavila i velikodušno zem. vladi besplatno na raspolaganje stavila, dr. Heinz se s namještenim vrtlarom

s mjesta dao na izrađivanje nacrta, koje je podastro na odobrenje zem. vladi. U god. 1890. ograđeno je zemljište provizornom drvenom ogradom, a istodobno sagrađena i vrtlarska kuća s troškom od kojih 7000 for.

Radnje oko uređenja bot. vrta počele su u proljeću godine 1890. Ove i slijedeće godine izveden je jedan dio nasada, izgrađeni su toplici i klijališta tako, da je odstupajući rektor s punim pravom mogao reći „da je preteča medicinskog fakulteta, bot. vrt, došao do onoga stadija, u kom se o njem može govoriti kao o gotovoj činjenici“. Kako je kr. zem. vlada mladome vrtu namjenjivala znatne novčane dotacije — u prvim godinama po 20.000 for. — on je lijepo napredovao, a kako je i gradska općina najprije produljenjem Gundulićeve ulice do vrta, a poslije i izgradnjom vrtu paralelne Mihanovićeve ulice učinila pristup u bot. vrt udobnim, postade on do mala ugodnim boravištem zagrebačkog općinstva te danas u njemu danomice vrvi od posjetilaca. Kulture bilja pribranoga iz svih krajeva svijeta u tolikoj su mjeri napredovale, da je već nakon malo godina broj vrsta i odlika dosegnuo 20.000. Imenito su se toplici i klijališta toliko napunila eksotičnim biljem, da je valjalo ozbiljno misliti na to, da se toplici što prije prošire. I kr. je zem. vlada uvidjela potrebu, te je dozvolila znatna novčana sredstva za gradnju novih toplika, koji se god. 1898. i 1899. nadogradiše. Veliku hvalu dugujemo sadašnjemu predstojniku kr. zem. vlade, presv. gosp. Arminu Paviću, koji se brižno i toplo za stvar zauzeo, te su danas ne samo prostrani novi toplici, koji su stojali preko 16.000 for., lijep ures i znamenito pomagalo u vrtu, nego su izvedene i različne druge građevne adaptacije u starim toplicima, u vrtlarskoj kući i drugim objektima. Inicijativom presv. gosp. odjelnog predstojnika Pavića dobio je botanički vrt u čitavoj dužini sjeverne strane, koja graniči s Mihanovićevom ulicom, godine 1899. željeznu ogradu, koja počiva na kamenoj podlozi, a u arhitektonskom je pogledu upravo luksuriozno izrađena, te možemo reći, da je ne samo najljepši ures vrta, nego krasi i okolišni dio grada. Znatni trošak za tu ogradu, koji je iznosio 18.000 for., dozvolila je god. 1899. kr. zem. vlada. Statutom, koji je iste godine

naredbenim putem izdala vis. vlada, uređena je služba u botaničkom zavodu i vrtu, uglavljena su prava i dužnosti namještenog osoblja, te je sveučilišni vrtlar V. Durchánek, koji od postojanja bot. vrta rukovodi tehničke radove, definitivno potvrđen u službi i uvršten u X. činovni razred. Prema ovome statutu predstojnikom je botaničkog zavoda i vrta profesor botanike u kr. sveučilištu, kojemu je na pomoć dodijeljen jedan asistenat; u vrtu pak su samome stalno namješteni sveučilišni vrtlar, dva vrtlarska pomoćnika i jedan pazitelj, dok se radnici prema potrebi najimlju, a neki se među njima i kroz čitavu godinu podržavaju. Dotacija za botanički zavod i vrt iznosi danas 13.000 for.

Dok su se osnivači starijih bot. vrtova u prvome redu držali načela, kojega se i Linné držao, da u njima valja odgajati što veći broj biljnih vrsta i oblika, to se danas o zadaći njihovoj drukčije sudi i vrtovi se botanički drukčije uređuju. Ne odlučuje više brojnost kultiviranih oblika, nego u prvom redu valja nastojati, da u vrtu bude zastupano što više tipova, što više različnih prirodnih porodica. Kod izbora vrsta valjalo je svratiti pažnju na najznačajnije u morfologijskome pogledu, dalje na takove, koje se drugim kakim, n. pr. biologijskim osebinama odlikuju, dalje na vrste važne u medicinskome, industrijalno-tehničkome i ekonomskome pogledu, a udiljni se obzir uzimao i na floru domaću. Biline su poređane tako, da je na okupu sve, što je srodno, te posjetilac dobiva prijegled prirodnih biljnih skupina i razbira rodbinske snošaje, koji take skupine vežu u više sistematske kategorije. Polazeći sa stanovišta, da vrtovi botanički moraju i u estetskome pogledu biti što savršeniji, želimo li, da u istinu budu ono, što danas biti moraju, javna obrazovališta, nipošto pak samo domene učenjaštva, zbirke naučnog materijala namijenjene nekolicini stručnjaka, nastojalo se i zahtjevima estetike po mogućnosti udovoljiti. Javnost vrta svakome pruža prilike, da u njemu nađe i poduke i naslade, a tako bez sumnje i treba da bude, dok se uvaži, kako golema sredstva i žrtve novčane zemlja troši za osnutak i podržavanje botaničkog vrta.

Kr. se botanički vrt naš stere na južnoj strani bijeloga Zagreba u ubavoj ravnici ovkraj pruga državne željeznice. Oblika je gotovo pravilne pačetvorine, a ograđena mu površina mjeri od prilike 6·5 katastr. jutara. Glavni mu je ulaz postavljen u os Gundulićeve ulice (vidi sliku toga glavnoga ulaza), dok se manja vrata nalaze na istoj strani u Mihanovićevoj ulici. Vrt je zasnovan u prirodnome t. j. engleskome stilu, a samo ispred toplika nalazi se pravilni francuski parter, koji je namijenjen uresnome bilju, a do ovoga prema zapadu ima još nekoliko pravilnih čestica, koje su opasane hodnikom. Potonji je tako konstruiran, da služi uzgoju bilina povijuša i penjalica, dok se na pravilnim česticama unutar toga hodnika kultiviše bilje jednogodišnje, dvogodišnje, ljekovito i otrovno. U središtu ovih čestica ima nekoliko lijepih zidanih bassina za povodno bilje, među kojim se ljeti osobito ističu različite milovidne eksotične nimfeje i lotosi. Iz središnjeg bassina diže se vodoskok. Najveći dio vrta zapremaju čestice za pojedine prirodne porodice, a to je t. z. „veliki sistem“.



Ulazeći produljenom Gundulićevom ulicom na glavna vrata u vrt, naći će posjetilac, skrene li glavnim putem prema istoku, oko umjetne od kamena građene špilje zastupnike viših asifonogama, paprati, preslica i crvotočina, koje se u nas dadu odgajati pod otvorenim nebom, dalje prostrane nasade crnogoričnoga drvlja s velikim brojem evropskih i tuđih vrsta i odlika, među kojima vidiš i libanonski cedar i američki mamutovac uz različite druge smreke, borove, jele, čemprese itd. U tome se dijelu vrta nalaze prirodne porodice bilina jednosupnica, trave, ljiljani, perunike, kozličine, preko ljeta po nekoliko paoma, banana, kana i dr. I jedan dio dvosupnica ovdje je smješten. Tu je i jezerce nepravilna oblika za močvarice i veće povodnice,

među kojima se ljeti ističe imenito toliko opjevani indijski lotos s velikim štitolikim lišćem i s uglednim ružičastim cvjetovima. U jugoistočnom kraju vrta nalazi se prostrani paviljon, koji je poslije jubilarne gospodarske izložbe u Zagrebu vrtu poklonila zem. vlada, a sada služi što kao radionica, što kao spremište različitog alata. Ispred toga paviljona nalazi se dosta velika ograđena čestica, ekonomski odio, gdje ćeš naći pored brojnih, različito uobličenih voćaka sveukupno naše, pak i brojno eksotično ekonomsko bilje, n. pr. žitarice, predionice, bojadisalice, uljevito bilje, prekrasno povrće. S dvije strane opasan je taj ekonomski odio travnatim česticama, na kojima je poraslo ugledno bjelogorično drvlje i grmlje, orasi, johe, topole, breze, lješnjaci, vrbe, brijestovi, bukve, hrastovi, među kojima ima brojnih eksotičnih vrsta.

Središnji dio vrta, od prilike prema zapadu do spomenutog partera, zapremaju porodice prostolatičnih dvosupnica; pretežni broj drveta i grmova nalazimo duž južne ograde, dakle na periferiji, dok se porodice s pretežno manjom zeleni nalaze više u sredini. Sve su čestice niskom travom obrasle, iz koje se uzdižu i pomanje grupe drveta i grmova, a ispred ovih, bliže uz putove, mnoštvo trajne zeleni. Dvosupnice sulatičnice ponamještene su u zapadnoj trećini vrta te s izvanje strane okružuju hodnik. U jugo-zapadnom kraju vrta ističu se grupe drvlja i grmlja najznačajnijega za floru Sjeverne Amerike i umjerene istočne Azije. Tik do vrtlarske kuće, poput vile građena jednokatnica, koja je u sjevero-zapadnom uglu vrta, uzdiže se prostrana odasvud otvorena drvena sjenica (Schattenhalle), kojoj je nutrinja poput malenog parka uređena, a tu su preko ljeta u lijepim puteljcima, obrubljenim grupama, smještene eksotične biline, koje tek zimi treba da su u toplicima, dok ljetnu našu klimu dobro podnose, a valja ih samo štititi od žege sunčane. Naći ćeš ovdje imenito brojnih representanata flore australijske, južno-afričke, mediteranske i kinesko-japanske. Flora evropskih alpinskih krajeva kao i drugih visočina zastupana je brojnim vrstama, što se od česti kultivišu u loncima, ponamještenim po policama nedaleko spomenute sjenice, a od česti u prostome tlu po t. z. alpini, koja je od surova ka-



Središnji dio botaničkoga vrta.

menja sastavljena u obliku brežuljka, a nalazi se uz glavni put na sjevernoj strani vrta tik do glavnog ulaza naprama nasadima crnogoričnim. Pred parterom, na sjevernoj strani vrta, a u osi nove ulice, koja će se od sveučilišnog trga produžiti do bot. vrta, nalaze se djelomice na ponešto uzvišenom terenu toplici s pročeljem prema jugu okrenuti, a do njih velik broj klijališta. Toplici građeni su od željeza prema najboljim uzorima, a griju se toplom vodom, koja iz jednoga, a prema potrebi i iz dva kotla podzemno smještena kola po cijevima kroz sve prostorije. U svemu sastoje ti toplici od osam odjela, od kojih se neki prikazuju kao samostalne kuće, premda svi međusobno komuniciraju. Odjeli su od česti topli i vlažni, od česti umjereni i hladni, neki s bassinima providjeni, u kojima se voda također grije za tropske povodnice. Toplici su, razumije se, pristupni publici, kao i ostali vrt, nego dakako uz pratnju kojeg namještenika.

A tko će da izbroji ili da opiše one tisuće djece božice Flore, koja su se zgrnula ovdje iz svih krajeva svijeta i u toplicima našim našla udobno pristanište i marne ruke, koje ih ljubavlju njeguju? U istinu šareno je to društvo, pa ne znaš, kojoj da se biljci, kojemu da se cvijetu više diviš, kad prolaziš našim toplicima. Evo tu ponosnih paoma, slatkih banana i ananasa, miloduhih tropskih kaćunovica s bizarnim „cvjetovima raja“, čudnovatih insektivornih nepenthesa sa vrčasto razvitim lišćem lijana povijuša i penjalica, bambusa, orijaških kozličina, a tamo opet čajevac, kavovac, kakaovac i druga znamenita tropska drveta uz oštri biber, slatki cimet, plemenitu vaniliju, i t. d. Mnoštvo drugih što većih, što manjih, od česti i vrlo rijetkih eksota puni toplike naše, a iz tople vode njihovih bassina dižu cvjetove bajni lotosi i druge lijepe povodnice u sjeni tapyrusa i sladorove trstike. Kako je u istinu društvo u takovom topliku šareno, a vegetacija bujna, prikazuje najbolje ovdje reproducirana sličica. (Vidi sliku na str. 84.) O brojne grupe uresnoga bilja, koje su po vrtu obilno ponamještene, pa o kolekciji afričkih i meksikanskih tustika (sukulenata), koje su na okupu pred toplicima i među kojima se osobito ističu agave, aloji, svakovrsni kaktusi, rado će zapeti oko svakog posjetioca

našeg mladoga botaničkog vrta, koji je već toliko omilio našem općinstvu i koji će se, ako bog da, i dalje lijepo razvijati i napredovati uz moćnu potporu kr. zem. vlade, da bude na čast i diku našem kr. hrv. sveučilištu.



D. **Farmakognostički zavod.** Kad je godine 1883. u ovom kr. sveučilištu bio osnovan farmaceutički tečaj, preuzeo je obuku u farmakognosiji dr. Boh. Jiruš, profesor botanike u mudroslovnomu fakultetu. Predavalo se po tadašnjoj naučnoj osnovi tri sata na tjedan svake godine po jedan semestar, a slušači su se vježbali uz to (premda ne bijaše propisano) u mikroskopskoj dijagnozi droga. Profesora dr. B. Jiruša ide velika zasluga oko osnutka farmaceutskoga tečaja u opće, a napose, što

je, preuzevši obuku u farmakognoziji, stvorio za kratko vrijeme i farmakognostičku zbirku, temelj obuke u tom predmetu. U tu je zbirku pribrao doskora 800—900 primjeraka droga i veliki broj veoma lijepih mikroskopskih farmakognostičkih preparata, djelomice kupljenih, ponajviše pak takovih, koje je on sam proizveo. U toj zbirci, smještenoj u valjkasta stakla i kutije u ukusnim ormarima, ističe se osobito lijepa kolekcija kininskih kora (Cortices Chinae), kako od američkih, tako i od kultiviranih kininovaca, a među mikroskopskim preparatima opet veliki broj istih objekata. Za uzdržavanje i nadopunjivanje zbirke bila je određena redovita godišnja dotacija od 100 for. a. vr.

Ovom je zbirkom položen temelj današnjemu farmakognostičkomu zavodu. No kako je u ono vrijeme obuka u farmakognoziji i botanici bila koncentrirana u jednoj ruci, tako bijaše i farmakognostička zbirka pripojena botaničko-fiziološkomu zavodu, jer još tad nije bilo posebnoga farmakognostičkoga zavoda. U tomu zavodu bijaše i zbirka smještena, a i obuka u farmakognosiji. Take bijahu prilike sve do god. 1885/86., kadno profesor dr. B. Jiruš ostavi ovo sveučilište, prihvativši časni poziv starodrevnoga sveučilišta u Zlatnomu Pragu.

Iza profesora dra. B. Jiruša predavao je farmakognoziju god. 1886./87. dr. G. Janeček, profesor kemije u ovom sveučilištu, no već u jeseni godine 1887. imenovan je na prijedlog profesorskoga zbora mudrosl. fakulteta suplentom farmakognosije dr. Julije Domac, profesor kr. vel. realne gimnazije zagrebačke, koji je u tom svojstvu vodio obuku sve do 15. travnja 1896. Za to vrijeme nijesu se prilike u obuci promijenile, samo što se zbirka polako nadopunjivala i što se počele nabavljati obilnije farmakognostičke knjige i atlanti, kako bi se uz zbirku i priručna knjižnica stvorila. No god. 1896. bijaše od temelja promijenjena naučna osnova farmaceutičke obuke i ispitni red za magisterij farmacije, a među ostalim promjenama je određeno za slušače II. godine u zimskom i ljetnom semestru po osam sati farmakognostičke obuke na tjedan, što teoretičkih predavanja, što vježba mikroskopom. Time je dobila farmakognosija propisani broj sati za redovitu profesuru i suplencija predmeta imala je prestati. Radi toga, i da bi se mogle temeljito

obaviti vježbe u mikroskopskom proučavanju droga, uredila je kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu god. 1896. farmakognostički zavod kao posebni i samostalni sveučilišni znanstveni institut. On bi smješten u I. sprat zgrade sveučilišnoga kemičkoga laboratorija na Akademičkomu trgu, u kojoj je zapremio vrlo prikladne prostorije od 6 soba. Iste god. 1896. imenovan je suplenat dr. Julijo Domac izvanrednim profesorom farmakognosije i predstojnikom toga novoga zavoda. Za prvo uređenje farmakognostičke zbirke dozvolila je kr. zem. vlada, 3762 for. i 37 novč. (1200 for. za građevne promjene), a god. 1898. opet 880 for. Ovim sredstvima bijaše nabavljeno nužno pokućstvo, stolovi za mikroskopiranje, ormari, mikroskopi, sve sprave za mikroskopiranje, kemička vaga, reagencije i t. d., a i uređena predavaonica tako, da zavod sada ima sva sredstva, što su nužna za teoretičku i praktičku obuku. U zavodu ima mjesta za dvadeset vježbenika, a za slučaj potrebe i za više njih, ima dvadeset mikroskopa za slušače i vježbenike, veliki sitnozor za profesora, sitnozor za demonstracije i za prepariranje, a uz to dobru Rueprechtovu vagu, stol za farmakognostičko-kemičke radnje te sve reagencije i ine sprave i učila, nužna za obuku, vježbe i za znanstveni rad.

U farmakognostičkoj zbirci nalazi se sada od prilike 1400 primjeraka droga, što u cilindričnim staklenkama s brušenim čepovima, što u kutijama, i jedno 300 trajnih mikroskopskih preparata. Zbirka je smještena u posebnoj sobi u nove i prikladne ormare.

U priručnoj su knjižnici sva važnija djela, koja rade o farmakognosiji, a ima i knjiga srodnih znanosti i znanstvenih časopisa; onda po više atlanta za proučavanje unutarnje strukture droga.

Inventar zavoda bilježi 1. siječnja 1899:

pokućstva u vrijednosti od	1344	for.	85	nč.
knjiga „ „ „	575	„	94	„
sprava i učila u „ „	2965	„	74	„
Ukupne vrijednosti . .	4886	for.	53	nč.

Redovita godišnja dotacija zavoda je 250 for. i 150 for. za gorivo.

E. **Zbirka matematičkih učila.** Od god. 1893/94. do 1896/97. doznačivala je kr. zemaljska vlada svotu od 300 for. u svrhu nabave matematičkih učila. Od godine 1897/98. pak uvršćuje se u autonomni proračun stalna godišnja dotacija od 100 for. Dosada su poglavito nabavljeni matematični modeli za višu matematičnu obuku, što ih izdaje nakladna knjižara L. Brilla u Darmstadtu. Tako se u zbirci nalaze lijepi modeli od svilenoga konca, koji predočuju vitopere plohe drugoga, trećega i četvrtoga stepena, prostorne krivulje četvrtoga stepena i različite tračne zavojne plohe. Od sadrenih modela ima cijela serija ploha konstantne negativne krivosti, ploha rotačnih, pojedinih ploha drugoga stepena, više modela prostornih krivulja i koničnih uzlova. Ovi modeli u velike pomažu obuku u geometriji, olakšavajući shvaćanje prostornih relacija.

Uz to ima zbirka Amslerov planimetar, precizioni pantograf, Klerićev traktoriograf, Schillingove kinematične modele i još neke sitnije aparate. U svem broji zbirka 120 komada.

F. **Higijenski zavod.** Velika važnost, koju higijena u redu zdravstvenih nauka i u njegovanju i čuvanju čovječjega zdravlja zauzima, sklonula je profesorski zbor mudroslovnoga fakulteta, da u novu naučnu osnovu i ispitni red za magisterij farmacije, koja je god. 1896. previšnjim riješenjem izdana, uvrsti i nauku o higijeni kao obvezatan predmet za slušače farmaceutičkoga tečaja. U povodu tom osnovano je za higijenu posebno učitelj. mjesto u užem smislu, koje je popunjeno g. 1897.

Kako se ipak predavanja o higijeni ne mogu uspješno bez potrebnih učila i pomagala držati, dozvolila je kr. zemaljska vlada naredbom od 28. veljače 1899. svotu od 1500 for., od koje je jedan dio upotrebljen za najnužnije naučne i stvarne objekte kod obuke u higijeni. Tim je udarena prva osnova higijenskomu zavodu, koji se počeo uređivati pod konac naučne god. 1898/99.

Taj je zavod smješten u prizemlju sveučilišne zgrade u jednoj prostoriji, koja je, koliko se to dalo učiniti, higijenski uređena. Kod nabave učila u prvom se redu uzeo obzir na kužne bolesti, koje se najviše u školi šire, i koje po tom postaju predmetom školske higijene. Imajući tu činjenicu pred

očima, preporučeno je slušačima mudroslovnoga fakulteta, da slušaju školsku higijenu, kako bi se upoznali s uzrocima, znacima i tijekom kužnih bolesti, te bi poslije kao profesori srednjih škola mogli na put stati kužnim bolestima, kad bi se one u školi javile i širile.

G. **Anatomska zbirka.** Slušači prirodoslovnoga odjela nijesu dugo imali prilike, da potanko prouče ustrojstvo najsavršenijega stvora, čovjeka, i da kao profesori srednjih škola uzmognu predavati anatomiju čovjeka kao posebni dio zoologije. Toj je nestašici udovoljeno god. 1897. popunjenjem učiteljskoga mjesta za anatomiju čovjeka. No i za predavanje anatomije ne imađaše sveučilište nikakovih učila i pomagala, pak je s toga kr. zemaljska vlada odredila, da se modeli, koji se anatomije čovjeka tiču i koji su se u zoologičkom odjelu narod. zemaljskoga muzeja nalazili, predadu kr. sveučilištu. Ujedno je kr. zemaljska vlada od dozvoljenih 1500 for. za higijenski zavod i anatomsku zbirku odredila veći dio za nadopunu ove zbirke, a navlastito za nabavu čovječjega modela od papirštine. Tim se pristupilo god. 1899. k prvomu uređenju anatomske zbirke.

I anatomska je zbirka smještena u prizemlju sveučilišne zgrade u jednoj prostoriji, koja je ujedno za predavaonicu. Zbirka ima čovječji kostur, rastavljive glave, kosti, te anatomske preparate, koji su s čovječjim modelom od papirštine popunjeni. Tijekom vremena upotpunjivat će se ova zbirka kao i spomenuti higijenski zavod.

Budući da u našem sveučilištu predaje isti učitelj higijenu i anatomiju, to on upravlja zajedno s higijenskim zavodom i anatomskom zbirkom. Sadanji je upravitelj sveučilišni učitelj s naslovom profesora srednjih škola dr. Mihajlo Joanović, koji je spomenuti zavod i zbirku god. 1899. uredio.

H. **Zbirke narodnoga muzeja, koje su za porabu sveučilišta.** Kako je kod fakulteta mudroslovnoga spomenuto, sveučilište nema posebnoga zoološkoga, mineraloško-petrografijskoga, geološko-paleontološkoga i arheološkoga zavoda, već

su odjeli narodnoga muzeja, u kojima su uređene zbirke tih struka, i za nauku sveučilišnu.

Po tom ti odjeli narod. muzeja jesu znanstvena cjelina sveučilišta, pak ih s toga moramo u red sveučilišnih znanstvenih zavoda uvrstiti.

Prije ipak nego pristupimo svakomu od tih odjela, držimo uputnim, da u kratko prikažemo povjesni razvitak samoga narodnoga muzeja.

Pomisao, da se u Zagrebu osnuje narodni muzej, u kojemu bi se imalo sakupiti sve, što se tiče prošlosti i sadašnjosti hrvatskih zemalja, nikla je u prvo doba ilirskoga pokreta. Gaj i njegovi drugovi zauzeše se energično za izvedenje te misli, pa pozivahu rodoljube, da sakupljaju za muzej prikladne predmete i da ih na čuvanje pošalju pravoslovnoj akademiji u Zagrebu. Takovi su darovi počeli akademiji dolaziti već od god. 1830., a poslije i zagrebačkoj čitaonici i gospodarskomu družtvu.

Godine 1846. kupio se na dionice t. zv. narodni dom i u nj se smjestilo sve, što se dotle arheologičkih predmeta, prirodnina, spisa i knjiga sakupilo. Tom se dakle godinom za pravo može datirati osnovanje narodnoga muzeja. U prvi je kraj taj zavod životario i napredovao jedino od požrtvovnosti rodoljubnoga općinstva. I zemaljska je vlada katkada darovala po koju stotinu forinti, da se štogod nabavi ili da se plate ljudi, koji su privremeno radili oko uređivanja sabranih predmeta, ali stalne dotacije narodni muzej kao privatan zavod nije imao. Počevši od god. 1846. upravljalo je muzejem gospodarsko družtvo, koje je svoga tajnika Dragutina Rakovca namjestilo za prvoga muzejskoga čuvara. Iza Rakovčeve smrti († 1854.) postao je dr. Praunšperger čuvarom prirodoslovne, a major Mijo Sabljar čuvarom starinarske zbirke, ali ovu dvojicu zamijeni već slijedeće godine (1855.) Ljudevit Vukotinović, kojega je gospodarsko družtvo imenovalo privremenim čuvarom cijeloga muzeja.

Za Vukotinovićeve se uprave u životu narodnoga muzeja dogodila važna promjena. Zemaljska je vlada g. 1857. odredila stalnu godišnju dotaciju za plaćanje muzejskoga čuvara i njegova pomoćnika, pa za uredske potrebe. Postavši Vukotinović

g. 1860. velikim županom u Križevcima pridržao je upravu muzeja sve do g. 1862., kada je pravim muzejskim čuvarom imenovan Mijo Sabljar.

Za Sabljarove uprave narodni se muzej počeo sve to bolje razvijati, darovi sve to obilnije pritjecati, a prinosom rodoljuba nabavila se za arheološki odio zanimljiva Dierichova zbirka sisačkih rimskih starina. Sabljar umre već. g. 1865., a sada ostade muzej opet za dulje vremena bez brižna čuvara i zagovornika, što mu dakako nije bilo od koristi.

Sve dosele nije muzej imao pravoga svoga statuta. Oko toga, da se taj važni zavod jednom već uredi i na zakoniti temelj stavi, počeo je raditi hrvatski sabor već od god. 1861., pa na opetovane predstavke dobiše konačno g. 1866. pravila narodnoga muzeja previšnju sankciju. Tim se pravilima proglasio narodni muzej zemaljskim zavodom kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, stavio pod zaštitu sabora, a pod upravu Jugoslavenske akademije. Odredilo se, da se muzej ima uzdržavati iz njegova vlastita imetka, a koliko taj ne bi dostajao, iz regnikolarne zaklade. Zavod se razdijelio na prirodoslovni i starinarski razdio. Osoblje, koje je imala imenovati akademija, bio je čuvar i ujedno ravnatelj cijeloga zavoda, dvojica pristava (jedan prirodoslovac, drugi starinar) i dva podvornika. Akademija je imenovala god. 1867. S. Ljubića pristavom arheološkoga, a Sp. Brusinu pristavom prirodoslovnoga razdjela. Ljubić postade već g. 1869. pravim čuvarom i podjedno ravnateljem zavoda, a drugo mjesto pristava zapade god. 1870. dra. Đuru Pilara.

Zakonom od 14. rujna 1878. dogodiše se opet bitne promjene za narodni muzej, koji odsele stoji pod vrhovnom upravom bogoštovno-nastavnoga odjela kr. zemaljske vlade. Zavod se razdijelio u tri među sobom neodvisna odjela (zoološki, mineraloški i arheološki), odredilo se, da svi ti odjeli imaju služiti za svrhe i potrebe praktičke obuke na sveučilištu Franje Josipa I., da svaki odio ima ravnatelja, pristava, pomoćnika i podvornika, da prirodoslovnim odjelima kao ravnatelji upravljaju neposredno imenovani profesori dotičnih struka na kr. sveučilištu Franje Josipa I., a uredilo se i pitanje dotacije za svaki odio napose. U tom su povodu postali ravnateljima: zoološkoga

odjela Spiro Brusina, javni redoviti profesor zoologije, i mineraloško-geološkoga odjela dr. Đuro Pilar, jav. redoviti profesor mineralogije i geologije u našem sveučilištu. Pod ovakovim uslovima mogli su pojedini odjeli narodnoga muzeja tekar pravo procvasti, te su i zaista toliko napredovali, da u potpunom smislu odgovaraju nazivu narodnoga muzeja.

No dok su tako prirodoslovni odjeli narodnoga muzeja kao sveučilišni zavodi stojali u nekoj svezi sa sveučilištem, arheološki je odio s njim u bliži snošaj mogao stupiti tekar, otkako su se zakonom od 6. ožujka 1893. promijenile neke ustanove zakona od god. 1878., među kojima je najvažnija ona, kojom se određuje, da svakim odjelom narodnoga muzeja upravlja neposredno imenovani profesor dotične struke u kr. sveučilištu Franjo Josipa I., koji je podjedno i ravnatelj dotičnoga odjela. Pošto je ravnatelj arheol. odjela Šime Ljubić, koji je velikih zasluga stekao za sustavno uređenje zbiraka, god. 1892. umirovljen, to je prema ustanovi toga zakona imenovan u travnju g. 1896. dr. Josip Brunšmid sveučilišnim profesorom za klasičnu arheologiju i ujedno ravnateljem arheološkoga odjela narodnoga muzeja.

a) **Zoološko-zootomski odio.** Od početka g. 1868. upravljao je cjelokupnim prirodoslovnim odjelom nar. muzeja pristav Spiro Brusina; no kad je godine 1870. imenovan dr. Đuro Pilar drugim pristavom prirodopisnog odjela, tad su zbirke zoološke i botaničke povjerene Brusini, a geološko-mineraloške dru. Pilaru.

Osnutkom sveučilišta i imenovanjem dra. B. Jiruša za profesora botanike, predao je Brusina herbarium nar. muzeja i botaničke knjige sveučilišnomu botaničkom zavodu, te su tako tek od god. 1876. ostale samo zoološke zbirke na brizi prof. Brusine. Zato od osnutka kr. sveučilišta uprava zavoda nastoji, da se nar. zoološki muzej razdijeli u dva odsjeka, koji treba da s vremenom postanu sasvim samostalnima, i to kao:

I. narodni zoološki muzej u pravom smislu riječi, iz kojega bi se malo po malo izlučivalo, što u nj ne spada, i

II. sveučilišni zoološko-zootomski zavod. — Što imamo u ova dva odjela, navest će se ovdje u krupnijim crtama.

A. I. Od protozoa ima muzej zbirku od blizu 50 vrsta foraminifera iz Jadranskoga mora i blizu 170 vrsta tercijarnih foraminifera iz Markuševca.

II. Zbirka porifera sastoji iz još nepotpune zbirke spužava iz Jadranskoga mora.

III. Zbirka celenterata sastoji od 50 vrsta hidroidpolipa iz hrv. Primorja, a ima ih još u špiritu sačuvanih i na suho prepariranih eksemplara iz Dalmacije.

Osim toga ima blizu 100 kom. inozemnih korala; gotovo same tropičke madrepore.

IV. Helmintološka zbirka još je uvijek u zametku. Vrijedno je istaknuti odlomak ogromne *Eunice gigantea* iz Kvarnera, dosele poznata samo iz Napulja.

V. Zbirka ekinodermata sastoji od prilično potpune zbirke zvijezda i ježeva iz Jadranskoga mora; medu njima je vrijedno istaknuti rijetke zvijezde *Hacelia attenuata,* zatim: *Chaetaster longipes, Astropecten squamatus, Ophiacantha setosa, Ophiactis virens, Amphiura squamata, A. Chiajei, Ophiotrix echinata*, sve iz Kvarnera.

Morskih ježeva ima različitih vrsta također iz Kvarnera.

VI. Zbirke atropoda već su znamenite.

1. karcinološka je zbirka sastavljena od kopnenih raka, zatim od raka naših slatkih voda i iz Jadranskoga mora; sabrali ih prof. Brusina, dr. L. Car i prof. Drag. Šoštarić. God. 1895. nabavljeno je preko 200 primjeraka kopnenih izopoda iz Dalmacije. Napokon ima lijepi broj na suho prepariranih eksemplara raka iz Jadranskoga mora, i to primjerci, koji se odlikuju bilo radi neobične veličine, bilo radi rijetkosti, medu ovima n. pr. veoma rijetka velika kuka *Scyllarus latus* iz Dalmacije. Nadalje spomena je vrijedna pozemna rakovica *Telphusa fluviatilis* iz potočića kod crnogorske Rijeke. Od kopnenih isopoda spomena su vrijedne vrste *Ligidium cursorium* iz Zagreba, *Porcellio rhinoceros* iz Zadra itd.

2. Zbirka domaćih miriapoda ima do 70 vrsta u mnogo stotina primjeraka iz Hrvatske i Dalmacije. Ima ih iz Vodene jame kod Oštarija, iz špilje Kosovo nazvane otoka Uljana kod

Zadra itd. Godine 1895. nabavljeno je do 200 primjeraka iz Dalmacije.

3. Zbirke entomološke znatno su ponarasle, te je od prijeke potrebe, da se kod zoološkoga muzeja što prije namjesti poseban čuvar, jer prije svega treba, da se posebni stručnjak njima bavi; a onda ih treba popuniti i čuvati od propasti. U početku nije bila nego zbirka kornjaša i lepira od S. Vormastini-a, bez oznake vremena i mjesta, gdje su pojedini eksemplari ulovljeni.

a) Od razreda ortoptera imamo zbirku od 100 vrsta u 350 primjeraka i to sve iz hrvatskoga Primorja.

b) od razreda koleoptera nabavila je god. 1886. zem. vlada zbirku kornjaša pok. dra. J. Schlossera, koja ima blizu 6.000 vrsta u više nego 15.000 eksemplara. Osim ove nadošla je 1892. god. od Waidmana darovana zbirka od blizu 5.500 vrsta i 16.000 eksemplara. Napokon domaća zbirka sastoji od blizu 1.300 vrsta u preko 5.000 primjeraka.

c) zbirka opnokrilaca ima blizu 1.100 vrsta i preko 6.400 primjeraka. — Nabavljeno je pak 650 vrsta u blizu 3.000 eksemplara iz Dalmacije.

d) od razreda rinkota nabavljena je također domaća zbirka, koja sastoji od blizu 360 vrsta u preko 1.800 primjeraka.

e) zbirka leptira od pok. Geigera sastoji od 1.500 komada prekrasnih inozemnih leptira, a jedno 60 leptira iz Dalmacije. Naklonošću kr. zem. vlade nabavljena je paleartička zbirka leptira od 2.000 vrsta makrolepidoptera i 370 vrsta mikrolepidoptera u preko 10.000 eksemplara, k tomu preko 200 suho prepariranih gusjenica i 100 ličinaka.

Od drugih razreda buba nema muzej posebne domaće zbirke.

4. Zbirka arahnoida ima blizu do 130 vrsta u 700 primjeraka iz Dalmacije.

VII. Zbirke briozoa, brakiopoda i tunikata niti su, niti mogu biti velike, a sve potječu iz Jadranskog mora.

VIII. Zbirke malakološke su najznamenitije zoološkog muzeja i po broju i po izboru primjeraka kao i po razmjerno velikom broju novosti i unika. Za nas je dakako najznameni-

tija zbirka mekušaca iz Jadranskoga mora. Ova se zbirka čuva u 60 ladica. Od rijetkosti prvoga reda možemo spomenuti *Purpura haemastoma*, prvi i jedini eksemplar iz Jadranskog mora, i dva primjerka *Mitra zonata*. Takove zbirke nema nijedna evropska država iz svog mora.

Osim toga ima malo ne potpuna zbirka kopnenih i slatkovodnih konkilija iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Kranjske, zatim iz Bosne, Hercegovine, Crne Gore itd. Uz to se čuva u našem zavodu Sandrijeva originalna zbirka tipova iz Dalmacije, koja je od historičke vrijednosti. Osim ove domaće imamo poveću općenitu zbirku sa svih strana svijeta, koja je od velike koristi za isporedivanje bilo domaćih vrsta s inozemnima, bilo recentnih s fosilnima. — Napose je vrijedno istaknuti gotovo potpunu zbirku recentnih konkilija iz Kaspijskog mora, te iz Bajkalskog jezera, koje su od najveće vrijednosti za proučavanje naše tercijarne faune. S toga razloga nabavljene su i neke vrste iz jezera Tanganjika itd. I ova općenita zbirka ima više tisuća vrsta u nebrojeno tisuća eksemplara.

IX. Uz ovu recentnu zbirku sastavio je prof. Brusina ogromnu i veoma znamenitu domaću neogensku zbirku od više stotina najviše endemičkih vrsta u mnogo tisuća eksemplara iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Bosne, Hercegovine, Srbije i Bugarske, a ima od prilike blizu 400 novih vrsta.

Jednako je znamenita, ako i nije tako velika, inozemna mlada tercijarna zbirka iz Ugarske, te ukupne Evrope, koju je sastavio prof. Sp. Brusina.

B. X. Zbirka riba ima blizu 200 vrsta iz Jadranskoga mora te iz domaćih voda. Ribe se čuvaju gotovo sve u alkoholu u više stotina boca. Nije još sve uređeno radi pomanjkanja prostora, vremena i sredstava. Upravo za to ova zbirka nije pristupna općinstvu i ne mogu se za sada navesti ni mnoge rijetkosti, koje se tu nalaze.

Velike su ribe dakako nadjevene, a među ovima spomena je vrijedna veoma rijetka *Ranzania truncata*. Od bucanjà *Mola mola* imamo seriju od sedam eksemplara, a medu ovima jedan, koji mjeri od usta do kraja tijela 2·20 met., a od vrha hrptene peraje do vrha trbušne peraje 2·61 met., te je po tom veći od

ogromnog eksemplara u British Museumu. Psine su zastupane sa jedno 12 velikih primjeraka; najzanimivljija je psina ljudožder *Carcharodon carcharias* dugačka do 5 met.

Do takove zbirke došli smo poglavito zaslugom domoljuba gosp. Milutina Barača.

XI. Za zbirku amfibija i reptila može se isto reći, što je rečeno i za ihtiološku zbirku. Od amfibija zastupani su domaći amfibiji, a među ovima n. pr. daždenjak crni *Salamandra atra* sa visokih kraških gora južne Hrvatske, više riba iz Kranjske i iz drugih krajeva.

XII. Zbirka reptila nema još potpune zbirke domaćih vrsta. Među ovima ima zmija i guštera raznih tipova.

Od kornjača imamo nadjevenih primjeraka i skelet od želve glavuše *(Thalossochellys caretta)* iz Dalmacije i od kornjače dubrovačke *(Clemmys caspica)* var. *rivulata* iz Dubrovačke Rijeke, jedino mjesto u Austro-Ugarskoj, gdje ta zanimljiva kornjača živi. Osim toga nabavljena je za zoološko-zootomski zavod općenita zbirka, poglavito inozemnih amfibija i reptila, od blizu 170 vrsta u 200 eksemplara.

XIII. Ornitološka domaća zbirka pravi je ures zavoda. Do nedavno je bila svakako prva lokalna zbirka ukupne monarkije. Da bude svakomu jasno, da je zbilja tako bilo, spomenuti nam je kako je centralna talijanska zbirka visoke škole u Firenci, najveća državna zbirka u Italiji, imala god. 1886. blizu 400 vrsta u 3.000 primjeraka. Najveća privatna talijanska zbirka grofa E. Arrigoni degli Oddi ima 410 vrsta u blizu 4.500 primjeraka. Ne trebamo tek dokazivati, kako su Talijani strastveni lovci, a u Italiji ima veliko mnoštvo ornitologa, te javnih i privatnih zbiraka, da nije teško sastavljati zbirku kako kod nas, gdje nema ornitologa. Jedini je čovjek, koji se za to brine, g. Milutin Barač, od koga potječe po svoj prilici trećina ukupne zbirke. Da je naša zbirka tako krasna i velika, imamo poglavito njemu zahvaliti.

Naša zbirka, u kojoj je imenito zastupana fauna Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, te Rijeke i Kvarnera ima danas 325 vrsta s blizu 4.000 primjeraka. Zastupane su tu različite

vrste ptica, od kojih su neke upravo jedini primjerci svoje vrste, koji su ulovljeni u austro-ugarskoj monarkiji.

Ornitološka se zbirka uredivala više puta prema tomu, kako smo malo po malo dobivali prostora i nužni broj ormara. Posljednji put je uređena — kako danas stoji — god. 1888. u tri najveće muzejalne dvorane. Ptice su prijegledno i ukusno smještene u ormarima, razdijeljenim u 91 odio. To je jedina zbirka, koja je uređena kako valja, dok su sve ostale više nalik zoološkom skladištu nego li uređenu muzeju. Najznamenitiji ornitolozi Austro-Ugarske: Tschusi, Madarász, Reiser dolazili su u Zagreb, da pregledaju ovu našu zbirku ptica; od stranih pak Brehm, grof Arrigoni degli Oddi, Blasius i dr.

Domaća je oološka zbirka tek u zametku.

XIV. Domaća mamaloška zbirka ima blizu 150 nadjevenih sisavaca. Zbirka je još nepotpuna, pošto nam u opće fale mikromamalija razreda *Chiroptera*, *Insectivora* i *Rodentia*, od kojih je medutim spomena vrijedno, da imamo nedavno obretenu vrst slavonskog slijepca *(Spalax hungaricus)* iz Srijema, vukodlaka hercegovačkog *(Nyctinomus Cestonii)* iz Dalmacije. Vrijedno je istaknuti, da imamo dva krasna primjerka divokoze *(Capella rupicapra)*.

Od mesoždera spomena je vrijedan čagalj *(Canis Lupulus aureus)*, od koje vrste imamo tri primjerka iz Dalmacije, a jedan sumnjivi iz Slavonije. Osim toga dva primjerka medvjedice *Monachus albiventer* iz Dalmacije, karakteristična za faunu Sredozemnoga mora, a možda nije daleko vrijeme, kad će ove zanimljive i lijepe životinje kod nas nestati.

Ako nam je ova zbirka i nepotpuna, možemo se ipak dičiti, da imamo pravi mali „*Cetaceum*“ iz Jadranskog mora. Tu je naime sedam nadjevenih primjeraka i dvije okosnice obične pliskavice *Delphinus delphis*. Od pliskavice dobre *Tursiops tursio* imamo nadjeven primjerak, ulovljen kod Senja, a napose je preparirana lubanja; skelet od primjerka od 3·20 met. iz okolice Zadra. Sve su pliskavice iz Kvarnera, osim posljednje, te smo ih dobili posredovanjem gosp. Milutina Barača. Nadalje imamo okosnicu rijetke glavate pliskavice *(Grampus griseus)* iz Turnja

kod Zadra. Napokon okosnicu od obične ulješure *(Physeter macrocephalus)* iz Lastova kod Korčule, koja se na žalost ne može montirati radi pomanjkanja prostora; ima blizu 9 met. duljine.

Naš je inače još uvijek čedni hrvatski zoološki muzej ipak u neke dijelove tako bogat, da se danas ne će naći znamenitijeg muzeja, u kom se ne bi našlo duplikata recentnih i fosilnih životinja iz našega zoološkog muzeja. Zbirke u Washingtonu, u New-Yorku, u Londonu i Cambridgeu; u Parizu, Lyonu i Bordeaux-u; u Bruselju, u Berlinu, Frankfurtu n. M., Stuttgartu, Monakovu i Beču, u Firenci, Bologni, Napulju i Palermu, u Petrogradu i Odesi, u Bukureštu i Jašiu, u Pragu i Brnu, u Budimpešti i Sibinju, u Biogradu i Sofiji zahvaljuju našemu zavodu množinu vrsta i primjeraka.

Još nam je spomenuti, da je nar. zoološki muzej od god. 1878. do god. 1900. darovao našim školama širom domovine preko 1400 nadjevenih ptica, vrijednih blizu 7500 K.; posljednja je zbirka sastavljena za kr. šumarsku akademiju.

C. Zoološko-zootomski je zavod skučen u dvije sobe, a u trećoj je predavaonica. Prostorije dakle za to određene nijesu ni najmanje zgodne ni dostatne; pokućstvo je veoma oskudno. Posebne zbirke preparata i strojeva za predavanje i demonstracije sveučilišnim slušačima još su veoma nesavršene. Ima jedan ormar s priručnom školskom zbirkom, životinja konserviranih u alkoholu, za tim do 80 okosnica i osteoloških preparata u alkoholu, do 100 anatomskih preparata na suho; do 50 okosnica i životinjskih tipova u alkoholu.

Blizu 500 mikroskopskih preparata.

Nadalje imamo 12 povećanih modela slatkovodnih protozoa i čitava jedna zbirka modela povećanih foraminifera u 100 komada, sve iz sadre; šest modela rizopoda po Haeckel-u iz papirštine. Za tim 12 modela klobučnjaka i 66 modela aktinija od stakla od Blaschke-a u Draždanima. Osam preparata crva utrobnjaka iz voska. Nekoliko modela za anatomiju kičmenjaka. Lubanje i čeljusti majmuna, osim toga povećane krvne bobičice čovjeka i drugih životinja iz sadre u 16 komada, nađu se u tom zavodu.

Ovi su predmeti stranom u zoološko-zootomskom zavodu, stranom medu ostalim muzealnim zbirkama raštrkani radi pomanjkanja prostora.

Zavod ima danas 6 mikroskopa i jedan mikroskop historičke vrijednosti od pok. Stjepana pl. Schulzera-Müggenburškoga. Osim toga 6 mikroskopa za prepariranje, jedan stari i drugi veliki Spengler-ov stakleni mikrotom, dvije okretulje (Rotationsapparat), pantograf, „camera lucida“ za risanje itd. K tomu svakojako orude za mikroskopiranje i seciranje, te jedan ormarić s reagencijama.

Zoološki muzej ima krasan fotografski aparat, napose učinjen od glasovite tvornice Herbst i Firl u Görlitz-u, i to za srednje fotografsko povećanje. Dalje lijepi broj što većih, što manjih mramornih i staklenih akvarija, koji su prazni, a ne mogu se montirati, jer u zgradi, gdje je muzej smješten, nema nigdje ni zgodna ni dovoljna prostora.

U zavodu su još 4 velike table od Fiedlera za anatomiju čovjeka, preko 100 tablica na platno nategnutih od Leukarta i Nitsche-a za anatomiju životinja.

Napokon nam je istaknuti, da je u novije vrijeme imenovanomu posebnomu učitelju za anatomiju čovjeka predana zbirka anatomskih mikroskopskih preparata i modela, 88 ih na broju. Medu ovim stvarima potpuni kostur žene, za tim prekrasna lubanja čovjeka, rastavljiva po sustavu Beauchêne-a i suhi preparati po sustavu dr. Luxarda iz Zadra.

D. Biblioteka je nar. zoološkoga muzeja po svoj prilici najbolje sustavno sastavljena stručna biblioteka Hrvatske i Slavonije, a valjda ukupnog slavenskog juga. Biblioteka je vrijedna do 35.000 for., te ima blizu 1.800 djela u više tisuća knjiga i brošura. Gotovo sve su knjige tvrdo vezane. Osim toga ima nužni broj geografskih mapa i atlasa. Vrijedno je napose istaknuti, da je ličnim posredovanjem prof. Brusine darovan biblioteci znatan broj djela, što ih zavod inače ne bi bio mogao nabaviti. I to ne samo knjige izdane od petrogradske akademije znanosti i od amerikanskih zavoda, nego k tomu kompletno djelo austrijske ekspedicije „Novare“ oko svijeta od god. 1857—1859., za tim norveške sjeveroatlantske ekspedicije od god. 1876—1878.,

kao što i nenatkriljene „Challenger“-ove ekspedicije u 50 debelih knjiga u 4° formatu sa blizu 3000 tablica. Napokon časopis Rotschildova muzeja u Tringu „Novitates zoologicae“. Sve ove darovane knjige vrijede po koju tisuću forinti.

Pošto smo ovako u glavnim crtama prikazali današnji nar. zoološki muzej, ne će biti suvišno znati, kako je bilo g. 1868., kad je čitavi „odsěk naravoslovni“ predan današnjemu predstojniku.

Zbirka sisavaca imala je je upravo 20 komada i 22 inozemna sisavca. Zbirka ptica brojila je 168 vrsta u preko 200 komada, uz to preko 60 inozemnih ptica. Rijetkom iznimkom sve su te životinje darovane srednjim zavodima i inim školama, već zato, što kod nijedne ptice nije bilo označeno, od kuda je i kada je ubijena.

Jedina zbirka znanstvene vrijednosti bila je zbirka kopnenih i slatkovodnih mekušaca iz uže Hrvatske pok. majora Sabljara, ali i ova je prije god. 1868. znatno stradala od nasilne ruke. Evo sve, što je bilo god. 1868.

Stara entomološka zbirka imala je god. 1867. preko 1900 vrsta kornjaša, među kojima i mnoge inozemne vrste; leptira je bilo preko 400 vrsta.

Mora se dakle priznati, da je napredak nar. zoološkoga muzeja za ovo tri decenija razmjerno velik. Sadanja je dvokatnica u Demetrovoj ulici god. 1868. zapremala ukupni nar. muzej t. j. arheološki, prirodoslovni odio i nar. knjižnicu, kao i neko vrijeme kancelariju Jugoslavenske akademije, dok su najveće dvorane drugog kata dogradene kuće bile sasvim prazne. Danas su pak, premda nema više ni akademije, ni knjižnice, ni arheološkoga odjela, sve sobe i dvorane, pače i hodnici prenatrpani tako, da je sustavno uređenje zbiraka apsolutno nemoguće. Pojedini se preparati već od više godina ne postavljaju tamo, gdje im je po sustavu mjesto, već ondje, gdje se mogu najbolje od propasti čuvati.

Jednaka je nevolja i sa zoološko-zootomskim zavodom kr. sveučilišta, jer dok on ima šest stolova i primjereni broj mi-

kroskopa, da bi uzmoglo šest kandidata ujedno mikroskopirati i raditi, — soba određena za praktične vježbe malena je, a nema nego jedan prozor. U opće je zoološko-zootomski zavod još u prvom zametku. Ne može da bude drukčije, jer se s prvog početka nijesu mogla namaknuti sredstva za fundus instructus.

Svake se godine mora od prilike polovica godišnje dotacije izdati za nabavu knjiga, druga polovica jedva dotječe za svagdanje potrebe u jednu ruku narod. muzeja, a u drugu ruku zoološko-zootomskoga zavoda.

Ovaj se odio muzeja razvijao pod neprekidnom upravom sadašnjega ravnatelja prof. Spire Brusine, koji je uložio sve sile, da se taj zavod prema sredstvima što više podigne.

Sadanja dotacija toga odjela iznosi 3000 for. na godinu.

b) **Mineraloško-petrografski odio.** Kada je zakonom od g. 1866. narodni muzej postao zemaljskim zavodom, bile su u njem upravo mineraloške i petrografske zbirke slabo zastupane. Tek godine 1874., kada je zemlja kupila Lanzinu zbirku za 14.000 for., stvoren je temelj mineraloškoj zbirci, koja se od toga vremena brigom prof. dra. Đ. Pilara lijepo razvila. Prof. dr. Pilar, koji je uređivao još nerazdijeljeni mineraloško-geološki muzej, posvetio je osobitu pažnju uređivanju zbirke domaćih ruda, te je stvorio jasnu i preglednu sliku o rudnom bogatstvu zemlje. Kada je profesor Pilar odstupio radi bolesti, koja ga je doskora i srvala, razdijeljen je god. 1893. mineraloško-geološki odio na dvoje, i to na mineraloško-petrografski i na geološko-paleontološki odio, te je za svaki imenovan poseban ravnatelj i svakomu doznačena dotacija od 2000 for. Ovim je dijeljenjem došao mineraloško-petrografski muzej u svoje prave kolotečine, a budućnost će pokazati, kako je ova razdioba blagotvorno djelovala na razvoj muzeja.

Mineraloško-petrografski muzej sadržaje zbirke, koje u jednu ruku imadu da prikažu današnje stanje znanosti, a u drugu vjernu sliku o mineraloškom i petrografskom bogatstvu zemlje. Kako je zakonom od 14. rujna 1878. došao narodni muzej u bliži dodir sa sveučilištem, te kako prema tomu mora muzej da služi za školsku obuku, to je zasnovana u muzeju još i

posebna zbirka za školske svrhe. Uz to ima muzej još znatan broj znanstvenih aparata i preparata, koji služe kao pomagala pri znanstvenom iztraživanju i pri obuci, te napokon opsežnu stručnu knjižnicu.

Opća mineraloška zbirka smještena je u 18 ormara sa 1800 ruda, među kojima ima upravo prekrasnih komada. Zaglavak te zbirke tvori 15 komada meteorita, a među njima meteorit od Miljane (22. V. 1868.), Slavetića (13. X. 1887.). Zavida u Bosni (1. VIII. 1897.) te meteoriti od Sokobanje i Jelice u Srbiji.

Priručna mineraloška zbirka ima 1122 komada, pa su tu sadržane sve glavnije vrste, koje su pri predavanju mineralogije potrebne.

Domaća zbirka zauzima u muzeju najodličnije mjesto. U prvom redu stoji tu *zbirka ruda iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.* Ona ima da pokaže rudno bogatstvo zemlje i sve nade rudarske industrije. U toj zbirci ima preko 500 ruda različitih nalazišta, a među njima prvo mjesto ide mnogobrojna nalazišta kamenog ugljena; za njima pako dolaze nalazišta željeznih rudača.

Petrografska zbirka Hrvatske, Slavonije i Dalmacije prikazuje nam potpunu i zanimljivu sliku o razvoju kristalinskih škriljevaca i eruptivnoga kamena po hrvatskom gorju. Obje ove vrste kamenja razvile su se u znamenitoj množini po najvećem dijelu naših gora, pa je bila zadaća muzeja, da ove odnošaje u svim potankostima prikaže. Zastupane su tu: Fruška gora, Psunj, Papuk, Krndija, Moslavačka gora, Zagrebačka gora, Banovina, hrvatsko primorje i Dalmacija s primorskim dijelom Crne Gore sa 800 komada.

Uporedo s hrvatskom zbirkom ističe se kao ures ovoga muzeja *bosanska i hercegovačka zbirka ruda i kamenja.* U zadnje vrijeme se ova zbirka tako raširila, da može služiti kao ishodište kod daljnjeg proučavanja ovih zemalja. Zbirka bosanskih ruda obuhvaća ih preko 200, a među njima zauzimaju željezne, kromove, manganove, olovne, živine i srebrne rude prvo mjesto.

Bosanska zbirka kristalinskog kamenja prikazuje nam u prvom redu sastav zanimljive serpentinske zone, koja se vuče od bosanskog Novog do Zvornika i Višegrada. Ta zona prikazana je sa jedno 250 komada kamenja, a k tomu se pridružuje još eruptivno kamenje, koje je bez reda po Bosni i Hercegovini rastreseno.

Sve kristalinsko kamenje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Bosne uz malene je iznimke znanstveno istraženo, te opisano u spisima jugoslavenske akademije u Zagrebu i geološkoga zavoda u Beču i Pešti; a skupio ga je sadanji ravnatelj i profesor toga predmeta dr. M. *Kišpatić.*

c) **Geološko-paleontološki odio.** U prvom svom začetku bio je taj zavod dio mineraloško-geološkoga muzeja, i to istom od g. 1870., kad je bio imenovan pok. dr. Pilar pristavom toga muzeja. Predmeti toga muzeja bijahu ili darovani (gg. Poppel, Bakarčić, Kezman, Vukotinović, Pogledić, Barač M. i dr.) ili kupljeni (kao god. 1874. zbirka prof. Lanze).

No pravi znanstveni temelj tomu muzeju položio je pok. dr. Pilar, i to kad je počeo vlastitim istraživanjima stvarati pojedine zbirke, od kojih spominjemo krasnu kolektu neogenskih mekušaca glinskog Pokuplja, koju je sastavio i opisao g. 1873.; za tim zbirku iz paludinskih naslaga Slavonije, geološku građu istočne česti Zagrebačke gore i t. d. Istodobno je marljivo prikupljao minerale, i tako sastavio lijepu, sistematski složenu zbirku ruda, koja je već od god. 1874. uz geološku zbirku imala služiti pomagalom kod sveučilišnih predavanja.

Imenovanjem dra. Đ. Pilara za sveučilišnoga profesora mineralogije i geologije i ravnatelja muzeja, nastala je potreba za pomoćne sile. God. 1880. imenovan bi dr. Dragutin Kramberger (sada Gorjanović) privremenim, a g. 1881. definitivnim pristavom na tom muzeju, pak od to su doba obojica radila neumorno oko povećanja geološko-paleontoloških zbiraka (sabrana bi velika građa za fosilnu floru Susjeda, Radoboja, Dolja, Svete Nedjelje i t. d., fosilne ribe Susjeda, Radoboja, Dolja i t. d.). Prerana smrt otela je revnog i zaslužnog Pilara milom svome zvanju i zavodu, a sada tekar (g. 1893.) bi previšnjom naredbom od 11. ožujka zajedno sa stolicom mineralogije i geologije

razdijeljen i muzej u dva samostalna odjela: mineraloško-petrografski i geološko-peleontološki.

Tom se diobom mogla tek potanje prikazati što vjernija slika zemlje, fosilne faune i flore Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Zbirke geološko-paleontološkog muzeja imadu ove kolekte:

A. *Geološka zbirka.* Ova zbirka raste napretkom geoloških kartiranja zemlje, pak sastoji za sada od ovih kolekta:

1. Geološke građe Zagrebačke gore (sabrali dr. Pilar i dr. Gorjanović) u 2 ormara,
2. „ „ Samoborske gore i Žumberka (dr. Gorjanović) u 2 ormara,
3. „ „ Ivančice i Kalnika (dr. Gorjanović) u 2 ormara,
4. „ „ česti Krndije (dr. Gorjanović) u 1 ormaru,
5. „ „ Moslavačke gore (filosof Koch) u 1 ormaru,
6. Stratigrafske zbirke o pontičkim naslagama Zagrebačke gore (dr. Gorjanović), 1 ormar.

B. *Paleontološka zbirka.* Ovamo ide prije svega priručna zbirka, koja služi kod paleontološke obuke u sveučilištu, a ima kronološko poređane serije raznovrsnih životinjskih okamina; zatim zbirka pariške i bečke tercijarne kotline, te talijanskog pliocena. (Sve te kolekte složio je pok. dr. Pilar).

Glavna kolekta sastoji od:

1. Krasne zbirke diluvijalnih sisara Hrvatske i Slavonije u dva željezna ormara s ostacima od: Elephas primigenius, Rhinoceros, Cervus megaceros, C. elaphus, C. alces, Bison priscus, onda pliocenski Mastodon Borsoni i Mast. arvernensis. Zanimljiva je i mala zbirčica miocenskih morskih sisara: Mesocoetus Agrami, Cetotherium, Champsodelphis, Platamsta Delphinapterus.

2. Zbirka sarmatskih riba iz Susjeda, Radoboja i Dolja, od kojih se može kolekta iz Dolja smatrati baš unikumom, kojoj ne će biti skoro gdje para (Sabrao dr. Gorjanović).

3. Zbirka krednih riba s otoka Hvara.

4. Zbirka fosilnih insekata iz Radoboja.

5. Zbirka fosilnih mekušaca (Gastropoda i Lamellibranchiata), od kojih nam je istaći:

a) Pilarovu zbirku glinskog Pokupja (2 ormara).

b) Tercijarnu zbirku mekušaca iz raznih odjela toga sistema (oligocen, miocen i pliocen), koja se baš uređuje. Spomena su vrijedne zbirke iz Samobora i Čučerja. (Sabrao dr. Gorjanović).

6. Krasna zbirka trijadičkih Ceptalopoda (ljušturni vapnenac) u 2 ormara. (Sabrao dr. Gorjanović).

7. Znamenita je kolekta miocenskog bilja iz Susjeda, Dolja, Radoboja i Sv. Nedjelje (sabrali Pilar i Gorjanović), te oligocenskog iz Planine u Zagrebačkoj gori. (Sabrali Pilar, Gorjanović i Pichler).

8. Zbirka eocenskog bilja iz Mt. Promine i Ruda kod Sinja u Dalmaciji s preko 1000 komada. (Sakupio dr. Gorjanović).

C. *Knjižnica.* Lijepo uređena knjižnica toga muzeja imade oko 1300 uvezanih knjiga i nešto nevezanih još brošura; uz to zbirku topografskih (mj. 1 : 75.000 i 1 : 25.000, kartu srednje Evrope) i geoloških karata (Hauerovu veliku kartu austro-ugarske monarkije, Lepsiusovu geol. kartu Njemačke, geoloś. kartu Hrvatske i Slavonije, geološku kartu Evrope i t. d.), nešto sadrenih relijefnih karata (česti hrv. Primorja) i jedan geološki globus zemlje.

D. *Zbirka strojeva, sprava i modela.* Ta zbirka imade sve nužne strojeve i sprave, tako: potpuni putni fotografski aparat, veliki teodolit, astronomski teleskop, dvostruki dalekozor, registrirajući barometar od braće Richarda holosteric, higrometar, razomjer, visomjer, instrumenat za niveliranje, spremu za determiniranje ruda, veliki mikroskop Zeissov s Abbeovim risaćim aparatom i uredbom za polarizaciju, magnezijevu svjetiljku, toplomjere, rudarske busolje i t. d., napokon željezna zemna vrtala i geotektonske modele.

Dotacija geološko-paleontološkog odjela iznosi 2000 for. na godinu.

d) **Arheološki odio.** Po ustrojnom statutu svrha je arheološkoga odjela narodnoga muzeja, „da predstavlja što potpuniju sliku starina kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obazirući se u svim pravcima i na ostali slavenski jug, da služi za svrhe i potrebe praktične obuke u starinarstvu na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu i napokon da služi zor-

nomu obrazovanju općinstva". Tečajem od više nego 50 godina, otkako narodni muzej postoji, sakupio se u njegovu arheološkom odjelu koje kupnjom koje darom rodoljubna općinstva prilično lijep broj starina i novaca, pa historičkih i etnografskih predmeta, tako da on sasma lijepo može da služi zornomu obrazovanju općinstva; do iole potpunije slike arheoloških i historijskih prilika ovih zemalja nije se još moglo doći poradi razmjerno premalene dotacije.

Od godine 1880. nalazi se arheološki muzejski odio, koji je dotle bio u „narodnom domu", u prizemlju palače Jugoslavenske akademije na Zrinjskom trgu. Te lijepe prostorije već u prvom početku nijesu bile pravo prikladne za muzejske svrhe, a kako Hrvatska i Slavonija spadaju među bogatije starinama zemlje, pa kako su se uslijed toga muzejske zbirke za ova dva decenija veoma umnožale, došlo se do toga, da već nema više dosta prostora, tako da će se morati na to misliti, kako će se negdje sagraditi posebna nova muzejska zgrada.

Ponajznatnija zbirka arheološkoga muzeja njegov je lapidarij, koji je smješten u velikom natkritomu dvorištu akademijske palače i u jednoj velikoj suterenskoj prostoriji. Bogatstvom mramornih skulptura klasičnih naroda našu zbirku u cijeloj monarhiji natkriljuje samo zbirka dvorskoga muzeja u Beču. Da je naš narodni muzej postigao tako visok stepen, ima se zahvaliti tomu, što je zemaljska vlada god. 1894. za 20.000 for. nabavila zbirku grofa Artura Nugenta na Trsatu. Te je skulpture iskopao maršal grof Laval Nugent u Traettu u Italiji, gdje se negda nalazio rimski grad Minturne, a napuljski kralj Ferdinand I., kojega je maršal za onda služio (1817—1820), darovao mu sve što je tamo našao i dopustio, da te starine smije iz zemlje izvesti. Maršal je kipove najprije prenio u Palazzo Pisani u Mlecima, gdje ih je kipar Paronuzzi djelomice, ali kojekako, sadrom nadopunio; poslije se zbirka prenijela na Trsat, gdje je maršal sagradio obiteljski mausolej i zasnovao obiteljsku zbirku umjetnina, koju je on sam nazvao „Museum Nugent". U Nugentovoj zbirki skulptura ima više lijepih i vrijednih komada, a kao ponajbolji zaslužuju, da se spomenu: veliki kipovi Silena, Afrodite (bez glave), Ganimeda

s orlom, Arijadne (fale glava i gornji dio tijela) i Satira frulača (replika po Praksitelu; bez glave), pa kipići Dionisa, Apolona Kitaroda, Higieje i jedne plesačice, glave Apolona i Herakla, poprsje carevića Lucija Vera i relijefi, koji prikazuju porodaj Dionisa i lov na erimantijskoga vepra.

Ali i osim onih skulptura iz Nugentove zbirke ima narodni muzej još od prije nekoliko lijepih iz Dalmacije, među kojima su najbolje: veliki kipovi Apolona, na kojemu je nastavljena krasna Afroditina glava i torzo rimskoga imperatora I. vijeka (bez glave), oba iz Solina, veliki kip božice Iside (bez glave) iz Nina, pa lijepa glava od tipa t. zv. Korine iz Solina. Karakteristični su i domaći proizvodi domaće rimsko-panonske umjetnosti, koji su zastupani s mnogo primjeraka, od kojih su najbolji iz Siska (kipić dobroga genija, dva kipića Hermesa, kip Nike, kip sjedećega Zevsa itd. — svi bez glava), iz Vinkovaca (veliki kipovi Posidona i Herakla), iz Mitrovice (ulomci lijepo rađene ženske figure i figure muze Erato itd.), iz rumskih Petrovaca (Persej, par lavova), iz Zemuna (glava Afrodite, relijefi iz Dionisova hrama) itd. — Od stranih antiknih proizvoda ima muzej više dobro izvedenih glava od kamena, koje zgodno representiraju antiknu umjetnost na otoku Kipru. (Dar gđe Dell' Asta na Rijeci.)

Svega ima muzejski lapidarij 12 velikih i 25 manjih kipova, 50 glava, 42 relijefa, do 50 arhitektonskih komada, pa više stotina ulomaka, velikom većinom od mramora. Povrh toga ima tu, uračunavši ulomke, jedno 400 napisa na kamenu i cigli, 4 sarkofaga (iz Siska), 25 škrinjica za pepeo (iz Bakra), tri kamene rimske mjere za žito (iz Kvarata u Lici) i jedan rimski sunčani sat (iz Munjave). Među napisima ponajvažniji su: grčki napis iz Lumbarde na otoku Korčuli, na kojemu se uz neke zakonske ustanove povodom osnovanja grčke naselbine na tomu mjestu navodi popis svih naseljenika (IV. vijek pr. Kr., dakle najstariji u monarhiji nađeni napis), pa zakonske ustanove na kamenju iz grčkih naselbina u Starom gradu hvarskom i Visu itd.

Zbirka ostalih rimskih starina zaprema dvije muzejske sobe; u jednoj su isključivo samo predmeti iz Siska, a u dru-

goj iz ostalih krajeva Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U „sisačkoj“ zbirci ima među ostalim više lijepih bronsanih figura (oveća glava Parisa, borac, Jupiter, Viktorija itd.), ovelika kolekcija rimskog kuhinjskog posuda, pa sva sila prerazličnih predmeta od različitih kovina i drugih tvari, koji su služili u svagdanjem životu. Mnogo tih predmeta dar je bivšega arheoleškoga društva „Siscia“ u Sisku, a u posebnom se ormaru tu čuvaju i sisački predmeti, što ih je muzeju ostavio pokojni Lujo Ivkanec, viječnik banskoga stola.

U „rimskoj zbirci“ ističe se lijepa kolekcija antiknih kaciga, kojih muzej svega ima 9 (2 grčke i 7 rimskih), prilično lijep broj bronsanih figura, više predmeta od zlata i srebra, 4 otpusne diplome rimskih vojnika, dijelovi rimskih dvokolica s figuralnim uresima, bronsani sarkofag za pepeo s napisom (iz Karlobaga), starokršćanski relijef od mramora (iz Solina) itd. Kao neke cjeline u toj zbirci, koja broji daleko preko 3.000 predmeta, representiraju se predmeti iz rimskih grobljišta sa spaljivanim mrtvacima u Bakru (veoma mnogo stakla) i Stenjevcu kod Zagreba, pa veći broj predmeta iz različitih krajeva srijemske županije i iz Solina u Dalmaciji.

U posebnoj sobi nalaze se grčke posude i figurice od terakote. Osim nekoliko slikanih ulomaka iz Tirinsa, po kojega komada protokorintskoga i korintskoga stila, po kojega komada s otoka Kipra i iz Grčke (s crnim slikama) ima tu jedno 250 komada posuda s crvenim slikama ili ornamentima iz donje Italije i nekoliko stotina komada bez ukrasa. Jedan dio te zbirke nabavljen je u Trstu još onda, kada je akademija muzejem upravljala, drugi je pridošao s Nugentovom zbirkom, ali ima i nekoliko grčkih posuda s dalmatinskih otoka.

Veoma lijepom se može nazvati muzejska zbirka predhistorijskih starina, koja se za pravo tekar u zadnja dva decenija stvorila. Danas u njoj ima mnogo tisuća predmeta iz naselbina kamenoga doba u Slavoniji (Samatovci kod Bizovca, Vučedol kod Vukovara, Kutjevo i okolica, Štrbinci kod Đakova, Neudorf kod Vinkovaca) i u hrvatskom Zagorju. Bronsano je doba zastupano s jedno 1300 predmeta, koji velikom većinom potječu iz skupnih našašća u Gaju kod Lipika (od bakra), u Bizovcu

i na pusti Selci kod Bizovca (oba darovao grof Gustav Normann), kod Tenja u Privlaci i Kupinovu (darovaše gg. Stubenvoll i Karlovski u Vukovaru), u Rumi, u Adaševcima, u Pocrkavlju i na Bilišu kod Broda (darovaše braća gg. Andr. Torkvat i Ignjat Brlići), u Donjoj Vrbi kod Broda (darovao g. Fink), u Donjoj Bebrini, u Londici (darovao g. Milan Turković), pa u Topličici kod Zajezde i u Podrutama u hrvatskom Zagorju. — Halštatsko (prvo željezno) doba obilno je zastupano predmetima iz različitih krajeva ličko-krbavske županije, osobito iz bogate japodske nekropole kraj Prozora kod Otočca, pa iz nekropola u Vrepcu, Brlogu i dr., zatim iz Grobnika, Triblja itd. Lijepih predmeta iz toga vremena ima i u skupnim našašćima iz Šarengrada u Srijemu i iz Krehina Graca u Hercegovini. — La Tènsko (drugo željezno) doba daleko zaostaje za halštatskim i s obzirom na broj i na vrijednost predmeta, koji su se dosele na hrvatskom zemljištu našli. I tu su najjače zastupane županije ličko-krbavska i srijemska.

Narodni muzej ima i prilično lijepu zbirku egipatskih starina, kojoj je glavna sastavina zbirka podmaršala Franje Kollera, nabavljena g. 1868. za 3.000 for. Najdragocjeniji predmet, što ga narodni muzej u opće ima, jesu povoji s jedne ženske mumije, na kojima je zapisan najveći i najvažniji dosele poznati napis u etruščanskom jeziku. Tu je mumiju donio iz Egipta Mihajlo Barić, perovođa kr. ugarske dvorske kancelarije, a muzeju ju je poklonio njegov brat Ilija Barić, podarhidakon u Golubincima. Napise na tim povojima pročitao je dr. Jakov Krall, profesor u bečkom sveučilištu i priopćio u spisima bečke akademije.

Posebnim odsjekom muzeja može se smatrati njegova historijska zbirka, koja je smještena u dvije sobe. U jednoj su sobi vojnički predmeti. Tu ima zastava i vrpci sa zastava (među ostalim dvije zastavice hrvatskih arkebuzira u tridesetgodišnjem ratu, zastave ličke i II. banske krajiške pukovnije, vrpce ličke, I. banske i gradiške pukovnije) i različitog oružja (topovi XV. vijeka iz biskupskoga grada u Zagrebu, bosansko oružje, darovano od FZM. Filipovića iza razoružanja Bosne). Kao znatnije ratne trofeje spomena su vrijedne: pruska zastava s inicijalima i

devizom Fridrika II. a oteli su je Ličani u sedmogodišnjem ratu; talijanska zastava, oteli je Gradiščani u bici kod Vicenze g. 1848.; dvije madžarske zastave, predane muzeju od bana Jelačića, pa šah Fridrika II., koji je, kažu, iza bitke kod Kolina (g. 1757.) zaplijenio jedan krajiški konjanik. Zanimljivi su predmeti srebrna žezla i zastave hrvatskih banova Vlašića i Šokčevića, koje su stvari bile kod instalacije, kalpak i mač bana Jelačića, savremene slike Trenkovih pandura, jedno mramorno poprsje od Canove (Vrkljan, dvorski nadstojnik Marije Lujze parmanske), tri mramorna i jedno od tuča poprsje od Rendića (generali Grivičić i Murgić, pukovnik Murgić, Novica Cerović) itd.

U drugoj sobi historijske zbirke nalaze se u jednom ormaru nakiti iz starohrvatskih grobova XI. i XII. vijeka, iskopani u Bijelom brdu, Pijescima kod Kloštra, Velikom Bukovcu, Svinjarevcima i drugdje. Među crkvenim starinama svojom se vrijednošću osobito ističu gotički relikvijari i misno odijelo XV. vijeka iz grobničke crkve. Među kamenim spomenicima prvo mjesto ide ornamentiran kamen s napisom iz Gornjega Mućа u Dalmaciji, koji spominje hrvatskog vojvodu Branimira uz godinu 888. Veoma je lijepe radnje mramorna ploča iz Đurđevca s grbom hrvatskoga podbana Sigismunda Ernesta Čakovačkoga od g. 1488., a kao stari zagrebački spomenik zanimljiv je kamen iz porušene jedne kapele kraj crkve sv. Marka s grbom grada Zagreba od g. 1499. Od najnovijega vremena rese tu zbirku postelja Krste Frankapana († 1527.) i krasne drvorezbarije iz renaissance-doba, koji su se predmeti nedavno nabavili iz ostavine pokojnoga grofa Artura Nugenta u Bosiljevu.

Historijska zbirka imade i 116 historijskih portreta i slika iz XVII.—XIX. vijeka, koje doduše ponajviše ne odaju ruke vrsnijih umjetnika, ali su važne, što nam uz likove dotičnih hrvatskih velikaša prikazuju još i nošnju njegova vremena. Ima tu savremenih portreta kraljice Marije Terezije, kralja Josipa II. i Franje Josipa I., banova Petra Zrinjskoga, Draškovića, Vlašića i Jelačića, podbanova Najšića i Zdenčaja, članova obitelji Patačića, Kulmera, Oršića, Raucha, Bedekovića, Ser-

magea, Škrlca, Vojkovića, Ratkaja itd., kardinala Haulika, biskupa Vrhovca, Strossmayera i drugih crkvenih dostojanstvenika.

Numizmatička zbirka, ako se ne ubroje mnogobrojni duplikati, koji su i onako većinom bez vrijednosti, broji okruglim brojem preko 42.000 komada, od kojih je jedno 18.000 antiknih, a kakove 24.000 modernih novaca. Zlatnih novaca ima oko 700 komada. Velika većina svih tih novaca našla se na zemljištu Hrvatske i Slavonije, pa prikazuje, kakov je novac u različito doba u ovim zemljama rabio. Mnogo ih potječe iz veoma instruktivnih skupnih našašća, kojih se svake godine po više nađe. Ove su zemlje naime bile kroz vijekove bojište raznih naroda, pa su se tu počevši od III. vijeka prije Kr. do početka XIX. vijeka u slučajevima kakove pogibije često novci zakapali, a sada se opet kakovim slučajem nađu. Među važnija ovakova našašća, kojima se narodni muzej više ili manje okoristio, spadaju: našašća u Đurđevcu i Narti (keltske tetradrahme, zakopane u III. vijeku pr. Kr.), našašće u Mazinu (rimski aes rude, aes signatum, aes grave i reducirani asi, pa kartaški, numidijski i egipatski novci, zakopani početkom I. vijeka pr. Kr.), našašće u Zemunu (rimski zlatni novci od Nerona do Trajana, zakopani koncem I. vijeka posl. Kr.), našašće u Ostrovu kod Vinkovaca (frizaški novci, zakopani sredinom XIII. vijeka), našašće u Poljančanima (hrvatski — t. zv. slavonski — novci XIII. vijeka), našašće u Svinjarevcima (taliri XVI. vijeka, zlatni i srebrni novci cara Sulejmana) itd. — Numizmatička zbirka narodnoga muzeja nije u svim svojim dijelovima jednako dotjerana. Najljepše su joj serije novci grčko-dalmatinskih gradova (kupljeni od S. Ljubića), zlatni rimski carski novci druge polovice I. vijeka (kupljeni iz našašća u Zemunu,) mletački novci i novci dalmatinskih gradova (osobito kotorski i dubrovački; zbirka dra. Đure Cattija na Rijeci, kupljena god. 1894. za 6.000 for.), pa ugarski arpadovski novci (zbirka kneza Montenuova, kupljena god. 1894. za 4.200 for.) i frizaški denari (kupljeni iz ostrovačkoga našašća g. 1898.).

Narodni muzej ima i malu etnografičku zbirku, u kojoj se nalaze predmeti iz prekomorskih krajeva. Darovaše ih rodoljubivi Hrvati, koje je slučaj doveo u udaljene krajeve Afrike,

Azije i Polinezije, pa koji se tom prigodom sjetiše svoje domovine. Najznatnija je zbirka iz Kongo-države, koju je naš zemljak g. Dragutin Lerman iz Požege, boraveći deset godina u onim krajevima, sakupio i muzeju darovao. Tu zbirku popunjuju predmeti, što ih je iz iste države donio pokojni Franjo Marek Vinkovčanin, a njegov brat g. prof. Milan Marek darovao. Ima tu i predmeta iz istočne Afrike i Madagaskara (darovao g. Ivan Stunić na Rijeci), iz Zanzibara i Arabije (darovao g. A. Ružić na Rijeci), sa salamonskih otoka u Polineziji (darovao gosp. Mijo Kovačić u Pulju), iz Zadnje Indije i Nove Gvineje (darovao g. A. Katarinić Bakranin u Bangkoku), iz Kine, Japana, Perua itd.

Dok imamo stranu zbirku, manjka nam uvijek hrvatska etnografička zbirka, kojoj bi imala biti zadaća, da prikupi domaće etnografičke predmete, obazirući se pri tomu i na slavenski dio balkanskoga poluotoka. To je velik nedostatak, koji se to teže osjeća, što je očevidno, da mnogih karakterističnih osebina u narodnom životu s napretkom kulture rapidno nestaje, tako da se za kratko vrijeme mnogi etnografički materijal ne će više ni pod koju cijenu moći dobiti.

Strukovna knjižnica arheološkoga muzeja broji preko 4000 svezaka. U njoj ima najviše strukovnih časopisa i povremenih publikacija svih naroda, koje je hrvatsko arheološko društvo dobilo u zamjenu za svoj časopis „Vjesnik“, pa narodnom muzeju darovalo.

Organ arheološkoga odjela narodnoga muzeja je „Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva“, od kojega je dosele troškom hrvatskoga arheološkoga društva izišlo 17 godišta. Vlastitih publikacija muzej je zemaljskim troškom izdao samo „Viestnik narodnoga muzeja“ (1870.) i dvije sveske muzejskoga kataloga (1889. i 1890.).

Dotacija arheološkoga odjela narodnoga muzeja iznosi 2600 for. na godinu, ali bi mnogo više trebalo, da se uzmože udovoljiti najprečim zahtjevima u pogledu znanstvenoga istraživanja zemlje, sistematičnoga iskapanja i nabavljanja predmeta.

J. **Sveučilišna zbirka sadrenih otisaka.** Zbirku sadrenih otisaka skulptura staroklasičnih naroda osnovala je god.

1892. kr. zemaljska vlada za odjelnoga predstojnika dra. Isidora Kršnjavoga. Te su se godine od Brucciania u Londonu nabavili otisci partenonskih skulptura, i to u takovom opsegu, kako ih rijetko koji slični zavod ima. Na prijedlog sadašnjega ravnatelja nabavili su se do g. 1895. kod odličnijih formatorskih tvrdaka u Rimu, Parizu, Londonu, Berlinu, Monakovu, Kölnu i Beču još i neki drugi otisci, tako da ta zbirka, koja je god. 1898. proglašena sveučilišnom, danas broji 199 komada.

Svrha je toj sveučilišnoj zbirci, koje je nadzor povjeren profesoru klasične arheologije u sveučilištu Franje Josipa I., da posluži studiju arheologije u sveučilištu i da djeluje na estetsko obrazovanje hrvatskoga općinstva.

Godine 1898. smještena je zbirka u hodniku i na stubištima drugoga kata sveučilišne zgrade i u filosofskoj ispitnoj dvorani, pa u jednoj prostoriji zagrebačke donjogradske srednjoškolske zgrade. Zbirka je za sada još veoma nepotpuna, a nema nikakove dotacije. Da uzmogne korisno u opredijeljene svrhe služiti, trebalo bi joj dati posebne prostorije na jednomu mjestu i odrediti stalnu godišnju dotaciju, kojom bi se mogla popunjavati.

K. **Geografska zbirka.** Prvi profesor geografije u našem sveučilištu dr. P. Matković odmah je s početka primijetio, od kolike je potrebe zbirka pomagala, koja bi služila zornomu predočivanju geografijskih nauka. Njemu imademo zahvaliti, što je već od god. 1885. ta zbirka zaista osnovana i za nju dotacija određena. To je bilo učinjeno u doba, kada nazori o potrebama geografijske nauke nijesu još bili onako ustaljeni, kako su danas; kada su se mnijenja o potrebi, o uredbama i o uporabi geografske zbirke među se znatno kosila — i tim je veća zasluga profesora Matkovića, što je u prvom početku znao zastupati opravdane potrebe svoje znanosti načinom, za koji se tijekom godina pokazalo, da je valjan. Istina, da su svi počeci ove zbirke bili čedni i ograničeni, ali ipak vidimo, da se po valjanoj osnovi dosljedno proširivala i postepeno je zadovoljavala raznoličnim potrebama geografijske stolice.

Inventarni zapisnik nam pokazuje, što se prve godine (1885.) nabavilo:

1. Stielerov veliki atlas. 2. Chavanove zidne karte Azije i Afrike. 3. Hardtove karte Alpa i Evrope. 4. Steinhauserova hipsometrička karta srednje Evrope. 5. Rittichova etnografička karta Rusije. Ovaj zametak zbirke bio je smješten u jednom ormaru VIII. dvorane, koja je do danas ostala „geografska dvorana". Od god. 1894. proširena, uređena je prema potrebama geografijskih i matematičkih predavanja. Velike zidne table, priručne sprave za risanje pa stolovi umjesto klupa poslužuju uporabi geografske zbirke za vrijeme predavanja i praktičnih vježba, u koliko ove vježbe nijesu skopčane s ekskurzijama i radnjama u prirodi.

Stekavši za geografsku zbirku stalnu dotaciju od 100 for. na godinu, upotpunjivao ju je prof. Matković sve do g. 1893., kad je prešao u mir.

Iza odlaska prof. Matkovića osta zbirka zapuštena, te se do god. 1894|95. ništa nije nabavljalo. Te je godine počeo upravljati zbirkom privatni docenat dr. H. pl. Hranilović, a istodobno bi dotacija povišena na 200 for. Nastojeći, da se prema napretku znanosti proširi osnova zbirke, sadašnji je upravitelj nabavio sprave za praktični rad i za istraživanje prirodnih prilika.

Po tomu obuhvaća zbirka sada u skupinama:

I.: Karte i atlase. Inventar imade do 50 brojeva, ali ti opsežu nekoliko stotina pojedinih predmeta.

II.: Knjige i literarna pomagala.

III.: Sprave i pomagala kod praktičnog rada.

IV.: Prirodnine.

Uzmemo li u ovim skupinama svaku pojedinu kartu, svaki primjerak prirodnina, pa pojedinu spravu kao posebni predmet, to zbirka broji oko 1000 raznovrsnih komada. Ukupna vrijednost nabavljenih predmeta iznosi 1100 for., a oko 500 for. vrijedit će darovani predmeti.

L. **Zavodi i zbirke kr. šumarske akademije.** Kako je kr. šumarska akademija tek otvorena god. 1898|99., može se govoriti samo o pripravama i stvaranju uredaba za razvitak i napredak šumarske obuke.

Od znanstvenih zavoda, namijenjenih šumarskim naukama, uređen je već danas šumarsko-botanički vrt u Božjakovini, a

uz kr. zem. analitički zavod priudešene su prostorije i nabavljene sve potrepštine za teoretičku i praktičku obuku u kemijskim naukama. Od zbiraka se uređuju entomološka, šumsko-zoološka, mineraloška, petrografska i zbirka uzoraka i modela za prostoručno risanje. Osim toga služi šumarskoj obuci bogati šumarski muzej hrvat.-slav. šumarskoga društva, za tim kr. botanički sveučilišni vrt i priručna šumarska zbirka, koja potječe većim dijelom iz šumarske zbirke kr. gospodar. i šumarskoga učilišta u Križevcima, koja je u Zagreb prenesena, pošto se tamo šumarstvo prestalo predavati.

Iz istoga učilišta preneseno je i nešto predmeta za tehničku nauku, te će se osnovati posebna tehnička zbirka.

Napokon se uređuju na zemaljskom dobru u Božjakovini šumsko-lovački demonstrativni objekti, jer će šume i lovišta ovoga zemalj. vlastelinstva biti za praktičnu obuku slušača šumarstva u ovom sveučilištu.

SVEUČILIŠNA BIBLIOTEKA.

Sveučilišna biblioteka imade svoj početak u prošlom stoljeću, i to god. 1777., kad je hrvatski historik i zagrebački kanonik-opat Adam Baltazar *Krčelić* još u životu preko hrvatskoga konsilija darovao svoju zbirku knjiga i rukopisa tadašnjoj arhigimnaziji i akademiji zagrebačkoj. Car i kralj Josip II. primio je ovaj dar kanonika opata s osobitim odobrenjem („singulari cum complacentia“) na znanje i dao odredbe, kako da se ovaj dar što bolje svrsi privede, — a samoga darovatelja nadario u to ime dragocjenim prstenom. Hrvatski konsilij, javljajući svojim otpisom od 21. kolovoza 1777. ovaj patriotični čin kanonika-opata Krčelića vrhovnomu školskomu ravnateljstvu, pridržaje sebi sam vrhovni nadzor nad bibliotekom, a školsko je ravnateljstvo bilo upućeno, kako da ovaj dar prema intenciji darovatelja preuzme i predade i akademiji i ostalome književnom svijetu za javnu upotrebu. Čim je bio dar Krčelićev u akademiji smješten, god. 1778. otvori se u akademiji i javna bibliotečna čitaonica, a uprava same biblioteke povjerena bi pod neposrednim nadzorom ravnatelja jednomu od akademičkih profesora kao bibliotekaru, koji je jamčio za svaku knjigu.

Dar kanonika-opata Krčelića našao je naskoro i nasljednika. Novo osnovana akademička ili narodna — kako su je neki nazvali — biblioteka našla je tečajem godina većih i manjih dobrotvora. Među tima osobito se odlikovala god. 1818. grofica Eleonora *Patačić*, udovica iza velikog župana požeškog Bartola grofa Patačića, koja je darovnicom od 5. ožujka god. 1818. poveliku svoju obiteljsku knjižnicu posredovanjem vrhovnoga školskog ravnatelja i zagrebačkoga kanonika grofa Josipa

Sermagea zagrebačkoj akademiji darovala. Iste god. 1818. odstupi akadem. biblioteci i zagrebački biskup Maksimilijan *Vrhovac*, želeć da se ovaj novi zavod što bolje snabdije onodobnom književnosti, znatan broj knjiga iz svoje biblioteke. — Tako je ova biblioteka uz po koji maleni prirast postojala sve do god. 1850., kad je podijeljena među novo uređenu pravoslovnu akademiju i zagrebačku višu gimnaziju. Od ovog vremena bila je biblioteka pravoslovne akademije čuvana od jednog profesora pravoslovne akademije, — a njen se prirast ograničio na neke časopise i knjige pravničkog sadržaja, — u koju svrhu bilo je ukupno sa đačkim upisninama za nabavu knjiga svake godine od 200—300 for.

Kad je god. 1874. osnovano sveučilište, tad je §. 7. zak. članka od 5. siječnja 1874. (o plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje u sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu) bilo određeno, da sveučilište imade i svog posebnoga bibliotekara, al „dokle se knjižnice pravoslovne akademije i muzeja ne ujedine u sveučilišnu knjižnicu, obavljat će službu knjižničara u knjižnici pravoslovne akademije, odnosno sveučilišta, jedan od profesora sveučilišta uz godišnju nagradu od 300 for.“ Međutim je god. 1874|75. upravljao još sveuč. bibliotekom profesor bivše pravoslovne akademije dr. Matija *Smodek*, koji je preko 33 godine koje bez plaće a koje uz neznatnu nagradu neumornim trudom i vanrednom požrtvovnošću također upravljao knjižnicom pravoslovne akademije. Istom pod kraj god. 1874|75. imenovan je novi bibliotekar sveuč. knjižnice, kojemu prva briga bijaše, da rečene dvije biblioteke, onu naime pravoslovne akademije, koja je tad brojila 21.642 svezka knjiga, i biblioteku muzeja, koja je brojila 16.500 svezaka, ujedini u jednu: sveučilišnu biblioteku. Tako je ova već koncem god. 1875|6. brojila 46.978 svez. knjiga.

Da bude u novom osnovanom zavodu i što bolji red i da bude biblioteka i sveučilišnim profesorima i đacima, a i u opće čitaćoj publici što pristupnija i njeno poslovanje točno normirano, budu od bibliotekara u sporazumku s akadem. senatom god. 1876. izrađena bibliotečna pravila, koja su od kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, naredbom od 15. ožujka

1876. izdana. Na temelju ovih pravila uređene su u biblioteci za čitaoce dvije čitaonice — jedna velika za sveučilišne đake i ostalu obrazovanu publiku uz poveću priručnu knjižnicu, — a druga za sveučilišne profesore i osobe, koje se strogom naukom bave. Ove dvije bibliotečne čitaonice, pošto je bibliotekaru bio pridijeljen u pomoć jedan pisar, bijahu počevši od mjeseca siječnja god. 1876. svaki dan osim nedjelje i svetaca, u sporazumku s akademičkim senatom, 6 sati (u četvrtak 4 sata) za čitanje otvorene. Tako je i danas.

Upotreba biblioteke rasla je znamenito već od prve godine njezina uređenja, te je odmah prve godine 1875|76. — tečajem sedam školskih mjeseci — u čitaonicama bilo upotrijebljeno (u velikoj od 1933 osobe) u svemu s posudbama izvan biblioteke 4966 svez. knjiga. Buduće školske godine 1876/77. — tečajem deset školskih mjeseci — bilo je upotrijebljeno (u vel. čitaonici od 3992 osobe) u svemu s posudbama 10.839 svez. knjiga; — god. 1878/79. (u vel. čitaonici od 5048 osoba) u svemu s posudbama 21.875 svez. knjiga; — god. 1888/89. (u vel. čitaonici od 14.663 osobe) u svemu s posudbama 29.347 svez. knjiga; a god. 1896/97. (u vel. čitaonici od 21.039 osoba) u svemu s posudbama 40.795 svez. knjiga — i napokon godine 1898/99. (u vel. čitaonici od 23.707 osoba) u svemu s posudbama 41.475 svezaka knjiga. Redovna godišnja dotacija sveučilišne biblioteke, iz koje se imade namiriti i kup i uvez knjiga, određena je godine 1875. s godišnjih 3000 for.; već buduće godine (1876.) povišena je na godišnjih 5000 for., — a počevši od g. 1895. iznosi 6000 for. Uz redovnu tu godišnju dotaciju ima kr. sveučilišna biblioteka i neku svoju bibliotečnu glavnicu, koja sad koncem god. 1899. iznosi for. 3436·94, i od koje se prihod godišnji od 150 for. 44½ nč. prilaže godišnjoj bibliotečnoj dotaciji. Od god. 1875. do god. 1878., kad je sveučilište osnovano i biblioteka se morala snabdjeti najnužnijim književnim materijalom, naročito za filosofske struke, dopitana bi u svemu izvanredna dotacija od 9000 for., u koje vrijeme pada i nabava zbirke knjiga prof. Vjekoslava Babukića (poglavito hrvatske knjige iz ilirskoga doba) i grofa Samojla Keglevića (opća literatura iz XVII. i XVIII. vijeka), — a u godinama

1892. do 1895. nabavljene su iz izvanrednih zemaljskih sredstava za svotu od 26.772 for. 56 nč. neke veće dragocjene zbirke knjiga. Tu je izbor knjiga iz knjižnice bivšega profesora Antuna Springera u Leipzigu o povjesti klasične arheologije i povjesti umjetnosti (njem. maraka 25.294); Migneova grčka i latinska patrologija (2396 for. 36 nč.); knjižnica dra. Ljudevita Gaja, koja obiluje rijetkim hrvatskim i srpskim knjigama i rukopisima za izučavanje hrvatske povjesti i književnosti (fr. 7000); prvo izdanje do pred koju godinu posve nepoznatoga glagolskog brevijara od god. 1494. (njem. maraka 2000). U razdoblju od god. 1875. do god. 1900. izdano je za nabavu i uvez knjiga iz redovne godišnje dotacije 132.204 for. 53½ nč., a izvanredne 34.772 for. 56 nč. ili ukupno 166.977 for. 09½ nč.

Porasla je biblioteka — kako je već spomenuto — u prvoj godini svoga osnutka na 46.978 svezaka knjiga. Od tog vremena do konca škol. godine 1898/99. povećala se više nego dvostruko, te sad broji svezaka knjiga 103.895, rukopisa 632 i i 140 kom. inkunabula do god. 1500. U ovo dvadeset i pet godina povećala se sveučilišna biblioteka osim nabavama iz redovne i vanredne dotacije, naročito još i darovima mnogih dobrotvora. Među njih je ubrojiti na prvom mjestu kr. zemalj. vladu, koja je od godine do godine stigle joj rijetke i dragocjene publikacije kr. sveučil. biblioteci odstupila. Izrično se ima ovdje spomenuti njezin dar od god. 1893., kad je poklonila biblioteci biblioteku bana-pjesnika Nikole Zrinjskoga, koja broji 523 knjige (historičkog i literarnog sadržaja) i 20 rukopisa (medju kojima i banov pjesmotvor „Adriai tengernek Sirenája“), a sad se u biblioteci obaška čuva. Madžarska i bečka akademija znanosti šalju biblioteci već od postanka sveučilišta svoje publikacije na dar, isto tako i kr. ugar. ministarstvo trgovine i poljodjelstva i kr. ugar. statistički ured u Budimpešti, c. i kr. zajedničko ministarstvo rata i vojno-geografski zavod u Beču, „Matica Srpska“ u Novom Sadu, — a među domaćim književnim zavodima „Matica Hrvatska“ već od dvadeset i više godina odstupa sveučil. biblioteci sve njoj u zamjenu namijenjene knjige i časopise. Među privatnim dobrotvorima imadu se istaknuti slijedeći veći darovi: Oporučni dar (god. 1891.)

pok. Nikole Nikolića, umir. generalnoga nadzornika austr. Lloyda prije u Trstu, a u posljednje vrijeme nastanjena u Samoboru. Ovaj dar je sadržavao zbirku knjiga filosofskog i povjesno-geografskog sadržaja iz novijega vremena, s osobitim obzirom na južne Slavene. — Dar presv. g. komornika i vlastelina Ljudevita barona Ožegovića u Gušćerovcu kraj Križevaca, koji je god. 1891. darovao zbirku knjiga raznog sadržaja pok. svoga oca Metela bar. Ožegovića, — a god. 1899. zbirku knjiga — većinom starija izdanja njemačkih i francuskih klasika — pok. Ljudevita grofa Sermagea. Godine 1891. ostavio je oporučno zbirku novijih hrvatskih knjiga pok. opat i župnik na Rijeci Ivan Fiamin. — Uz ove poveće darove knjiga darovano je sveučil. biblioteci knjiga tečajem godina od pok. pukovnika Ed. Gregurića u Zagrebu, pok. prof. Antuna Albelya u Požunu, od odvjetnika Mirka Hrvata u Đakovu (zbirka starijih tečajeva polit. novina), Franje Berglera u Padovi, iz ostavine pok. kanonika Stjepana pl. Vucheticha (od pokojnikove sestre gđe Ane Roser), prof. Marka Mikšića u Karlovcu i odvjetnikâ dra. Kraškovića u Vukovaru i dra. Hinka Hinkovića u Zagrebu.

I još jedan dar knjiga sveučil. biblioteci treba da se ovdje istakne. Već od prvog osnutka sveučilišta nastojalo se s obzirom na budući liječnički fakultet po mogućnosti pribrati i medicinskih knjiga. Pokojni dr. Vladoje pl. Čačković u Zagrebu, dr. Josip Kviring u Virovitici, dr. Stjepan pl. Magyarevich i dr. Mavro Sachs u Zagrebu, dr. Niko Lepeš u Dubrovniku i dr. Šime Šverljuga u Zagrebu darovaše tečajem godina sveučil. biblioteci medicinskih knjiga. Godine 1893. zaključio je „Zbor liječnikâ kraljevina Hrvatske i Slavonije“, da s obzirom na budući liječnički fakultet predade svoju zbirku knjiga i časopisa u vlasništvo kr. sveučil. biblioteci i to uz uvjet, da budu ove knjige za vrijeme otvorenih bibliotečnih čitaonica pristupne za upotrebu članovima „Zbora liječnika“. Uz ovaj veledušni dar obvezao se ujedno isti „Zbor“, da će i nadalje predbrajati 2 do 3 liječnička znanstvena časopisa, koji će ležati u bibliotečnoj čitaonici na upotrebu, — a bit će isto tako vlasništvo biblioteke. Od onoga vremena, kad su te knjige darovane, liječnički zbor je opetovano još u biblioteci nepotpune liječničke

časopise iz svojih sredstava popunjao i u opće svakom zgodom poticao svoje članove, da prilažu medicinske knjige sveučil. biblioteci. Među ovim se darovateljima istaknuo osobito sam predsjednik „Zbora liječnika“ g. umir. vladin tajnik dr. Ladislav *Rakovac*, koji je god. 1899. obogatio biblioteku lijepom zbirkom novijih medicinskih knjiga.

Poradi novih nabava biblioteke, koje su se morale i radi svoje rijetkosti i dragocjenosti pohraniti u posebnom za to priređenom lokalu, nastala je u biblioteci potreba i treće čitaonice, te je ona i uređena i dana čitaćoj publici na upotrebu u škol. god. 1894 5. U njoj se upotrebljavaju pod posebnim nadzorom: rukopisi i inkunabule, stare rijetke hrvatske i srpske knjige do god. 1835., koje se u biblioteci obaška u posebnim ormarima čuvaju, dragocjene umjetničke publikacije, naročito iz Springerove zbirke o povjesti klasične arheologije i povjesti umjetnosti u opće.

Sve nove nabave knjiga, pošto se uvežu, bivaju odmah katalogizirane i u što kraćem vremenu predane na porabu čitaćoj publici. Sveučilišna biblioteka ima sad: a) glavnu knjigu svih novo nadošlih knjiga s naznakom naslova i cijene knjige, kako je koja u biblioteku — kupnjom, darom ili kao dužni otisak — prispjela, kako je povezana i pod kojom je signaturom u biblioteci pohranjena; b) lokalni repertorij knjiga po pojedinim ormarima i pretincima, koji služi ujedno i kao inventar knjiga; c) alfabetski katalog u ceduljama; d) alfabetski katalog u povezanim knjigama (dosele 19 debelih folijanata), u koje se svake godine sve knjige, koje prirastu, pripisuju; e) djelomični realni katalog; f) posebni popis rukopisa i inkunabula s lokalnim repertorijem.

Sveučilišna biblioteka je za sada jedini javni zemaljski zavod svoje vrste u Zagrebu, te prema tomu treba da udovolji ne samo svim naučnim potrebama sveučilišta, nego mora da nastoji pribaviti i pružati književni materijal i za sve ine raznovrsne književne zahtjeve narodnoga središta. Time je sveučilišnoj biblioteci i zadaća znatno teža i opsežnija, nego što je imadu sveučil. biblioteke drugdje. Nastojeći kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, da bude sveučilišna biblioteka

čitaćoj publici što pristupnija, pozvala je svojim otpisom od 30. ožujka 1899. kr. sveučil. biblioteku preko sveučil. akadem. senata, da se pristupi k izrađivanju stručnog kataloga o cjelokupnoj biblioteci. Pošto je sveučil. biblioteka izradila shemu za stručni katalog, pa je predložila profesorskim zborovima, koji su je uz neke preinake prihvatili, to sad pristupa biblioteka i k ovomu radu nastojeći, da ga uz dnevni tekući mnogostručni bibliotečni posao, koji ne smije zaostati, što prije dovrši i publici na upotrebu predade.

Biblioteka je bila u početku smještena kao i ostalo sveučilište u današnjoj zgradi gornjogradske gimnazije. Prostora je bilo tu, naročito otkad su se dvije čitaonice uredile i prenesla amo i muzejalna biblioteka, veoma malo. Od god. 1882., kad je smješteno sveučilište u današnju zgradu, smještena je i biblioteka u lijevo krilo — razi zemlje i prvi kat — iste zgrade, te zaprema sad 14 dvorana s hodnicima, od kojih je znatni dio i za smještanje knjiga. Dvorane su za smještanje knjiga suhe i većinom svijetle, no zbog velika prirasta knjiga nema u njima više prostora. I velika je opća čitaonica za brojni posjet čitalačke publike odveć malena, k tomu dosta tamna i bez potrebite ventilacije. A pošto sve ove bibliotečne prostorije nijesu ni malo sigurne od vatre, te imajući pred očima, da je u biblioteci prikupljeno i pohranjeno toliko rijetko dragocjeno i nenaknadivo književno blago, naročito hrvatske knjige, to je prijeka nužda, da se sveučilišna biblioteka što prije u veće svijetle, zračne i od vatre posve sigurne prostorije smjesti. Vis. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, uviđajući ovu potrebu, potražila je sad u najnovije vrijeme od sveučil. biblioteke i potrebite podatke za novu bibliotečnu zgradu; a pošto su joj ovi podneseni, — to nema sumnje, da će biti i ovoj prijekoj nuždi što prije zadovoljeno.

Sveučil. biblioteka ima sada ovo sistemizirano osoblje: bibliotekara, jednoga bibliotečnog pristava I. i jednog II. razreda, jednoga bibliotečnog pomoćnika i jednog pisara.

Sveučilišna biblioteka od god. 1874/5. do god. 1898/9.

Godina	Prihod za nabavu knjiga for.	nč.	Porasla na svezaka knjiga	Posjetilo vel. čitaonicu osoba	Upotrijebljeno svezaka knjiga	Vanredni trošak for.	nč.
1874/5	5.146	15½	23.645	—	2.644	2.000	—
1875/6	8.510	36	46.978	1.933	4.966	3.000	—
1876/7	9.787	88	50.137	3.992	10.839	4.000	
1877/8	5.629	56	52.055	4.613	15.348		
1878/9	3.615	29½	53.547	5.048	21.875		
1879/80	5.146	16	54.892	5.124	25.301		
1880/1	5.183	95	61.127	5.294	26.905		
1881/2	5.161	75½	64.266	5.415	27.556		
1882/3	5.160	25½	66.775	6.539	29.891		
1883/4	5.162	31	68.983	7.626	31.884		
1884/5	5.164	95	70.819	10.067	25.329		
1885/6	5.132	70	72.493	11.350	26.334		
1886/7	5.106	66½	73.926	12.005	28.057		
1887/8	5.154	99	75.240	13.682	27.737		
1888/9	5.171	82½	77.282	14.663	29.347		
1889/90	5.169	13	80.447	13.968	21.514		
1890/1	5.163	95½	83.181	9.785	16.129		
1891/2	5.159	34½	87.085	10.128	18.069		
1892/3	5.167	36½	90.859	12.274	21.237		
1893/4	5.230	75	93.690	13.071	23.454		
1894/5	6.235	26½	95.360	16.912	36.195	25.772	56
1895/6	6.260	51½	97.261	20.771	41.926		
1896/7	6.267	22	99.048	21.039	40.795		
1897/8	6.160	69	100.511	19.084	36.453		
1898/9	6.155	49	103.895	23.707	41.475		
Ukupno	141.204	53½		268.090	622.360	34.772	56

ZAKLADE.

a) **Sveučilišna zaklada.** Kako o toj zakladi govori već „Spomenica na svečano otvaranje sveučilišta“, popunit ćemo je ovdje samo s obzirom na postajanje, upravu i kasnije razvijanje njeno.

Svi veći ili manji prinosi za osnivanje sveučilišta pribiti su glavnici, koja se okrstila najprije imenom *„zaklade jugoslavenskoga sveučilišta“*, a poslije naprosto imenom *„sveučilišne zaklade“*. Zakladom je ovom upravljao *„gospodarski odbor za jugoslavensku akademiju i sveučilište“*, postavljen najprije god. 1861. od sabora, a zatim od predsjedništva bivšega c. kr. namjesničkoga vijeća (otpisom od 4. prosinca 1861.) Po toj ovlasti obavljao je odbor sve poslove, koji su se ticali akademije i sveučilišta; no god. 1867. preuze akademija upravu nad svojim zavodom u svoje ruke, a za sveučilište se od toga doba brinuo posebni sveučilišni odbor, kojemu bijaše do god. 1876. predsjednikom umirov. savjetnik namjesničkoga vijeća Mojsije *Baltić*, a izvjestiteljem Matija *Mesić*. Kako je sveučilište otvoreno, zahvalio se dotadanji odbor na svojoj časti, te je god. 1877. biran novi iz sredine sveučilišta, i to od petorice sveučilišnih profesora, od kojih bijaše jedan predsjednik, a jedan izvjestitelj. Predsjednici toga odbora bijahu redom profesori Matija *Mesić*, dr. Stjepan *Spevec,* dr. Aleksandar pl. *Bresztyenszky* i dr. Franjo pl. *Marković,* a izvjestiteljem 15 godina do svoje smrti dr. Blaž *Lorković*. Ovaj je odbor prestao djelovati god. 1894., pošto je prestalo i pritjecanje prinosa. Ono malo posla, što je oko sveučilišne zaklade još nakon toga preostalo, preuzeo je akademički senat.

U „Spomenici na svečano otvaranje“ navedeni su bili najglavniji dobrotvori „sveučilišne zaklade“, i iskazan cjelokupni faktični imetak koncem godine 1874. sa svotom od 362.388 for.

Glavnica se zaklade i za opstanka sveučilišta množala, te je ona daljim prinosima — većinom prije obećanim ali još neisplaćenim — do konca god. 1899. prema zaključnom iskazu kr. računarskoga ureda narasla na 666.718 for. 14 nvč. Od ovećih darova, koji su poslije god. 1875. sveučilišnoj zakladi prirasli, spominjemo legat pok. bistričkoga župnika Mirka Tumpića u iznosu od 4000 for.

Dohoci sveučilišne zaklade bili su za pokriće potreba sveučilišta, te je u tu svrhu godimice izmedu 20.000—24.000 for. privedeno zemaljskomu proračunu.

b) **Zaklada medicinskoga fakulteta.** Na isti način kao „sveučilišna zaklada“ nastala je i „zaklada medicinskoga fakulteta“. U plemenitoj težnji, da se taj fakultet u sveučilištu što prije otvori — stalo se za nj diljem domovine kupiti milodare. Dostojanstvenici, svećenstvo, posebnici, općine i novčani zavodi u zemlji prilagali su lijepe novčane svote zakladi, tako da je ona spram slabih materijalnih prilika naroda sve više rasla i napredovala. Prvu je oveću svotu od 20.000 for. darovao god. 1888. biskup J. J. *Strossmayer* u proslavu 40-godišnjega vladanja Njeg. c. i kr. apoštol. Veličanstva. Tijem se veliki biskup odazvao intencijama previšnje slave, koja je išla za tim, da se spomen na nju sačuva u zadužbinama i fundacijama za prosvjetu i procvat humanitarnih zavoda. Za primjerom biskupa dobrotvora poveo se naš rodoljubni grad *Zagreb* s bogatim prinosom od 50.000 for. i *brodska imovna općina* s prinosom od 10.000 for., opat i župnik sv. Marka u Zagrebu dr. Stjepan *Pogledić i imovna općina đurđevačka* s prinosima po 6000 for., *imovna općina križevačka* s prinosom od 3000 for.; dalje gradovi *Karlovac* i *Križevci* svaki s prinosom od 2000 for.; zatim biskupi dr. Juraj *Posilović* i Ilija *Hranilović* kao i kanonik Adolfo *Veber,* grad *Koprivnica* i pok. odvjetnik zagrebački Mirko pl. *Daubachy*, svaki s prinosom od 1000 for. *Prva hrvatska štedionica* u Zagrebu obećala je isplatiti 10.000 for., čim se pristupi k oživotvorenju liječničkoga fakulteta. Velika množina darova ispod 1000 for. priopćena je u svoje vrijeme u javnim glasilima.

Izvanjoj se pobudi patriotično priključio hrvatski sabor, votiravši na prijedlog kr. zemaljske vlade god. 1894. znamenit

prinos od 300.000 for., i uvršćujući, također na prijedlog kr. zemaljske vlade, od god. 1892. godimice po 10.000 for. u zem. proračunu za liječnički fakultet.

Ali i u samom sveučilištu radilo se oko toga, da se zaklada za osnutak liječničkoga fakulteta poveća. Profesorsko je osoblje u rečenu svrhu požrtvovno prinijelo znatan dar, dok su sveučilišni slušači priređivanjem koncerata i zabava po svim krajevima našega naroda privrijedili zakladi oveće svote.

Na te se sabrane prinose i veledušnu pripomoć zemlje imade odbiti, da je zaklada medicinskoga fakulteta prema iskazu računarskoga ureda kr. zemaljske vlade koncem godine 1899. iznosila 586.963 for. $11\frac{1}{2}$ nvč.

I tom je zakladom upravljao odbor, koji je rukovodio opću sveučilišnu zakladu; a kad je on prestao djelovati, predana je uprava rečene zaklade akademičkomu senatu.

c) **Zaklade za nagrađivanje znanstvenih rasprava.** Ne samo u uspjehu, polučenu na ispitima, već i u drugom znanstvenom radu treba da se zrcali napredak mladeži. Mladiću se već za naukovanja njegova ima pružiti prilika, da se prokuša u samostalnom istraživanju naučnih istina kao uvjeta za buduće ozbiljno shvatanje znanosti. Za to je potrebna velika marljivost, neprekidan rad i plemenita ambicija u jednu, a oduševljeni poticaji i materijalna potpora u drugu ruku. U tu su svrhu u svim sveučilištima osnovane zaklade, koje služe marljivim slušačima kao pobuda u natjecanju za poseban rad, kojeg redovna školska disciplina ne propisuje. Prihodima se tih zaklada nagrađuju najbolje znanstvene rasprave, napisane o zadanoj stručnoj temi.

Kako je naše sveučilište još mlado, mi možemo zabilježiti tek dvije take zaklade.

Prvu je utemeljio god. 1881. pod imenom: *„Zaklada Anke pl. Bresztyenszky rođene Štefanić“* u spomen svoje pok. majke Anke, kr. jav. red. profesor u m. dr. Aleksandar pl. Bresztyenszky, poklonivši u tu svrhu svoj rektorski doplatak od 500 for. i sve pristojbe rektorske od promocija u iznosu od 50 for. Po odredbi zakladateljevoj imade se dvogodišnjim dohocima glavnice svake druge školske godine nagraditi najbolja hrvatskim

jezikom napisana znanstvena rasprava o struci, koju će opredijeliti profesorski zbor pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta. Natjecati se mogu samo redoviti slušači pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta, koji su hrvatske narodnosti, a nagrađene mogu biti samo rasprave, kojima se ne vrijeđa vjerozakonsko-moralno čuvstvo u opće ili napose koja u Hrvatskoj zakonito priznata vjeroispovijest. Zakladom upravlja akademički senat, a odstupajući rektor ima u svom izvještaju, što ga podnosi prigodom instalacije novoga rektora, spomenuti predmet rasprave kao i ime nagrađenoga natjecatelja, kojega je radnja najbolje ocijenjena od profesorskoga zbora.

Iz te zaklade nagrađeno je više lijepo i pomnjivo izrađenih rasprava, koje su i u stručnim pravničkim listovima bile otisnute.

Drugu je sličnu zakladu stvorio pok. opat i kanonik zagrebački Franjo Huszár, ostavivši oporukom svojom od 22. studenoga 1882. glavnicu od 500 for. za osnutak *„zaklade opata i kanonika Franje Huszára“* s namjenom, da se godišnjim glavničnim prihodom nagradi najvrsnija u hrvatskom jeziku sastāvljena rasprava redovitoga đaka Hrvata, i to izmjenice sad iz jednoga sad iz drugoga fakulteta. Ovom zakladom upravlja kr. državno nadodvjetništvo. I ona je poslužila slušačima svih fakulteta kao plemenita pobuda u marljivosti i naučnom radu.

ČINOVNIČKO OSOBLJE.

Ustrojnim zakonom od 5. siječnja 1874. sistemizirana su ova činovnička mjesta: knjižničar, aktuar, koji je ujedno kvestor, te jedan pisar. Knjižničar je bio uvršten u VII. nadnevni razred s godišnjom plaćom od 1.400 for., aktuar ujedno kvestor u X. nadnevni razred s godišnjom plaćom od 600 for., a pisar u XII. nadnevni razred s god. plaćom od 400 for. No već god. 1876. preinačena su beriva aktuaru ujedno kvestoru zakonom od 16. rujna iste godine, da mu je plaća povišena na 1000 fr. i on uvršten u IX. nadnevni razred. Velikomu razvitku sveučilišne knjižnice nije za kratko dostajala samo jedna stručna sila, poradi česa je zakonom od 16. veljače 1887. ustrojeno kod sveučilišne knjižnice još i mjesto pristava s godišnjom plaćom od 1000 for. i VIII. nadnevnim razredom. Istim su zakonom ujedno dopitana bibliotekaru dva petgodišnja doplatka po 200 fr. Dalje je zakonom od 1. prosinca 1889. povišena plaća sveučilišnom pisaru od 400 for. na 600 for., koja se plaća ustanovljuje i pisaru sveučilišne knjižnice.

Napokon su zakonskom novelom od 6. listopada 1894. svi pomenuti zakoni izvan kreposti stavljeni te posve reformirana beriva činovničkoga osoblja i neka nova činovnička mjesta, imenito u sveučilišnoj biblioteci, uredena. Za biblioteku se stvorile dvije vrste pristava: jedna prvoga razreda s temeljnom plaćom od 1000 for. i IX. nadnevnim razredom, i druga s temeljnom plaćom od 800 for. i X. nadnevnim razredom. Zatim su osnovana nova mjesta bibliotečnih pomoćnika s godišnjom nagradom od 500 for.

Činovnički se naziv „aktuar“ ukida, a mjesto njega uvodi „sveučilišni tajnik“. Za manipulacionu se pak struku stvara više sveučilišnih pisara s osnovnom plaćom od 500 for.

Dalje su istim zakonom odredeni svekolikomu činovničkomu osoblju petgodišnji doplaci. Knjižničar, sveučilišni tajnik ujedno kvestor i bibliotečni pristavi I. razreda imadu svaki pravo na pet petgodišnjih doplataka po 200 for.; bibliotečni pristavi II. razreda na dva petgodišnja doplatka po 100 for., i sveučilišni pisari na sedam petgodišnjih doplataka po 75 for. Bibliotekar može nakon 10-godišnjega svoga službovanja biti promaknut u VI. nadnevni, a sveučilišni tajnik i knjižnički pristav I. razreda poslije 15-godišnjega službovanja u VIII. nadnevni razred, te napokon sveučilišni pisari poslije 20-godišnjega službovanja u X. nadnevni razred.

Inače su u svojim snošajima izjednačeni sveučilišni činovnici s drugim zemaljskim činovnicima. Imenuje ih ban na prijedlog akademičkoga senata.

Od otvorenja sveučilišta služi jedino sveučil. tajnik ujedno kvestor Franjo *Pevalek,* imenovan dne 30. rujna 1874. aktuarom ujedno kvestorom, a dne 5. studenoga 1894. sveučilišnim tajnikom ujedno kvestorom.

Sveučilišna biblioteka nije imala odmah u prvom početku definitivnoga osoblja, već je tek previšnjim riješenjem od 20. srpnja g. 1875. imenovan bibliotekarom Ivan *Kostrenčić,* amanuensis c. kr. dvorske biblioteke u Beču. Na osnovu zakona od 16. veljače 1887., kojim je osnovano mjesto pristava u biblioteci, imenovan je dne 20. studenoga 1889. privremenim pristavom dr. Julije *Korauer,* koji je medutim iz knjižnice premješten kr. zem. vladi, postavši g. 1893. perovođom višega plaćevnoga razreda. Po njegovu odlasku isto je mjesto, takoder privremeno, zapremao dr. Leopold *Ehrenreich,* i to do 18. siječnja 1897., kad se na toj službi zahvalio.

Prema sveučilišnom zakonu od 6. listopada 1894. postavljeni su iste godine bibliotečnim pomoćnicima Velimir *Deželić* i Stjepan *Ortner,* koji su za tim obojica zajedno dne 18. siječnja 1897. imenovani pristavima drugoga razreda. Dr. Stjepan Ortner premješten je dne 10. travnja 1899. k politič. upravi, postavši kr. kotar. pristavom na Sušaku, dok je dr. Velimir Deželić imenovan otpisom kr. zemalj. vlade od 25. rujna 1899. bibliotečnim pristavom I. razreda.

Ako i ne spada u red sveučilišnih činovnika, treba ipak da na tom mjestu spomenemo i sveučilišnoga *propovjednika*, koji uz stalnu zakonom određenu nagradu od 500 for. obavlja po nedjeljama i blagdanima službu božju i drži propovijed u akademičkoj crkvi.

Prvim sveučilišnim propovjednikom bijaše umirov. školski nadzornik i zač. kanonik senjsko-modruške biskupije Stjepan *Sabljak*, koji je istu čast već na pravoslovnoj akademiji vršio. Kad se on na njoj godine 1882. zahvalio, postade sveučil. propovjednikom bilježnik duhovnoga stola i obrednik nadbiskupa zagrebačkoga dr. Matija *Matina*. Po njegovu odlasku imenovan bi napokon propovjednikom sveučilišni profesor dr. Ivan *Bujanović;* no i ovaj je g. 1894. zahvalio se, te od toga vremena nije namješten drugi sveučilišni propovjednik.

STATISTIČKI PODACI.

1. Učiteljsko osoblje po fakultetima.*)

Školska godina	Fakultet	Broj: redovitih profesora	izvanrednih profesora	privatnih docenata	honoriranih docenata	suplenata	učitelja (lektora)	ukupni pojedinih fakulteta	ukupni svih fakulteta
1874/75	bogoslovni	4	4	.	.	.	.	8	25
	pravoslov. i državoslovni	5	2	2	2	.	.	11	
	mudroslovni	6	.	.	.	.	.	6	
1875/76	bogoslovni	4	4	.	.	.	.	8	32
	pravoslov. i državoslovni	5	2	2	2	1	.	12	
	mudroslovni	9	1	1	.	.	1	12	
1876/77	bogoslovni	5	3	.	1	.	.	9	33
	pravoslov. i državoslovni	7	1	.	2	1	.	11	
	mudroslovni	10	1	1	.	.	1	13	
1877/78	bogoslovni	5	2	.	.	1	.	8	34
	pravoslov. i državoslovni	7	2	.	2	.	.	11	
	mudroslovni	11	3	.	.	.	1	15	
1878/79	bogoslovni	5	3	.	.	.	.	8	34
	pravoslov. i državoslovni	7	2	.	2	.	.	11	
	mudroslovni	10	2	.	.	1	2	15	
1879/80	bogoslovni	6	1	.	.	1	.	8	37
	pravoslov. i državoslovni	7	2	1	2	.	.	12	
	mudroslovni	10	3	1	.	1	2	17	
1880/81	bogoslovni	5	1	.	.	2	.	8	38
	pravoslov. i državoslovni	8	1	1	2	.	.	12	
	mudroslovni	11	2	1	.	1	3	18	

*) Po stanju na koncu školske godine.

Školska godina	Fakultet	Broj: redovitih profesora	izvanrednih profesora	privatnih docenata	honoriranih docenata	suplenata	učitelja (lektora)	ukupni pojedinih fakulteta	ukupni svih fakulteta
1881/82	bogoslovni	5	.	.	.	3	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	.	1	2	.	.	11	37
	mudroslovni	13	1	1	.	.	3	18	
1882/83	bogoslovni	5	2	.	.	1	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	.	1	2	.	.	11	39
	mudroslovni	13	1	2	.	.	4	20	
1883/84	bogoslovni	5	2	.	.	1	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	.	2	2	.	.	12	41
	mudroslovni	14	1	2	.	.	4	21	
1884/85	bogoslovni	5	2	.	.	1	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	1	1	2	.	.	12	43
	mudroslovni	14	1	4	.	.	4	23	
1885/86	bogoslovni	5	3	.	.	.	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	.	1	2	.	.	11	41
	mudroslovni	13	1	4	.	.	4	22	
1886/87	bogoslovni	6	2	.	.	.	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	1	1	2	.	.	12	40
	mudroslovni	12	2	3	.	1	2	20	
1887/88	bogoslovni	5	1	.	.	2	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	1	2	3	.	.	14	47
	mudroslovni	11	2	7	.	2	3	25	
1888/89	bogoslovni	5	2	.	.	1	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	1	2	2	.	.	13	46
	mudroslovni	11	2	7	.	2	3	25	
1889/90	bogoslovni	6	1	.	.	1	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	1	2	2	.	.	13	47
	mudroslovni	12	2	6	.	2	4	26	
1890/91	bogoslovni	5	1	.	.	2	.	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	.	3	2	.	.	13	49
	mudroslovni	12	3	7	.	1	5	28	
1891/92	bogoslovni	5	3	.	.	.	1	9	
	pravoslov. i državoslovni	7	.	3	2	1	.	13	49
	mudroslovni	12	2	7	.	1	5	27	

Školska godina	Fakultet	Broj: redovitih profesora	izvanrednih profesora	privatnih docenata	honoriranih docenata	suplenata	učitelja (lektora)	ukupni pojedinih fakulteta	ukupni svih fakulteta
1892/93	bogoslovni	6	2	.	.	.	1	9	
	pravoslov. i državoslovni	8	.	3	2	.	.	13	49
	mudroslovni	13	1	7	.	1	5	27	
1893/94	bogoslovni	6	1	.	.	.	1	8	
	pravoslov. i državoslovni	8	.	3	2	.	.	13	46
	mudroslovni	12	3	4	.	1	5	25	
1894/95	bogoslovni	6	1	.	.	1	2	10	
	pravoslov. i državoslovni	8	1	3	.	.	2	14	52
	mudroslovni	12	4	5	.	1	6	28	
1895/96	bogoslovni	5	1	.	.	2	2	10	
	pravoslov. i državoslovni	8	1	4	.	.	2	15	55
	mudroslovni	12	6	7	.	1	4	30	
1896/97	bogoslovni	4	3	.	.	1	1	9	
	pravoslov. i državoslovni	8	2	3	.	1	3	17	60
	mudroslovni	16	3	8	.	2	5	34	
1897/98	bogoslovni	4	3	.	.	1	1	9	
	pravoslov. i državoslovni	8	2	3	.	1	3	17	60
	mudroslovni	17	2	10	.	.	5	34	
1898/99	bogoslovni	4	3	.	.	1	1	9	
	pravoslov. i državoslavni	9	1	5	.	.	3	18	66
	mudroslovni	16	5	9	.	1	8	39	

Veliki se porast učiteljskoga osoblja tumači ponajprije postepenim popunjivanjem stolica za matematičko-prirodoslovnu struku u mudroslovnom fakultetu, a onda osnivanjem novih katedri i habilitacijom privatnih docenata. U prvih se pet godina digao broj učitelja od 25 na 34 ili za 36%, a u drugih pet za 64%. Nakon 15 godina narastao je za 84%, a nakon 25 godina opet na ukupni broj od 66 ili 164%. — Snažan prirast pokazuje se kod redovite profesure, jer se broj redovitih profesora već u trećoj školskoj godini povisio za 47% t. j. od 15 na 22, a nakon 10 godina na 27 t. j. za 80%; na koncu pako 25. godine na 29 ili za 93%. — U tom prirastu prvo mjesto zauzimlje fakultet mudroslovni, drugo juridički, a treće bogoslovni. Da je na ovom posljednjem broj redovitih profesora isti i u posljednje četiri školske godine, kako je bio u prvom početku, obrazlaže

se tim, što su ispražnjena profesorska mjesta zastupali suplenti. — Broj se izvanrednih profesora neznatno mijenja; u prvoj školskoj godini imamo ih 6, nakon 10 godišnjega opstanka sveučilišta spao je taj broj na 4, a poslije 25 godina narastao je na 9 ili za 50%. — Što se privatne docenture tiče, to se ona navlastito vrlo razvila. Prvih deset školskih godina ne opaža se, istina, u tom velika promjena, no od školske godine 1884/85. broj se privatnih docenata sveudilj povećava tako, da na koncu školske godine 1898/99. imademo najveći dosele broj od 14. Od privatnih docenata otpada najveći broj na mudroslovni fakultet, dok ih u bogoslovnom fakultetu u opće nema. — U sličnom razmjeru raste i broj učitelja u užem smislu (lektora), jer ih nakon pete godine imade dvostruko, a nakon desete trostruko. Nakon dvadesete godine narastao je njihov broj na 6, dok ih napokon školska godina 1898/99. iskazuje dvostruki broj od posljednjega petgodišta t. j. 12. Taj veliki prirast u posljednjoj škol. god. ima se pripisati otvorenju šumarske akademije na mudroslovnom fakultetu.

Honorirana docentura postojala je samo od god. 1874/75.—1893/94. na bogoslovnom fakultetu za istočne jezike i na pravoslov. i državoslovnom fakultetu za državno računoslovlje i sudbenu medicinu. Zakonom od 6. listopada 1894. ukinuti su honorirani docenti, a mjesto njihovo zauzeše učitelji. Zakon je ove razvrstao u više kategorija: najprije za stanovite znanstvene struke, kao što su prije pomenute, zatim za vještine, kao što je stenografija, i napokon za predavanje živih jezika, kao madžarski, njemački, slavenski itd. Po spomenutom zakonu ne moraju, istina, takovi učitelji biti činovnici, pak i dobivaju redovito samo nagradu, odmjerenu svakogodišnjim proračunom; no za neke discipline na mudroslovnom fakultetu, kao za higijenu i anatomiju čovjeka, zatim stenografiju i veći dio struka na šumarskom odjelu namješteni su učitelji sa značajem i činom činovnika, te je njima podijeljen i naslov profesora, koje ih obilježje kao i činovni razred stavlja u neku ruku u red profesora srednjih škola. — Suplenti nemaju stalnoga čina, nego se namještaju samo privremeno i tako dugo, dok se stolica profesorom ne popuni.

U našem sveučilištu osnovane su samo za četiri struke po dvije stolice, i to u juridičkom fakultetu za rimsko i građansko pravo, a u mudroslovnom fakultetu za filosofiju i sveopću povjest. Ostale su stolice jednom profesorskom silom zapremljene.

Najveći broj habilitacija otpada u pravoslov. i državoslovnom fakultetu na rimsko i građansko pravo, zatim na kazneno pravo te opću pravnu povjest, a u mudroslovnom fakultetu na matematičko-prirodoslovne struke, staroklasične jezike, opću povjest i geografiju.

Kako u početku nije bilo domaćih spremnih sila za sve naučne struke, obraćalo se sveučilište za nastavnicima izvan granica naše domovine. Tako se desilo, da je u njem naučalo pored domaćih sinova i 6 Čeha. Međutim su od ovih u tijeku vremena trojica ostavila naše sveučilište, a jedan je umro.

2. Predavanja na fakultetima po urama.

Školska godina	Poljeće	U bogoslovnom fakultetu — držano je na nedjelju — predavanja	ura	U juridičkom fakultetu — predavanja	ura	U mudroslovnom fakultetu — predavanja	ura	Ukupni broj — predavanja	ura
1874/75	I.	15	72	14	72	9	30	38	174
	II.	15	72	16	78	12	40	43	190
1875/76	I.	15	74	19	81	18	48	52	203
	II.	14	74	20	83	27	58	61	215
1876/77	I.	13	59	18	88	35	106	66	252
	II.	15	75	20	77	36	107	71	259
1877/78	I.	16	75	20	89	38	110	74	274
	II.	15	75	23	81	36	114	74	270
1878/79	I.	18	75	20	89	38	109	76	273
	II.	17	75	19	75	40	102	76	252
1879/80	I.	19	75	20	92	42	111	81	278
	II.	19	75	24	80	45	119	88	274
1880/81	I.	18	75	18	88	47	139	84	302
	II.	14	74	23	83	47	140	84	297
1881/82	I.	19	75	20	91	44	138	84	304
	II.	17	82	27	89	48	146	92	317
1882/83	I.	16	75	20	92	52	147	88	314
	II.	13	75	22	81	53	149	88	305
1883/84	I.	15	75	21	96	48	164	84	335
	II.	15	75	24	80	54	173	93	328
1884/85	I.	15	75	20	92	57	170	92	337
	II.	14	75	23	88	54	171	91	334
1885/86	I.	16	75	21	94	53	161	90	330
	II.	15	75	27	87	49	150	91	312
1886/87	I.	15	75	27	111	47	138	89	324
	II.	12	75	26	84	48	141	88	300
1887/88	I.	13	75	25	108	49	144	87	327
	II.	13	75	26	94	54	162	93	331
1888/89	I.	16	75	24	97	54	153	94	325
	II.	13	75	25	89	56	157	94	321

Školska godina	Poljeće	U bogoslovnom fakultetu		U juridičkom fakultetu		U mudroslovnom fakultetu		Ukupni broj	
		držano je na nedjelju							
		predavanja	ura	predavanja	ura	predavanja	ura	predavanja	ura
1889/90	I.	16	75	24	93	51	167	91	335
	II.	13	75	24	90	52	164	89	329
1890/91	I.	16	75	25	96	58	191	99	362
	II.	13	75	20	91	58	161	91	327
1891/92	I.	16	76	24	94	56	188	96	358
	II.	13	75	24	90	58	176	95	341
1892/93	I.	17	76	18	83	57	171	92	333
	II.	13	75	21	76	54	166	85	317
1893/94	I.	17	76	23	90	58	181	98	347
	II.	13	75	20	78	55	155	88	308
1894/95	I.	17	76	22	92	59	181	98	349
	II.	13	75	20	78	59	172	92	325
1895/96	I.	17	76	20	89	59	173	96	338
	II.	12	72	22	92	58	179	92	343
1896/97	I.	14	76	19	84	71	227	104	387
	II.	13	75	19	96	66	211	98	382
1897/98	I.	18	73	22	96	83	239	123	408
	II.	15	75	24	101	73	240	112	416
1898/99	I.	20	76	22	97	72	234	114	407
	II.	16	75	23	96	72	249	111	420

S većim brojem predavanja stoji u savezu i veći broj ura, koje su se u semestru držale; a porast jednoga i drugoga nastao je množenjem naučnih struka u sveučilištu.

Ukupni broj predavanja poskočio je koncem šeste školske godine više nego dvostruko t. j. za 105%, koncem desete godine dostizava broj 93 ili prirast od 116%, koji se poslije 15. i 20. godine ne mijenja; dok konačno završuje u 25. godini s brojem 111 ili s prirastom od 158%.

Broj se ura nakon pete godine povećao za 60%, nakon desete godine za 88%, poslije dvadesete godine samo je za malo poskočio, a u II. semestru školske godine 1898/99. narastao je na 420 odnosno za 141%.

Na bogoslovnom se fakultetu broj predavanja i ura neznatno mijenja, na pravoslov. i državoslovnom fakultetu narastao je u vremenu od 25 godina

broj predavanja od 16 na 23 ili za 38%, a broj ura od 78 na 96 t. j. za 23%, dok se na mudroslovnom fakultetu za 25 godina poosmerostručio i broj predavanja i broj ura.

Najveći broj predavanja i ura otpada na redovite profesore, koji su u našem sveučilištu redovito više od jednoga predmeta predavali, a imali su u svem najmanje 8 sati u tjednu naučati. I izvanredni su profesori držali s malim izuzetkom po više kolegija iz svoje struke, a dužni su bili zakoniti minimum od 6 sati u tjednu predavati. Privatnim docentima nije

3. Broj slušača

Školska godina	Poljeće	Bogoslovnom			Juridičkom				Mudro-	
		redoviti	izvanredni	ukupno	redoviti	izvanredni	slušača računoslovlja	ukupno	filosofa redoviti	filosofa izvanredni
1874/75	I.	7	74	81	175	8	.	183	23	3
	II.	7	71	78	165	1	15	181	26	.
1875/76	I.	16	62	78	177	16	.	193	45	6
	II.	16	57	73	161	2	26	189	40	6
1876/77	I.	23	47	70	174	7	12	193	45	11
	II.	21	45	66	169	.	.	169	42	6
1877/78	I.	22	37	59	212	8	21	241	40	8
	II.	21	36	57	213	3	.	216	36	7
1878/79	I.	21	32	53	221	7	19	247	39	21
	II.	20	32	52	209	1	.	210	41	17
1879/80	I.	18	38	56	216	7	38	261	33	26
	II.	18	37	55	193	3	.	196	31	25
1880/81	I.	15	40	55	205	6	19	230	34	46
	II.	13	35	48	191	3	.	194	33	37
1881/82	I.	14	46	60	197	9	31	237	50	50
	II.	13	45	58	194	.	.	194	41	37
1882/83	I.	13	60	73	189	6	19	214	47	73
	II.	13	53	66	179	1	.	180	41	66
1883/84	I.	19	64	83	179	1	8	188	27	21
	II.	18	60	78	171	.	.	171	24	18
1884/85	I.	21	68	89	181	5	13	199	28	16
	II.	21	65	86	181	4	.	185	22	14
1885/86	I.	26	70	96	182	3	15	200	24	62
	II.	24	68	92	182	2	.	184	20	15

ustanovljen broj ura, a učitelji su obično po nekoliko sati predavali. Suplenti su približno zakonitomu minimumu odgovarajući broj ura morali držati.

Međutim je većina profesora više sati u tjednu predavala, nego li je zakonom obvezana bila. Naučni rad profesora kemije trajaše — uključivši ovamo vježbe u kemičkom laboratoriju — danomice po više sati. Profesori prirodopisa osim svojih redovitih kolegija poduzimahu sa slušačima ekskurzije; a profesori-predstojnici seminara vođahu vježbe u njima.

po fakultetima

slovnom				Na sva tri fakulteta						
slušača šumarstva		farmaceuta	ukupno	redoviti	izvanredni	slušača računoslovlja	slušača šumarstva		farmaceuta	u svem
redoviti	izvanredni						redoviti	izvanredni		
.	.	.	26	205	85	.	.	.	.	290
.	.	.	26	198	72	15	.	.	.	285
.	.	.	51	238	84	.	.	.	.	322
.	.	.	46	217	65	26	.	.	.	308
.	.	.	56	242	65	12	.	.	.	319
.	.	.	48	232	51	.	.	.	.	283
.	.	.	48	274	53	21	.	.	.	348
.	.	.	43	270	46	.	.	.	.	316
.	.	.	60	281	60	19	.	.	.	360
.	.	.	58	270	50	.	.	.	.	320
.	.	.	59	267	71	38	.	.	.	376
.	.	.	56	242	65	.	.	.	.	307
.	.	.	80	254	92	19	.	.	.	365
.	.	.	70	237	75	.	.	.	.	312
.	.	.	100	261	105	31	.	.	.	397
.	.	.	78	248	82	.	.	.	.	330
.	.	9	129	249	139	19	.	.	9	416
.	.	9	116	233	120	.	.	.	9	362
.	.	17	65	225	86	8	.	.	17	336
.	.	16	58	213	78	.	.	.	16	307
.	.	15	59	230	89	13	.	.	15	347
.	.	14	50	224	83	.	.	.	14	321
.	.	10	96	232	135	15	.	.	10	392
.	.	8	43	226	85	.	.	.	8	319

Školska godina	Poljeće	Bogoslovnom			Juridičkom				Mudro-	
		redoviti	izvanredni	ukupno	redoviti	izvanredni	slušača računoslovlja	ukupno	filosofa redoviti	filosofa izvanredni
1886/87	I.	35	62	97	211	1	20	232	32	14
	II.	31	60	91	202	1	.	203	30	20
1887/88	I.	40	60	100	193	4	27	224	40	46
	II.	37	60	97	199	1	.	200	40	25
1888/89	I.	35	71	106	175	2	17	194	45	43
	II.	34	69	103	174	1	.	175	46	21
1889/90	I.	41	68	109	170	1	17	188	56	27
	II.	39	65	104	171	.	.	171	51	13
1890/91	I.	54	67	121	174	.	26	200	46	33
	II.	49	65	114	179	.	.	179	45	16
1891/92	I.	45	66	111	188	.	24	212	47	15
	II.	43	60	103	185	.	.	185	45	8
1892/93	I.	49	45	94	194	2	21	217	43	16
	II.	50	41	91	195	3	.	198	42	10
1893/94	I.	57	37	94	214	2	30	246	41	40
	II.	56	36	92	228	1	.	229	38	18
1894/95	I.	50	32	82	248	3	40	291	75	7
	II.	49	30	79	242	3	.	245	75	2
1895/96	I.	51	19	70	213	3	31	247	79	19
	II.	49	17	66	200	3	.	203	78	15
1896/97	I.	62	14	76	229	3	29	261	100	16
	II.	57	13	70	239	4	.	243	87	9
1897/98	I.	73	11	84	300	8	36	344	89	11
	II.	69	10	79	308	9	.	317	88	4
1898/99	I.	78	9	87	359	5	54	418	71	10
	II.	76	9	85	372	6	.	378	69	6

Ovaj prijegled donosi podatke za svako poljeće cijeloga dvadesetpetgodišta, lučeći pojedine fakultete i iskazujući za svaki fakultet napose broj redovitih, napose broj izvanrednih slušača.

Uzme li se na oko samo posljednji stupac gornjega prijegleda, razabira se, da je ukupni broj slušača posljednje godine dvadesetpetgodišta iznosio više nego dvostruko toliko koliko prve, t. j. porastao je za 210%. Kod pojedinih fakulteta ne odgovaraju razlike između prve i posljednje

slovnom				Na sva tri fakulteta						
slušača šumarstva		farma-ceuta	ukupno	redoviti	izvan-redni	slušača računo-slovlja	slušača šumarstva		farma-ceuta	u svem
redo-viti	izvan-redni						redo-viti	izvan-redni		
.	.	17	63	278	77	20	.	.	17	392
.	.	15	65	263	81	.	.	.	15	359
.	.	28	114	273	110	27	.	.	28	438
.	.	27	92	276	86	.	.	.	27	389
.	.	25	113	255	116	17	.	.	25	413
.	.	23	90	254	91	.	.	.	23	368
.	.	24	107	267	96	17	.	.	24	404
.	.	24	88	261	78	.	.	.	24	363
.	.	29	108	274	100	26	.	.	29	429
.	.	29	90	273	81	.	.	.	29	383
.	.	30	92	280	81	24	.	.	30	415
.	.	29	82	273	68	.	.	.	29	370
.	.	40	99	286	63	21	.	.	40	410
.	.	38	90	287	54	.	.	.	38	379
.	.	31	112	312	79	30	.	.	31	452
.	.	29	85	322	55	.	.	.	29	406
.	.	24	106	373	42	40	.	.	24	479
.	.	24	101	366	35	.	.	.	24	425
.	.	22	120	343	41	31	.	.	22	437
.	.	20	113	327	35	.	.	.	20	382
.	.	31	147	391	33	29	.	.	31	484
.	.	27	123	383	26	.	.	.	27	436
.	.	36	136	462	30	36	.	.	36	564
.	.	35	127	465	23	.	.	.	35	523
29	1	41	152	508	24	54	29	1	41	657
20	1	41	137	517	21	.	20	1	41	600

godine cijeloga ovoga razdoblja razmjerju, kako se uglavljuje za ukupni broj slušača. Premda se u nekim godinama u bogoslovnom fakultetu polazak i znatnije podigao, ipak god. 1898/99. tek je nešto veći, nego je bio prve godine 1874/75. Na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu, koji u neku ruku podaje glavno obilježje porastu slušača u opće, bilo je nešto više nego dvostruko toliko slušača posljednje godine prema prvoj. Najviše se podigao broj slušača na mudroslovnom fakultetu. Godine 1898/99. bilo ih je pet puta toliko koliko godine 1874/75.

Bolje nego li u gornjem prijegledu moći će se razabrati razvitak broja slušača, sračunaju li se prosjeci za petgodišta, kako je to učinjeno u slijedećoj skrižaljčici.

Prosjekom bilo je godimice slušača u ljetnom poljeću odnosnoga petgodišta na fakultetu:

	bogoslovnom	pravoslov. i državoslovnom	mudroslovnom	ukupno
1874/75.—1878/79.	65	193	44	302
1879/80.—1883/84.	61	187	75	324
1884/85.—1888,89.	94	189	68	351
1889/90.—1893/94.	101	192	87	380
1894/95.—1898/99.	76	277	120	473
Posljednje godine 1898/99.	85	378	137	600

Kako se razbira iz posljednjega stupca ovoga prijegleda, porast je u prva četiri kvinkvenija polagan ali postepen. Zadnji kvinkvenij izmiče svojim porastom daleko prema prijašnjima; razlika u ukupnom broju slušača zadnjega petgodišta prema pretposljednjemu petgodištu veća je nego pretposljednjega prema prvom. U potonje dakle doba umnožio se broj slušača više nego li u prvih 20 godina. No pravi upravo ogromni napredak vidi se isporedbom brojeva za posljednju godinu s onima za pojedina petgodišta. A kako je i godine 1899/900., koja se ovdje ne uzima u obzir, upisan još veći broj slušača, opravdana je nada, da su posljednje dvije godine dvadesetpetgodišta početak novoga razdoblja, koje nagoviještaju upravo poletni razvitak našega zavoda.

Nema sumnje, da se činjenica, da broj slušača raste, ima donekle pripisati i prilici, što se sveučilište postepeno upotpunjivalo u jednu ruku upotpunjenjem mudroslovnoga fakulteta matematičko-prirodoslovnim odsjekom, zatim otvorenjem farmaceutičkog tečaja i šumarske akademije, a u drugu ruku kreiranjem novih stolica. No iz skrižaljke 3. jasno je, da istaknuti veliki porast potječe u glavnom otuda, što se vrlo znatno podigao broj redovitih slušača, i to navlastito na juridičkom fakultetu, kod kojega dapače u gornjem prijegledu po petgodištima nijesu uzeti u račun slušači računoslovlja, pošto se taj predmet od godine 1876/77. predaje samo u prvom poljeću.

Što se tiče napose razlika u broju redovitih i izvanrednih slušača, valja uzeti u promatranje pojedine fakultete. Na bogoslovnom fakultetu upisuju se kao redoviti slušači oni, koji su položili ispit zrelosti; slušači bez mature mogu se upisati tek kao izvanredni slušači. Na početku dvadesetpetgodišta bilo je prema tomu u drugom poljeću 7 redovitih i 71 izvanredni slušač. Postepeno tečajem cijeloga razdoblja pada međutim broj izvanrednih slušača tako, te je posljednje godine razmjer upravo obrnut. U drugom poljeću posljednje godine polazilo je bogoslovni fakultet 76 redovitih i 9 izvanrednih slušača. Kako je polaganje ispita zrelosti bez

sumnje mučna stvar, tim mučnija za mladiće, koji se posvetiše svećeništvu, te toga ispita ne polažu u svom sjemeništu nego u vanjskoj gimnaziji, neosporivim je znakom ambicija naših bogoslovaca, da je danas kod njih pomanjkanje ispita zrelosti tek iznimka, što je prije dvadesetpet godina bilo pravilo.

Na juridičkom fakultetu, izuzmu li se slušači računoslovlja, izvanredni su slušači malobrojni. U broju pak slušača računoslovlja pokazuje se uporedo s ostalim porastom također znatan napredak.

Kod mudroslovnoga fakulteta umanjio se broj izvanrednih slušača osim s drugih razloga naročito još i u povodu zakon. novele od 6. listopada 1894., po kojoj su se đaci, koji su položili na kojoj realci ispit zrelosti, mogli upisati kao redoviti slušači, dok su se do tada mogli upisati tek kao izvanredni.

U rubriku izvanrednih slušača u mudroslovnom fakultetu uvrštene su i ženske slušačice, koje su od zimskoga poljeća školske godine 1895/96. počele polaziti naše sveučilište, da slušaju predmete filosofičke, historičke i filologičke struke, a pojedine slušačice i kemiju te discipline matemat.-prirodoslovne struke. Takih izvanrednih slušačica bijaše upisano:

u I.	poljeću	1895/96.	10
„ II.	„	1895/96.	7
„ I.	„	1896/97.	7
„ II.	„	1896/97.	4
„ I.	„	1897/98.	5
„ II.	„	1897/98.	2
„ I.	„	1898/99.	3
„ II.	„	1898/99.	2

Kako se tečajem dvadeset i pet godina razvijalo razmjerje, kojim su pojedini fakulteti sudjelovali u ukupnom broju slušača, iznosi slijedeći prijegled, sastavljen po petgodištima, a uzimajući obzir samo na frekvenciju u ljetnim poljećima.

Od 100 slušača u tom razdoblju otpada na fakultet:

U razdoblju:	bogoslovni	juridički	mudroslovni i to: filosofe	farmaceute	šumare	ukupno
1874/75.—1878/79.	21·52	63·91	14·57	—	—	14·57
1879/80.—1883/84.	18·83	57·72	21·60	1·85	—	23·45
1884/85.—1888/89.	26·78	53·85	14·53	4·84	—	19·37
1889/90.—1893/94.	26·58	50·53	15·00	7·89	—	22·89
1894/95.—1898/99.	16·06	58·58	18·18	6·13	1·05	25·36
Škol. god. 1898/99.	14·17	63·00	12·50	6·83	3·50	22·83
Prosjekom 1874/75.—1898/99.	21·70	56·72	16·83	4·48	0·27	21·58

Diljem čitavoga dvadesetpetgodišta prvo mjesto po broju slušača ide fakultet juridički; njemu pripada preko polovice svih slušača, što su po-

lazili zavod. U trećem i četvrtom petgodištu pao je postotak, što je zapadao pravnike u prva dva petgodišta, no posljednje godine digao se opet na visinu, koju je imao u prvom kvinkveniju. Uzme li se na oko samo prvo i posljednje petgodište, fakulteti bogoslovni i mudroslovni po broju slušača zamijeniše uloge. Dok je u prvom postotak, koji je po broju slušača zapadao bogoslovni fakultet, iznosio 22%, a mudroslovni nešto preko 14%, u posljednjoj godini pokazuje se upravo protivno razmjerje.

Da se uzmože razabrati, koje mjesto zauzima naše sveučilište po broju đaka među sveučilištima i ostalim višim zavodima naše monarkije, predočuju se u slijedećem prijegledu podaci kako za austrijska tako i za ugarska viša učilišta, koja po svojoj naravi mogu doći u poređenje.

	Svih slušača	Slušača bogoslovlja, pravoslovlja i državoslovlja te mudroslovlja (bez slušača liječništva)
I. U Austriji u ljetnom poljeću škol. godine 1898/99.		
na sveučilištu u Beču	5.770	4.169
„ „ „ Pragu (češko) . .	2.719	2.322
„ „ „ Pragu (njemačko)	1.162	804
„ „ „ Innsbrucku . . .	979	774
„ „ „ Gracu	1.512	1.103
„ „ „ Lavovu	1.819	1.693
„ „ „ Krakovu . . .	1.196	1.021
„ „ „ Černovicama . .	354	354
II. U Ugarskoj u ljetnom poljeću škol. godine 1898/99.		
na sveučilištu u Budimpešti . ..	5.048	4.351
„ „ „ Kološvaru . . .	992	899
„ tri državne pravoslovne akademije	544	544
„ sedam konfesionalnih pravoslovnih akademija	762	762
III. U Hrvatskoj i Slavoniji u ljetnom poljeću školske godine 1898/99.		
na sveučilištu u Zagrebu . . .	600	600

Uzevši u obzir samo posljednji stupac ovoga prijegleda, u kojem se iskazuju samo slušači bogoslovlja, pravoslovlja i državoslovlja i mudroslovlja, dakle discipline, koje se i kod nas predaju, dok se puštaju s vida slušači liječništva — naše sveučilište daleko je preteklo brojem slušača pravoslovne akademije u Ugarskoj i sveučilište u Černovicama, a malo ne dostiglo već sveučilišta u Kološvaru i Innsbrucku. Pođe li međutim u tom pogledu u onoj mjeri naprijed, kako je pokročilo u najnovije doba, ono će se za kratko vrijeme podići na još odličnije mjesto.

4. Slušači po rodnom mjestu.

Rodno mjesto	U ljetnom poljeću školske godine:																								
	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/81	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/91	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
I. Bogoslovni fakultet.																									
1. Hrvatska i Slavonija:																									
Župan. Lika-Krbava	1	.	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	2	4	6	4	4	3	4	6	4	3	2	2
„ Modruš-Rijeka	1	1	2	.	1	1	2	.	1	1	1	.	.	3	5	5	7	3	3	3	2	2	.	2	4
„ Zagreb	20	19	12	13	10	12	13	13	20	21	24	28	31	28	29	28	24	26	20	22	22	17	13	19	17
„ Varaždin	14	13	15	12	9	12	9	10	12	16	14	12	11	12	16	15	19	14	12	15	10	8	14	12	11
„ Bjelovar-Križevci	10	9	6	2	6	7	4	10	12	7	11	15	13	17	17	17	20	17	18	14	7	8	7	8	15
„ Požega	6	7	7	5	5	3	3	4	4	6	8	15	13	15	14	15	17	13	13	8	7	8	4	7	4
„ Virovitica	.	1	1	1	1	.	1	1	3	6	5	3	2	.	.	1	1	3	3	4	5	4	7	5	6
„ Srijem	.	.	.	1	1	1	1	.	.	1	1	1	1	2	2	2	3	3	4	2	2	2	3	1	1
Grad Zagreb	4	3	3	.	1	2	2	6	4	7	6	4	4	2	3	1	2	2	4	6	6	4	5	6	10
„ Varaždin	8	8	8	7	7	7	4	6	3	3	5	6	8	8	5	9	6	6	3	2	1	1	2	1	2
„ Osijek	2	2	1	2	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.
„ Zemun	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
Ukupno	66	63	56	44	43	48	40	51	60	69	77	86	85	89	95	99	103	91	83	80	68	58	59	63	73
2. Grad Rijeka	.	.	.	1	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1
3. Ugarska	7	6	5	8	7	5	7	4	3	3	4	5	5	6	4	1	3	7	6	10	10	8	11	12	9
4. Austrija:																									
Dalmacija	1	2	1	3	1	1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Austrijsko primorje	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kranjska	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.
Štajerska	2	1	2	1	.	.	.	2	3	5	5	1	1	1	2	2	6	4	2	2	1	.	.	.	.
Bosna i Hercegovina	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2	1
Ostale austrijske zemlje	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1
5. Inozemstvo:																									
Srbija	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Bugarska	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Ostale države	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.
U svem	78	73	66	57	52	55	48	58	66	78	86	92	91	97	103	104	114	103	91	92	79	66	70	79	85

Rodno mjesto	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/81	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/91	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
	U ljetnom poljeću školske godine:																								
II. Pravoslovni i državoslovni fakultet.																									
1. Hrvatska i Slavonija:																									
Župan. Lika-Krbava	13	14	12	14	14	12	9	12	16	9	13	12	11	19	18	23	19	26	35	33	30	18	25	38	48
„ Modruš-Rijeka	10	17	15	19	19	13	15	20	14	17	14	12	15	23	21	14	12	6	9	16	18	24	21	24	33
„ Zagreb	23	19	24	31	22	23	17	22	20	17	21	23	17	23	20	26	24	24	26	30	23	33	39	52	58
„ Varaždin	17	15	11	17	15	10	7	8	2	4	7	5	8	7	3	6	5	9	10	9	13	7	15	13	15
„ Bjelovar-Križevci	21	21	17	13	20	24	20	17	12	10	11	14	20	25	19	17	20	16	19	21	22	18	26	29	39
„ Požega	8	10	9	18	13	15	16	16	19	26	21	15	18	12	12	13	12	12	7	12	12	9	14	16	20
„ Virovitica	7	6	5	8	7	8	8	5	4	7	8	6	3	3	1	2	3	5	5	5	10	5	6	9	6
„ Srijem	12	14	14	9	11	12	13	19	12	13	10	15	22	17	15	13	16	12	15	22	27	19	24	36	40
Grad Zagreb	22	28	25	35	37	31	33	28	34	28	31	39	36	32	33	26	30	42	35	37	36	30	36	48	54
„ Varaždin	9	9	8	13	12	5	8	9	7	7	10	7	7	7	6	4	8	6	9	10	8	6	2	2	5
„ Osijek	4	7	8	11	9	9	12	8	7	6	8	2	5	3	3	4	2	1	4	5	9	8	10	10	9
„ Zemun	1	1	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	1	1	2	2	1
Ukupno	147	161	148	189	180	162	158	164	147	144	154	150	162	171	151	148	152	160	174	200	209	178	220	279	328
2. Grad Rijeka	3	3	3	5	5	5	6	5	5	4	6	10	14	10	9	5	4	2	5	3	4	2	3	3	3
3. Ugarska	12	6	5	7	11	8	8	8	5	3	3	7	9	4	3	5	7	6	8	10	5	8	9	13	14
4. Austrija:																									
Dalmacija	1	3	2	2	4	11	9	9	12	14	11	13	11	10	7	8	12	10	5	8	10	4	2	4	6
Austrijsko primorje	6	2	.	3	2	3	4	.	2	1	2	2	4	3	3	3	1	2	2	1	2	1	.	2	2
Kranjska	1	1	1	1	.	.	1	1	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	2	4
Štajerska	4	3	3	3	2	1	.	2	2	1	.	.	1	1	.	.	1	1	1	1	1	2	.	2	5
Bosna i Hercegovina	.	.	.	1	1	1	2	.	.	.	.	1	1	.	1	.	.	1	.	3	5	3	5	7	8
Ostale austrijske zemlje	7	6	7	4	5	1	3	3	2	1	4	1	1	1	.	.	.	1	2	2	6	3	4	4	4
5. Inozemstvo:																									
Srbija	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	.	.	.
Bugarska	.	.	.	.	.	1	1	.	1	2	4	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Ostale države	.	4	.	1	.	3	2	2	3	.	.	.	.	.	.	1	2	2	1	.	1	.	.	1	4
U svem	181	189	169	216	210	196	194	194	180	171	185	184	203	200	175	171	179	185	198	229	245	203	243	317	378

Rodno mjesto	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/81	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/91	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
	U ljetnom poljeću školske godine:																								
III. Mudroslovni fakultet.																									
1. Hrvatska i Slavonija:																									
Župan. Lika-Krbava	2	4	4	6	8	6	7	8	7	2	2	4	4	8	7	12	11	6	5	8	8	12	12	9	9
„ Modruš-Rijeka	2	7	6	3	3	3	5	5	10	7	4	5	8	7	5	4	8	9	9	8	10	11	10	15	14
„ Zagreb	4	4	6	4	9	7	8	12	20	7	6	6	12	13	16	18	18	24	25	12	17	19	18	19	14
„ Varaždin	2	4	4	5	2	1	.	1	4	2	2	1	1	1	3	1	2	5	6	3	4	6	3	5	5
„ Bjelovar-Križevci	.	1	.	.	2	8	8	6	9	2	2	4	3	8	7	9	11	6	7	9	9	7	7	4	6
„ Požega	.	.	2	2	3	2	5	5	7	7	4	1	2	5	2	5	5	2	3	5	10	7	7	2	3
„ Virovitica	1	3	3	3	5	3	1	2	2	3	1	2	1	2	1	1	3	.	1	.	.	3	2	4	4
„ Srijem	1	1	2	3	3	3	8	7	14	7	5	4	7	9	8	9	6	4	4	5	3	3	7	11	15
Grad Zagreb	1	3	1	3	7	9	12	15	22	4	6	3	12	17	9	9	11	8	9	11	12	6	8	12	16
„ Varaždin	.	3	3	2	3	3	2	1	4	2	4	2	2	4	4	2	1	4	2	2	1	3	2	2	2
„ Osijek	1	.	.	1	.	1	1	4	6	4	3	1	2	1	1	2	2	1	3	5	6	7	10	8	7
„ Zemun	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Ukupno	14	30	31	32	45	46	57	66	105	47	39	34	54	75	63	72	78	69	74	68	80	84	86	91	95
2. Grad Rijeka	.	4	2	1	1	1	1	1	.	1	.	.	.	1	2	1	2	2	.	.	2	2	1	1	1
3. Ugarska	.	1	2	1	2	3	5	2	4	3	4	3	3	4	5	5	2	1	.	1	2	4	6	6	6
4. Austrija:																									
Dalmacija	6	5	2	.	1	1	1	1	1	1	2	4	5	5	7	3	1	4	6	4	6	5	6	6	5
Austrijsko primorje	1	1	.	1	.	.	.	1	1	1	.	.	.	.	1	.	.	.	1	1	1	2	.	1	1
Kranjska	.	1	1	1	1	.	1	1	.	.	.	.	.	1	2	1	.	.	.	.	.	1	1	1	1
Štajerska	3	1	2	2	4	3	3	1	1	1	1	.	1	1	1	1	1	.	1	1	.	.	.	.	.
Bosna i Hercegovina	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1	1	.	.	2	1	2
Ostale austrijske zemlje	2	3	2	1	.	1	.	1	1	.	.	.	1	1	2	2	1	1	.	1	.	4	4	3	3
5. Inozemstvo																									
Srbija	.	.	1	1	1	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	1	1	1	4	4	1	2	1	2	8
Bugarska	.	.	5	3	3	1	1	1	2	4	3	.	.	1	6	2	2	4	2	3	7	4	12	14	12
Ostale države	.	.	.	.	.	.	1	2	1	.	.	1	1	3	1	.	1	.	1	1	2	5	4	1	3
U svemu	26	46	48	43	58	56	70	78	116	58	50	43	65	92	90	88	90	82	90	85	101	113	123	127	137

Rodno mjesto	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/81	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/91	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
	U ljetnom poljeću školske godine:																								
IV. Cijelo sveučilište.																									
1. Hrvatska i Slavonija																									
Župan. Lika-Krbava	16	18	17	21	24	20	17	21	24	12	17	18	17	29	29	41	34	36	43	45	44	34	40	49	59
„ Modruš-Rijeka	13	25	23	22	23	17	22	25	25	25	19	17	23	33	31	23	27	18	21	27	30	37	31	41	51
„ Zagreb	47	42	42	48	41	42	38	47	60	45	51	57	60	64	65	72	66	74	71	64	62	69	70	90	89
„ Varaždin	33	32	30	34	26	23	16	19	18	22	23	18	20	20	22	22	26	28	28	27	27	21	32	30	31
„ Bjelovar-Križevci	31	31	23	15	28	39	32	33	33	19	24	33	36	50	43	43	51	39	44	44	38	33	40	41	60
„ Požega	14	17	18	25	21	20	24	25	30	39	33	31	33	32	28	33	34	27	23	25	29	24	25	25	27
„ Virovitica	8	10	9	12	13	11	10	8	9	16	14	11	6	5	2	4	7	8	9	9	15	12	15	18	16
„ Srijem	13	15	16	13	15	16	22	26	26	21	16	20	30	28	25	24	25	19	23	29	32	24	34	48	56
Grad Zagreb	27	34	29	38	45	42	47	49	60	39	43	46	52	51	45	36	43	52	48	54	54	40	49	66	80
„ Varaždin	17	20	19	22	22	15	14	16	14	12	19	15	17	19	15	15	15	16	14	14	10	10	6	5	9
„ Osijek	7	9	9	14	9	11	13	12	13	10	11	3	7	4	4	6	4	2	7	10	15	15	21	18	16
„ Zemun	1	1	.	1	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	1	.	.	1	1	2	2	2
Ukupno	227	254	235	265	268	256	255	281	312	260	270	270	301	335	309	319	333	320	331	348	357	320	365	433	496
2. Grad Rijeka	3	7	5	7	7	7	8	6	5	5	6	10	14	11	11	6	6	4	5	3	6	4	4	5	5
3. Ugarska	19	13	12	16	20	16	20	14	12	9	11	15	17	14	12	11	12	14	14	21	17	20	26	31	29
4. Austrija:																									
Dalmacija	8	10	5	5	6	13	10	11	13	15	13	17	16	15	14	11	13	14	11	12	16	9	8	10	11
Austrijsko primorje	7	3	1	4	2	3	4	1	3	2	2	2	4	3	4	3	1	2	3	2	3	3	.	3	3
Kranjska	2	2	2	2	1	.	2	2	1	1	1	.	.	1	3	2	1	1	.	.	1	2	1	3	5
Štajerska	9	5	7	6	6	4	3	5	6	7	6	1	3	3	3	3	8	5	4	4	2	2	.	2	5
Bosna i Hercegovina	.	.	.	1	1	1	2	1	.	1	.	1	1	.	1	.	1	1	1	4	5	3	7	10	11
Ostale austrijske zemlje	10	10	10	5	5	2	3	4	3	1	4	1	2	3	3	3	2	2	2	3	6	7	8	7	8
5. Inozemstvo:																									
Srbija	.	.	1	1	1	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	1	1	1	4	5	2	3	1	2	8
Bugarska	.	.	5	3	3	2	2	1	3	6	7	.	.	1	7	3	2	4	2	3	7	4	12	14	12
Ostale države	.	4	.	1	.	3	3	4	4	.	.	1	1	3	1	1	3	2	2	1	3	5	4	3	7
U svemu	285	308	283	316	320	307	312	330	362	307	321	319	359	389	368	363	383	370	379	406	425	382	436	523	600

Razređenju slušača po rodnom mjestu dvojaka je zadaća: u jednu ruku ima ona da pokaže, koliko je sveučilište uspjelo da privuče đake iz susjednih i ostalih zemalja, među kojima će nas najviše zanimati u opće južne slavenske zemlje; a u drugu ruku mora da predoči, koliko u broju slušača sudjeluju pojedini krajevi naše domovine.

Kod slušača iz Hrvatske i Slavonije mogao se uzeti obzir samo na županije i četiri naša najveća grada, pošto bi veći geografski detalj iziskivao previše prostora. Podlogom razređenju uzelo se najnovije upravno razdjeljenje zemlje te su slušači već prema svom rodnom mjestu uvršteni u županije, kako su one sad zaokružene, i to ne samo za godine iza novoga upravnoga uređenja, koje datira od godine 1887., nego i za sve godine od utemeljenja sveučilišta.

Kako se već iz gornjega prijegleda razbira, slušači našega sveučilišta u ogromnoj su većini rodom iz Hrvatske i Slavonije. Prosjekom u cijelom dvadesetpetgodištu bilo je od 100 slušača 84·3% domaćih sinova; od ostalih otpada na Rijeku 1·8%, Ugarsku 4·5%, Austriju 7·3%, a ostale zemlje 2·1%. Kako se u pojedinim petgodištima i u pojedinim fakultetima razvršćuju slušači po rodnom mjestu, jasnije će predočiti slijedeći postoci.

Fakulteti i razdoblja	Od 100 slušača prosjekom u ljetnom polječu kojega petgodišta bilo ih je rodom iz											
				Austrije i to:								
	Hrvatske i Slavonije	Grada Rijeke	Ugarske	Dalmacije	Austrijskog primorja	Kranjske i Štajerske	Bosne i Hercegovine	ostalih austr. zemalja	ukupno iz Austrije	Srbije	Bugarske	Ostalih zemalja
I. Bogoslovni fakultet.												
1874/75—1878/79	83·44	0·61	10·12	2·45	0·31	2·15	.	0·92	5·83	.	.	.
1879/80—1883/84	87·86	0·66	7·21	0·66	.	3·28	0·33	.	4·27	.	.	.
1884/85—1888/89	92·11	.	5·12	.	.	2·34	.	0·43	2·77	.	.	.
1889/90—1893/94	90·48	.	5·36	.	.	3·76	.	0·40	4·16	.	.	.
1894/95—1898/99	84·70	0·53	13.20	.	.	0·26	0·79	0·26	1·31	.	.	0·26
Prosjekom 1874/75—1898/9	88·20	0·30	7·87	0·51	0·05	2·42	0 20	0·40	3·58	.	.	0·05
II. Pravoslovni i državoslovni fakultet.												
1874/75—1878/79	85·49	1·07	4·25	1·24	1·35	1·96	0·21	3·01	7·77	.	.	0·52
1879/80—1883/84	82·89	2·67	3·42	5·88	1·07	1·07	0·32	1·07	9·41	.	0·54	1·07
1884/85—1888/89	83·21	5·17	2·75	5·49	1·48	0 32	0·31	0·74	8·34	.	0·53	.
1889/90—1893/94	86·69	1·98	3·74	4·47	0·94	0·42	0·42	0·52	6·77	0·10	0·10	0·62
1894/95—1898/99	87·59	1·08	3·54	1·88	0·50	1·30	2·02	1·52	7·22	0·14	.	0·43
Prosjekom 1874/75—1898/9	85·39	2·44	3·54	3·62	1·02	1·04	0·77	1·39	7·84	0·06	0·21	0·52

Fakulteti i razdoblja	Od 100 slušača prosjekom u ljetnom poljeću kojega petgodišta bilo ih je rodom iz											
			Austrije i to:									
	Hrvatske i Slavonije	Grada Rijeke	Ugarske	Dalmacije	Austrijskog primorja	Kranjske i Štajerske	Bosne i Hercegovine	ostalih austr. zemalja	ukupno iz Austrije	Srbije	Bugarske	Ostalih zemalja
III. Mudroslovni fakultet.												
1874/75—1878/79	68·78	3·62	2·71	6·33	1·36	7·24	.	3·62	18·55	1·36	4·98	.
1879/80—1883/84	84·92	1·06	4 50	1·32	0·79	2·91	0·27	0·79	6·08	.	2·38	1·06
1884/85—1888/89	77·94	0·88	5·59	6·77	0·29	2·06	.	1·18	10·30	0·59	2·94	1·76
1889/90—1893/94	82·99	1·15	2·07	4·13	0·46	1·15	0·69	1 15	7·58	2·53	2·99	0·69
1894/95—1898/99	72·55	1·16	3·99	4·66	0·83	0·67	0·83	2·33	9·32	2·33	8·15	2·50
Prosjekom 1874/75—1898/9	77·72	1·37	3·80	4·46	0·70	2·17	0·46	1·72	9·51	1·52	4·66	1·42
IV. Cijelo sveučilište.												
1874/75—1878/79	82·61	1·92	5·29	2·25	1·12	2·77	0·13	2·65	8·92	0·20	0·73	0·33
1879/80—1883/84	84·30	1·92	4·39	3·83	0·80	1·91	0·31	0·80	7·65	.	0·87	0·87
1884/85—1888/89	84·57	2·96	3·93	4·28	0·85	1·20	0·17	0·74	7·24	0·11	0·85	0·34
1889/90—1893/94	86·85	1·26	3·79	3·21	0·58	1·47	0·37	0·63	6·26	0·63	0·74	0·47
1894/95—1898/99	83·31	1·01	5·20	2·28	0·51	0·97	1·52	1·52	6·30	0·68	2·07	0·93
Prosjekom 1874/75—1898/9	84·34	1·75	4·53	3·13	0·74	1·58	0·58	1·25	7·28	0·36	1·13	0·61

Što se ukupna broja svih slušača tiče, može se reći, da je postupice do posljednjega petgodišta bilo sve manje njih, koji nijesu rodom iz Hrvatske i Slavonije. Navlastito je padao broj slušača rodom iz Ugarske i Austrije. U posljednjem petgodištu prilike se promijeniše i povratiše donekle u stanje, kakovo je bilo u prvom petgodištu. Postotak đaka iz Ugarske digao se na visinu, kako je stajao u razdoblju godine 1874/75.—1878/79., a u koliko nije postotak slušača iz Austrije dostigao onaj u prvom petgodištu, toliko se znatno podigao postotak slušača iz Bugarske, Srbije i ostalih zemalja.

Kako se u gornjem prijegledu predočuje sastav slušača po zemljama, otkuda su rodom, očito je, da se koncem dvadesetpetgodišta podržavalo razmjerje, koje je postojalo u početku. Prema razvijanju sveučilišta je jasno, da se u posljednje vrijeme uporedo s ukupnim brojem slušača podvostručio i broj onih, koji nijesu bili rodom iz Hrvatske i Slavonije. Među pojedinim fakultetima pokazuju se u ostalom znatne razlike. — Bogoslovnom je fakultetu u prvom redu cilj, da podmiri potrebu svećenika u nadbiskupiji zagrebačkoj. On dakle sam po sebi ne može imati velike privlačivosti za strane đake. Strani slušači na njem većinom su rodom iz Ugarske, pošto se jedan dio područja nadbiskupije zagrebačke, Međumurje, nalazi u

Ugarskoj. — Juridički fakultet polazilo je u prvo doba života našega zavoda veći broj đaka rodom iz Dalmacije i austrijskog Primorja, no kasnije je taj polazak stao jenjavati. Većem pritjecaju đaka iz ovih krajeva, koji su upućeni na naše sveučilište, stoji na putu, što se u Austriji ne priznaje valjanost ovdje položenim ispitima. U trećem petgodištu polazilo je juridički fakultet znatan broj slušača rodom iz Rijeke, tako, te su oni činili preko 5% svih slušača; no u posljednje je doba broj slušača, rodom iz ovoga grada, znatno manji. — Najvećom privlačivom snagom za strane đake ističe se mudroslovni fakultet. Dok je na juridičkom fakultetu od svih slušača bilo tek oko 14% rođenih izvan Hrvatske i Slavonije, na mudroslovnom fakultetu bilo je takovih prosjekom u cijelom dvadesetpetgodištu 22%, pače ih je u posljednjem petgodištu bilo i preko 31%. Naročito su u posljednje vrijeme pridošli na farmaceut. tečaj, koji spada k tomu fakultetu, u znatnom broju đaci iz Bugarske, a zatim i iz Srbije.

Da se izneseni rezultati upotpune, predočuje se još i sastav slušača po rodnom mjestu u posljednjoj godini cijeloga dvadesetpetgodišta u slijedećoj tablici, koja će podjedno poslužiti dokazom, kako u najnovije doba sve u većoj mjeri naše sveučilište pohađaju slušači strani tako, da je velikom porastu slušača u opće doprinijela i činjenica, što se znatno podigao broj đaka, pridošlih od druguda.

Od 100 slušača u ljetnom poljeću školske godine 1898/99. bilo ih je rodom iz

	Hrvatske i Slavonije	Rijeke	Ugarske	Austrije	Srbije i Bugarske	ostalih zemalja
Bogoslovni fakultet . .	85·89	1·18	10·58	2·35	–	– –
Pravoslov. i državoslovni fakultet.	86·77	0·79	3·70	7·68		1·06
Mudroslovni fakultet . .	69·34	0·73	4·38	8·76	14·60	2·19
Cijelo sveučilište . .	82·67	0·83	4·83	7·17	3·34	1·16

Kolikim postotkom u broju slušača rodom iz Hrvatske i Slavonije sudjeluju pojedine županije i četiri najveća grada, vidi se iz prijegleda na str. 150., a iz toga se razbira ovo:

Na bogoslovnom fakultetu bijaše većina slušača rodom iz županije zagrebačke, varaždinske, bjelovarsko-križevačke i požeške, koje županije bud cijele bud djelomice spadaju u područje nadbiskupije zagrebačke. Na ostale županije otpada prosjekom u cijelom dvadesetpetgodištu tek nešto preko desetine svih slušača ovoga fakulteta. No ipak se opaža, kako se postepeno diže broj slušača i iz ovih županija. Dok u prvom petgodištu nijesu ove ostale županije učestvovale niti s punih 6% u ukupnom broju slušača ovoga fakulteta, u posljednjem petgodištu pripada im 20% svih bogoslovaca.

Na juridičkom i mudroslovnom fakultetu prvo mjesto ide županiju zagrebačku zajedno s glavnim gradom Zagrebom, t. j. trećina slušača ovih

Fakulteti i razdoblja	Od 100 slušača rodom iz Hrvatske i Slavonije bilo ih je rođeno u											
	žup. Lika-Krbava	žup. Modruš-Rijeka	žup. Zagreb	gradu Zagrebu	žup. Varaždin	gradu Varaždinu	žup. Bjelovar-Križevci	žup. Požega	žup. Virovitica	gradu Osijeku	žup. Srijem	gradu Zemunu
I. Bogoslovni fakultet.												
1874/75—1878/79 . . .	1·84	1·84	27·21	4·04	23·16	13·97	12·13	11·03	1·47	2·57	0·74	
1879/80—1883/84 . . .	2·24	1·87	29·48	7·84	22·01	8·58	14·93	7·46	4·10	0·37	1·12	.
1884/85—1888/89 . . .	2·78	2·08	32·41	4·40	15·05	7·40	16·90	15·05	2·31	.	1·62	.
1889/90—1893/94 . . .	4·61	4·61	26·31	3·29	16·45	5·70	18·86	14·47	2·63	.	3·07	.
1894/95—1898/99 . . .	5·29	3·12	27·41	9·66	17·14	2·18	14·02	9·35	8·41	0·31	2·80	0·31
Prosjekom 1874/5—1898/9	3·49	2·86	28·65	5·55	18·12	7·20	15·84	12·06	3·66	0·51	2·00	0·06
II. Pravoslovni i državoslovni fakultet.												
1874/75—1878/79 . . .	8·12	9·70	14·43	17·82	9·09	6·18	11·15	7·03	4·00	4·73	7·27	0·48
1879/80—1883/84 . . .	7·48	10·19	12·78	19·87	4·00	4·65	10·71	11·87	4·13	5·42	8·90	.
1884/85—1888/89 . . .	9·26	10·79	13·20	21·70	3·81	4·70	11·29	9·90	2·66	2·66	10·03	.
1889/90—1893/94 . . .	16·31	6·83	15·59	20·38	4·68	4·44	11·15	6·71	2·40	1·92	9·35	0·24
1894/95—1898/99 . . .	13·10	9·88	16·89	16·80	5·19	1·89	11·04	5·85	2·96	3·79	12·03	0·58
Prosjekom 1874/5—1898/9	11·11	9·49	14·81	19·07	5·37	4·15	11·07	8·00	3·20	3·70	9·74	0·29
III. Mudroslovni fakultet.												
1874/75—1878/79 . . .	15·79	13·82	17·76	9·87	11·18	7·24	1·97	4·60	9·87	1·32	6·58	.
1879/80—1883/84 . . .	9·35	9·35	16·82	19·31	2·49	3·74	10·28	8·10	3·43	4·98	12·15	.
1884/85—1888/89 . . .	9·43	10·94	20·00	17·74	3·02	6·04	9·06	5·28	2·64	3·02	12·45	0·38
1889/90—1893/94 . . .	11·63	10·53	26·87	13·30	4·71	3·05	11·63	5·54	1·38	3·60	7·76	.
1894/95—1898/99 . . .	11·47	13·76	19·95	12·39	5·28	2·29	7·57	6·65	2·98	8·72	8·94	.
Prosjekom 1874/5—1898/9	11·14	11·60	20·72	14·72	4·76	3·91	8·79	6·25	3·32	5·02	9·71	0·06
IV. Cijelo sveučilište.												
1874/75—1878/79 . . .	7·69	8·49	17·61	13·85	12·41	8·01	10·25	7·61	4·16	3·84	5·76	0·32
1879/80—1883/84 . . .	6·89	8·36	17·01	17·38	7·18	5·21	11·44	10·10	3·96	4·33	8·14	.
1884/85—1888/89 . . .	7·41	8·28	20·00	15·96	6·94	5·72	12·53	10·57	2.56	1·95	8·01	0·07
1889/90—1893/94 . . .	12·05	7·03	21·02	14·11	7·93	4·48	13·39	8·60	2·24	1·76	7·27	0·12
1894/95—1898/99 . . .	11·47	9·64	19·28	14·66	7·15	2·03	10·76	6·59	3·86	4·31	9·84	0·41
Prosjekom 1874/5—1898/9	9·39	8·41	19·12	15·14	8·13	4·79	11·70	8·58	3·33	3·24	7·98	0·19

fakulteta. Pri tom kod juridičkoga fakulteta pretežu slušači rodom iz grada Zagreba, a kod mudroslovnoga ostala mjesta iz županije zagrebačke. — Županije ličko-krbavska, modruško-riječka, bjelovarsko-križevačka i srijemska dadoše ovim dvjema fakultetima nekako po jednako mnogo, a poprijeko svaka oko 10% od svih slušača. — Razmjerno malenim postotkom zastupane su županije varaždinska i virovitička, naročito je taj postotak u novije vrijeme sve manjim. Uporedo pak maleni su i sve to većma padaju postoci, koji kod ovih fakulteta otpadaju na gradove Varaždin i Osijek.

Da se predoči, kako se u najnovije vrijeme, u posljednjoj školskoj godini, koja se ističe vanredno visokim brojem slušača, razvršćuju oni po rodnom mjestu, sastavljen je još i slijedeći prijegled.

Od 100 slušača u ljetnom poljeću školske godine 1898/99. na dotičnom fakultetu bilo ih je rodom iz

	Bogoslovni fakultet	Juridički fakultet	Mudroslovni fakultet	Cijelo sveučilište
županije Lika-Krbava	2·35	12·70	6·57	9·84
„ Modruš Rijeka	4·70	8·73	10·22	8·50
„ Zagreb	20·00	15·35	10·23	14·84
grada Zagreba	11·78	14·29	11·68	13·33
županije Varaždin	12·95	3·97	3·65	5·16
grada Varaždina	2·35	1·32	1·46	1·50
županije Bjelovar-Križevci	17·65	10·33	4·38	10·00
„ Požega	4·71	5·29	2·19	4·50
„ Virovitica	7·05	1·58	2·90	2·67
grada Osijeka	—	2·37	5·11	2·67
županije Srijem	1·18	10·58	10·95	9·33
grada Zemuna	1·17	0·26	—	0·33

U ovim prijegledima među tim iskazuju se postoci, kojima pojedine naše županije i četiri najveća grada sudjeluju u ukupnom broju slušača rodom iz Hrvatske i Slavonije, a nije uzeto u obzir i žiteljstvo dotičnih županija. Pošto se županije kao i gradovi brojem žitelja znatno razlikuju, valja se bez sumnje i na ovo obazreti, hoće li da se dobije prava slika o tom, koliko se žiteljstvo kojega kraja poslužilo najvišim našim učilištem.

U slijedećem prijegledu iskazuje se s toga, koliko prosjekom u jednom ljetnom poljeću prvih dvaju desetgodišta i posljednjega petgodišta dolazi sveučilišnih slušača na 100.000 žitelja za svaku pojedinu županiju i grad. Podlogom omjerivanja za prvo desetgodište uzeti su rezultati popisa žiteljstva od godine 1880., za drugo popisa od godine 1890., dok se za zadnje petgodište prosjek slušača za ljetna poljeća ovih pet godina omjerio o prosjek srednjega žiteljstva, sračunatoga za godine 1895.—1898. Brojevi

nadalje ovoga prijegleda dobiveni su omjerivanjem o 100.000 žitelja, premda nijedan naš grad nije dosegao ovaj broj žitelja, no učinjeno je to, jer bi inače potisućci izašli maleni, a prijegled nejasan.

Županije i gradovi		Na 100.000 žitelja u županiji i gradu dolazi slušača fakulteta											
		bogoslovnoga			pravoslov. i državoslovnoga			mudroslovnoga			cijeloga sveučilišta		
		prosjekom u ljetnom polječu razdoblja											
		1874/75—1883/84	1884/85—1893/94	1894/95—1898/99	1874/75—1883/84	1884/85—1893/94	1894/95—1898/99	1874/75—1883/84	1884/85—1893/94	1894/95—1898/99	1874/75—1883/84	1884/85—1893/94	1894/95—1898/99
Županija	Lika Krbava . . .	0·7	1·7	1·7	7·2	10·9	16·1	3·0	3·5	5·1	10·9	16·1	22·9
„	Modruš-Rijeka . .	0·5	1·3	0·8	7·8	6·5	10·7	2·5	3·0	5·4	10·8	10·8	16·9
„	Zagreb	3·9	5·8	3·8	5·6	5·2	8·8	2·0	3·4	3·8	11·5	14·4	16·4
„	Varaždin	5·6	5·6	4·2	4·8	2·8	4·8	1·1	1·0	1·7	11·5	9·4	10·7
„	Bjelovar-Križevci .	3·3	5·9	3·0	7·9	6·8	9·2	1·7	2·5	2·3	12·9	15·2	14·5
„	Požega	3·0	6·5	2·7	9·0	6·6	6·4	1·9	1·6	2·6	13·9	14·7	11·7
„	Virovitica	0·9	1·2	2·5	3·9	2·0	3·3	1·6	0·6	1·2	6·4	3·8	7·0
„	Srijem	0·2	0·7	0·6	4·5	4·6	4·4	1·7	1·8	1·7	6·4	7·1	6·7
Grad	Zagreb	11·3	9·1	13·6	106·0	90·8	89·6	27·1	25·3	23·7	144·4	125·2	126·9
„	Varaždin	58·8	52·5	12·9	83·8	66·9	38·4	22·2	24·4	17·2	164·8	143·8	68·5
„	Osijek	4·3	0·0	0·9	44·5	18·7	43·7	9·9	10·6	36·2	58·7	29·3	80·8
„	Zemun	0·0	0·0	1·4	3·4	1·6	10·1	0·0	0·7	0·0	3·4	2·3	11·5

U omjeru prama broju žitelja brojem slušača stoji na prvom mjestu glavni grad Zagreb, čemu se nije ni čuditi, uoči li se, da je sveučilište u njem te je prema tomu roditeljima ovdje nastanjenim uzdržavanje sinova u sveučilištu skopčano s najmanje poteškoća; a opeta s druge strane sijelo je tolikih oblasti i institucija, napučeno u velikoj mjeri inteligencijom, koja je u opće sklona, da djecu što više naobrazi. Do posljednjega doba slijedio je iza njega Varaždin, koji je u prvom desetgodištu u razmjerju prama žiteljstvu slao veći broj mladića na sveučilište, nego li ih je davao glavni grad. U posljednje vrijeme međutim prestigao ga je Osijek, otkuda

je rodom navlastito znatan broj slušača mudroslovnoga fakulteta. Vrlo malenim brojem slušača stoji na zadnjem mjestu grad Zemun, koji u prvih dvadeset godina zaostaje dapače za svim županijama. U posljednjem petgodištu ipak poskočio je broj slušača, imenito pravnika, i iz ovoga grada.

Od županija ističe se u posljednjih petnaest godina ličko-krbavska te prednjači svim ostalima, šaljući na sveučilište navlastito velik broj pravnika. Slijede je po ukupnom broju slušača modruško-riječka pak zagrebačka županija. Razmjerno s malenim brojem slušača — izuzmu li se bogoslovci — zauzima loše mjesto županija varaždinska, a priključuju joj se županije virovitička i srijemska, koje u omjeru prema žiteljstvu šalju najmanje mladića na naše sveučilište.

Razmatranje o rodnom mjestu slušača našega sveučilišta dobro bi upotpunili podaci o našim đacima na stranim sveučilištima, jer bi se tako vidjelo, koliko su ostala sveučilišta našemu preotela domaćih sinova. No tuj imamo podataka samo za sveučilišta austrijska i ugarska. Inozemna sveučilišta, tako ona u Njemačkoj, Švicarskoj, na kojima će se bez sumnje nalaziti po koji slušač iz Hrvatske i Slavonije, ne iskazuju slušača iz Austro-Ugarske po zemljama, nego ih tek luče prema tomu, jesu li iz Austrije ili iz zemalja ugarske krune. Slijedeći prijegled mora se s toga ograničiti samo na sveučilišta austro-ugarske monarkije, a i od tih navode se u njem samo ona, na kojima je bio bar po jedan slušač iz Hrvatske i Slavonije, dok ostala nijesu u nj uvrštena. Da se uzmože razabrati, koliko je đaka na njih pošlo poradi toga, što naše sveučilište još nema medicinskoga fakulteta, iskazuju se u njem osim svih slušača, što su na koje sveučilište pridošli iz Hrvatske i Slavonije, napose još slušači medicine.

Sveučilište:	Bilo je slušača iz Hrvatske i Slavonije	
	svih	slušača medicine
I. Austrija u ljetnom poljeću 1898/99.		
Beč	125	40
Prag (češko)	15	2
Prag (njemačko)	5	1
Innsbruck	21	16
Graz	47	27
Lavov	—	—
Krakov	—	—
Černovice	1	—
Ukupno	214	86
II. Ugarska u ljetnom poljeću 1898/99.		
Budimpešta	13	—
Kološvar	2	—
Ukupno	15	—

5. Slušači po zvanju i zanimanju roditelja.

Zvanje i zanimanje roditelja	U ljetnom poljeću školske godine:																								
	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/1	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/1	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
I. Bogoslovni fakultet.																									
Intelektualna privreda (profesori, liječnici, činovnici, odvjetnici, javni službenici itd.)	15	13	9	12	9	10	8	9	11	17	21	19	20	22	19	18	22	23	21	20	14	11	14	17	16
Poljodjelstvo (vinogradarstvo, vrtlarstvo, šumarstvo)	26	27	19	15	17	18	20	25	31	26	30	29	28	35	54	53	66	54	42	41	31	25	28	32	43
Obrtna industrija (rudarstvo i talionice)	17	20	17	17	15	10	10	15	13	24	25	28	25	24	20	22	15	15	19	26	25	22	18	16	14
Trgovina	4	2	2	2	.	2	1	.	.	.	1	4	5	4	3	2	3	1	2	.	2	4	5	10	5
Vjeresijstvo	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1
Promet	.	.	2	1	.	1	1	1	1	.	.	.	.	.	1	1	.	3	2	3	4	1	1	.	.
Nadničari, težaci, dvorkinje	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.
Vojništvo	.	.	.	2	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	1	1	3	2	1	1	1	1	1	.	.
Posebnici i umirovljenici	4	3	5	1	.	.	.	.	4	3	3	2	.	3	1	5	4	3	4	1	2	2	2	2	4
Osobe drugoga zvanja i zanimanja	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1
Nepoznato zvanje	12	8	12	7	11	13	7	8	6	8	6	9	12	8	4	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1
Ukupno	78	73	66	57	52	55	48	58	66	78	86	92	91	97	103	104	114	103	91	92	79	66	70	79	85
II. Pravoslovni i državoslovni fakultet.																									
Intelektualna privreda (profesori, liječnici, činovnici, odvjetnici, javni službenici itd.)	50	48	55	64	69	69	61	52	55	66	62	76	80	70	61	63	86	89	94	110	87	74	96	134	165
Poljodjelstvo (vinogradarstvo, vrtlarstvo, šumarstvo)	26	28	32	33	27	34	34	36	28	17	22	24	35	35	38	36	33	32	37	43	59	44	42	61	74
Obrtna industrija (rudarstvo i talionice)	12	20	14	23	23	23	24	20	18	14	13	14	23	25	16	23	26	26	25	30	26	21	28	35	41
Trgovina	14	7	10	11	11	11	13	16	12	10	15	16	13	14	10	12	19	19	16	17	21	25	31	30	39
Vjeresijstvo	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	2	5	2	3	.	.	.	.	1	2	.	2	1	3
Promet	1	3	3	3	6	6	3	4	6	2	5	2	8	12	5	1	6	7	11	9	13	9	8	13	9
Nadničari, težaci, dvorkinje	.	.	1	.	2	.	.	.	1	.	2	.	1	.	1	.	.	1	1	2	3	1	3	2	4
Vojništvo	5	9	2	5	8	4	3	7	5	8	6	4	7	4	4	7	3	7	6	5	1	2	4	1	3
Posebnici i umirovljenici	17	22	17	27	12	15	15	19	15	9	14	18	10	24	28	20	6	4	8	9	30	27	27	31	32
Osobe drugoga zvanja i zanimanja	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	5	2
Nepoznato zvanje	56	52	35	50	51	34	41	39	40	45	43	28	21	14	9	8	.	.	.	3	3	.	2	4	6
Ukupno	181	189	169	216	210	196	194	194	180	171	185	184	203	200	175	171	179	185	198	229	245	203	243	317	378

Zvanje i zanimanje roditelja	U ljetnom poljeću školske godine:																								
	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/1	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/1	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
III. Mudroslovni fakultet.																									
Intelektualna privreda (profesori, liječnici, činovnici, odvjetnici, javni službenici itd.)	5	8	12	7	17	19	25	24	34	18	12	11	20	29	25	37	42	38	39	42	40	37	41	41	48
Poljodjelstvo (vinogradarstvo, vrtlarstvo, šumarstvo)	5	9	9	10	10	7	11	11	18	11	8	4	12	21	23	21	19	18	20	16	16	19	12	18	22
Obrtna industrija (rudarstvo i talionice)	3	7	8	4	6	7	9	9	6	7	7	5	7	9	14	11	8	11	13	10	16	28	23	18	20
Trgovina	1	1	3	3	4	1	1	2	1	6	3	2	6	6	12	7	7	6	5	4	6	7	20	22	25
Vjeresijstvo	.	.	.	1	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.
Promet	2	2	2	1	1	3	2	1	1	1	2	1	1	2	1	1	.	2	6	5	5	5	5	5	7
Nadničari, težaci, dvorkinje	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	1	1	2	3	2	1	1	.
Vojništvo	.	1	.	1	1	3	2	.	1	1	2	2	4	6	1	.	2	2	5	4	1	3	1	.	.
Posebnici i umirovljenici	5	7	4	3	3	3	2	6	15	4	2	6	11	10	10	8	8	3	1	1	12	10	19	14	11
Osobe drugoga zvanja i zanimanja	.	.	.	.	.	.	1	1	1	.	.	.	.	1	.	.	4	.	.	.	.	1	.	4	1
Nepoznato zvanje	5	11	10	13	15	12	16	24	39	9	14	12	4	8	2	3	.	1	.	1	2	1	.	4	3
Ukupno	26	46	48	43	58	56	70	78	116	58	50	43	65	92	90	88	90	82	90	85	101	113	123	127	137
IV. Cijelo sveučilište.																									
Intelektualna privreda (profesori, liječnici, činovnici, odvjetnici, javni službenici itd.)	70	69	76	83	95	98	94	85	100	101	95	106	120	121	105	118	150	150	154	172	141	122	151	192	229
Poljodjelstvo (vinogradarstvo, vrtlarstvo, šumarstvo)	57	64	60	58	54	59	65	72	77	54	60	57	75	91	115	110	118	104	99	100	106	88	82	111	139
Obrtna industrija (rudarstvo i talionice)	32	47	39	44	44	40	43	44	37	45	45	47	55	58	50	56	49	52	57	66	67	71	69	69	75
Trgovina	19	10	15	16	15	14	15	18	13	16	19	22	24	24	25	21	29	26	23	21	29	36	56	62	69
Vjeresijstvo	.	.	.	1	1	1	1	1	.	.	3	2	5	2	4	.	.	.	.	1	2	.	4	1	4
Promet	3	5	7	5	7	10	6	6	8	3	7	3	9	14	7	3	6	12	19	17	22	15	14	18	16
Nadničari, težaci, dvorkinje	.	.	1	.	2	1	1	.	1	1	2	.	1	.	2	.	.	2	2	4	6	3	4	4	4
Vojništvo	5	10	2	8	9	7	5	7	6	9	8	7	12	11	6	8	8	11	12	10	3	6	6	1	3
Posebnici i umirovljenici	26	32	26	31	15	18	17	25	34	16	19	26	21	37	39	33	18	10	13	11	44	39	48	47	47
Osobe drugoga zvanja i zanimanja	.	.	.	.	1	.	1	1	1	.	.	.	.	1	.	2	5	2	.	.	.	1	.	10	4
Nepoznato zvanje	73	71	57	70	77	59	64	71	85	62	63	49	37	30	15	12	.	1	.	4	5	1	2	8	10
U svemu	285	308	283	316	320	307	312	330	362	307	321	319	359	389	368	363	383	370	379	406	425	382	436	523	600

Ova je tablica sastavljena po nacionalima na pitanja: „Ime, stališ i prebivalište oca (eventualno i pokojnoga)“.

Pošto se do godine 1888. nijesu sastavljali prijegledi o zvanju i zanimanju roditelja, nije se ni odnosnim naznakama u nacionalima podavala veća važnost, poradi čega su one bile u znatnoj mjeri nedostatne. Kad su se dakle stali izrađivati prijegledi, našao se velik broj slučajeva, gdje je zvanje i zanimanje roditelja bilo nepoznato, a kako su već odnosni slušači bili ostavili sveučilište, nijesu se nepotpune naznake mogle ni naknadno dopuniti. S toga se u gornjoj tablici iskazuje u prvih četrnaest godina glede velika broja slušača, da im je zvanje i zanimanje roditelja nepoznato. Prikazujući sastav slušača po privrednoj grani njihovih uzdržavalaca u postocima, uzima se niže obzir samo na posljednja tri petgodišta, jer u prva dva petgodišta radi velika postotka nepoznata zvanja i zanimanja (u prvom petgodištu 23% u drugom 21%) i svi ostali postoci gube premnogo od svoje vrijednosti, da bi mogli predočiti pravu sliku te da bi se mogli staviti u poređenje s brojevima za potonja razdoblja.

Fakulteti i razdoblja	Od 100 slušača bilo je zvanje i zanimanje roditelja									
	Intelektualna priveda	Poljodjelstvo	Obrt i industrija	Trgovina i vjeresijstvo	Promet	Vojništvo	Posebnici i umirovljenici	Nadničari, težaci i dvork.	Ostalo zvanje i zanim.	Nepoznato
I. Bogoslovni fakultet.										
God. 1884/85—1888/89	21·54	37·53	26·01	3·62	0·21	0·85	1·92	.	.	8·32
„ 1889/90—1893/94	20·63	50·79	19·25	1·59	1·79	1·59	3·37	.	0·79	0·20
„ 1894/95—1898/99	19·00	41·95	25·06	7·40	1·58	0·79	3·16	0·26	0·54	0·26
„ 1898/99	18·83	50·59	16·45	7·06	.	.	4·71	.	1·18	1·18
II. Pravoslovni i državoslovni fakultet.										
God. 1884/85—1888/89	36·85	16·26	9·61	8·77	3·38	2·64	9·93	0·42	.	12·14
„ 1889/90—1893/94	45·95	18·81	13·51	8·73	3·54	2·91	4·89	0·42	0·10	1·14
„ 1894/95—1898/99	40·16	20·20	10·89	11·10	3·75	0·79	10·60	0·93	0·50	1·08
„ 1898/99	43·65	19·58	10·85	11·11	2·38	0·79	8·47	1·06	0·52	1·59
III. Mudroslovni fakultet.										
God. 1884/85—1888/89	28·54	20·00	12·35	8·82	2·06	4·41	11·47	0·29	0·29	11·77
„ 1889/90—1893/94	45·51	21·61	12·19	6·67	3·21	2·99	4·83	0·92	0·92	1·15
„ 1894/95—1898/99	34·44	14·47	17·67	13·48	4·49	0·83	10·98	1·17	1·00	1·47
„ 1898/99	35·04	16·06	14·59	18·25	5·10	.	8·03	.	0·73	2·19
IV. Cijelo sveučilište.										
God. 1884/85—1888/89	31·21	22·66	14·52	7·40	2·27	2·50	8·08	0·27	0·05	11·04
„ 1889/90—1893/94	39·13	27·93	14·73	6·36	3·00	2·58	4·48	0·42	0·48	0·89
„ 1894/95—1898/99	35·29	22·23	14·84	11·11	3·59	0·80	9·51	0·89	0·64	1·10
„ 1898/99	38·17	23·17	12·50	12·16	2·67	0·50	7·84	0·66	0·66	1·67

Prema postocima za cijelo sveučilište bez obzira na pojedine fakultete najviše đaka t. j. preko trećine daju slojevi, živući o intelektualnoj privredi, dakle t. zv. inteligencija. Pojav taj sudara se s opažanjima drugdje. Iza njih slijede poljodjelci, računajući ovamo i ostale ogranke ove skupine zvanja, koji od ukupna broja đaka u sveučilištu dadoše ih manje od jedne četvrtine. Od ostalih zvanja ističe se još većim postotkom obrt, trgovina i vjeresijstvo te slojevi, koji živu od mirovine ili od glavnica.

Koliko se ovaj sastav slušača po zvanju njihovih roditelja razlikuje od sastava cijeloga žiteljstva Hrvatske i Slavonije po zvanju i zanimanju, razabrat će se, stavi li se u poređenje sa slijedećim postocima, koji predočuju razredbu žiteljstva po zvanju i zanimanju, kako ju je uglavio posljednji opći popis žiteljstva od godine 1890. Od 100 žitelja živjelo ih je

od intelektualne privrede . . .	1·94%
„ poljodjelstva	84·64%
„ obrtne industrije	8·39%
„ trgovine i vjeresijstva . . .	1·37%
„ prometa	0·98%
„ vojništva	0·81%
„ mirovine i glavnica	0·80%
„ ostalih zvanja	1·07%

Među pojedinim fakultetima pokazuju se međutim znatne razlike. Tako se kod bogoslovnoga fakulteta ističe velikim postotkom poljodjelstvo, te je izvan svake sumnje, da sinovi poljodjelaca najradije odabiru svećeničko zvanje. Jednako je na ovom fakultetu veći i postotak, koji zapada obrt, nego li na fakultetima juridičkom i mudroslovnom. Na ova dva fakulteta glavni kontingenat slušača podaje žiteljstvo, živući o intelektualnoj privredi, premda ipak ne doseže ova kategorija zvanja onaj postotak, što ga ima poljodjelstvo na fakultetu bogoslovnom. Dok su na potonjem slušači malo ne u polovici sinovi poljodjelaca, na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu pripadaju oni po zvanju roditelja u posljednjem petgodištu intelektualnoj privredi u 40%, a na mudroslovnom 34%. Još se opaža znatna razlika kod ostalih skupina, koje su zastupane manjim brojem u gornjem prijegledu kao: trgovina i vjeresijstvo, promet, posebnici i umirovljenici. Svagdje su kod ovih skupina postoci kod bogoslovnoga fakulteta manji nego li kod dva ostala.

Konačno valja još reći, da postepeno raste postotak slušača, koji su iz slojeva, što živu od trgovine i vjeresijstva a i prometa. Naprotiv pako znatno se snizio u posljednjem petgodištu postotak slušača, kojima se roditelji nalaze u službi vojske.

6. Slušači po vjeroispovijesti.

Vjeroispovijest	U ljetnom poljeću školske godine:																								
	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/1	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/1	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
I. Bogoslovni fakultet.																									
Rimo-katolika	76	71	66	55	50	52	44	52	62	75	83	91	90	94	100	101	110	96	89	90	78	63	66	74	80
Grko-katolika	2	2	.	2	2	3	4	6	4	3	3	1	1	3	3	3	4	7	2	2	1	3	4	5	5
Ukupno	78	73	66	57	52	55	48	58	66	78	86	92	91	97	103	104	114	103	91	92	79	66	70	79	85
II. Pravoslov. i državoslovni fakultet.																									
Rimo-katolika	143	150	143	184	176	168	165	160	146	146	151	148	168	170	154	146	147	149	157	185	186	147	185	227	276
Grko-katolika	.	.	1	1	.	4	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	2	2	2	2	3	2	6	7
Grčko-istočnjaka	34	35	19	26	28	21	26	29	28	20	22	21	23	18	16	20	24	29	32	35	47	42	44	67	77
Evangelika	.	.	1	1	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.
Izraelićana	4	4	5	4	5	2	2	5	5	5	12	15	12	12	5	5	6	5	7	6	9	10	10	12	14
Muhamedanaca	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	2	5	4
Ukupno	181	189	169	216	210	196	194	194	180	171	185	184	203	200	175	171	179	185	198	229	245	203	243	317	378
III. Mudroslovni fakultet.																									
Rimo-katolika	23	41	39	38	51	50	57	66	95	44	37	32	54	76	70	71	74	68	72	65	76	81	88	92	94
Grko-katolika	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	1	2	3
Grčko-istočnjaka	3	4	9	5	7	5	9	9	19	13	10	9	10	13	19	16	15	13	16	19	23	25	31	31	38
Evangelika	.	.	.	.	.	.	2	2	1	.	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	2	.	.	.
Izraelićana	.	.	.	.	.	1	2	1	1	1	2	1	.	3	1	1	1	.	1	1	1	5	2	1	2
Muhamedanaca	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.
Ukupno	26	46	48	43	58	56	70	78	116	58	50	43	65	92	90	88	90	82	90	85	101	113	123	127	137
IV. Cijelo sveučilište.																									
Rimo-katolika	242	262	248	277	277	270	266	278	303	265	271	271	312	340	324	318	331	313	318	340	340	291	339	393	450
Grko-katolika	2	3	1	3	2	7	4	6	5	3	3	1	1	3	3	3	5	10	5	4	3	6	7	13	15
Grčko-istočnjaka	37	39	28	31	35	26	35	38	47	33	32	30	33	31	35	36	39	42	48	54	70	67	75	98	115
Evangelika	.	.	1	1	1	1	3	2	1	.	1	1	1	.	.	.	1	.	.	.	1	3	.	.	.
Izraelićana	4	4	5	4	5	3	4	6	6	6	14	16	12	15	6	6	7	5	8	7	10	15	12	13	16
Muhamedanaca	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	3	6	4
U svemu	285	308	283	316	320	307	312	330	362	307	321	319	359	389	368	363	383	370	379	406	425	382	436	523	600

Bolje međutim od apsolutnih brojeva, što ih iznosi ta tablica, predočit će razmjerje pojedinih vjeroispovijesti slijedeći prijegled, u kom se iskazuju postoci, što kod svakoga pojedinoga fakulteta otpadaju od ukupna broja slušača na razne vjeroispovijesti. Da se uzmože motriti, kako se ovo razmjerje razvijalo u manjim odsjecima vremena, priopćuju se postoci, što zapadaju pojedine vjeroispovijesti, i za svako petgodište. No pošto na bogoslovnom fakultetu ne mogu da budu primljeni đaci drugih vjeroispovijesti do rimo-katoličke i grčko-katoličke, ne mogu da podaci za cijelo sveučilište pruže pravu sliku, koliko su se pojedine vjeroispovijesti poslužile našim zavodom, te se s toga dodaju još i postoci za ostala dva fakulteta zajedno.

Vjeroispovijest	Od 100 slušača bilo je dotične vjeroispovijesti prosjekom u ljetnim poljećima razdoblja 1874/75 do 1878/79	1879/80 do 1883/84	1884/85 do 1888/89	1889/90 do 1893/94	1894/95 do 1898/99	1874/75 do 1898/99	u ljetnom poljeću školske godine 1898/99
I. Bogoslovni fakultet.							
Rimokatolička	97·55	93·44	97·66	96·43	95·25	96·22	94·70
Grčkokatolička	2·45	6·56	2·34	3·57	4·75	3·78	5·29
II. Pravoslov. i državoslov. fakultet.							
Rimokatolička	82.48	83·96	83·53	81·50	73·67	80·44	73·01
Grčkokatolička	0·20	0·54	.	0·73	1·44	0·65	1·86
Grčkoistočna	14·73	13·26	10·56	14·55	19·98	15·06	20·38
Evangelička	0·31	0·21	.	0·10	0·07	0·13	.
Izraelitska	2·28	2·03	5·91	3·01	3·97	3·47	3·70
Druga koja	.	.	.	0·10	0·87	0·25	1·05
III. Mudroslovni fakultet.							
Rimokatolička	86·88	82·54	79·12	80·46	71·71	78·68	68·62
Grčkokatolička	0·45	.	.	0·46	1·00	0·46	2·19
Grčkoistočna	12·67	14·55	17·94	18·16	24·63	18·78	27·74
Evangelička	.	1·32	0·88	.	0·50	0·56	.
Izraelitska	.	1·59	2·06	0·92	1·83	1·42	1·45
Druga koja	.	.	.	.	1·33	0·10	.
IV. Juridički i mudroslov. fakultet.							
Rimokatolička	83·30	83·55	82·36	81·18	73·08	79·94	71·84
Grčkokatolička	0·25	0·38	.	0·65	1·31	0·60	1·94
Grčkoistočna	14·34	13·63	12·51	15·67	21·39	16·10	22·33
Evangelička	0·25	0·54	0·24	0·08	0·20	0·25	.
Izraelitska	1·86	1·90	4·89	2·34	3·32	2·90	3·11
Druga koja	.	.	.	0·08	0·70	0·20	0·78
V. Cijelo sveučilište.							
Rimokatolička	86·38	85·41	86·45	85·22	76·63	83·46	75·00
Grčkokatolička	0·73	1·55	0·64	1·42	1·86	1·29	2·50
Grčkoistočna	11·24	11·06	9·17	11·52	17·96	12·61	19·17
Evangelička	0·20	0·43	0·17	0·05	0·17	0·20	.
Izraelitska	1·45	1·55	3·57	1·74	2·78	2·28	2·67
Druga koja	.	.	.	0·08	0·70	0·16	0·66

Kako se razbira iz gornjega prijegleda, razmjerje se između pojedinih vjeroispovijesti u našem sveučilištu tečajem dvadesetpetgodišta dosta mijenjalo, a u posljednje se doba i znatno promijenilo. Postoci, što za-

padaju razne vjeroispovijesti, sve se većma približuju onima, kako su općim popisom žiteljstva od godine 1890. uglavljeni o vjeroispovijesti cijeloga žiteljstva Hrvatske i Slavonije. Godine 1890. bilo je od ukupna žiteljstva

rimo-katoličke	vjeroispovijesti	. .	71·03
grčko-katoličke	„	. .	0·57
grčko-istočne	„	. .	25·95
evangeličke	„	. .	1·63
izraelitske	„	. .	0·79
ostalih	„	. .	0·03

Na bogoslovnom fakultetu variraju postoci rimo-katolika već prema tomu, koliko je u kojem petgodištu polazilo taj fakultet bud više bud manje slušača grko-katolika, no sveđ je ogromna većina slušača rimokatoličke vjeroispovijesti.

I na ostala dva fakulteta većina slušača vjeroispovijesti je rimo-katoličke te se postoci za nju tek mijenjaju prema promjenama, što se razabiru kod svih drugih vjeroispovijesti. Najvećim postotkom iza nje slijedi grčko-istočna vjeroispovijest, kod koje se opaža na juridičkom fakultetu u prva tri petgodišta dosta znatno padanje, koje se u slijedećem petgodištu posve ispravilo, a u posljednjem znatno preteklo onaj postotak, što je išao grčko-istočnjake kod pravnika u početku života našega zavoda. Na mudroslovnom fakultetu postotak je grčko-istočnjaka sveđ rastao, te se je u posljednjem petgodištu digao malo ne do one visine, koja je od cijeloga žiteljstva Hrvatske i Slavonije zapadala ovu vjeroispovijest. No mora se istaknuti, da je kraj sve to većeg pritjecaja grčko-istočnjaka iz Hrvatske i Slavonije na ovaj fakultet, ovako visokomu postotku u posljednjem petgodištu prinijela i okolnost, što su u posljednje vrijeme u većoj mjeri pridošli na ovaj fakultet slušači iz bratske Bugarske, koji su svi grčko-istočne vjere. Kako smo naprijed vidjeli, od ukupna broja slušača na mudroslovnom fakultetu bilo je u posljednjem petgodištu iz Bugarske same 8·15%.

Vjeroispovijest grčko-katoličku zapada u cijelosti veći postotak, nego ju je išao po posljednjem popisu od cijeloga žiteljstva, a to i onda, ako se pusti s vida bogoslovni fakultet, te uzmu u obzir samo ostala dva fakulteta. Jednako je nerazmjerno veći postotak slušača izraelitske vjeroispovijesti, kojoj od cijeloga žiteljstva pripada tek 0·79%. Nije se tomu ni čuditi, ako se uzme na um, kako sljedbenici ove vjeroispovijesti živu većinom u dobrim imućstvenim prilikama, koje im dopuštaju, da djeci podadu što veću naobrazbu. Naprotiv pako poput razmjerja kod grčko-istočnih manji je postotak slušača evangeličke vjeroispovijesti, nego li je po općem popisu bilo evangelika. Razlogom će tomu biti, što su žitelji evangeličke vjeroispovijesti većinom stranci, Nijemci i Madžari, koji svoje sinove po svoj prilici šalju i na strana sveučilišta.

Još valja primijetiti, da se pod slušačima ostalih vjeroispovijesti imadu razumijevati slušači iz susjedne Bosne i Hercegovine, zatim iz Turske (Macedonije), koji su po vjeri muhamedanci.

7. Slušači po dobi.

Doba	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/81	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/91	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
	U ljetnom poljeću školske godine:																								
I. Bogoslovni fakultet.																									
Od 17 do 18 god.	3	.	.	.	.	.	4	.	.	1	2	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.
„ 18 „ 19 „	6	1	4	2	.	3	6	3	.	5	3	4	5	6	6	1	3	1	6	1	5	3	.	2	2
„ 19 „ 20 „	9	7	8	4	1	5	8	8	9	6	9	15	10	17	10	20	11	10	9	2	9	11	11	11	11
„ 20 „ 21 „	15	11	8	12	.	13	9	17	13	17	16	11	19	17	23	14	24	20	15	16	18	9	17	18	18
„ 21 „ 22 „	16	13	11	9	4	10	8	10	22	18	20	20	13	21	27	29	18	29	18	18	17	18	17	19	20
„ 22 „ 23 „	14	14	12	12	6	10	6	7	10	19	17	18	20	13	20	23	30	16	22	14	12	14	14	16	17
„ 23 „ 24 „	7	11	13	7	13	7	4	5	4	5	16	12	13	13	9	13	20	12	10	18	10	6	5	8	10
„ 24 „ 25 „	6	10	2	10	8	5	3	3	3	3	2	9	6	5	5	3	7	12	6	10	7	2	4	1	6
„ 25 „ 26 „	2	2	4	1	9	2	.	3	3	1	1	2	3	1	1	1	1	3	3	7	1	2	2	.	.
„ 26 „ 28 „	.	4	2	.	10	.	.	2	2	2	.	1	1	4	1	.	.	.	2	5	.	.	.	3	.
„ 28 „ 30 „	.	.	1	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	1	1
preko 30 „	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Ukupno	78	73	66	57	52	55	48	58	66	78	86	92	91	97	103	104	114	103	91	92	79	66	70	79	85
II. Pravoslov. i državoslovni fakultet.																									
Od 17 do 18 god.	4	6	1	3	2	3	14	5	1	16	8	5	3	2	.	1	3	2	1	.	1	.	.	1	2
„ 18 „ 19 „	16	10	12	12	16	15	25	13	16	28	12	17	17	18	6	13	17	21	16	1	24	14	8	19	20
„ 19 „ 20 „	25	31	20	21	26	31	34	27	28	38	36	30	37	22	21	23	32	33	28	22	45	42	49	43	56
„ 20 „ 21 „	30	32	38	42	35	34	39	30	27	32	27	42	38	40	34	21	38	39	39	33	45	40	46	58	79
„ 21 „ 22 „	29	25	24	51	40	40	32	38	26	21	41	31	44	38	26	30	24	30	35	37	40	31	50	54	67
„ 22 „ 23 „	27	27	29	28	39	22	20	33	31	15	22	33	25	32	33	23	19	22	31	40	29	28	35	53	52
„ 23 „ 24 „	21	21	21	20	18	23	13	21	21	10	18	16	21	23	25	27	20	10	15	27	22	13	28	30	37
„ 24 „ 25 „	10	16	12	21	14	9	7	11	14	4	8	2	11	13	12	13	11	15	10	27	8	9	9	24	21
„ 25 „ 26 „	7	6	7	9	10	6	1	4	5	3	7	2	2	5	12	11	7	7	9	9	9	7	6	9	13
„ 26 „ 28 „	6	6	3	6	5	7	5	9	9	3	2	4	3	3	3	6	3	4	9	20	12	9	6	9	14
„ 28 „ 30 „	4	5	.	2	3	2	1	3	1	.	3	1	.	3	2	1	4	1	1	8	5	5	1	8	9
preko 30 „	2	4	2	1	2	4	3	.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	4	5	5	5	5	9	8
Ukupno	181	189	169	216	210	196	194	194	180	171	185	184	203	200	175	171	179	185	198	229	245	203	243	317	378

Doba	U ljetnom polјeću školske godine:																								
	1874/5	1875/6	1876/7	1877/8	1878/9	1879/80	1880/81	1881/2	1882/3	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8	1888/9	1889/90	1890/91	1891/2	1892/3	1893/4	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8	1898/9
III. Mudroslovni fakultet.																									
Od 17 do 18 god.	.	.	.	1	5	9	17	6	6	.	.	.	1	.	.	.	3	.	1	2	4	3	2	.	.
„ 18 „ 19 „	5	5	1	3	4	7	14	7	6	4	5	2	3	3	3	4	2	6	2	8	7	9	8	3	5
„ 19 „ 20 „	1	11	8	2	8	5	4	13	19	4	9	5	9	13	7	11	5	7	7	14	16	19	7	13	11
„ 20 „ 21 „	6	5	16	6	9	10	11	16	13	12	5	9	10	17	20	17	9	15	10	13	21	19	22	15	22
„ 21 „ 22 „	4	4	6	13	8	10	8	8	17	11	8	5	13	14	12	15	17	18	17	10	15	26	29	28	16
„ 22 „ 23 „	3	5	4	3	13	4	3	8	9	8	8	7	9	12	15	10	14	10	13	6	9	8	27	30	23
„ 23 „ 24 „	1	4	6	5	4	7	3	8	12	5	3	4	5	10	9	11	13	9	11	9	9	7	9	18	21
„ 24 „ 25 „	3	3	1	5	3	1	2	5	6	8	5	1	1	6	8	5	10	10	8	3	9	4	6	8	15
„ 25 „ 26 „	1	6	3	1	1	.	1	2	6	1	2	4	2	.	3	3	8	3	7	8	2	5	4	4	6
„ 26 „ 28 „	1	.	2	4	3	2	1	2	4	3	1	4	5	4	4	6	5	3	4	2	5	4	3	4	11
„ 28 „ 30 „	1	1	.	.	.	1	1	.	4	.	2	1	2	5	3	1	1	.	2	3	2	2	2	2	2
preko 30 „	.	2	1	.	.	.	5	3	14	2	2	1	5	8	6	5	3	1	8	7	2	7	4	2	5
U svemu	26	46	48	43	58	56	70	78	116	58	50	43	65	92	90	88	90	82	90	85	101	113	123	127	137
IV. Cijelo sveučilište.																									
Od 17 do 18 god.	7	6	1	4	7	12	35	11	7	17	10	5	5	2	1	1	6	2	2	2	5	4	2	1	2
„ 18 „ 19 „	27	16	17	17	20	25	45	23	22	37	20	23	25	27	15	18	22	28	24	10	36	26	16	24	27
„ 19 „ 20 „	35	49	36	27	35	41	46	48	56	48	54	50	56	52	38	54	48	50	44	38	70	72	67	67	78
„ 20 „ 21 „	51	48	62	60	44	57	59	63	53	61	48	62	67	74	77	52	71	74	64	62	84	68	85	91	119
„ 21 „ 22 „	49	42	41	73	52	60	48	56	65	50	69	56	70	73	65	74	59	77	70	65	72	75	96	101	103
„ 22 „ 23 „	44	46	45	43	58	36	29	48	50	42	47	58	54	57	68	56	63	48	66	60	50	50	76	99	92
„ 23 „ 24 „	29	36	40	32	35	37	20	34	37	20	37	32	39	46	43	51	53	31	36	54	41	26	42	56	68
„ 24 „ 25 „	19	29	15	36	25	15	12	19	23	15	15	12	18	24	25	21	28	37	24	40	24	15	19	33	42
„ 25 „ 26 „	10	14	14	11	20	8	2	9	14	5	10	8	7	6	16	15	16	13	19	24	12	14	12	13	19
„ 26 „ 28 „	7	10	7	10	18	9	6	13	15	8	3	9	9	11	8	12	8	7	15	27	17	13	9	16	25
„ 28 „ 30 „	5	6	1	2	4	3	2	3	5	1	5	2	2	8	5	2	5	1	3	12	7	7	3	11	12
preko 30 „	2	6	4	1	2	4	8	3	15	3	3	2	7	9	7	7	4	2	12	12	7	12	9	11	13
U svemu	285	308	283	316	320	307	312	330	362	307	321	319	359	389	368	363	383	370	379	406	425	382	436	523	600

Da se upotpune izloženi podaci o slušačima našega sveučilišta, dodan je još i taj prijegled o dobi njihovoj.

Poput načina, kako se postupalo u dosadanjem razlaganju o slušačima, i ovdje se u prijegledu predočuje sastav slušača po dobi relativnim brojevima, i to napose za svaki fakultet prosjekom za cijelo dvadesetpetgodište.

Od 100 slušača prosjekom u ljetnim poljećima razdoblja od 1874/75. do 1898/99. otpada slušača u dobi na

	Bogoslovni	Juridički	Mudroslovni	Cijelo sveučilište
	fakultet			
od 17—18 godina	0·65	1·62	3·04	1·72
„ 18—19 „	3·94	7·43	6·37	6·44
„ 19—20 „	11·64	15·39	11·54	13·75
„ 20—21 „	18·66	18·44	16·06	18·09
„ 21—22 „	21·43	17·40	16·75	18·14
„ 22—23 „	18·96	14·39	13·21	15·12
„ 23—24 „	12·66	10·02	10·27	10·65
„ 24—25 „	6·96	5·98	6·87	6·39
„ 25—26 „	2·78	3·32	4·21	3·39
„ 26—28 „	1·97	3·18	4·41	3·19
„ 28—30 „	0·30	1·39	1·92	1·27
preko 30 godina	0·05	1·36	4·71	1·80

Već prema samoj naravi stvari prilike su glede dobe slušača u bogoslovnom fakultetu najnormalnije; malo ne svi slušači nalaze se u dobi od 18—25 godine, dočim je tek neznatan broj vrlo mladih i starijih slušača. Doduše i u juridičkom fakultetu rijetki su slušači, kojima je preko 28 godina, ali ih je ipak više u dobi, kad po redovitom slijedu nauke ne bi već imali polaziti sveučilišta. Drugačiji bi međutim bio sastav slušača po dobi na ovom fakultetu, kad bi se podlogom promatranja uzela zimska poljeća, a ne ljetna, kako je to gore učinjeno, jer bi tad došli u račun i slušači računoslovlja, među kojima je dobar dio prešao tridesetu godinu. Mudroslovni fakultet ističe se konačno najvećim postocima u najmlađim i najstarijim dobnim skupinama. U prvima s toga, što ga polaze farmaceuti, a u posljednjima među ostalim i s toga, što je na ovom fakultetu upisan i znatan broj izvanrednih slušača, od kojih po koji u odmakloj dobi sluša tek koji predmet kao n. pr. koji strani jezik.

8. Naukovina.

(Prijegled na str. 166.).

Uredba naukovine seže u najstarija vremena. U prvom početku, dok sveučilišta bijahu još privatni zavodi, ne imađahu profesori stalne plaće, već dobijahu prema sposobnosti i vrsnoći svojoj kao i prema množini đaka nagrade za svoja predavanja. Kad je poslije državna vlast preuzela

u svoje ruke upravu sveučilišta, određene su profesorima stalne plaće, no jer su se smatrale nedostatne, dobivali su u to ime još i neku odštetu.

Do god. 1850. plaćali su u Austriji sveučilišni slušači školarinu t. j. neku stalnu svotu kao i gimnazijalci, koja je tekla u državnu blagajnu. God. 1850. uvede ministar nastave u Austriji grof Leo Thun, vele zaslužan reformator školstva, sustav naukovine, po kojem su naučne pristojbe, koje imadu slušači podmiriti, zapale profesore i privatne docente. Polazeći sa stanovišta, da treba sveučilišta razlikovati od srednjih škola i riješiti se starih stegnutih formula, osnovao je on svoju uredbu na načelu slobode učenja, po kojemu se đaku pušta na volju birati sebi predmete, vrijeme i učitelje, koje želi slušati; ali se za to od njega traži, da materijalne žrtve prinosi. Potonjima se htjelo ne samo potaći đake, da više uvažuju i mar ljivije polaze nauku te se ozbiljno njom okorišćuju, nego i učitelje, da intenzivnije rade oko znanosti i mameći tijem slušače materijalno sebi stanje povoljnijim učine. Na toj je ideji osnovan i uspješan razvitak privatne docenture.

Povodeći se za ovim austrijskim uzorom, kod nas je zakonom o uređenju sveučilišta od 5. siječnja 1874. uvedena naukovina po istom sustavu t. j. slušači su je bili dužni plaćati na korist profesora i privatnih docenata. Za svaki sat, koji se u tjednu predaje, određena je naukovina od jedne forinte (u Austriji 1 for. 5 novč.), ili drugim riječima: slušač je imao u poljeću podmiriti u ime naukovine toliko forinti, koliko sati njegova kolegija u tjednu iznose. Od ove forinte pripadalo je 95% profesorima i docentima, a 5% odbijalo se je za sveučilišnu zakladu. Po provedbenoj naredbi od 5. rujna 1874. mogao se čitav iznos naukovine na jedanput ili u više obroka za pojedine kolegije platiti (dekursivno plaćanje), i to u svako doba semestra, pače i u idućem semestru za predidući. Tijem se doduše đaku olakotilo, da je manjim svotama a u više navrata mogao naukovinu podmiriti, no ujedno se priviknuo na neredovitost, s koje su poglavito upravne poteškoće u rukovođenju naukovine nastajale. Da se tomu na put stane, odredila je kr. zemaljska vlada na prijedlog akademičkoga senata, da se počevši od g. 1876/77. ima čitav iznos naukovine na jedanput uplatiti, i to na početku poljeća, kada se slušač upisuje. Po ustrojnom zakonu mogli su biti oprošteni od naukovine, kako smo u uvodu već spomenuli, svi bogoslovi, koji bijahu pitomci biskupskih sjemeništa kao i uboških redova; a u svjetovnim fakultetima marljivi i oskudni slušači. Oprost se protezao ili na čitav iznos naukovine ili na pol iznosa, a podjeljivao ga je profesorski zbor fakulteta, kojemu je slušač pripadao. Naukovinu je pobirala kvestura i uručivala je profesorima i docentima.

Međutim se u novije doba razmahao proti tomu sustavu u sveučilištima veliki pokret, koji je za svoje stanovište isticao ove momente. Naukovina je zastarjela sredovječna institucija, koja ne može više služiti idejalom, te se poput mnogih drugih uredaba mora zamijeniti drugom.

Princip slobodnoga učenja sve više iščezava, a slušačima sve manje stoji na volju birati sebi najboljega profesora i kolegij, koji mu se sviđa, jer ne samo da za većinu disciplina postoji obično samo jedna profesorska stolica, nego su obzirom na ispitni red točno propisani i predmeti, koje pojedinac mora slušati. Nagrada, koja potječe iz naukovine, nerazmjerno je podijeljena za jednaki znanstveni rad, a prečesto odličnu silu zapostavlja manje odličnoj. U velikim pak sveučilištima rađa ona uz obilje predavalaca pogibeljnu konkurenciju, koja se može izvrći u monopol, a između profesora i đaka stvara jaz, koji se nepovoljno odražava u životu sveučilišnom.

S tih razloga je nova struja tražila pomoć od državne vlasti, koja sada ima tolika sredstva, da je podobna i najvišim svojim prosvjetiteljima namaknuti iste materijalne probitke, kakve je već prije zastupnicima drugih upravnih grana namaknula, te riješiti sveučilišne profesore neprirodne ovislosti od naukovine. Ukinuće naukovine prema urama i popravljanje plaće profesorima bijaše geslom toga novoga pokreta.

To je načelo provedeno u Ugarskoj već god. 1890., a u Cislajtaniji tek g. 1898. poslije duljih priprava i rasprava. U jednoj i drugoj poli monarkije pobira se školarina, istina, još uvijek, no ona ne teče više u korist učitelja, već se plaća u državnu blagajnu. Profesorima su pak povećane plaće u ime odštete za izgubljenu naukovinu.

Imajući pred očima iste razloge, a želeći postići istu svrhu, sabor je kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije godine 1894. također ukinuo dojakošnji sustav naukovine, te zakonom od 6. listopada 1894. uveo novi oblik uz istodobno povišenje plaća profesorima. Po rečenom je zakonu ustanovljen stalni iznos naukovine za pravnike i filosofe, a prestaje plaćanje po satima. Pravnici imadu u poljeću plaćati po 25 for., a filosofi po 20 for., uzeli oni ma koji broj sati. Tih naukovina ne dobivaju profesori, već teku u zemaljsku blagajnu. Oproste podjeljuje kr. zemaljska vlada na prijedlog profesorskih zborova svjetovnih fakulteta. Kod bogoslovnoga fakulteta ostalo se pri starom obliku, jer profesorima toga fakulteta nijesu plate spomenutim zakonom poboljšane kao što profesorima juridičkoga i filosofičkoga fakulteta.

Naredbom kr. zemaljske vlade od 15. listopada 1894. snižen je gornji iznos za izvanredne slušače juridičkoga i mudroslovnoga fakulteta, ako upišu samo jedan predmet, na 5 for.; a to je učinjeno obzirom na one izvanredne slušače juridičkoga fakulteta, koji slušaju po jedan semestar predavanja iz državnoga računoslovlja, i one izvanredne filosofe, koji slušaju pojedina predavanja živih jezika, da im naukovina ne bude za jedan jedini predmet prevelika, i da im se tim omogući polazak sveučilišta. Napokon je naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i za bogoštovlje i nastavu, od 7. listopada 1898. za slušače šumarstva određena naukovina za svako poljeće u iznosu od 10 for.

Školska godina	Poljeće	Broj slušača od naukovine oproštenih u bogoslovnom fakultetu cijele	polov.	juridičkom fakultetu cijele	polov.	mudroslov. fakultetu cijele	polov.	Naukovinu uplatiše u juridičkom fakultetu	mudroslovnom fakultetu	Iznos uplaćene naukovine u juridičkom fakultetu for.	nč.	mudroslovnom fakultetu for.	nč.	Ukupno u oba svjetovna fakulteta for.	nč.
1874/75	I.	81	.	30	16	10	2	137	14	2.547	50	254	.	2.801	50
	II.	78	.	37	13	11	2	141	13	2.372	50	383	.	2.755	50
1875/76	I.	78	.	47	17	11	6	132	34	2.442	.	609	50	3.051	50
	II.	73	.	41	15	4	6	133	36	2.307	50	506	50	2.814	.
1876/77	I.	70	.	56	11	6	8	137	42	2.605	50	758	50	3.364	.
	II.	66	.	38	23	7	8	108	33	1.908	.	781	.	2.689	.
1877/78	I.	59	.	45	30	19	8	166	33	3.155	.	818	20	3.973	20
	II.	57	.	54	25	8	8	137	27	2.551	.	402	.	2.953	.
1878/79	I.	52	.	36	23	10	15	187	35	3.502	.	670	50	4.172	50
	II.	52	.	51	14	13	10	145	35	2.413	50	1.172	.	3.585	50
1879/80	I.	56	.	40	38	16	12	182	31	3.177	.	1.115	.	4.292	.
	II.	55	.	28	34	13	13	134	30	2.587	50	692	50	3.280	.
1880/81	I.	55	.	29	43	17	15	158	28	3.168	.	833	.	4.001	.
	II.	48	.	37	36	28	13	121	29	2.379	.	772	50	3.151	50
1881/82	I.	60	.	45	35	42	21	157	37	2.700	.	1.035	50	3.735	50
	II.	58	.	33	40	32	12	121	34	2.279	.	686	.	2.965	.
1882/83	I.	73	.	28	35	53	13	151	63	2.979	50	1.331	50	4.311	.
	II.	66	.	27	23	61	16	132	47	2.234	.	827	.	3.061	.
1883/84	I.	83	.	33	28	11	15	127	39	2.717	.	1.076	50	3.793	50
	II.	78	.	33	20	10	11	118	37	2.072	.	834	50	2.906	50
1884/85	I.	89	.	33	31	9	12	135	38	2.786	.	1.225	.	4.011	.
	II.	86	.	40	17	7	10	128	33	2.240	.	746	.	2.986	.
1885/86	I.	96	.	41	17	5	9	143	82	2.868	.	938	50	3.806	50
	II.	92	.	39	17	6	10	130	27	2.515	50	588	.	3.103	50
1886/87	I.	97	.	51	27	14	6	148	43	3.013	.	1.377	50	4.390	50
	II.	91	.	45	27	17	6	131	42	2.562	50	597	50	3.160	.
1887/88	I.	100	.	60	22	21	6	142	87	2.538	50	1.381	.	3.919	50
	II.	97	.	37	21	20	12	142	60	2.365	.	1.254	.	3.619	.
1888/89	I.	106	.	54	37	22	14	101	77	2.035	50	1.339	50	3.375	.
	II.	103	.	45	32	18	17	98	55	1.797	50	1.124	50	2.922	.

Školska godina	Poljeće	Broj slušača od naukovine oproštenih u						Naukovinu uplatiše u		Iznos uplaćene naukovine u					
		bogoslovnom fakultetu		juridičkom fakultetu		mudroslov. fakultetu		juridičkom fakultetu	mudroslovnom fakultetu	juridičkom fakultetu		mudroslovnom fakultetu		Ukupno u oba svjetovna fakulteta	
		cijele	polov.	cijele	polov.	cijele	polov.			for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
1889/90	I.	109	.	50	31	35	20	107	52	2.203	.	1.590	50	3.793	50
	II.	104	.	31	38	19	21	102	48	2.105	50	1.192	.	3.297	50
1890/91	I.	121	.	26	36	18	19	138	71	2.613	50	1.446	.	4.059	50
	II.	114	.	23	43	16	17	113	57	2.214	50	1.394	50	3.609	.
1891/92	I.	111	.	33	43	13	20	136	59	3.007	50	1.490	50	4.498	.
	II.	103	.	37	32	10	22	115	50	2.204	50	1.180	50	3.385	.
1892/93	I.	94	.	56	29	12	20	132	67	2.577	.	1.855	50	4.432	50
	II.	91	.	58	29	13	15	111	62	2.267	.	1.582	50	3.849	50
1893/94	I.	92	.	63	33	27	13	151	72	2.982	50	1.506	50	4.489	.
	II.	92	.	56	35	20	20	131	45	2.372	.	1.408	50	3.780	50
1894/95	I.	82	.	94	22	42	10	175	54	3.850	.	1.090	.	4.940	.
	II.	79	.	85	38	44	10	122	47	3.525	.	1.010	.	4.535	.
1895/96	I.	70	.	70	12	48	6	165	66	3.717	50	1.310	.	5.027	50
	II.	66	.	87	18	62	2	98	49	2.700	.	925	.	3.625	.
1896/97	I.	76	.	96	34	72	3	131	72	3.170	.	1.415	.	4.585	.
	II.	70	.	107	28	60	3	108	60	3.002	50	1.065	.	4.067	50
1897/98	I.	84	.	151	38	72	4	155	60	3.717	50	1.185	.	4.902	50
	II.	79	.	151	38	74	1	128	52	3.680	.	1.020	.	4.700	.
1898/99	I.	87	.	204	24	68	5	190	79	3.955	.	1.415	.	5.370	.
	II.	85	.	243	5	71	1	130	65	3.312	50	1.205	.	4.517	50

Kako imadu postupati profesorski zborovi kod podnašanja svojih prijedloga za oprost od naukovine, i kojim sve uvjetima imadu udovoljiti slušači, koji mole oprost od naukovine, propisano je naredbom kr. zem. vlade od 24. srpnja 1898., kojom su modificirane neke ustanove više spomenute provedbene naredbe od 5. rujna 1874.

Malo u kojem sveučilištu postupa se tako liberalno kod oprosta od naukovine kao u našem. Dok su svi bogoslovi u svakom semestru tečajem 25 godina od čitave naukovine oprošteni bili, mogao je svaki potreban pravnik i filosof, koji nije ovećega stipendija uživao, biti oprošten od čitavoga iznosa naukovine, ako je inače bio marljiv i čestita vladanja. Od škol. god. 1898/99. pak opraštani su pače i takovi slušači svjetovnih fakulteta od čitave naukovine, koji su i veći stipendij od 300 for. imali.

Poprečni je broj oproštenika iznosio između 38% do 68%.

Najmanja je naukovina za oba semestra bila u prvoj škol. godini 1874/75., kad je iznosila 5557 for. U petoj je godini narasla za 39%, u u desetoj za 20%, u petnaestoj godini samo za 13%, a u dvadesetoj je godini opet poskočila za 49%, dok je u posljednjoj škol. god. 1898/99. bila najveća, iznašajući u oba semestra 9887 for. 50 nvč. Po tom se ona povećala u 25. godini za 78%. Taj se porast može, istina, tumačiti i većim brojem slušača, no razmjeran prema ovomu broju ipak nije, jer su se slušači za 25 godina — uzevši zimsko poljeće prve i 25. godine — umnožali za 126%, dok se naukovina za toliko nije povećala.

9. Stipendiji i potpore.

Marljivim se i siromašnim slušačima pogoduje na svakom sveučilištu. Oni se opraštaju od naukovine, na njih se uzima obzir kod humanitarnih društava, a za njih su jedino osnovani i stipendiji i potpore.

Kod nas, gdje je želja za naukom velika, a oskudica na sredstvima još veća, mora se smatrati pripomoć u obliku stipendija ili stalnih potpora glavnim poticalom i jedinim izvorom opstanku velikoga dijela slušača u sveučilištu. Sa zahvalom nam je priznati, da su se dobrotvori i prijatelji našega sveučilišta pobrinuli i neprestano se još brinu, da se darovitim a oskudnim sinovima našega naroda osiguraju materijalni uvjeti za polazak i završetak nauka u sveučilištu.

Predaleko bi se zašlo, kad bi se svi dobrotvori ovdje redom nanizali.

Najsjajnije mjesto među njima zauzima Njeg. Veličanstvo naš premilostivi vladar *Franjo Josip I.*, koji se blagoudostojao — kako smo već prije spomenuli — kraljevskom blagonaklonošću sjetiti sveučilišta. Najveću pako je brigu čestitim i potrebnim slušačima posvećivala kr. zem. vlada, koja je rijetkom veledušnošću, kakove ne nalazimo nit u bogatim zemljama, dijelila stipendije i potpore u iznosima po 400, 300, 200 i 100 for. iz zemaljskih sredstava, a ponajviše iz imovne, uzgojne i obrazovne zaklade, namijenjene slušačima, rođenim u području bivše vojne Krajine. Tako dobra polovina iskazanoga iznosa u gornjoj skrižaljci ide na račun kr. zemaljske vlade.

Iz prijegleda na str. 169. razbiramo, da se broj stipendista i svota uživana iznosa u prvoj polovini 25-godišnjega razdoblja, izuzevši dvije tri godine, neznatno mijenja. Od god. 1888/89. taj broj stalno raste tako, da se u 20. škol. godini više nego podvostručio, a konačno u 25. škol. godini potrostručio.

Jedan je dio stipendija privatno-obiteljske naravi, te služi uživaocima od nižih do najviših zavoda, dok je druga vrsta stipendija utemeljena samo za slušače, koji polaze sveučilište. U red posljednje vrste spadaju ovi stipendiji:

Zlatni stipendij Franje Josipa i Jelisave, utemeljen od Njeg. Veličanstva kod proslave srebrnoga pira dne 24. travnja 1879. iz privatne

Školska godina	U bogoslovnom fakultetu: Broj stipendista i potpornika	Iznos stipendija i potpora for.	nč.	U juridičkom fakultetu: Broj stipendista i potpornika	Iznos stipendija i potpore for.	nč.	U mudroslovnom fakultetu: Broj stipendista i potpornika	Iznos stipendija i potpora for.	nč.	Ukupno: Broj stipendista i potpornika	Iznos stipendija i potpora for.	nč.
1874/75	.	.	.	37	7.207	.	8	2.142	22	45	9.349	22
1875/76	.	.	.	28	5.215	33	18	6.036	50	46	11.251	83
1876/77	.	.	.	33	6.510	66	17	6.707	50	50	13.218	16
1877/78	.	.	.	39	7.012	.	16	5.750	.	55	12.762	.
1878/79	3	150	.	36	6.987	16	16	4.257	50	55	11.394	66
1879/80	3	150	.	36	6.941	.	17	3.815	.	56	10.906	
1880/81	3	150	.	35	9.043	50	12	3.547	50	50	12.741	.
1881/82	3	150	.	39	7.764	50	27	5.855	.	69	13.769	50
1882/83	2	100	.	33	6.472	50	29	5.170	.	64	11.742	50
1883/84	3	150	.	26	4.730	50	15	2.420	.	44	7.300	50
1884/85	5	442	.	24	5.167	.	23	3.974	.	52	9.583	.
1885/86	6	795	.	26	5.124	.	17	3.104	.	49	9.023	.
1886/87	5	415		33	6.672	64	16	2.629	.	54	9.716	64
1887/88	3	185	.	45	9.562	50	17	3.510	.	65	13.257	50
1888/89	5	580	.	39	6.854	.	27	7.110	.	71	14.544	.
1889/90	4	100	.	44	8.503	.	26	5.380	.	74	13.983	.
1890/91	5	500	.	40	8.427	.	28	8.350	.	73	17.277	.
1891/92	7	550	.	50	9.111	50	32	6.670	80	89	16.332	30
1892/93	6	718	.	52	10.894	.	25	4.447	.	83	16.049	.
1893/94	13	1.168	.	60	11.845	50	28	4.830	.	101	17.843	50
1894/95	14	1.093	.	84	15.019	50	49	9.965	50	147	26.078	.
1895/96	9	755	.	52	8.341	.	57	11.455	.	118	20.551	.
1896/97	9	314	.	69	10.830	.	65	12.077	50	143	23.221	50
1897/98	6	225	.	80	15.030	.	53	9.590	.	139	24.845	.
1898/99	10	601	.	92	17.514	.	56	10.376	.	158	28.490	.
										Ukupno . .	375.229	81

imovine Njeg. Veličanstva. Od 40 stipendija, osnovanih za oskudne i vrijedne slušače svih četiriju fakulteta u sveučilištima austro-ugarske monarkije opredijeljena su tri stipendija po 300 for. u zlatu za potrebne redovite slušače našega sveučilišta. Stipendije podjeljuje Njeg. Veličanstvo, a po previšnjoj odredbi ima prijedloge podnašati ravnateljstvo privatnih i obiteljskih zaklada.

Zaklada Marija Terezijanska vacovskoga odgojilišta, utemeljena od carice i kraljice Marije Terezije u korist pravnika, rođenih u Hrvatskoj i Slavoniji, među kojima imadu prvenstvo obraćenici (convertitae), a u drugom redu sinovi financijalnih činovnika. Stipendij iznosi godiš. 105 for., te se povisuje do 157 for. 50 nvč., a podjeljuje ga Njegovo Veličanstvo.

Stipendij Ivana grofa Draškovića, osnovan samo za pravnike od istoimenoga utemeljitelja zakladnim pismom od 9. studenoga 1869. Od temeljne glavnice od 10.000 for. opredijeljen je jedan stipendij po 160 for. za pravnike, koji podjeljuje profesorski zbor pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta.

Stipendijalna zaklada za uboge slušatelje na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, kojoj je udario temelj biskup Josip Juraj *Strossmayer* kod otvorenja sveučilišta darom (zakladno pismo od 1. studenoga 1874.) od 10.000 for. želeći, da se osnuje zaklada, iz koje bi se potpomagali ubogi i vrijedni slušači svih fakulteta. Toj je zakladi pripao poslije ostatak od sabranih prinosa od „akademičkoga odbora za proslavu otvorenja kr. hrv. sveučilišta Franje Josipa I.“ u iznosu od 1061 for. 89 nvč., zatim dar pok. pravnika Dušana Kotura od 800 for., i neki manji prinosi.

Sadanja glavnica zaklade iznosi 17.182 for. 80 nvč., a od dohodaka njezinih dobivaju stipendije redoviti slušači svih fakulteta, i to dva po 100 for., osam po 50 for., a četir (samo bogoslovi) po 25 for.

Stipendij Ivana Eduarda Gregurića, c. i kr. potpukovnika u miru, osnovan oporukom njegovom (9. lipnja 1875.) glavnicom od 1520 for., od koje ima dobivati u ime stipendija kamate vrijedan i oskudan sveučilišni slušač, a u prvom redu mladić, rođen u bivšoj đurđevačkoj i križevačkoj pukovniji. Stipendij u iznosu od 100 for. dijeli kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, na prijedlog rektorata kr. sveučilišta.

Stipendij Ljudevita Grantsáka, c. i kr. pukovnika-auditora, oporučno utemeljen (god. 1876.) u korist čestitih sveučilišnih slušača s glavnicom od 4000 for., od koje dva stipendija po 90 for. podjeljuje po zakladnici zastupstvo slobod. i kr. glavnoga grada Zagreba.

Stipendij Antuna Jakića, osnovan po narodnom zastupniku i zastupniku gl. grada Zagreba Antunu Jakiću (god. 1878.) s glavnicom od 4000 for. u korist siromašnih slušača, i to u prvom redu iz porodica Jakića i Petra Marakovića, a nema li takih, u korist mladića, rođenih u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, među kojima imadu prvenstvo slušači rodom iz Kostajnice. Stipendij od 180 for. podjeljuje kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu.

Stipendijalna zaklada Josipa Novakovića, sisačkoga građanina i posjednika, uređena god. 1881. (zakladni list od 3. listopada 1881.) glavnicom od 3000 for. za jednoga pitomca rimokat. sjemeništa zagrebačkoga, koji sluša predavanja bogoslovnoga fakulteta. Godišnji stipendij iznosi 140 for., a pravo na nj imade najsposobniji mladić, rodom iz župa Sela, Žažina ili Farkašića; a ako takova nema, tada uz isti uvjet mladić, rodom iz župe Sisak. Stipendij podjeljuje kr. zemaljska vlada, koja zakladom upravlja.

Stipendijalna zaklada Gustava Hilleprandа baruna Prandau-a, utemeljena 18. rujna 1885. po Marijani grofici Normann Ehrenfelskoj, rođenoj barunici Prandau, u spomen svoga oca Gust. Hilleprandа baruna Prandau-a s glavnicom od 5000 for., od koje je prihod namijenjen za jedan stipendij redovitim slušačima triju svjetovnih fakulteta u našem sveučilištu, koji su rođeni u Hrvatskoj i Slavoniji, a među kojima imadu prvenstvo slušači iz područja vlastelinstva valpovačkoga, a nema li takih, slušači rodom iz Osijeka. Za života zakladateljičina podjeljivala je ona sama taj stipendij, a po njezinoj ga smrti podjeljuje akademički senat.

Stipendij dra. Ivana conte-a Burattija, osnovan (4. listopada 1885.) s glavnicom od 2376 for. 59 nvč., od koje su godišnji kamati opredijeljeni za potporu jednomu ubogomu i marljivomu slušaču hrvatske narodnosti, imatrikuliranu bilo u juridičkom, filosofskom i eventualno u medicinskom fakultetu, a rođenu u Spljetu. Zakladom upravlja općinsko poglavarstvo u Spljetu, koje i podjeljuje stipendij.

Velik broj stipendija dobijahu sveučilišni slušači iz zaklada, koje stoje pod upravom kr. plemićkoga konvikta u Zagrebu, a velik broj potpora od imovnih općina — imenito od brodske — i pojedinih gradova. U posljednje vrijeme daje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu nekoliko stipendija po 600 for. slušačima pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta uz obvezu, da po svršenim naucima imadu služiti u bosanskohercegovačkoj službi.

Od mnogobrojnih pojedinaca, koji su se naše oskudne sveučilišne mladeži veledušno sjećali, navodimo s toplim priznanjem blagopok. opata i župnika sv. Marka u Zagrebu dra. Stjepana *Pogledića,* koji je ostavio glavnicu od 6000 for. s namjenom, da sveučilišni rektor raspolaže s kamatama poslije izumrća pokojnikove obitelji u korist siromašnih, marljivih i ćudorednih sveučilišnih slušača; i zatim presvijetl. gosp. velikoga župana ličko-krbavske županije Budu pl. *Budisavljevića,* koji je god. 1889. sabrao najprije u bjelovarskoj županiji, a za tim od god. 1890—1895. u ličko-krbavskoj županiji ukupnu svotu od 1932 fr. 46 nov. za siromašne slušače bez obzira na fakultete i narodnosti.

Konačno ističemo na tom mjestu karakterističan dar trgovca Mavra *Farkaša* iz Krapine u iznosu od 100 for., učinjen prigodom otvorenja sveučilišta u svrhu, da zapane prvoga doktora medicine, koji bi u našem sveučilištu promoviran bio. Taj je dar narastao s kamatama za 25 godina na 302 for. 66 nvč.

10. Zaglavni ispiti u bogoslovnom fakultetu.

Škol. godina	Broj slušača, koji su položili sve propisane ispite
1874/5.	17
1875/6.	23
1876/7.	16
1877/8.	15
1878/9.	16
1879/80.	13
1880/1.	11
1881/2.	8
1882/3.	13
1883/4.	11
1884/5.	13
1885/6.	19
1886/7.	22
1887/8.	22
1888/9.	22
1889/90.	16
1890/91.	27
1891/2.	25
1892/3.	18
1893/4.	23
1894/5.	20
1895/6.	19
1896/7.	16
1897/8.	13
1898/9.	12
Svega	430

U gornjem je prijegledu naveden broj redovitih i izvanrednih slušača, koji su u II. semestru IV. godine bogoslovlja položili propisane semestralne ispite i tijem nauke u bogoslovnom fakultetu dovršili. Poslije tih zaključnih ispita stječu istom apsolvirani bogoslovi redove za dušobrižničku službu.

Broj tih ispita sad raste sad pada, kako je već broj bogoslova u posljednjem tečaju bio veći ili manji. Druga polovina 25-godišnjega razdoblja nadmašuje u cijelosti prvu polovinu, no posljednjih godina počinje se opet niži broj ispita iskazivati. Od osnutka se sveučilišta nakon pete godine broj ispita ne mijenja, nakon desete umanjuje se, u petnaestoj i dvadesetoj godini poskočio je za 30%, dok se u 25-godini umanjio na 29%.

11. Teoretički državni ispiti pravnika.

Škol. godina	Državni ispiti: I. pravno-povjesni – ispitano	I. pravno-povjesni – proglašeno sposobnima	I. pravno-povjesni – proglašeno nesposobnima	II. pravno-povjesni – ispitano	II. pravno-povjesni – proglašeno sposobnima	II. pravno-povjesni – proglašeno nesposobnima	Pravno-povjesni za hrv.-ug. nedržavljane – ispitano	Pravno-povjesni za hrv.-ug. nedržavljane – proglašeno sposobnima	Pravno-povjesni za hrv.-ug. nedržavljane – proglašeno nesposobnima	Pravno-povjesni po star. propisima – ispitano	Pravno-povjesni po star. propisima – proglašeno sposobnima	Pravno-povjesni po star. propisima – proglašeno nesposobnima	III. sudstveni – ispitano	III. sudstveni – proglašeno sposobnima	III. sudstveni – proglašeno nesposobnima	IV. državo-znanstveni – ispitano	IV. državo-znanstveni – proglašeno sposobnima	IV. državo-znanstveni – proglašeno nesposobnima	Ukupno – ispitano	Ukupno – proglašeno sposobnima	Ukupno – proglašeno nesposobnima
1874/75	.	.	.	.	.	.	.	.	.	46	35	11	26	23	3	11	9	2	83	67	16
1875/76	.	.	.	.	.	.	.	.	.	46	42	4	26	24	2	19	17	2	91	83	8
1876/77	.	.	.	.	.	.	.	.	.	61	51	10	5	3	2	33	28	5	99	82	17
1877/78	.	.	.	.	.	.	.	.	.	68	51	17	34	33	1	32	22	10	134	106	28
1878/79	.	.	.	.	.	.	.	.	.	60	52	8	43	36	7	31	25	6	134	113	21
1879/80	.	.	.	.	.	.	.	.	.	92	65	27	50	47	3	49	45	4	191	157	34
1880/81	.	.	.	.	.	.	.	.	.	74	59	15	42	42	.	55	51	4	171	152	19
1881/82	.	.	.	.	.	.	.	.	.	60	52	8	56	49	7	42	38	4	158	139	19
1882/83	.	.	.	.	.	.	.	.	.	69	58	11	52	48	4	49	46	3	170	152	18
1883/84	.	.	.	.	.	.	.	.	.	68	54	14	42	40	2	54	52	2	164	146	18
1884/85	.	.	.	.	.	.	.	.	.	60	44	16	43	39	4	37	37	.	140	120	20
1885/86	.	.	.	.	.	.	.	.	.	46	38	8	43	38	5	47	43	4	136	119	17
1886/87	.	.	.	.	.	.	.	.	.	78	62	16	29	24	5	26	24	2	133	110	23
1887/88	.	.	.	.	.	.	.	.	.	55	42	13	25	23	2	35	28	7	115	93	22
1888/89	.	.	.	.	.	.	.	.	.	56	47	9	29	28	1	27	23	4	112	98	14
1889/90	.	.	.	.	.	.	.	.	.	43	34	9	28	25	3	34	30	4	105	89	16
1890/91	.	.	.	.	.	.	.	.	.	46	32	14	20	20	.	28	22	6	94	74	20
1891/92	.	.	.	.	.	.	.	.	.	64	55	9	38	33	5	23	22	1	125	110	15
1892/93	.	.	.	.	.	.	.	.	.	52	44	8	22	16	6	29	28	1	103	88	15
1893/94	.	.	.	.	.	.	.	.	.	54	46	8	32	26	6	31	27	4	117	99	18
1894/95	21	20	1	19	13	6	.	.	.	18	12	6	52	48	4	42	38	4	152	131	21
1895/96	91	76	15	53	47	6	.	.	.	10	8	2	43	40	3	32	29	3	229	200	29
1896/97	59	52	7	43	41	2	4	4	.	16	10	6	42	35	7	35	32	3	199	174	25
1897/98	99	93	6	79	70	9	4	4	.	11	8	3	66	61	5	52	51	1	311	287	24
1898/99	121	107	14	85	75	10	6	6	.	4	4	.	61	58	3	63	63	.	340	313	27
Ukupno	391	348	43	279	246	33	14	14	.	1.257	1.005	252	949	859	90	916	830	86	3.806	3.302	504

Pošto je o teoretičkim državnim ispitima, što ih pravnici polagati imadu, opširnije govoreno koje u prvoj glavi koje kod pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta, evo još kratkoga osvrta na njih.

Prve se četiri ljestvice u skrižaljci tiču pravno-povjesnih državnih ispita, i to tako, da četvrta iskazuje uspjeh kod pravno-povjesnih državnih ispita, kako su se polagali prije reforme sveučilišnoga zakona od 6. listopada 1894, a prve tri ljestvice opet uspjeh kod pravno-povjesnih državnih ispita, uvedenih poslije reforme sveučilišnoga zakona. Pravno-povjesni državni ispiti potonje kategorije počeli su se polagati od škol. god. 1894/95., dok se ispit one prve vrste polagao od otvorenja sveučilišta do uključivo škol. g. 1898/99. Taj će se moći sve dotle polagati, dok bude kandidata, koji su prije kreposti novoga sveučilišnoga zakona od 6. listopada 1894., kojim je rečeni ispit ukinut, započeli svoje nauke. No pošto takih kandidata sve više nestaje, prestat će faktično i pravno-povjesni državni ispit po starim propisima.

Od 3806 svih teoretičkih državnih ispita, položenih za vrijeme od 25 godina, aprobirano je 87%, a reprobirano 13%. Kod pojedinih državnih ispita postoji ovo razmjerje: Kod pravno-povjesnih državnih ispita odobreno je 83%, a neodobreno 17%, kod sudstvenih državnih ispita odobreno je 91%, a neodobreno 9%, a kod državoznanstvenih državnih ispita aprobirano je 91%, a reprobirano 9%. Iz ovoga se razbira, da je broj reprobiranih kandidata kod pravno-povjesnih državnih ispita veći nego li kod ostala dva državna ispita, i da se kod onih prvih pokazuje nepovoljniji posljedak nego li kod potonjih. Razlog toj pojavi je prije svega nedovoljna sprema, s kojom slušači dolaze u sveučilište, a onda i krivo mišljenje mlada čovjeka, da u sveučilištu može s početka više plandovati nego li učiti. Siromaštvo i briga za uzdržavanje utječu također nepovoljno na napredak mladeži, a po gotovo gdje se većina slušača kao u našem sveučilištu svagdanjim zaslužbama otimlje redovnoj nauci. Napokon je i nepoznavanje tuđih jezika kod mnogih povodom, da ne mogu uporedo ići s drugima, koji znaju jezike, a prema tomu nijesu ni u stanju knjigom upotpuniti ono, što im je na predavanjima izmaklo. Smatra li se uza sve to iskazani posljedak kod pravno-povjesnih državnih ispita abnormalnim, onda treba uzeti na um, da se približno isti razmjer opaža i u drugim sveučilištima, a kvantitativni nedostatak da se donekle nadomješta kvalitativnim uspjehom.

Reforma pravno-povjesnoga državnoga ispita išla je baš za tim, da se pravnici na marljivost potaknu i veći uspjeh u naucima poluči. Kako je međutim od uvedenja reforme relativno malo vremena proteklo, ne može se još definitivan sud o dojmu njezinu izreći. Ali po dosadašnjim znakovima čini se, da će povoljno djelovati.

S pravno-povjesnim državnim ispitima stoji još u svezi ova činjenica. Broj pravnika, upisanih u I. godinu, biva u IV. godini za čitavu trećinu

manji. Tomu je razlogom prije svega to, što neki pravnici iz našega sveučilišta prelaze u druga, a zatim to, što neki već poslije prve godine ne pristupaju k I. pravno-povjesnomu državnomu ispitu, a neki poslije druge godine k II. pravno-povjesnom državnom ispitu. A napokon će se rečeno umanjivanje morati odbiti i na to, što ni svi reprobirani kandidati ne dolaze na popravak tih ispita. Ispitati sve uzroke te pojave preseže naš djelokrug, no svakako je ona za razvitak pravničkoga naraštaja dosta štetna.

Napokon napominjemo, da imade malo kandidata, koji bi se u istom semestru, u kome svrše četverogodište, podvrgli sudstvenom i državoznanstvenom državnom ispitu, nego veći dio njih polaže državoznanstveni državni ispit tek nakon svršenoga četverogodišta.

Ocjene za uspjeh položenih državnih ispita jesu ove: 1. dovoljan uspjeh, 2. dobar uspjeh, 3. dobar uspjeh s odlikom iz jednoga ili više predmeta, i 4. odličan uspjeh iz svih predmeta. Spomenuvši malo prije kvalitativan uspjeh, imali smo na umu odlične bilješke, koje u novije vrijeme nijesu rijetke kod pravno-povjesnih državnih ispita, i to ne samo iz jednoga ili više, već i iz svih predmeta.

Za prvi se i drugi pravno-povjesni kao i državoznanstveni državni ispit plaća ispitna taksa od 9 for., dok se za stari pravno-povjesni državni ispit, kao i za isti ispit, propisan za hrvatsko-ugarske nedržavljane, i zatim za sudstveni državni ispit plaća 12 for. Kod ispita prve kategorije sudjeluju uz predsjednika još dva ispitna povjerenika, a kod ispita potonje kategorije uz predsjednika još tri povjerenika.

Ispitu se za hrvatsko-ugarske nedržavljane ponajviše podvrgavaju Dalmatinci i kandidati, rodom iz Bosne i Hercegovine.

12. Učiteljski ispiti.

Kako je već na drugom mjestu naglašeno, polažu slušači filosofije istom nakon dovršenih nauka ispit, kojim se osposobljuju za učiteljstvo na srednjim školama u Hrvatskoj i Slavoniji. Ovaj su ispit mogli najprvo polagati već poslije apsolviranoga trogodišta, a po novom propisu od god. 1885. tek poslije svršena četverogodišta.

U tablici na str. 176. navedene su skupine, iz kojih kandidat mora položiti usmeni i pismeni ispit, da bude osposobljen za učiteljstvo. Svaka od tih skupina obuhvata više predmeta, koji su kandidatu ili samo glavni ili su što glavni što sporedni. U red onih prvih spadaju ispitni predmeti: Geografija i povjest, hrvatski jezik i njemački ili drugi koji moderni jezik, prirodopis i kemija, matematika i fizika, te matematika i opisno mjerstvo. Glavne se pak struke ostalih skupina upotpunjuju ovim sporednima: Klasična filologija (latinski i grčki jezik) s hrvatskim jezikom kao sporednom strukom, i opet obratno: hrvatski jezik kao glavna struka s latinskim i grčkim jezikom kao sporednim strukama. Prirodopis kao glavna struka s

Godina	Broj ispita iz skupina																	Osposobljeno		Reprobirano
	Klasična filologija	Hrvatski jezik s klasičnom filologijom	Filosofija s klasičnom filologijom	Njemački jezik s klasičnom filologijom	Hrvatski jezik s historijom i geografijom	Hrvatski jezik nastavni	Historija i geografija	Filosofija sa historijom i geografijom	Filosofija, matematika i fizika	Matematika i fizika	Prirodopis, matematika i fizika	Kemija, matematika i fizika	Kemija, prirodopis i matematika	Prirodopis i kemija	Prirodopis, fizika i kemija	Prirodopis, geografija i fizika	Matematika i opisno mjerstvo	Ukupno	potpuno	djelomice	
1878	3	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3	.	1	2
1879	4	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5	2	3	.
1880	4	1	1	1	.	.	3	1	.	3	2	.	.	.	.	.	.	16	6	8	2
1881	4	2	.	.	.	1	2	.		1	1	.	.	.	.	.	.	11	6	2	3
1882	7	1	.	.	.	.	3	.	.	3	.	.	.	.	.	.	.	14	5	9	.
1883	8	2	.	.	1	1	3	.	.	3	1	.	.	.	.	.	.	19	12	4	3
1884	4	2	.	.	2	.	2	.	.	2	2	.	.	.	.	.	.	14	9	2	3
1885	5	.	1	.	1	.	1	1	.	.	6	.	.	.	.	.	.	15	8	6	1
1886	4	.	.	1	.	.	1	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	8	7	1	.
1887	6	.	.	.	.	.	1	2	.	.	1	.	.	.	.	.	.	10	6	3	1
1888	8	.	.		.	.	.	.	.	2	2	.	.	.	.	.	.	12	6	2	4
1889	10	.	.	.	1	.	2	.	.	2	2	1	.	.	.	.	.	18	8	3	7
1890	6	3	.	.	.	.	3	.	.	3	3	.	.	.	.	.	.	18	11	2	5
1891	4	2	.	.	.	1	1	.	.	5	4	1	.	1	.	1	.	20	15	4	1
1892	.	2	1	.	.	.	6	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	11	8	3	.
1893	3	1	.	.	1	.	2	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	9	8	1	.
1894	1	.	.	.	.	.	4	.	.	.	2	.	.	1	.	.	1	9	6	2	1
1895	6	4	3	.	.	.	3	.	.	1	1	.	.	1	.	.	2	21	12	4	5
1896	10	6	1	.	.	1	4	.	.	1	1	2	.	.	1	.	.	27	17	7	3
1897	5	1	.	.	.	.	5	.	.	.	2	.	1	.	2	.	.	16	9	5	2
1898	7	3	1	1	.	.	3	.	1	1	1	.	1	.	1	2	.	22	15	6	1
1899	6	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	2	.	11	5	5	1
Ukup.	115	31	8	3	6	5	49	4	1	30	33	5	2	3	5	5	4	309	181	83	45

matematikom i fizikom kao sporednim strukama. Filosofijska propedeutika spojena ili s jezikom grčkim kano glavnom i latinskim kao sporednom strukom, ili s matematikom kao glavnom i fizikom kao sporednom strukom. Prirodopis i kemija, svako napose kao glavna struka spojena s dvije još sporedne struke, od kojih mogu biti matematika, fizika i geografija, te prirodopis, kad je kemija glavna struka, a kemija, kad je prirodopis glavna struka. Njemački jezik kao glavna struka, a latinski i grčki jezik kao sporedne struke. Dva moderna jezika kao glavne struke, a uz to hrvatski jezik kao sporedna struka. Matematika kao glavna struka, spojena s mjerstvenim risanjem i fizikom kao sporednim strukama.

Uz to još mora svaki kandidat, ma uzeo koju mu drago od spomenutih skupina, izraditi domaću podagogijsku radnju, i podvrći se usmenom ispitu iz hrvatskoga jezika. A dopušta mu se također, da rastavljeno polaže ispit iz dotične skupine, tako da ispit iz sporednih struka i hrvatskoga jezika može položiti prije ispita iz glavnih struka.

Tko položi ispit iz glavnih struka, postaje osposobljenim, da može te predmete učiti u cijeloj gimnaziji ili realci (realnoj gimnaziji); ako pak položi iz koje sporedne struke, osposobljuje se samo za poučavanje u maloj gimnaziji ili realci (realnoj gimnaziji). Takav kandidat ima kasnije popuniti ispit, da postane osposobljen za višu gimnaziju ili realku.

O reprobiranu kandidatu odlučuje ispitno povjerenstvo, mora li ispit ponoviti iz svih struka ili samo iz nekih. Iskaže li se pako kandidat u opće nedostatnom znanstvenom obrazovanošću, otpućuje se od svakoga daljega ponavljanja ispita. Ispiti se učiteljski polažu dva puta tečajem škol. godine: na početku prvoga i na početku drugoga poljeća. Za polaganje učiteljskoga ispita plaća se pristojba od 20 for.

Kako se iz tablice razbira, otpada na skupinu klasične filologije više nego jedna trećina od ukupnoga broja svih skupina; dalje na skupinu historije i geografije jedna šestina, zatim na hrvatski jezik s klasičnom filologijom, matematiku i fiziku i prirodopis s matematikom i fizikom po jedna desetina, dok ostale skupine iskazuju manje brojeva ispita, a najmanji odnosno samo jedan ispit skupine kemija, prirodopis i fizika, i filosofija, matematika i fizika. U svemu je bilo polagano od god. 1878. do konca škol. godine 1898/99. iz svih skupina 309 ispita, od kojih je potpuno odobreno 181 ili 58%, a samo djelomično 83 ili 27%. Reprobirano ih je pako 45 ili 15%. Ovaj se razmjer obrazlaže od prilike istim razlozima, koje smo naveli kod reprobacije pravno-povjesnih državnih ispita u predidućoj tablici; samo se ovdje mora dodati, da i pismene radnje što domaće što klauzurne otegoćuju polaganje ispita.

Kandidati se klasične filologije, zatim historije i geografije ne puštaju prije k učiteljskomu ispitu, dok oni prvi ne polože predispita iz arheologije i iz staroklasične historije, a ovi drugi iz arheologije i staroklasičnih jezika.

Osposobljenim se učiteljima isključivo nadomješta učiteljstvo na srednjim zavodima u Hrvatskoj i Slavoniji; no u novije se vrijeme s našim učiteljskim ispitom namješta priličan broj srednjoškolskih učitelja u Bosni i Hercegovini.

U broj potpuno osposobljenih kandidata, iskazanih u gornjem prijegledu, spada i 6 Bugara iz kneževine Bugarske.

13. Strogi ispiti.

Škol. godina	Broj strogih ispita							
	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha
	u fakultetu bogoslovnom		u fakultetu juridičkom		u fakultetu mudroslovnom		u cijelom sveučilištu	
1874/75	.	.	.	.	.	.	.	.
1875/76	1	.	3	2	.	.	4	2
1876/77	5	.	6	.	.	.	11	.
1877/78	3	.	8	.	.	.	11	.
1878/79	.	.	3	.	1	.	4	.
1879/80	1	.	6	2	1	.	8	2
1880/81	1	.	6	.	4	.	11	.
1881/82	1	.	14	.	.	.	15	.
1882/83	2	.	15	.	2	.	19	.
1883/84	.	.	16	1	.	.	16	1
1884/85	.	.	21	2	4	.	25	2
1885/86	.	.	25	6	5	1	30	7
1886/87	2	.	39	.	2	.	43	.
1887/88	3	.	30	3	1	1	34	4
1888/89	3	.	56	1	5	.	64	1
1889/90	4	.	52	5	1	.	57	5
1890/91	1	.	68	6	1	.	70	6
1891/92	1	.	48	5	2	.	51	5
1892/93	2	.	40	1	11	.	53	1
1893/94	1	.	51	2	8	.	60	2
1894/95	4	.	44	4	2	.	50	4
1895/96	7	.	27	.	3	.	37	.
1896/97	5	.	19	1	4	.	28	1
1897/98	7	.	41	.	7	.	55	.
1898/99	7	.	69	4	12	.	88	4
Svega	61	.	707	45	76	2	844	47

K strogim se ispitima puštaju kandidati, koji su propisano zakonito četirgodište u fakultetu svršili i propisane ispite položili. Bogoslovi imadu položiti četiri, pravnici tri, a filosofi dva usmena stroga ispita; potonji povrh toga još i jedan pismeni strogi ispit (disertaciju). Svi su strogi ispiti u sveučilištu javni, te se mogu što se ispitnih gromada tiče kojim god redom polagati; ali se svi moraju položiti u našem sveučilištu.

Sa strogim se ispitima u našem sveučilištu otpočelo škol. godine 1875/76., te se prvih godina pokazalo prilično slabo učestvovanje. Istom od škol. god. 1884/85. javlja se sve veći broj kandidata, tako da se na kraju škol. godine 1898/99. potrostručio prema broju od god. 1884/85. Od ukupnoga broja položenih strogih ispita zapada 84% juridički, 9% mudroslovni, a 7% bogoslovni fakultet. S uspjehom je položeno u svim fakultetima 95%, a bez uspjeha 5%. U bogoslovnom su fakultetu položeni svi strogi ispiti s uspjehom. U pravoslovnom i državoslovnom fakultetu položeno je s uspjehom 94%, a bez uspjeha 6%, a u mudroslovnom fakultetu s uspjehom 97%, bez uspjeha 3%.

Buduć da se doktorat ne traži za praktičnu javnu službu, za učiteljstvo i za dušobrižničko svećenstvo, to strogi ispiti nijesu općenito obvezne naravi kao teoretički državni ispiti za pravnike i učiteljski ispiti za filosofe, već fakultativni. Od pravnika, koji se posvećuju odvjetništvu, zahtijeva se međutim ipak doktorat prava. Uspjeh se strogih ispita označuje bilješkama: „izvrstan" „dovoljan" i „nedovoljan". Reprobirani se kandidat pušta k opetovanju ispita nakon roka od tri mjeseca.

Pojedini se strogi ispiti u bogoslovnom i juridičkom fakultetu mogu polagati u razmaku od tri mjeseca, dok za filosofičke stroge ispite nije propisan nikakav razmak, te kandidat može u najkraćem roku oba usmena stroga ispita polagati. K usmenim se strogim ispitima za doktorat filosofije pušta kandidat istom onda, kad mu se odobri pismena rasprava (pismeni strogi ispit). Za svaki se strogi ispit u bogoslovnom fakultetu plaća pristojba od 30 for., a u pravoslovnom i državoslovnom fakultetu pristojba od 60 for. Za usmeni strogi ispit u filosofičkom fakultetu, koji traje jedan sat, kao i za ocjenu znanstvene rasprave, ima se podmiriti pristojba po 20 for., a za usmeni strogi ispit, koji traje dva sata, pristojba od 30 for.

14. Doktorske promocije.

Prema tablici na str. 180. najveći broj promocija iskazuje, kako se i samo od sebe razumije, najveći fakultet t. j. pravoslovni i državoslovni. Na nj otpada od ukupnoga broja promocija 82%, na filosofički fakultet 13%, a na bogoslovni 5%. Ovaj potonji iskazuje razmjerno malo promocija koje za to, što se ne osjeća potreba za akademičkim stepenom, koje za to, što je do novijega vremena bilo u fakultetu dosta izvanrednih slušača, i koje za to, što su se najbolji bogoslovi iz nadbiskupije šiljali u vanjska sveučilišta, gdje su ujedno rigorozirali i sticali doktorsku čast. Broj se promoviranih

Škol. godina	Promocije na doktorat u fakultetu			Ukupno
	bogoslovnom	juridičkom	mudroslovnom	
1874/75	.	.	.	.
1875/76	.	.	.	.
1876/77	.	.	.	.
1877/78	2	4	.	6
1878/79	.	.	.	.
1879/80	.	3	1	4
1880/81	.	2	2	4
1881/82	.	2	.	2
1882/83	1	6	1	8
1883/84	.	4	.	4
1884/85	.	5	1	6
1885/86	.	4	3	7
1886/87	.	15	1	16
1887/88	.	8	.	8
1888/89	1	13	4	18
1889/90	1	10	.	11
1890/91	.	24	.	24
1891/92	1	16	1	18
1892/93	.	17	2	19
1893/94	.	13	6	19
1894/95	1	16	2	19
1895/96	.	8	1	9
1896/97	.	5	2	7
1897/98	2	12	2	16
1898/99	1	15	4	20
Ukupno	10	202	33	245

kandidata za posljednjih 10 godina znatno ne mijenja, te im je godišnji broj između 16 do 20. Najveći broj promocija otpada na god. 1890/91., u kojoj je promovirano na doktorat 24 kandidata, i to samih pravnika.

Kod pravnika se poslije položenoga posljednjega strogoga ispita obavlja odmah promocija; bogoslovi imadu prije promocije učiniti ispovijed vjere pred nadbiskupom i o tom donijeti pismenu potvrdu, a filosofi se ne puštaju prije k promociji, dok ne predadu tiskane svoje disertacije. Promociju obavlja pod predsjedništvom rektora i u nazočnosti dekana redoviti profesor dotičnoga fakulteta. Od vremena (t. j. od god. 1894.), kad je naše sveučilište steklo previšnju povlast za promocije „sub auspiciis Regis“, promoviran je uključivo do god. 1898/99. pod previšnjim okriljem Njeg. Veličanstva samo jedan kandidat, i to god. 1897. Ivo *Maurović* na doktorat prava. Kao *zastupnik Njeg. Veličanstva* bio je kod te svečane promocije, zamjenjujući bana, odjelni predstojnik bogoštovlja i nastave Oton pl. *Krajcsovics-Iločki*, koji je tom prigodom odlikovao kandidata u

previšnje ime dragocjenim zlatnim prstenom, ukrašenim briljantima. Od 245 kandidata, proizvedenih do konca škol. godine 1898/99. na čast doktorsku, prvi je promoviran u našem sveučilištu, i to na doktorat prava, Robert pl. *Vernić Turanski.*

Među promoviranima bijaše po narodnosti jedan Slovenac, jedan Čeh iz Moravske, jedan Poljak iz Galicije i jedan Madžar, i za tim tri Bugarina. Svi ostali bijahu Hrvati i Srbi.

Pristojba za promociju na doktorat bogoslovlja iznosi 35 for., na doktorat prava 60 for. i na doktorat filosofije 30 for.

15. Predispiti i strogi ispiti farmaceuta.

Školska godina	Predispiti								Strogi ispiti													Promocija na magisterij farmacije
									po novom propisu				po starom propisu						Ukupno		
	I.		II.		III.		Ukupno		I.		II.		I.		II.		III.				
	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	
1882/83	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7	2	.	.	.	.	7	2	.
1883/84	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	9	.	8	2	1	1	18	3	1
1884/85	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6	1	7	1	9	.	22	2	9
1885/86	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4	.	9	.	8	1	21	1	8
1886/87	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	13	.	2	.	3	.	18	.	3
1887/88	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	10	3	12	1	5	1	27	5	5
1888/89	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	8	3	13	.	8	4	29	7	8
1889/90	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	14	.	10	2	9	3	33	5	9
1890/91	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	12	.	13	.	19	3	44	3	19
1891/92	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	18	1	11	3	7	1	36	5	7
1892/93	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	18	3	22	1	11	6	51	10	11
1893/94	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	13	1	16	3	19	6	48	10	19
1894/95	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	12	1	16	1	29	2	16
1895/96	19	4	20	2	17	2	56	8	.	.	.	.	.	.	6	3	7	8	13	11	7
1896/97	16	3	16	5	18	.	50	8	7	.	4	.	.	.	2	1	4	2	17	3	8
1897/98	18	.	17	4	17	.	52	4	19	.	11	9	.	.	.	.	1	1	31	10	12
1898/99	22	1	20	1	23	4	65	6	17	.	17	2	.	.	.	.	1	.	35	2	18
Ukupno	75	8	73	12	75	6	223	26	43	.	32	11	133	14	143	18	128	38	479	81	160

Dok su se po naučnoj osnovi od god. 1882. za magisterij farmacije tražila tri stroga ispita naučna je osnova od god. 1896. pridržala samo dva stroga ispita, a mjesto prvoga je uvela tri predispita. Samo kandidati, koji su svoje nauke po staroj naučnoj osnovi započeli i jedan strogi ispit već položili, mogli su i nakon uvedenja nove naučne osnove dovršiti svoje ispite po staroj osnovi. Prema tomu iskazuje navedena skrižaljka uspjeh strogih ispita od g. 1882/83.—1895/96. isključivo po staroj, a od 1896/97. dalje po staroj i novoj osnovi. Predispiti su dakako prikazani isključivo po novoj osnovi. I predispiti i strogi ispiti javni su. Uspjesi se kod jednih i drugih ocjenjuju bilješkama: „izvrstan“, „dovoljan“ i „nedovoljan“. Kod predispita reprobirani kandidati ne mogu prijeći u drugi tečaj, dok ispita ne poprave; a na prvom strogom ispitu propali mogu se pridržati, da još polaze jedno poljeće ili nakon opetovane reprobacije i drugo poljeće farmaceutički tečaj. Drugi se strogi ispit može dva ili tri puta opetovati, već prema tome, da li je kandidat reprobiran iz jednoga ili više predmeta.

Za sva tri je predispita propisana ispitna taksa od 30 for.; za prvi pak strogi ispit pristojba od 20 for., a za drugi 25 for.

Poslije položena drugoga strogoga ispita (po staroj naučnoj osnovi trećega), promovira se kandidat prisegom na magisterij farmacije. Zakletvu polažu samo austro-ugarski državljani, dok se inozemci imadu samo zavjeriti. Pristojba za promociju na magisterij farmacije iznosi 20 for. (po novom propisu).

Od 249 predispita položeno je 223 ili 89% s uspjehom, a 26 ili 11% bez uspjeha; od 560 pak strogih ispita načinjeno je 479 ili 85% s uspjehom, a 81 ili 14% bez uspjeha. Od 194 farmaceuta, koji su od naučne godine 1882/83. uključivo do godine 1898/99. svršili farmaceutičke nauke, promovirano je na magisterij farmacije 160 farmaceuta, dakle 82%. Taj se razmjer reprobacije tumači tim, što još mnogi nijesu obavili svih strogih ispita, prem su već nauke svršili, što je nekoliko kandidata umrlo, i što se konačno neki broj odrekao polaganja ispita i tako propao za nauku.

Osim Hrvata i Srba iz kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije promovirana su na magisterij farmacije još 2 Madžara i 2 Čeha; a zatim iz inozemstva: 7 Srba iz kraljevine Srbije i 23 Bugara iz kneževine Bugarske i Turske (Macedonije), među ovima i jedan muhamedanac.

16. Ispiti slušača šumarstva.

Slušači šumarstva imadu svakoga semestra polagati ispite iz predmeta, koje su slušali. Ti se ispiti obavljaju zadnjih i prvih 14 dana svakoga poljeća, te se slušači ne puštaju u III. odnosno V. poljeće, dok ne polože s uspjehom ispite za I. i II. odnosno III. i IV. poljeće. Ne uspije li kandidat iz jednoga ili dva predmeta, tad opetuje ispit samo iz tih predmeta; ako pak propane iz više od dva predmeta, tad opetuje ispit iz svih predmeta. U I. poljeću imadu kandidati polagati ispite iz 6 predmeta,

Polječe	Broj kandidata			
	koji su pristupili k ispitu	aprobiranih	reprobiranih iz jednoga ili dva predmeta	reprobiranih iz više od dva predmeta
I. 1898/99	19	11	5	3
II. 1898/99	15	11	4	.
Ukupno	34	22	9	3

u II. polječu iz 8 predmeta, u III. iz 7 predmeta, u IV. polječu iz 8 predmeta, u V. polječu iz 9 predmeta, a u VI. polječu iz 6 predmeta. Za semestralne ispite plaća se ispitna taksa od 8 for. odnosno za stanovite predmete taksa od 4 for.

Prema gornjem prijegledu od ukupnoga broja ispitanika u škol. god. 1898/99. aprobirano je 65%, reprobirano iz jednoga ili dva predmeta 26%, a reprobirano iz više od dva predmeta 9%.

17. Troškovi sveučilišta.

Tablica na str. 184. obuhvaća stvarne i osobne troškove. U stvarne troškove spadaju sve gradnje, uređenje i dotacije znanstvenih zavoda i zbiraka kao i sveučilišne biblioteke, dalje paušali sveučilišnih ureda; zatim prinosi za zakladu medicinskoga fakulteta, i u opće sve stvarne potrebe. Pod osobnim se troškovima razumijevaju plate i stanarine profesora, činovničkoga i službeničkoga osoblja te nagrade pristava, postavljenih kod sveučilišnih znanstvenih zavoda.

Posebno razređenje tih stvarnih i osobnih troškova nije bilo akademičkom senatu pri ruci.

Za prvu godinu sveučilišta — 1874. — iskazana je nerazmjerno mnogo manja potreba od ostalih godina s toga, što se sveučilište istom 19. listopada rečene godine otvorilo. Trošak je u daljnim godinama rastao popunjivanjem sveučilišta, pak po tomu množenjem osobnih i stvarnih potreba. God. 1877. nastali su izvanredni troškovi od 19.000 for. uređivanjem kemijskoga laboratorija i nabavom aparata u njemu potrebnih, kao i izvanrednim prinosom od 5000 for. za sveučilišnu knjižnicu. God. 1882. uvrštena je opet izvanredna potreba od 19.000 for. kao I. obrok za gradnju kemijskoga laboratorija. U god. 1887. potrošilo se više 2000 for. za su-

Godina	Zemaljska godišnja dotacija u for.							
	Preliminirano		faktično izdano					
			svega		manje		više	
	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.	for.	nč.
1874	.	.	13.475	54	.	.	13.475	54
1875	86.027	.	67.360	04½	18.666	95½	.	.
1876	89.477	.	76.962	78	12.514	22	.	.
1877	111.248	.	107.073	61	4.174	39	.	.
1878	88.728	.	82.538	60	6.189	40	.	.
1879	85.261	.	82.065	56	3.195	44	.	.
1880	87.963	.	84.870	75	3.092	25	.	.
1881	88.057	.	84.902	85	3.154	15	.	.
1882	107.728	.	108.977	08	.	.	1 249	08
1883	88.764	.	99.415	88½	.	.	10.651	88½
1884	93.466	.	96.645	16	.	.	3.179	16
1885	95.832	.	99.013	01	.	.	3.181	01
1886	97.170	.	97.630	46	.	.	460	46
1887	102.945	.	101.403	17	1.541	83	.	.
1888	102.319	.	98.182	05	4.136	95	.	.
1889	103.280	.	101.154	19	2.125	81	.	.
1890	104.455	.	105.748	43	.	.	1.293	43
1891	105.239	.	105.033	52	205	48	.	.
1892	135.484	.	137.999	43	.	.	2.515	43
1893	138.005	.	137.983	11	21	89	.	.
1894	149.205	.	152.083	02	.	.	2.878	02
1895	178.401	.	175.196	04	3.204	96	.	.
1896	195.212	.	192.609	86	2.602	14	.	.
1897	192.125	.	184.289	10	7.835	90	.	.
1898	200.253	.	198.905	95½	1.347	04½	.	.
1899	202.605	.	195.454	15	7.150	85	.	.
Ukupno	3,029.249	.	2.986.973	35½	81.159	66	38.884	01½
					42.275	64½		

stavno katalogisanje knjiga u sveučilišnoj biblioteci. God. 1892. počelo se uređivanjem botaničkoga vrta, te s prvim prinosom od 10.000 for. za medicinski fakultet. God. 1894. votirao je sabor svotu od 12.000 for. za nabavu knjižnice Zrinjskoga, te u ime I. obroka za otkup Gajeve knjižnice 1420 for. Od g. 1895. nastaje veća potreba povodom reforme beriva

za osobne troškove, a k tomu se redovita dotacija za biblioteku povisuje na 6000 for., obročna se otplata Gajeve knjižnice nastavlja i dotacija za upravne troškove povećava. U god. se 1896. povraća zajam od 9000 for. iz zemaljskoga proračuna sveučilišnoj zakladi, dotacija se za upravne troškove opet povisila i daljni se trošak za Gajevu knjižnicu dopustio. Napokon se god. 1898. farmakognostička zbirka uredila, a god. 1899. nabavila se zbirka za obuku higijene i anatomije.

Prema preliminaru proračuna zemaljskih određene su bile tijekom 25 godina za uređenje i popunjenje znanstvenih zavoda i zbiraka ove svote:

a)	za fizikalni kabinet	23.650 for.
b)	„ kemijski laboratorij	32.925 „
c)	„ botaničko-fiziologički zavod	17.000 „
d)	„ botanički vrt	135.000 „
e)	„ znanstvene kabinete matemat.-prirodoslovnoga odjela	7.806 „
f)	„ farmakognostičku zbirku	3.000 „
g)	„ kartografičku zbirku	1.500 „
h)	„ matematička učila	1.100 „
i)	„ zbirke za obuku u higijeni i anatomiji	1.500 „
j)	„ zoologičke zbirke	1.000 „
k)	„ geologičke, mineralogičke i paleontologičke zbirke .	14.000 „

Pretposljednja je svota uvrštena u proračun g. 1875., te se kasnije popunjivanje zoologičkih zbiraka ne stavlja više u proračun sveučilišni; zbirke pako pod slovom k) kupljene su od dra. Lanze, te su otplaćene za tri godine.

U istom je razdoblju stajala zemlju sveučilišna knjižnica do 176.000 fr., ne računajući ovamo potreba za nutarnje njezino stvarno uređenje. Zakladi je pako medicinskoga fakulteta priklopljena redovnim proračunima svota od 90.0000 for.

Kako se u gornjem prijegledu većinom predočuju samo redovite potrebe, to faktični trošak sveučilišta — uzevši u obzir i izvanredne potrebe — daleko preseže ukupni potrošak, iskazan u navedenoj skrižaljci.

Iz činjenice, da su se tijekom 25 godina — poređenjem godina 1875. i 1899. — povećali troškovi sveučilišta za 191%, najbolje se zrcali velika briga našega sabora i kr. zemaljske vlade za razvitak najvišega ovoga prosvjetnoga zavoda u našoj domovini.

Troškovi sveučilišta pokrivaju se u prvom redu dohocima sveučilišne zaklade, a u koliko ovi ne bi dostajali, prihodima iz naukovne zaklade, ako pak i ovi ne dotječu, pokriva se uzdržavanje ostalim raspoloživim zemaljskim sredstvima.

DODACI.

AKADEMIČKA DRUŠTVA.

Udruživanje je osnovna karakteristika đačkoga života u sveučilištu; ono postoji tako dugo kako i sama sveučilišta. Duh mladeži, zaokupljen ozbiljnom naukom, traži okrepu, nasladu i zabavu, teži za samostalnim ognjištem u krilu sveučilišta. Mlade godinice donose idejale na sveučilište, kojima hoće izražaj dati u udrugama, sastancima i družtvima. Mladež imade potrebu, da igra i pjeva, da se lakom lektirom zabavlja i u književnoj vježbi okušava, i da u plemenitom pregnuću pomaže svoje oskudne drugove. Osnivajući sebi društva išla je naša mladež za tom trojakom svrhom, koja najviše odgovara značaju i ćudi našega naroda.

Najstarija su akademička društva u bogoslovnom fakultetu *„Zbor duhovne mladeži“* i *„Vienac“*, koja su davno prije otvoranja sveučilišta u nadbiskupskom sjemeništu postojala. — Društvo „Zbor duhovne mladeži“ osnovano je u ilirsko doba god. 1837. sa zadatkom, da se vježba u radu literarnom, i to samostalnom, i da izdaje laglje stvari za puk i mladež. Ono je po svim krajevima naše domovine dobro poznato po izdavanju lijepih prijevoda zabavno-moralnoga i duhovnoga sadržaja. Od svoga opstanka do danas raspačalo je to društvo do 300.000 svezaka knjiga među narod. God. 1887. proslavilo je ono najsvečanijim načinom 50-godišnjicu svoga postojanja, a dne 6. travnja 1896. 50-godišnjicu prve svoje izdane knjige. Koncem god. 1898/99. imalo je ono oko 150 članova i glavnice do 20.000 for., i to 7000 for. u gotovu, a oko 13.000 for. u vrijednosti.

I „Vienac“ je nastao u ilirsko doba, i to godine 1839. pod imenom: *„Narodno ilirsko skladnoglasja društvo“*. Ono njeguje sve vrste glazbe: crkveno i svjetsko pjevanje, orkestar, glasoviranje, harmonij, tamburanje, teoriju i harmoniju. I ono je proslavilo prošle godine (dne 23. travnja 1899.) dličnim načinom svoju šezdesetgodišnjicu. Pod konac g. 1898/99. brojilo je to društvo 100 članova, a imalo je glavnicu od 1000 for.

U sveučilište je prešlo iz kr. pravoslovne akademije i *„Društvo u potporu ubogih pravnika“* (utemeljeno god 1872.), da u pravoslovnom i državoslovnom fakultetu nastavlja svoje djelovanje. Sam naziv društva

pokazuje, kakova mu je svrha Ovo je društvo matica humanitarnih akademičkih društava u sveučilištu, oko kojega se okupljala oskudna mladež, i koje je služilo uzorom poznijim društvima s istom tendencijom. Ono je uspješno djelovalo i mnogomu je pravniku osiguralo opstanak u sveučilištu; poslovnicu je svoju imalo u sveučilišnoj zgradi. God. 1897. proslavilo je društvo svoju 25-godišnjicu s prigodnim spomen-slovom u sveučilišnoj auli. Sada ne stoji više pod tim imenom, jer se s drugim društvima spojilo u jedno društvo zajedničkoga imena, o kojem će biti govora. Kad je društvo prestalo, glavnica mu je iznosila 25.744 for. Društvo stojaše pod nadzorom dekanata pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta.

Odmah prve škol. godine stupilo je u život novo akademičko društvo „*Hrvatski dom*“, zajedničko svim fakultetima. Svrha mu bijaše, da podupire nastojanje svojih članova oko duševne naobrazbe i unapređuje im društveni život. Ono se bavilo čitanjem književničkih proizvoda u svojim sastancima i sjednicama, a imalo je čitaonicu i knjižnicu u prostorijama izvan zgrade sveučilišne. Pribirajući plodove vlastite kao i od mladih sudrugova na drugim zavodima, izdavaše tiskom nekoliko godina almanak „Hrvatski dom“ sa sadržajem beletrističnim i poučnim. Bijaše pod nadzorom rektora. To društvo ne postoji od god. 1881.

God. 1877. pojavila se „*Hrvatska Lira*“, također općenito akademičko društvo u sveučilištu. U njem se njegovala glazba i pjevanje. Prvi put se u tom društvu javlja narodno glazbalo: tamburica. Društvo priređivaše mnogobrojne koncerte u Zagrebu i u drugim gradovima, što u korist vlastitu, što u korist siromašnih sveučiliš. slušača. Po nedjeljama i blagdanima pratilo je ono akademičku službu božju crkvenim pjevanjem. Društvo stojaše pod nadzorom rektora. God. 1887. ukinuto je.

Htijući slušači filosofije imati istovrsno društvo kao pravnici za svoje oskudne drugove, osnovaše „*Društvo u potporu oskudnih i vrijednih slušatelja mudroslovnoga fakulteta*“, kojega su pravila g. 1883. potvrđena. Društvu je bila svrha, da pomaže i uzdržaje siromašne slušače filosofe, da bolesne na trošak društveni liječi, i da potrebnima pribavlja zaslužbe To se društvo poslije stopilo sa spomenutim pravničkim društvom; pod konac svoga postojanja imađaše glavnicu od 5559 for. Društvo bijaše pod nadzorom dekana mudroslovnoga fakulteta.

Buduć da farmaceuti u to društvo nijesu imali pristupa, utemeljiše oni „*Hrvatsko farmaceutičko društvo Aeskulap*“, kojega su pravila god. 1884. odobrena. Zadatak mu je podupirati siromašne i bolesne članove, a uz to promicati naravoslovne znanosti No jer društvo zastupa općene farmaceutičke interese, poradi česa mu se djelovanje ne ograničuje samo na sveučilište, nije ono strogo akademičke naravi. To društvo još postoji, a stoji pod nadzorom javne oblasti.

Godine 1886. privedeno je u život „*Društvo u potporu oskudnih i vrijednih dalmatinskih sveučilišnih građana*“, kojega je glavna svrha

izražena u naslovu društva, a pored toga imade zadatak, da posuđuje učevne knjige iz društvene biblioteke i pribavlja zaslužbe redovitim slušačima rodom iz Dalmacije. Društvom upravlja odbor, u kojem mogu biti samo slušači, koji su rođeni u Dalmaciji. Društvo i sada postoji, a nadzire ga rektor. God. 1896. dopitana mu je od kr. zemalj. vlade iz zemaljskog proračuna pripomoć od 200 for. U god 1899. imalo je društvo glavnicu od 1857 for. i 27 članova.

No dok su ta društva osnovana poticajem samih slušača i pravila im potvrđena na preporuku akademičkoga senata, — stupilo je god. 1887. u život *„Društvo za njegovanje bolesnih slušača kr. hrvat. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu“* ponukom i zauzimanjem samoga akademičkoga senata. Uzevši neka „mlada gospoda“ iz zagrebačkih krugova priređivati plesove za osnivanje posebnoga odjela u jednoj od zagrebačkih bolnica za bolesne sveučilišne slušače, sabrali su priličnu svotu te je predali akademičkomu senatu Namjeni se toj priključiše raznim prinosima i drugi dobrotvori. Ta je glavnica poslužila akademičkomu senatu povodom za osnutak pomenutoga društva. Ako se tim sredstvima poseban bolnički odio i nije mogao osnovati, to se ipak glavna misao oživotvorila, jer su se prema svrsi društva mogli bolesni članovi liječiti ambulatorno u kući i u bolnici. Pored njegovanja bolesnih zadatak društva bijaše i u sahranjivanju umrlih slušača sveučilišnih. Društvo stojaše pod nadzorom jednoga od sveučilišnih profesora, koga je odredio akadem. senat. Kad se društvo god. 1894. spojilo s drugim akademičkim društvom, iznosila je njegova glavnica 7435 for.

Otkako je „Hrvatski dom“ ukinut, ne imađaše akademička mladež društva s izrazitim literarnim pravcem, te joj je na zagovor akademičkoga senata dopušteno, da si god. 1890. osnuje literarno društvo *„Zastava“* sa zadatkom, da razvija „duševnu naobrazbu i društveni zabavni život članova, i to s pomoću društvenih skupština, poučnih i zabavnih predavanja u društvenoj čitaonici“. Kako je svrha društvu bila neograničena, udomila se u njem također glazba (tamburica) i pjevački zbor, koji se u javnosti u korist društva i u humanitarne svrhe prikazivao. Smješteno u velikoj dvorani u sveučilišnoj zgradi i imajući dovoljno sredstva razvilo se društvo u kratko na veliko kao slična akadem. društva u drugim sveučilištima. To je društvo, nad kojim je imao nadzor rektor, god. 1895. raspušteno.

Dne 6. srpnja 1894. utemeljeno je *„Društvo za pomaganje siromašnih a vrijednih Srba, slušača u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu“* sa svrhom, da se podupiru Srbi slušači u našem sveučilištu pripomoćima u naravi ili novcu ili pribavljanjem zaslužbe. To je društvo uredilo knjižnicu, u kojoj ima do 800 svezaka knjiga raznoga sadržaja, uz to sve srpske časopise i neke hrvatske. Pod konac god. 1898/99. imalo je društvo 7.684 for. 23 nvč. i 71 člana Tomu je društvu kr. zemaljska

vlada dopitala g. 1896. pripomoć od 200 for., a g. 1897., 1898. i 1899. opet po 300 for. Ono stoji pod nadgledom rektora.

Iste godine 1894. osnovano je dne 14. studenoga *„Hrvatsko akadem. društvo za podupiranje ubogih i bolesnih sveučilišnih građana na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu“*, a prestala su društva „u potporu ubogih pravnika“, za tim „u potporu oskudnih i vrijednih slušatelja mudroslovnoga fakulteta“ i „za njegovanje bolesnih slušalaca kr. hrvat. sveučilišta Franje Josipa I.“, pošto su se sva tri složila u jedno društvo sa zajedničkim svojim imetkom. Ovomu je društvu svrha potpomagati sve potrebne sveučilišne slušače obaju svjetovnih fakulteta bez obzira na narodnost. Pobudu za to ujedinjenje dao je akademički senat, koji je uvidio, da se specijaliziranjem društava i previše cijepa društveni život i onemogućuje materijalni razvitak njihov. Tomu novomu društvu doprinesla su pomenuta tri društva ukupnu glavnicu od 38.738 for. Njegovo je Veličanstvo premilostivo blagoizvoljelo prigodom svoga previšnjega boravljenja u mjesecu listopadu 1895. u Zagrebu podijeliti društvu potporu od 200 for. To društvo lijepo uspijeva te mu radi blagotvornoga njegova djelovanja ide na ruku i kr. zemaljska vlada, podijelivši mu veledušno godine 1896. pripomoć od 800 for., a god. 1897., 1898. i 1899. znatne pripomoći po 900 for. Ovo je društvo dosele velikomu broju slušača ne samo olakšalo već i omogućilo naukovanje u sveučilištu, dok je svim bolesnima a siromašnim članovima podmirivalo troškove liječenja. Koncem god. 1898/99. iznosila je njegova glavnica 40.565 for., a u društvu je bilo upisano u početku iste godine do 300 članova. Ono ima svoju poslovnicu u sveučilišnoj zgradi, a pod nadzorom je rektorata.

Napokon je god. 1898. osvanula *„Hrvatska mensa academica“*, koja je u život privedena nastojanjem i brigom krugova, koji stoje izvan sveučilišta. Školski drugovi, slaveći godine 1896. u Zagrebu 34.-godišnjicu položene mature u zagrebačkoj gimnaziji, zaključili su na svom sastanku u spomen te proslave osnovati uredbu za prehranu oskudne sveučilišne mladeži. Ta su gospoda — među kojima bijaše vrlo odličnih lica — sastavila pravila društva pod gornjim naslovom, a kr. je zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove, otpisom od 30. srpnja 1898. ta pravila odobrila. Svrha je društvu, kako mu i naziv pokazuje, potpomagati potrebne slušače svih fakulteta, ne izuzevši ni farmaceute, jeftinijom ili besplatnom hranom i pribavom pogodnijega stana, odjeće, stručnih knjiga i instrukcija. Po pravilima je predsjednik društva rektor, a drugi potpredsjednik prorektor. U odboru je iz svakoga fakulteta po jedan profesor, koji je one godine stipendijalni referenat; zatim predsjednik i tajnik „hrvatskog akademičkoga potpornoga društva“, dalje predsjednik „srpskoga potpornoga društva“, i jedan slušač farmaceut. tečaja, koga drugovi između sebe izaberu. Tako je to društvo u pravom smislu najakademičnije, jer

su u upravi uz prve akademičke funkcionare i uz profesore i zastupnici humanitarnih đačkih društava.

Društvo je počelo djelovati naučne godine 1898/99., otvorivši dne 15. veljače 1899. prostorije menzine u internatu kr. obrtne škole. Iste je škol. godine opskrbljeno objedom i večerom 46 slušača, i to 39 besplatno, a 7 uz polovinu naplate.

To se društvo moglo pohvaliti već u prvom početku najobilatijim odzivom u domovini, jer mu za kratko pritekoše svi slojevi naroda u pomoć. Dužnost nam je, da u vječni spomen navedemo ponajglavnije njegove dobrotvore.

Još za osnivanja društva darovao je odličan dobrotvor *Mihajlo Novaković pl. Gjurabojski,* c. i kr. četnik garde u m., društvu koncem god. 1897. u spomen 50-godišnjega vladanja Njeg. c. i kr. apoštol. Veličanstva vele znamenitu svotu od *10.000* for., kojom je udario prvi materijalni temelj i postao ujedno prvi zakladatelj društva.

Veliku je potporu našlo društvo u *kr. zemalj. vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu,* koja mu je ustupila i na trošak zemaljski dala prirediti u internatu kr. obrtne škole veliku sobu za blagovaonu, ter je također na svoj račun opskrbila potrebnom opremom i jedalima. Pored toga mu veledušno daje godišnju pripomoć od 600 for.

Kao zakladatelji pristupiše društvu, i to:

a) sa svotom od *5000* for.

1. *Prva hrvatska štedionica* u Zagrebu (još prije osnovanja društva);

2. Pok. *Paulina pl. Kemenović,* udova odvjetnika Franje pl. Kemenovića u Križevcima;

3. *Eduard Prister,* veleposjednik i građanin zagrebački.

b) sa svotom od *3000* for.

Pok. dr. *Janko Čakanić,* kr. jav. red. profesor našega sveučilišta u m., ostavivši poslije svoje smrti polovinu svoga imetka društvu.

c) sa svotom od *1000* for.

1. Preuzviš. gosp. ban Dragutin grof *Khuen-Hedervåry,*

2. „ „ nadbiskup zagrebački dr. Juraj *Posilović,*

3. „ „ biskup đakovačko-srijemski dr. Josip Juraj *Strossmayer,*

4. Presvijetli gosp. grof Gustav *Norman* Ehrenfelski,

5. „ „ barun Ljudevit *Vranyczany,*

6. Slobodni i kr. glavni grad *Zagreb,*

7. Slobodni i kr. grad *Karlovac,*

8. *Brodska imovna općina.*

Osim toga upisala su se do konca upravne god. 1898/99. u društvo 33 utemeljitelja člana s prinosima po 200 for., zatim 79 doživotnih članova s prinosima po 100 for., i 49 podupirućih članova, kojih najmanji

prinos iznosi 8 for. Kako društvo pod svoje okrilje uzima sve oskudne i marljive slušače svjetovnih fakulteta, odlučiše se i „hrvat. akademičko društvo za podupiranje ubogih i bolesnih sveučil. slušača“ i „društvo za pomaganje siromašnih Srba slušača“, da menzu prema svojim prihodima podupiru. Tako ono prvo društvo uzdržaje u menzi u nekim mjesecima po 10, a u nekima opet po 5 slušača, a drugo društvo nadoplaćuje polovinu opskrbnine za 2 Srba slušača u svakom mjesecu.

Glavnica društva iznosi sada nješto preko 50.000 for. Da je naš svijet zauzet za ovo društvo, kojemu je zadatak sam po sebi mnogo vrijedan za promicanje ne samo materijalnoga stanja naših slušača, nego i za moralno podupiranje nauke, to se vidi i odatle, što neprestano društvu pritječu darovi, po čemu se je nadati, da će društvo moći po vremenu doista lijepo vršiti svoj plemeniti zadatak.

ZAKONI O USTROJU I UREĐENJU SVEUČILIŠTA.

Do 6. listopada 1894. bijaše u kreposti u svoj cijelosti „zakonski članak sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 5. siječnja 1874. o ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu", zatim „zakonski članak od 5. siječnja 1874. o plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu", kao i neki zakoni naknadno stvoreni o promjeni beriva činovničkomu i službeničkomu osoblju. Ovi su potonji kao i „zak. članak o plaćama, nagradama itd." stavljeni zakonom od 6. listopada 1894. izvan kreposti, a ujedno su njime preinačene i popunjene neke odredbe „zak. članka o ustrojstvu sveučilišta".

Taj zakon glasi prema tekstu, proglašenom u „Sborniku zakona i naredaba" od god. 1894. kom. XVIII. br. 63. ovako:

ZAKON

od 6. listopada 1894.,

kojim se preinačuju, odnosno nadopunjuju neke ustanove zakonskoga članka sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 5. siječnja 1874. o ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (br. 3. Zbornika od godine 1874.).

MI FRANJO JOSIP PRVI,

po milosti božjoj cesar Austrijanski;

kralj češki i t. d. i apostolski kralj kraljevina Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije potvrđujemo predloženi Nam u osnovi po hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru

zakon,

kojim se preinačuju, odnosno nadopunjuju neke ustanove zakonskoga članka sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 5. siječnja 1874. o ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (br. 3. zbornika od godine 1874.).

Članak I.

Ustanove stavke prve §. 2., §§. 3., 4., 5., 6., 7., 9., 11., 15., 25., 27., stavke druge §. 32., §. 39. sl. a)., stavke treće §. 46., §§. 47., 48., 49., uvod, slovo B. i D., §§. 50., 51., 52., 55., 57., 58., 60., te odsjeka IV. §§. 64. do 79. zakonskoga članka sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 5. siječnja 1874. o ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (br. 3. zbornika od godine 1874.) preinačuju odnosno nadopunjuju se, te imadu navedene ustanove, glasiti, kako slijedi:

(Sada se u zakonu navode preinake i nadopune ustanova, napomenutih u tom članku. S ovim promjenama glasi sada tekst zakonskih ustanova iz oba zakona ovako*).

§. 1.

Sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu ima četiri fakulteta: bogoslovni, pravoslovni i državoslovni, liječnički i mudroslovni.

Sva se četiri fakulteta uvađaju načinom, koji se u odsjeku VI. pobliže ustanovljuje.

Svaki fakultet sastoji od učiteljskog osoblja i upisanih slušalaca. (Z. 1874.).

Odsjek I.

O učiteljima i vlastima sveučilišnim.

§. 2.

Učitelji sveučilišta jesu redoviti, izvanredni (aktivni i umirovljeni §§. 6. i 69.) i honorarni profesori, privatni docenti, suplenti i učitelji u užem smislu riječi. (Z. 1894.).

Svaki fakultet ima svoje učiteljsko osoblje, kojemu spadaju svi učitelji dotičnoga fakulteta bez razlike kategorije njihove. (Z. 1874.)

§. 3.

Sistemizirane profesorske stolice imadu se redovito popunjivati stalno namještenim redovitim ili izvanrednim profesorima. (Z. 1894.)

§. 4.

Redovite i izvanredne profesore imenuje Njegovo ces. i kralj. apostolsko Veličanstvo kralj na prijedlog kr. zemaljske vlade (§§. 22. i 23.).

*) §§-ima „zak. članka o ustrojstvu sveučilišta“, koji su ostali nepromijenjeni, dodan je na kraju znak (Z. 1874.), a §§-ima, koji su preinačeni zakonom od 6. listopada 1894., znak (Z. 1894.).

Kad se radi o imenovanju profesora bogoslovnoga fakulteta, ima kr. zemaljska vlada prije nego podnese previšnjemu mjestu o tome prijedlog, stupiti u dogovor s nadbiskupskim ordinarijatom. (Z. 1894.)

§. 5.

Svi redoviti i izvanredni profesori jesu kr. javni činovnici. (Z. 1894.)

§. 6.

Svaki nakon navršenoga obveznoga službenoga vremena u trajno stanje mira postavljeni redoviti ili izvanredni profesor može s privolom kr. zemaljske vlade i dalje predavati one predmete, koje je predavao bivši u aktivnoj službi (§. 69.).

Veoma zaslužni po znanost muževi mogu se imenovati honorarnim (začasnim) profesorima za stanovite struke.

Privatni docenti kao takovi nijesu činovnici.

Kao privatni docenti vlasni su samo oni u ovom sveučilištu javno predavati, koji su u smislu ovoga zakona usposobljeni.

Suplente namješta u slučaju potrebe vlada (§. 22.), da zamijene redovitoga ili izvanrednoga profesora dotle, dok ne bude moguće opet redovito popuniti ispražnjenu sistemiziranu profesorsku stolicu. (Z. 1894.)

§. 7.

Za predavanje stanovitih znanstvenih struka i vještina, dalje za predavanje živih jezika za praktičnu porabu vlasna je vlada (§. 22.) postaviti učitelja u užem smislu, i to u bogoslovnom fakultetu tek nakon dogovora s nadbiskupskim ordinarijatom.

Ovi učitelji ne moraju kao takovi biti činovnici. (Z. 1894.)

§. 8.

Profesorima liječničkoga fakulteta za nekoje nauke i profesorima filosofičkoga fakulteta za matem.-prirodoslovnu struku pridijeljeni su pristavi.

Oni nijesu činovnici, ne spadaju u učiteljsko osoblje (§. 2.), dobivaju samo nagradu.

Pristavom može biti samo doktor, imenuje ga učiteljski zbor dotičnoga fakulteta na dvije godine, i to na prijedlog profesora, kojemu se daje u pomoć. (Z. 1874.)

§. 9.

Plaće i nagrade profesora i svega kolikoga sveučilišnoga osoblja ustanovljuje odsjek IV. ovoga zakona. (Z. 1894.)

§. 10.

Svi profesori i docenti uživaju glede predavanja, na koliko ih drugi svjetovni ili crkveni zakoni ne ograničuju, potpunu slobodu, nijesu dakle dužni po stanovitim knjigama predavati. (Z. 1874.)

§. 11.

Svaki redoviti profesor ima na tjedan barem osam, a izvanredni barem šest ura predavati. (Z. 1874.)

Honorarni i umirovljeni profesori i privatni docenti imadu predavati tako često i tada toliko ura na tjedan, koliko su se sami obvezali.

Suplenti predavaju toliko ura, koliko će u svakom slučaju ustanoviti kr. zemaljska vlada, saslušavši dotični profesorski zbor.

Učitelji u užem smislu imadu toliko ura na tjedan predavati, koliko će za predmete, za koje su postavljeni, ustanoviti kr. zemaljska vlada na prijedlog dotičnoga profesorskog zbora. (Z. 1894.)

§. 12.

Svaki redoviti profesor može osim redovitih svojih nauka predavati i druge nauke svoga fakulteta, samo treba da nakanu svoju prijavi profesorskomu zboru svoga fakulteta.

Ako pako izvanredni profesori žele druge nauke predavati, treba da zbor profesorski i senat akademički na to privole. (Z. 1874.)

§. 13.

Za slušaoce sveučilišne ima se poseban propovjednik postaviti, koji se ipak ne će smatrati za činovnika, ter koji će dobivati nagradu.

Propovjednika postavlja na predlog nadbiskupskoga ordinarijata ban. (Z. 1874.)

§. 14.

Svi redoviti i izvanredni profesori kojega fakulteta čine zbor profesorski onoga fakulteta.

Izvanrednih ne smije biti više, nego što iznaša polovica redovitih, ako ih više ima, onda mlađi u službi ne spadaju u zbor profesorski. (Z. 1874.)

§. 15.

Privatni docenti biraju između sebe svoje zastupnike u zbor profesorski, ako ih nema više od tri, jednoga, ako ih ima više, dvojicu. Izberivi su samo oni privatni docenti, koji su bar četiri semestra habilitirani.

Ovi zastupnici imadu u sjednicama ista prava, koja i ostali članovi profesorskoga zbora s jedinim ograničenjem, da ne imaju sudjelovati kod stvaranja prijedloga za popunjivanje profesorskih stolica. (Z. 1894.)

§. 16.

Sav zbor profesorski bira si svake godine između redovitih profesora dekana.

Izabranik je dužan primiti ovo zvanje, osim ako je tek prednje godine bio dekanom. (Z. 1874.)

§. 17.

Rektor, prorektor, svi dekani i prodekani svih fakulteta čine senat akademički.

Izbor rektora ustanovit će se posebnim zakonom.

On dobiva za obavljanje poslova, skopčanih s tim zvanjem, godišnju nagradu. (Z. 1874.)

§. 18.

Sjednice zborova profesorskih i senata akademičkoga jesu ili redovite ili izvanredne.

Prve se drže u stanovite rokove svake godine, a druge kad god ih dekan ili rektor ureku. (Z. 1874.)

§. 19.

Da se valjana odluka učini, treba da je pritomna barem polovica članova zbora profesorskoga ili odnosno senata akademičkoga, i da bude u sjednici bar jedan član svakoga fakulteta prisutan. (Z. 1874.)

§. 20.

Zapisnici se zborski putem senata, a senatski neposredno podnašaju zemaljskoj vladi. (Z. 1874).

§. 21.

Zborovi profesorski ravnaju na dotičnim fakultetima i nadziru kolegije i obavljaju disciplinarne poslove. (Z. 1874.)

§. 22.

Napose imaju se zborovi profesorski i za to starati:

a) da budu popunjena sva učiteljska mjesta, i da se odmah, čim nastane potreba popuniti koje mjesto, ili za nj predloži učenjak, koji je izdanim znanstvenim djelom potpuno zasvjedočio znanje svoje u dotičnom nauku, ili da se za ispražnjeno mjesto natječaj raspiše.

Zbor će profesorski po izminuću natječajnoga roka odmah učiniti prijedlog o popunjenju, ter ga putem senata akademičkoga podnijeti banu. (Z. 1874.)

§. 23.

Ako zbor profesorski želi bez natječaja predložiti koga za učitelja, to se ima prije privatnim dopisivanjem osvjedočiti, da je dotičnik voljan primiti učiteljsku službu.

Isprave, kojima se ove okolnosti dokazuju, ima zbor profesorski prijedlogu priklopiti. (Z. 1874.)

§. 24.

Zborovi se profesorski imaju i za to starati:

b) da se nikomu ne dopusti da kano docenat predaje na dotičnim fakultetima, ako za to osposobljen nije.

S toga ima svatko, koji želi kano docenat biti osposobljen, podnijeti dotičnomu zboru profesorskomu:

1. ili diplom doktorski o naucima istoga fakulteta, ili druga dokazala o svojoj vještini u dotičnim naucima;

2. opis svoga života;

3. prijegled kolegija;

4. tiskanu ili pisanu raspravu o onom nauku, koji namjerava predavati. (Z. 1874.)

§. 25.

Ako profesorski zbor radnju odobri i iz prijegleda kolegija uvidi, da predmet spada u dotični fakultet, tad će profesorski zbor unutar roka od jedne godine iza podnesene molbe pozvati molitelja na razgovor, za koji će odrediti po mogućnosti tri profesora, koji će se s njim pred cijelim profesorskim zborom razgovarati o pismenoj radnji i o prijegledu kolegija. Iza razgovora ima kandidat držati javno pokusno predavanje u nazočnosti profesora dotičnoga fakulteta o zadatku, što će mu ga zadati dotični profesorski zbor 8 dana unaprijed. (Z. 1894.)

§. 26.

Ako zbor profesorski priznaje kandidata sposobnim, učinit će putem senata akademičkoga prijedlog banu, da ovom kandidatu podijeli dozvolu za predavanje; ako ga pako ne priznaje sposobnim, izdat će mu u vlastitom djelokrugu uskratnu odluku. (Z. 1874.)

§. 27.

Od dužnosti, da podnesu iskaze, naznačene u §. 24. i da se podvrgnu po §. 25. znanstvenom razgovoru i pokusnom predavanju, mogu se izuzeti oni, koji su sposobnost svoju dovoljno dokazali znanstvenim književnim radom u onoj struci, koju namjeravaju predavati.

Za takav zaključak profesorskoga zbora potrebne su dvije trećine glasova. (Z. 1894.)

§. 28.

Zbor profesorski ima i na to gledati:

c) da se red kolegija svakoga poljeća za buduće poljeće ustanovi i to tako, da svaki slušalac uzmogne i osim glavnih nauka bar još jedan nauk slušati. (Z. 1874.)

§. 29.

Nadalje ima zbor profesorski na to paziti:

d) da slušaoci kolegije marljivo polaze; svaki će dekan koncem prvoga tjedna zadnjega mjeseca u svakom poljeću ureći sjednicu, da se ustanovi, kojim se slušaocima ima uskratiti potvrda polaska. (Z. 1874.)

§. 30.

Manje važne, a osobito prešne poslove rješava dekan sam.

No sve ovakove rješidbe mora iz poslovnoga svoga zapisnika u budućoj sjednici prijaviti zboru profesorskomu. (Z. 1874.)

§. 31.

Dekan čuva spise i pečat fakulteta. (Z. 1874.)

§. 32.

U područje senata akademičkoga spadaju svi općeniti upravni, naučni i disciplinarni poslovi odnoseći se na sveučilište, kano i svi ini poslovi, koji mu nadleže po posebnim zakonima, ustanovama ili zakladnim naredbama privatnih osoba. (Z. 1874.)

Njemu su počinjeni sveučilišni knjižničar, sveučilišni činovnici i sve ostalo sveučilišno osoblje. (Z. 1894.)

Činovnici i sve ostalo osoblje sveučilišne knjižnice počinjeno je sveučilištnomu knjižničaru (Z. 1894.)

§. 33.

Pod istim uvjetima, pod kojima mogu dekani sami rješavati neke poslove, vlastan je i rektor sam rješavati poslove u područje senata spadajuće. (Z. 1874.)

§. 34.

Rektoru i senatu nadleži osobito i dužnost nastojati, da se ovaj zakon, na koliko potreba nastane, promijeni ili popuni.

Rektor čuva spise i pečat sveučilišni. (Z. 1874.)

§. 35.

Općenita je dužnost svih akademičkih vlasti oko toga nastojati, da dužnosti akademičke i učitelji i slušaoci točno ispunjuju. (Z. 1874.)

§. 36.

Činovnici i podvornici sveučilišni, napomenuti u §. 32., smatraju se za kraljevske činovnike i podvornike, ter se s njima u svim poslovima osobnim i disciplinarnim, kano što i glede njihova prava na mirovinu ili otpravninu i glede prava zaostavših obitelji njihovih na opskrbu postupati ima polag propisa, valjanih u tom obziru za činovnike i podvornike kraljevskih oblasti, opstojećih za samoupravu kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Činovnike sveučilišne imenuje ban na prijedlog senata akademičkoga, podvornike pako imenuje senat akademički, i to podvornike fakultetske na prijedlog dotičnoga zbora profesorskoga. (Z. 1874.)

Odsjek II.

O slušaocima.

Glava I.

O upisu slušalaca.

§. 37.

Slušaoci su ili redoviti ili izvanredni.

Redoviti su upisani u maticu sveučilišnu i imenik fakultetski, izvanredni pako samo u imenik fakultetski. (Z. 1874.)

§. 38.

Radi upisa ima svaki slušalac osobno doći k svomu dekanu i predati mu svoje svjedodžbe i svoj potpuni nacional, za koji će se tiskanice prirediti u dva primjerka. (Z. 1874.)

§. 39.

Među redovite slušaoce mogu se samo oni upisati, koji su (Z. 1874):

a) gimnazijske ili realno-gimnazijske nauke s dobrim uspjehom svršili i ispit zrelosti načinili; a u matematičko-prirodoslovne struke mudroslovnoga fakulteta mogu se kao redoviti slušaoci upisati i oni, koji su s dobrim uspjehom načinili ispit zrelosti u realci. (Z. 1894).

b) ili su već na ovom i drugom kojem sveučilištu kano redoviti upisani bili, ili su (Z. 1874.)

c) kano redoviti upisani bili na učilištu, kojim se nadomješćuje sveučilišni koji fakultet, kano što su bogoslovni biskupski zavodi ili pravoslovne akademije, pak ako su ti slušaoći kano gimnazijalci ispit zrelosti podnijeli. (Z. 1874.)

§. 40.

Među izvanredne slušaoce upisuju se oni, koji ne mogu biti upisani kano redoviti, ako su:

a) navršili barem 17. godinu života, i

b) ako se o pripravnim naucima na toliko iskažu, da se uzmogne uzeti, da će im predavanja korisna biti. (Z. 1874.)

§. 41.

Ako je dvojbeno, ima li se koji slušalac upisati ili odbiti, o tom odlučuje dotični zbor profesorski. (Z. 1874.)

§. 42.

Inostranci mogu se upisati na ovom sveučilištu, ako su po propisima svoje države pripravne nauke svršili, ili ako došavši iz inostranoga sveučilišta pokažu dovoljnu sveučilišnu svjedodžbu. (Z. 1874.)

§. 43.

Imenici se vode napose za svaku godinu; sadržaj će se ustanoviti posebitom naredbom. (Z. 1874.)

§. 44.

Obavljena imatrikulacija ostaje u kreposti, dok

a) slušalac ne ostavi sveučilišta, ili

b) ne prijedje u drugi sveučilišni fakultet, ili

c) nauke u dotičnom fakultetu ne prekine dulje nego jedan semestar. (Z. 1874.)

§. 45.

Za upis u maticu sveučilišnu plaća se u ruke dekana fakultetskoga upisnina od 2 for. a. vr. na korist zaklade sveučilišne.

§. 46.

Slušaoci se kod dekana upisuju, a kod učitelja prijavljuju obično prvih osam dana svakoga poljeća. (Z. 1874.)

Samo iz važnih razloga može tečajem slijedećih osam dana zbor profesorski dopustiti, da se slušaoc naknadno primi. (Z. 1874.)

Kasnije prošnje, ako su podnesene najdulje 6 tjedana iza početka svakoga poljeća, rješava senat akademički, koji samo onda dozvoljava upis slušaocu, ako dokaže, da nije kriv, što se je prekasno prijavio. (Z. 1894.)

Proti rješidbi senata ne ima utoka. (Z. 1874.)

Glava II.

O pravima i dužnostima redovitih slušalaca.

§. 47.

Svaki slušalac, koji hoće da đovrši nauke kojega fakulteta, mora kroz stanovito vrijeme polaziti kolegije u dotičnom fakultetu: u bogoslovnom, pravoslovnom i državoslovnom i u mudroslovnom po četiri, a u liječničkom pet godina. (Z.. 1894.)

§. 48.

Naučna godina ima dva poljeća, zimsko i ljetno.

Početak i trajanje naučne godine i pojedinih poljeća ustanovljuje se naredbenim putem. (Z. 1894.)

§. 49.

Uvod.

U pojedinim fakultetima predavat će se ovi predmeti (Z. 1894.):

A.

U bogoslovnom fakultetu.

I. godina:

a) opći dio dogmatike,
b) uvodne znanosti u sv. pismo u opće, a stari zavjet napose,
c) tumačenje sv. pisma staroga zavjeta iz vulgate i izvornoga teksta,
d) jezik hebrejski.

II. godina:

a) posebni dio dogmatike,
b) uvod u novi zavjet napose,
c) tumačenje novoga zavjeta iz vulgate i iz izvornoga teksta.

III. godina:

a) povjest crkvena,
b) moral bogoslovni.

IV. godina:

a) bogoslovlje pastirsko u užem smislu,
b) liturgika,
c) homiletika,

d) kateketika,
e) metodika,
f) pravo crkveno. (Z. 1874.)

B.

U pravoslovnom i državoslovnom fakultetu:
a) filosofija prava,
b) enciklopedija prava i državoslovnih nauka,
c) pravo rimsko s povješću rimskoga prava i s rimskim građanskim parbenim postupkom,
d) opća pravna povjest,
e) hrvatsko-ugarsko privatno pravo,
f) crkveno pravo katoličke i grčko-istočne crkve,
g) građansko pravo,
h) građanski postupnik s postupnikom u neparbenim pravnim poslovima,
i) mjenbeno pravo,
k) trgovačko pravo,
l) pomorsko pravo,
m) rudno pravo,
n) kazneno pravo,
o) kazneni postupnik,
p) sveopće i hrv.-ugar. državno pravo s osobitim obzirom na austrijsko državno pravo,
q) međunarodno pravo,
r) upravna nauka i upravno pravo,
s) narodna ekonomija,
t) financijalna znanost i financijalno pravo,
u) opća statistika i statistika austro-ugarske monarkije s osobitim obzirom na statistiku kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije,
v) sudstveno liječništvo,
w) državno računoslovlje. (Z. 1894.)

C.

U liječničkom fakultetu.

I. godina:

a) opisujuća anatomija, oba polječa,
b) mineralogija,
c) zoologija,
d) botanika,
e) kemija, oba polječa,
f) liječnička fizika.

II. godina:

a) fisiologija, oba poljeća,
b) farmakognosija,
c) sveobća patologija,
d) topografična anatomija, oba poljeća.
e) nauka o kirurgičkim oruđima i zavojima,
f) farmakologija i receptiranje,
g) nauka o životinjskim pošastima i veterinarno redarstvo.

III. godina:

a) patologična anatomija, oba poljeća,
b) sudbena medicina,
c) posebna liječnička patologija, terapija i klinika oba poljeća.
d) nauka u kirurgičkim oruđima i zavojima,
e) liječničko redarstvo,
f) posebna kirurgička patologija, terapija i klinika.

IV. godina:

a) posebna liiječnička patologija, terapija i klinika, oba poljeća,
b) posebna kirurgična patologija, terapija i klinika, oba poljeća,
c) nauka o kirurgičkim operacijama, oba poljeća.
d) primaljstvo.

V. godina:

a) posebna kirurgična patologija, terapija i klinika,
b) okulistika, oba poljeća,
c) syphilis i dermatologija,
d) o cijepljenju boginja. (Z. 1874.)

D.

U mudroslovnom fakultetu:
a) teoretička i praktička filosofija s povješću filosofije,
b) posebni filosofički nauci,
c) pedagogika,
d) opća povjest,
e) hrvatska povjest s osobitim obzirom na austrijsku i ugarsku povjest,
f) pomoćne znanosti povjesti s osobitim obzirom na domaću povjest,
g) arheologija,
h) povjest umjetnosti,
i) geografija,
k) slavenska filologija,

l) hrvatski ili srpski jezik i književnost,

m) klasična filologija latinska,

n) klasična filologija grčka,

o) živi jezici: madžarski, njemački, slavenski, talijanski, francuski, engleski,

p) matematika,

q) fizika,

r) zoologija,

s) fisiologija,

t) poredbena anatomija,

u) botanika,

v) mineralogija,

w) geologija i paleontologija,

x) kemija,

y) astronomija.

Ustrojenje novih profesorskih stolica za predmete, koji nijesu u ovom §. navedeni, određuje Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo kralj na prijedlog kr. zem. vlade. (§. 22.) (Z. 1894.)

§. 50.

U bogoslovnom fakultetu imadu se svi predmeti, navedeni u §. 49. pod A. slušati onim redom, kojim su tamo navedeni.

Uz to imadu se u rečenom fakultetu predavati jezici sirski, kaldejski i arapski.

U fakultetu pravoslovnom i državoslovnom bit će za slušatelje obvezni svi predmeti, koji se pitaju na državnim ispitima.

Da li će uz ove predmete biti obvezni još ini, i kojim će se redom ti predmeti imati slušati, odredit će vlada, saslušavši profesorski zbor. naredbenim putem. (Z. 1894.)

§. 51.

U sveučilištu osnovat će se prema potrebi za razne nauke seminari. (Z. 1894.)

§. 52.

Svaki slušalac mora slušati u bogoslovnom fakultetu najmanje 18, a u svim ostalim fakultetima najmanje 20 ura na tjedan. (Z. 1894.)

§. 53.

Svaki je pravnik dužan tečajem prvih triju poljeća slušati jedan kolegij o praktičkoj filosofiji i jedan o hrvatskoj povjesti, a tečajem svih osam poljeća još jedan historički kolegij. (Z. 1874.)

§. 54.

Svi će se nauci na ovom sveučilištu predavati hrvatskim jezikom, izuzima se samo bogoslovni i liječnički fakultet, na kojem se neki nauci mogu inim također jezikom predavati, i živi jezici, kojih se viši literaturni kolegiji mogu i dotičnim jezikom držati. (Z. 1874.)

§. 55.

Zadnjih osam dana svakoga poljeća imaju se svi slušaoci prijaviti kod dotičnih učitelja, da im potvrde polazak u prijavnicu, koju zatim dekan vidira. (Z. 1894.)

Glava III.

O ispitima.

§. 56.

Redoviti slušaoci bogoslovnoga fakulteta polažu četiri ispita iz obligatnih nauka svojega fakulteta, i to koncem svake godine pred svojim učiteljem u nazočnosti dekana ili prodekana iz onih nauka, koje su cijelu godinu učili.

Postojeći propisi u pogledu prijelaza u više tečaje ostaju i nadalje u kreposti. (Z. 1874).

§. 57.

Svaki redoviti slušalac pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta ima na koncu drugoga ili na početku trećega poljeća načiniti prvi državni ispit pravno-povjesni, a na koncu četvrtoga ili na početku petoga poljeća drugi državni ispit pravno-povjesni.

Predmeti prvoga državnoga ispita pravno-povjesnoga jesu: povjest i institucije rimskoga prava s rimskim građanskim parbenim postupkom, povjest slavenskih i germanskih prava i glavna načela hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava.

Predmeti drugoga državnoga ispita pravno-povjesnoga jesu: pandekte rimskoga prava i crkveno pravo katoličke i grčko-istočne crkve.

Slušaocima pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta ne može se u zakonito njihovo četverogodište vrijeme, provedeno u sveučilištu prije načinjenoga s dobrim uspjehom prvoga državnoga ispita pravno-povjesnoga, uračunati za više no za dva semestra, a vrijeme, provedeno u sveučilištu prije načinjenoga drugoga državnoga ispita pravno-povjesnoga, za više no četiri semestra.

Za slučaoce pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta, koji nijesu ugar.-hrv. državljani, može vlada naredbenim putem ove ispite udesiti tako, da rečenim slušaocima bude moguć prijelaz na domaća njihova sveučilišta. (Z. 1894.)

§. 58.

Tko se želi na temelju svojih pravoslovnih i državoslovnih nauka dati na javnu službu, na odvjetništvo ili javno bilježništvo, ima načiniti još dva teoretička državna ispita, sudstveni i državoznanstveni po propisima ovoga zakona.

Treći državni ispit — sudstveni — može se načiniti u osmom polječu, četvrti pako, državo-znanstveni, istom po dovršenom četverogodištu.

Predmeti trećega državnoga ispita, sudstvenoga, jesu: pravo građansko, trgovačko i mjenbeno, građanski postupnik u parbenim i izvanparbenim pravnim poslovima, kazneno pravo i kazneni postupnik.

Predmeti četvrtoga državnog ispita, državoznanstvenoga, jesu: sveopće i hrvatsko-ugarsko državno pravo s osobitim obzirom na austrijsko državno pravo, pravo međunarodno, narodna ekonomija, financijalna znanost, upravno pravo. (Z. 1894.)

§. 59.

Svaki slušalac na liječničkom fakultetu dužan je, prije nego li se k strogim ispitima pripusti, položiti tri ispita, i to ponapose iz zoologije, botanike i mineralogije. Ovi se ispiti imadu položiti tečajem prvih dviju godina. (Z. 1874.)

Glava IV.

O strogim ispitima.

§. 60.

Doktorom kojega fakulteta može postati samo onaj, koji po navršenom peto- odnosno četverogodištu s dobrim uspjehom načini stroge ispite iz nauka dotičnoga fakulteta. Broj strogih ispita i način, kako se imadu činiti, ustanovljuje se naredbenim putem.

Ni pojedini strogi ispit, a ni doktorat sam ne može nadomjestiti ni pojedinoga teoretičkog državnog ispita, ni svih zajedno.

Ovom se ustanovom ipak ne dira u propise, koji za polučenje stanovitoga zvanja zahtijevaju uz ine uvjete i doktorat prava. (Z. 1894.)

Glava V.

O izvanrednim slušaocima.

§. 61.

Izvanredni se slušaoci mogu upisati pod gore naznačenim uvjetima za kojegod nauke onoga fakulteta, u kojega su imenik uvršteni; za njih

dakle nema nikakovih obligatnih nauka, niti reda, po kojem da slušaju naučne predmete.

Oni mogu istina iskati, da ih učitelji svršetkom poljeća ispitaju iz nauka, koje su polazili i da im uz taksu od 3 for. a. vr. izdadu privatne svjedodžbe, ali državnim ili ispitima strogim podvrći se ne mogu. (Z. 1874.)

Glava VI.

O odlasku sa sveučilišta.

§. 62.

Slušalac odlazeći iz sveučilišta, ako hoće da mu se izdade odlazna svjedodžba, mora ju iskati od dekana dotičnoga fakulteta. U tu svrhu ima mu predati prijavnicu i matičnu svjedodžbu.

Odlazne se svjedodžbe izdavaju zadnjih 14 dana svakoga poljeća. Konačne pako, t. j. apsolutorija, koja se imadu izrično kao takva označiti, u pravilu koncem naučne godine. (Z. 1874.)

Odsjek III.

O disciplini akademičkoj.

§. 63.

Svi su slušaoci u obziru svojih građanskih odnošaja i građansko-kažnjivih djela podvrženi općim zakonima i vlastima, a u obziru sveučilištnog svoga vladanja još osim toga osobitim naredbama, disciplinarnim propisima i vlastima sveučilišnim.

Propisi o ispunjavanju vjerozakonskih dužnosti kano i disciplinarni ustanovit će se kasnije na prijedlog senata akademičkog, međutim se pako ostavljaju u kreposti dosadanji propisi. (Z. 1874.)

Odsjek IV.

O naukovini, plaćama i nagradama za profesore i svekoliko ostalo sveučilišno osoblje.

§. 64.

U ime naukovine plaćaju na početku svakoga poljeća, u koliko nijesu ishodili oprost od toga plaćanja, redoviti slušatelji pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta 25 for., a redoviti slušatelji mudroslovnoga fakulteta 20 for.

Redoviti i izvanredni slušaoci bogoslovnoga fakulteta plaćaju toliko forinti na semestar, koliko ura na tjedan slušaju predavanja.

Oprost može se protezati ili na svu naukovinu ili na polovinu, a podjeljuje ga kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, na prijedlog dotičnoga profesorskoga zbora.

Zakonito pravo, da se sasvim oproste od naukovine, imaju samo ovi učenici bogoslovlja:

a) od svjetskoga duhovništva ubogi pitomci biskupskih sjemeništa i oni eksterniste, koji su za biskupiju potrebiti te su duhovništvu biskupije ili već utjelovljeni ili osigurani, da će biti u biskupiju primljeni.

Biskup će na početku svake godine imenik takovih učenika, potvrdivši siromaštvo njihovo, poslati bogoslovnomu profesorskomu zboru.

b) od redovnog duhovništva svi potomci uboških redovah. (Z. 1894.)

§. 65.

Naukovinu pobire kvestor. Iznos naukovine uplaćen od slušatelja fakulteta pravoslovnoga i državoslovnoga i fakulteta mudroslovnoga otprema se kr. zemaljskoj blagajni, a iznos uplaćen u bogoslovnom fakultetu isplaćuje se dotičnim profesorima. (Z. 1894.)

§. 66.

Kakve će pristojbe imati plaćati izvanredni slušatelji fakulteta pravoslovnoga i državoslovnoga i fakulteta mudroslovnoga, i u što će se one upotrijebiti, ustanovit će vlada putem naredbenim. (Z. 1894.)

§. 67.

Redoviti sveučilišni profesori uvršćuju se u VI. nadnevni razred.

Sustavna im je plaća 1800 for.

Ova se plaća poslije svakih pet godina povisuje za 200 for. uključivo do 25. godine službovanja njihova.

Redovitim ipak profesorima pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta i fakulteta filosofskoga ustanovljuje se godišnja plaća jednoj polovici svakog fakulteta sa 2600 for., a drugoj polovici sa 3000 for. i to tako, da se kod određivanja tih polovina broje stolice zapremljene izvanrednim profesorima i suplentima, kao da su povjerene redovitim profesorima. Ovi profesori nemaju prava na petgodišnje doplatke.

Ako to zaištu okolnosti, mogu se pojedinim redovitim profesorima podijeliti beriva veća od ovih, koja su u ovom zakonu ustanovljena, a dozvoliti i druge pogodnosti. (Z. 1894.)

§. 68.

Izvanredni profesori uvršćuju se u VII. nadnevni razred.

Plaća im iznosi 1400 for. na godinu, a na pravoslovnom i državoslovnom te filosofskom fakultetu 1600 for.

Plaće izvanrednih profesora povisuju se poslije svakih 5 godina za 200 for. (Z. 1894.)

§. 69.

Umirovljenim profesorima može kr. zem. vlada za obavljanje predavanja, navedenih u stavci drugoj §. 6. dozvoliti godišnje nagrade.

Honorarna profesura je besplatna, te ne imadu honorarni profesori pravo ni na naukovinsku nagradu (§. 70.). (Z. 1894.)

§. 70.

Privatni docenti imadu pravo na naukovinsku nagradu i to na pravoslov. i državoslovnom fakultetu za kolegij od 2 sata (na tjedan) u iznosu od 50 for., za kolegij od 3 sata u iznosu od 100 for., a za kolegij od 4 sata u iznosu od 150 for., na filosofskom fakultetu pako za kolegij od 2 sata 25 for., za kolegij od 3 sata 50 for., a za takov od 4 ili više sati 100 for.

Nijedan privatni docenat ipak ne može takovu nagradu dobiti češće no svakog trećeg poljeća. (Z. 1894.)

§. 71.

Učiteljima u užem smislu ustanovljuju se plaće odnosno nagrade svakogodišnjim proračunom. (Z. 1894.)

§. 72.

Rektor sveučilišni dobiva za obavljanje poslova, skopčanih s tim zvanjem, godišnju nagradu od 500 for.

Godišnju nagradu u istom iznosu uživa i sveučilišni propovjednik. (Z. 1894.)

§. 73.

Suplenti dobivaju mjesečne nagrade; ove iznose:

a) kod suplenta, koji za vrijeme supliranja ne obavljaju svoje vlastite, s plaćom skopčane službe, povrh rečene plaće iznos od 25% mjesečne plaće izvanrednog profesora;

b) kod suplenta, koji za vrijeme supliranja obavljaju i čitavu svoju, s plaćom skopčanu javnu službu, povrh rečene plaće 50% mjesečne plaće izvanrednog protesora;

c) kod suplenta napokon, koji ne uživaju nikakve plaće iz javnih sredstva, čitavu mjesečnu plaću izvanrednog profesora.

Pristavi (§. 8.) imadu nagradu godišnjih 500 for. (Z. 1894.)

§. 74.

Knjižničar uvršćuje se u VII. nadnevni razred s plaćom godišnjih 1600 for. Uz to imade pravo na pet petgodišnjih doplataka po 200 for.

Nakon 10 godina službe u svojstvu knjižničara može biti promaknut u VI. nadnevni razred.

Pristavi knjižnice prvog razreda uvršćuju se u IX. nadnevni razred s plaćom godišnjih 1000 for.

Uz to imadu pravo na pet petgodišnjih doplataka po 200 for.

Nakon 15 godina definitivne zemaljske službe mogu biti promaknuti u VIII. nadnevni razred.

Prema potrebi mogu se u knjižnici sveučilišnoj namjestiti i pristavi knjižnice drugoga razreda u X. nadnevnom razredu s plaćom godišnjih 800 for. i s pravom na dva petgodišnja doplatka po 100 for., te pomoćnici knjižničarski s pripomoći godišnjih 500 for. (Z. 1894.)

§. 75.

Sveučilišni tajnik ujedno kvestor uvršćuje se u IX. nadnevni razred.

Plaća mu je 1.000 for. na godinu. Uz to imade pravo na pet petgodišnjih doplataka po 200 for.

Nakon 15 godina, provedenih u definitivnoj zemaljskoj službi, može mu se podijeliti VIII. nadnevni razred. (Z. 1894.)

§. 76.

Sveučilišni pisari uvršćuju se u XI. nadnevni razred. Plaća im je 500 for. na godinu. Uz to imadu pravo na sedam petgodišnjih doplataka po 75 for. Nakon 20 godina zemaljske službe može im se podijeliti X. nadnevni razred.

Pedelu se opredjeljuje plaća sa godišnjih 500 for.

Uz to imade slobodan stan i drva i pravo na sedam petgodišnjih doplataka po 25 for. (Z. 1894.)

§. 77

Profesorima i činovnicima sveučilišta pripada stanarina kano ostalim činovnicima ovih kraljevina. (Z. 1894.)

§. 78.

Sveučilišni podvornici uživaju sva beriva i pristojbe podvornika zemaljske vlade. (Z. 1894.)

§. 79.

Propisi zakona od 10. ožujka 1892. o umirovljivanju i opskrbi zemaljskih urednika i službenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, njihovih udova i sirota, valjaju i za profesore i ostale urednike i služ-

benike sveučilišne, s tim ipak, da redovitom ili izvanrednom profesoru sveučilišnom niti mirovina, niti odpravnina ne pripada, ako dobije prebendu, koje dohodak nadmašuje profesorsku plaću*). (Z. 1894.)

*) Ovim su §-om zaključene preinake odnosno nadopune, te tekst zakona od 6. listopada 1894. glasi dalje ovako:

Članak II.

Zakon ovaj stupa u krepost 1. listopada 1894.; u koliko se pak ovim zakonom povisuju beriva profesora, činovnika i službenika sveučilišnih, kao i osoblja sveučilišne knjižnice, dne 1. srpnja 1894.

U vrijeme za odmjerenje petgodišnjih doplataka računa se osoblju, koje sada službuje, navedenom u §§-ima 74., 75. i 76. sve u javnoj službi provedeno vrijeme.

Članak III.

Doktoratu prava onih osoba, koje su prije kreposti ovoga zakona načinile bar jedan strogi ispit, ostavlja se ona krepost, koju je doktorat prava imao po dojakošnjim propisima.

Slušatelji prava, koji su prije kreposti ovoga zakona jur započeli svoje pravoslov. i državoslovne nauke, polažu po svom izboru državne ispite razdjela pravnopovjesnoga po dojakošnjim propisima ili po propisima ovoga zakona, ako je ovo potonje moguće.

Sve ostale prelazne ustanove izdat će vlada naredbenim putem.

Članak IV.

Nazočnim se zakonom stavljaju izvan kreposti zakonski članak sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 5. siječnja 1874. o plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (br. 4. zborn. od god. 1874.); zakon od 16. rujna 1876. o preinaci onih ustanova §. 7. zakonskog članka od 5. siječnja 1874. o plaćama, nagradama, i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, kojima se uređuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora (br. 82. zborn. od god. 1876.); zakon od 16. veljače 1887., kojim se povisuje plaća knjižničara na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, ustanovljuje udovština za udovu toga činovnika i ustrojava kod knjižnice istoga sveučilišta mjesto pristava (br. 20. zborn. od god. 1887.); zakon od 1. prosinca 1889. o povišenju plaće pisara, pedela i podvornika na kralj. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (br. 4. zborn. od god. 1890.), te u opće svi zakoni i propisi, koji stoje u protuslovlju s ustanovama ovoga zakona.

Članak V.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dano u Budimpešti dne šestoga listopada godine hiljadu osamsto devedeset i četvrte.

(M. P.) **Franjo Josip** v. r.

Imbro pl. **Josipovich** v. r.
Dragutin grof **Khuen-Hederváry** v. r.

Odsjek V.

O pokrivanju troškova za ovo sveučilište.

§. 80.

Troškovi za ovo sveučilište imadu se pokrivati iz tekućih dohodaka zaklade jugoslavenskoga sveučilišta, u koliko ne bude ona za prvo uređenje njegovo iscrpena, a na koliko ovi ne bi dosezali, iz zaklade naukovne, a na koliko ni ova ne bi dostatna bila, iz ostalih raspoloživih zemaljskih sredstava. (Z. 1874.)

Odsjek VI.

Prelazne ustanove.

§. 81.

Sveučilište otvorit će se u školskoj godini 1874/5., i to bogoslovni i pravoslovni fakulteti otvorit će se u sva četiri tečaja na jedan put.

U isto vrijeme ima se otvoriti i postupice za tri godine potpuno ustrojiti fakultet filosofijski.

Liječnički će se pako fakultet otvoriti i počevši od prvoga tečaja postupice i neprekidno izvesti, čim se osiguraju sredstva za njegovo ustrojstvo i uzdržavanje. (Z. 1874.)

§. 82.

Učiteljske stolice imadu se u sva četiri fakulteta bez iznimke popuniti u smislu §§. 5., 22. i 23. ovoga zakona.

Glede prvoga popunjenja učiteljskih stolica određuje se slijedeće: a) vlada će za bogoslovni i pravoslovni fakultet imenovati bez prijedloga po tri profesora između kandidata, koji ili su kano učenjaci izdanim znanstvenim djelom potpuno zasvjedočili svoje znanje u dotičnoj struci, ili su inače poznati kano vrsni strukovnjaci, b) ovim se načinom imadu također popuniti stolice u liječničkom i mudroslovnom fakultetu, c) profesori imenovani ovim načinom izvršuju glede popunjenja ostalih stolica dotičnoga fakulteta ono pravo, koje po §§. 5., 22. i 23. ovoga zakona pripada dotičnim profesorskim zborovima.

Ostala prava i dužnosti, što no učiteljski zborovi vrše u smislu ovog zakona, vršit će oni u bogoslovnom i pravoslovnom fakultetu, pokle su potpuni, a u liječničkom i filosofijskom, pokle bude ustanovi b) prediduće stavke zadovoljeno.

Pobrinut će se zemaljska vlada, da profesori, koji imadu svoja predavanja školske god. 1874/5. započeti, budu čim prije imenovani. (Z. 1874.)

Odsjek VII.

O provedbi ovoga zakona.

§. 83.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Izjavljujući Mi zakonski ovaj članak i sve ono, što je u njem sadržano, prijatnim i primljenim, podjeljujemo mu kraljevsko Naše odobrenje te ga potvrdujemo kraljevskom moći Svojom, uvjeravajući Vas, ljubljeni vjerni Naši, da ćemo zakonski ovaj članak kako Sami obdržavati tako i po drugima dati obdržavati.

U ostalom ostajemo Vam kraljevskom Svojom milosti prijazni i blagonaklonjeni.

Dano u Budimpešti dne petoga siječnja godine hiljadu osam sto sedamdeset i četvrte. (Z. 1874.)

(M. P.) **Franjo Josip** s. r.

Petar grof **Pejácsevich** s. r.
Ivan **Mažuranić** s. r.